DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13704

Bivolari Memorial Book

ʾAyaratenu Bivolari

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:

Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

TITLE	'Ayaratenu Bivolari / havre ha-ma'arekhet, Abramovits
IMPRINT	Hefah : Va'adah yozemet shel Irgun yots'e Bivolari, 1981.
DESCRIPT	160, 37 p., [4] p. of plates : ill., ports. ; 22 x 28 cm.
SUBJECT	Jews -- Romania -- Bivolari (Ias,i)
	Bivolari (Ias,i, Romania) -- Ethnic relations
	Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Romania -- Bivolari (Ias,i)

עיירתנו ביבולדי

הוצא על-ידי: ועדה יוזמת.

חברי המערכת: אברמוביץ מושקו, סולומון ראובן,
מיזנר דסקלו ראובן, צוקרמן יוסף.

קבוץ שריד

חיפה, תשמ"א - 1981

עיצוב וביצוע: "יזמה" דפוס אופסט – חיפה

פתח דבר

דרך ארוכה של התלבטויות, היסוסים וספקות עברה עלינו מאז סוף שנת 1977 עת התכנסה בחולון הועדה היוזמת וקראה לכנס עולמי של יוצאי ביבולרי אשר התקיים ביולי 1978 בו הוחלט על הוצאת ספר להנצחת זכר עיירתנו.

מהלך הדברים לגבוש הרעיון לא היה כה פשוט, זקני העיירה אינם עוד בחיים וחלק מהם אף נרצח ונטבח בידי הצורר הנאצי והחלק הנותר אין בו יותר הכוח והזכרון לשחזר לנו את הפרקים מחיי הקהילה וכל אשר עבר עלינו. הצעירים שבנו, רובם עלו ארצה וחיים פה במולדת, עברו מזמן את גיל העצה, אך דעתם היתה נחושה. וכך נתנו את הסכמתם ונרתמו למשימת הוצאת הספר. לצערנו מעטים הם שכתבו והעלו זכרונות ועל כן נדרש היה זמן רב וממושך לאיסוף וריכוז החומר.

היום אנו מברכים על המוגמר ומגישים ספר ובו תולדות העיירה, סיפור על חיי אנשיה; מעצבי דמותה, על אורח חייהם, אמונותיהם, שאיפותיהם, סיפור על אנשים פשוטים אשר שמרו על השלהבת עם מסירות הנפש. לאהבת האדם ומורשת ישראל. סיפור על פרובינציה קטנה עם נוף מאובק ללא כביש, חשמל ומתקני מים, אבל עם הרבה אחדות ושותפות גורל, שותפות בשמחות, התרגשויות; חששות, צרות, אסונות ואבלות.

היה בהם חזון הקיום, הקהילה ידעה ברוב תבונתה לנהל חיים חברתיים תרבותיים, דתיים חינוכיים, עזרה לזולת, דאגה לכל הצרכים.

מבניה יצאו החלוצים הראשונים לבנות את המולדת, מבניה הוגלו למחנות עבודה, מטובי בניה נרצחו ביום ההרג שביאס, ביוני 1941. מבניה יצאו הצעירים לחופי הארץ באוניות המעפילים. מבניה נכלאו למחנות קפריסין. מבניה השתתפו במלחמת השחרור, מבניה ובני בניה נפלו חללים בכל מערכות ישראל; ומשרידי עיירתנו התקבצו ובאו ועלו ארצה ומשתתפים בחיי היצירה בעיר, בקבוץ ובמושב. ועל כך גאותנו.

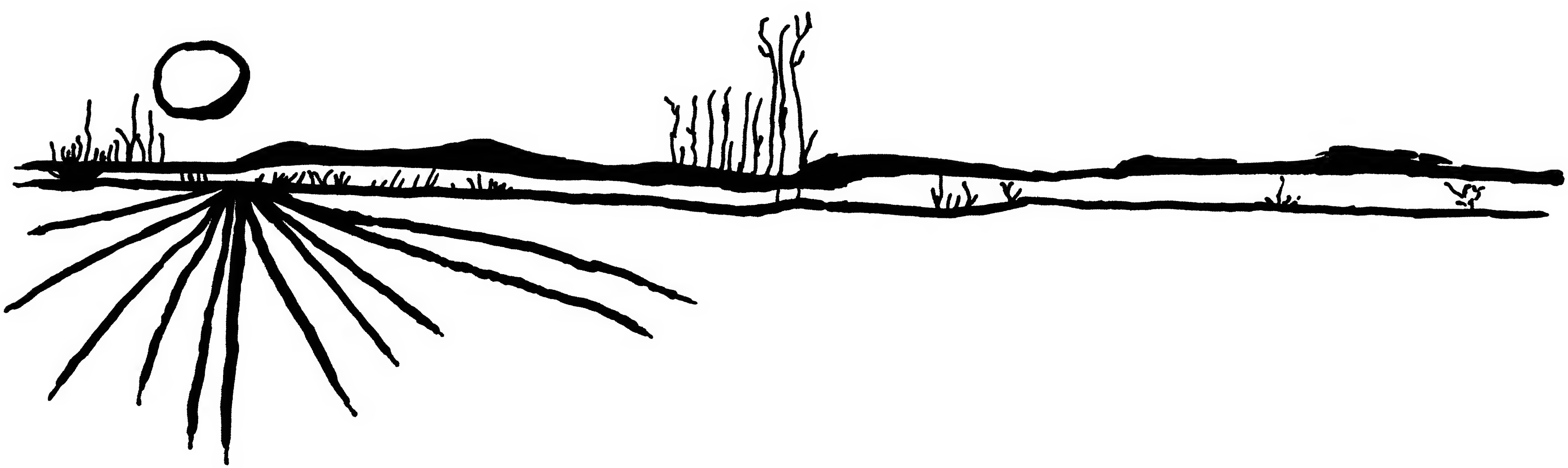
תודתנו נתונה למכון למדעי היהדות "המרכז לחקר יהדות רומניה" בירושלים ולמנהלה ד"ר תיאודור לביא, לגב׳ פרופ׳ זומר מרומניה אשר העמידה לרשותנו חומר ארכיוני חשוב אשר נשתמר אצל בעלה המנוח במשך עשרות בשנים. כן נתונה תודתנו לח׳ מרדכי אמיתי מקבוץ שריד אשר עזר לנו בעריכת הספר, ולצייר משה כגן מקבוץ שמיר על ציורי עטיפת הספר.

לבסוף אנו מתנצלים בפני כל המשפחות אשר יקיריהם לא נכללו ב"רשימת הנעדרים" וזאת מפאת שלא מצאו לנכון להעביר לנו שמותיהם למרות המכתבים והחוזרים אשר נשלחו לכל.

כן אנו מתנצלים בפני כל אלה אשר שלחו לנו זכרונות ותיאורי הווי אשר לצערנו לא יכולנו להדפיסם מסיבות שאינן תלויות בנו. ואיתם הסליחה.

המערכת

תולדות העיירה

ע י י ר ת נ ו

זהו סיפורה של עיירתנו "ביבולרי", עיירה בה גדלנו ואהבנו, בה הקימונו משפחות משך דורות, חינכנו ילדים ורקמנו חלומות לעתיד לבוא ועתה איננה עוד.

במזרחה של העיירה זרם נהר הפרוט, שהיה מפכה מתחת לגבעות של בתי האיכרים אותו היינו פוקדים בימי הקיץ הלוהטים כדי להתרחץ במימיו הצוננים ואף לשחק בחול אשר על שפתו, לחצות אותו בשחיה לעברו השני, על אדמת בסרביה, לטייל ביער אשר השתרע על פני רבבות דונמים, לקטוף תות שדה, אגוזים ופרחי-בר למיניהם. ביער עתיק יומין זה היו מבלים מדי שבת בשבתו בני נוער ומשפחותיהם.

במערבה השתרעו כרי-דשא רחבי הידיים לכל אורכה של העיירה, בהם היו מטיילים נערים ונערות אשר גילו את אהבתם זה לזו, ואף ישבו יחדיו על האדמה החמה המכוסה צמחי בר של דגניים וקטניות, שרו ושיחקו יחדיו, ובבוא השבת יצאו המשפחות על ילדיהם לבילוי סוף שבוע בצל העצים סביב גן בית-הספר.

בית-הספר העממי החדש נבנה על כרי הדשא ובגבולה של הסימטה שכונתה "דאס קרימע געסיל". בנין זה שימש לאירועים תרבותיים ומשפחתיים, למופעים אמנותיים וגם לקן של השומר הצעיר עם הספריה הגדולה המסונפת לו, לכן אין פלא, כי המקום שוקק חיים היה, ובו "הרביצו" תורה לבני המקום, רקדו ושרו וחינכו לציונות ולאהבת העם והמולדת.

במרחק מה, על הגבעה, התנוססה טחנת הקמח אשר רעש מנועיה היה מגיע עד לעיירה. כן נתוסף על הטחנה גם בית המרחץ שהוקם לא הרחק מבית הספר וכך בחלק זה של העיירה, נתמזגו תורה, לחם וטהרה.

גם שדות המרעה לעדרי הצאן והבקר נמצאו בקרבת המקום ולעת ערב בשובם מן המרעה עברו העדרים בין סימטאות העיירה בדרכם אל בתי האיכרים, ומרחוק ניתן היה לשמוע לצילצול הפעמונים שעל צוואריהם ולראות תימרות ענני אבק.

התושבים היהודים איכלסו את הרחוב המרכזי אשר ניבנה לאורך כל העיירה ובחלקם אף התגוררו ברחוב צדדי ("דאס קרימע געסיל") - ומעטים מאוד ברחובות המקבילים לרחוב הראשי ובתוך האוכלוסיה הנוצרית.

לכל בית בעיירה היה חצר משלו, מגודרת ושער אחורי בחצר - מחסן לאיחסון עצי הסקה לחורף ולצרכים שונים אחרים.

לרובם היו גם מרתפים אשר שימשו בין השאר לשימורים, לקירור דברי מאכל, למים קרים, לחביות יין וכו'.

בטבורה של העיירה על יד הכנסיה ומול בית האחוזה על שם ביראַרו נתקיים מדי שבוע בשבוע היריד - וביום השוק היו מגיעים לשם אלפי איכרים מכפרי השדה למכור את תוצרתם ותמורתה לקנות מצרכים שונים.

סוחרים יהודים זריזים היו ממתינים לאיכרים בכניסה לעיירה כדי לחטוף "מציאות" ולרכוש סחורותיהם: תבואות, ביצים, תוצרת חלב, עופות ופירות למיניהם. אבל האיכרים ברובם הגיעו ישירות לשוק והיו מסתדרים על עגלותיהם ומפזרים סחורותיהם על פני השוק כשהכל עומד למכירה ובזול.

בנות המשפחה בלבושן הססגוני היו תרות את החנויות לקניות, ואילו הגברים - בבתי המרזח, מקום ממנו בקעו אז קולות של שירה ושמחה וגם קללות עסיסיות, וכנרים נודדים היו מנעימים להם את שהותם.

הואיל וצנרת להספקת מים טרם הותקנה לעיירתנו נתפרנסו כמה יהודים מהובלת מים בחביות עץ על גבי עגלה אשר סוס עייף רתום היה אליה ועליו היה לעלות את המעלה התלול מנהר הפרוט ועד לעיירה, כי רק שם נמצאו המעיינות והבארות של מים מתוקים.

ואשר לתושבים היו כאלה שאימצו לעצמם מעין תרבות של חסכון במים על ידי שימוש חוזר בהם למטרות שונות במשק הבית, כל אחד לפי הכנסתו ולפי מצבו הכלכלי.

גם בתוך העיירה גופא ולאורך הרחוב הראשי נמצאו כמה בארות מים מתוקים וחלק מהתושבים אשר מצבם הכלכלי היה קשה במיוחד היו שואבים מים בכוחות עצמם.

ובבוא החורף בזמן השלגים, לבשה העיירה לובן, לפעמים הגיע גובהו של השלג לכמטר ויותר ואז היה צורך לפלס בו שבילים ודרכים כדי להיחלץ מן הבתים. בימים אלו היתה חוויה מיוחדת לילדים לשחק בשלג להכין מכדורי שלג גלמים אשר עיניהם פחם וידיהם לוחות עץ.

הגגות, העצים, הדשאים, החלונות - הכל לבש חג והכל לבן, ולפעמים היו גם מבטלים את הלימודים בבתי הספר מפאת הקור והשלגים העזים.

כל זה בא לידי סיום עת זריחת השמש. השלגים נמוגו ותוך ימים ספורים הפכו לזרמי מים עזים אשר זרמו מן הגבעות ומן השדות והמקומות הנמוכים שמסביב לשוק, והפכו למדמנה ענקית. ומים אלה אשר גרפו סחף של טין ואדמה לא איפשרו מעברים במקומות הנמוכים שהיו מרכזים חיוניים למסחר וקשר עם בית הספר.

מדי פעם בפעם היו מביאים אדמה לשם הגבהת פני הרחובות המוצפים ופעם אף התקינו שביל עץ מעל המדמנה הגדולה והשלוליות הענקיות בסימטא; והכל כדי להקל על סבלם של התושבים.

לקראת כל חג וחג לבשה העיירה חגיגיות וניכרת היתה בה תכונה רבה כפי שהיא מתוארת בכתבי מנדלי, שלום עליכם, ביאליק, פרץ וכו׳.

אולי לא פגשנו בעיירתנו אותם הטיפוסים מרוסיה ומגליציה, לובשי קפוטות וחובשי השטריימליך, אבל האוירה והתכונה שווה בשיעוריהן.

כך זרמו החיים בעיירתנו עד לאותו יום מר ונמהר כאשר התרוקנה העיירה מיהודיה. חלקם נשלח למחנות עבודה והשאר נצטוו לעזוב את המקום, לאחר מאה שנות קיום והתבססות.

רק בית העלמין היהודי נשאר בודד כעד דומם למתרחש.

תולדות העיירה

נוכחות היהודים ברומניה החלה מן המאה ה-13 במיוחד במולדובה ובמונטניה. עדות לכך היא כי השליט שטיפאן הגדול (1457-1504) החזיק לידו רופא יהודי ורושם קורות הימים מר׳ אורטליוס כותב כי בצבאו של הנסיך מיכאי ויטיאזו (1558-1601) אשר נלחם בצבאות הגנרל ההונגרי גיוארגה בסטה, נמצאו גם חיילים יהודים רבים.

עיירתנו ביבולרי נוסדה בשנת 1834, בתקופת שלטונו של מיכאל סטורזא, על אדמת הכפר הנטוש Bradul, בכתב חוזה אשר נחתם בין השלטון המקומי ובין המתיישבים הראשונים, מובטחים להם גם צורכי הכלל, כגון מגרשים לבתי כנסת, יריד, מקווה-טהרה, בית-עלמין, בית השחיטה וכו׳.

כבר בשנה הראשונה נתקבצו בביבולרי 59 משפחות יהודיות, אולם קשה מאד לקבוע מי מהם היו המתיישבים הראשונים ומהיכן הם הגיעו.

בספרו היסודי של ד"ר שורצפלד [1] (יצא לאור בשנת 1914) אשר עיקרו ניתוח תולדות ההתישבות היהודית במולדובה והרקע להקמת העיירות בה, קובע הוא, בפסקנות, שכל העיירות והכפרים אשר נודעו במולדובה, ובמיוחד במחוז יאסי, לא היו קיימים לפני המאה ה-18.

במשך התקופה, שקדמה להקמת העיירות, באיזורים הללו, סבלה האוכלוסיה מהתנפלויות של כנופיות טטרים, פולנים, הונגרים וטורקים אשר שדדו, הרסו ורמסו ככל שהשיגה ידם ומתושביהן היו שברחו ונתפזרו, והנותרים סבלו חרפת רעב ומחלות.

האחוזות אשר נותרו לפליטה שוב לא יכלו להתקיים וזאת בשל המחסור בידים עובדות; לכן פנו המושלים לאוכלוסיות אשר מעבר לגבולות מולדובה לבוא ולהתיישב בה והפניה היתה מיועדת לכל אדם, ללא הבדל של דת לאום ושפה והיא נועדה לנוצרים אורתודוכסים, לקתולים, לפרוטסטנטים, לוטרנים וליהודים.

עוד צויין בפניה ההיא שמוזמנים להתישבות לא רק חקלאים, כי אם גם בעלי מלאכה, משרתים ושומרים. התיישבותם של היהודים היתה מוגבלת לחלוטין באותה תקופה וגם לאחר שניתן להם לחכור אדמות אצל הבויאר (בעל האחוזה) Orânde Jidovesti לא הם שיעבדו את אדמותיהם אלא העבידו איכרים מכל הסביבה.

כן ניתנה ליהודים המתיישבים רשות לעסוק רק בעסקי תיווך ומסחר, כגון קניית תבואות אצל חקלאים ושיווקם, עיבוד המוצרים בטחנות קמח, ייקבי יין, עיסוק במלאכות כגון: סנדלרות, נגרות, זגגות, חייטות ואפילו פתיחת בתי מרזח, ובניית גשרים מעל לנהרות.

במסמך אשר נמצא במוזיאון, בעיר למברג [2], פנו מושלי מולדובה ליהודים, לרוסים, לפולנים ולארמנים, מהעיר למברג וסביבותיה לבוא ולהתיישב בעיירות ובכפרים. "ותוכלו לשבת בשקט ובשלוה בשלום ובבטחה ללא מורא, ולסחור בכל מקום שתבחרו בו וכל זה תודות לסדר וחוק שאנו מקיימים באיזור יאסי". כרוז דומה פורסם עוד ב-15 לאפריל 1658 ע"י גיורגיו גיקה.

מכל האמור לעיל יש להסיק את המסקנה כי גם יהודי ביבולרי הגיעו רובם ככולם מעבר לגבולות רומניה. [3]

ביבולרי שימשה תחנת מכס לעוברים לבסרביה. בשנת 1859 גדל הישוב היהודי במקום והגיע ל-1000 נפשות, ובעקבות הגידול הזה וההתפתחות החלו גם להגיע למקום תושבים נוצרים מן הסביבה והחלו להקים את ביתם סביב האחוזה.

אחד החוזים אשר נחתמו לשם הקמת העיירות, במחוז יאסי, הוא אשר שימש דוגמא גם לשאר העיירות, וכך כתוב בו:

1) יש להקים חנויות ובתי מרזח בשטח של 12 סטנז'ין (בערך 25 מטר) אורך, ועליו מותר להקים את הדירה למגורים, את הארווה, דיר העזים, לול ועוד, כל אלה מבלי לשלם כל ארנונה שהיא.

2) הקצאות שטחים לצורכי ציבור - כגון בית-כנסת, בית ספר, שוק לבהמות ובית עלמין - ללא כל תשלום שהוא.

3) אנשים נוספים יוכלו להתיישב בעיירה, על אלו שכבר נמצאים, ויוכלו לעסוק במסחר או מלאכות בלי כל התערבות מצד המימשל, ואת האדמות למטרותיהם, יקבלו מאנשי הועד המקומי אשר הם גם אחראים כלפי המימשל.

4) אלו שיבנו ביתם בפרוורים, בעלי מלאכות או בתי מגורים יקבלו רק 10 סטנז'ין אורך ו-5 רוחב וישלמו שכר של 2 ל"י לשנה, אבל ייאסר עליהם לפתוח בתי מרזח במקום.

5) תושב אשר יעסוק בגידול בהמות בית ישלם 5 פרלה עבור כל בהמה, כגון סוס, פרה ושור לשם כיסוי הוצאות הגידור של שטחי המרעה. אסורה בהחלט הרעייה ביערות או בחורשות.

6) אטליז בשר אם יוקם בעיירה ישלם בעליו 5 ליטראות של בשר מדי שבוע בשבוע.

7) על משרפת יי"ש ישלם 2 ליי לחימום, משך שנה אחת, ועל כך ניתנת לו הרשות להשתמש בעצי יער, ותנאי בל-יעבור הוא, שיש להשתמש אך ורק בעצים קשים אשר גוזמו ולא כורתו.

8) לסוחרים תינתן הרשות לשווק את מרכולתם ביום השוק והמחיר ייקבע ע"י הרשות המוסמכת.

9) יעזוב אדם את מקום מגוריו מסיבה כל שהיא, רשאי הוא למכור את ביתו לאחר, והרוכש חייב לשלם לבעל הקרקעות מס בהתאם למה שפורסם.

10) כל מתיישב בעיירות החדשות אשר ירצה לבנות ביתו בעיירה, ימדוד לעצמו שטח, כפי מה שפורסם לעיל, ויקים את ביתו, חנותו או בית מלאכתו, ובמשך השנה הראשונה יהיה פטור מכל מס שהוא.

בתקופת שלטונו של סטורזה הוקמו במולדובה 40 עיירות ואילו במחוז יאסי הוקמו רק שתי עיירות ואלה הן: ביבולרי ופוּיני.

ג. קיריצה[4], במילונו על יאסי, מזכיר את ההסכם שנחתם בין תושבי ביבולרי ובין בעלי הקרקעות לפיו כל מתיישב חדש על אדמות הכפר הנטוש ברדול, ואשר ייקרא מעתה ביבולרי, יהיה פטור מתשלום מיסים ואף הובטחה לכלל המתיישבים מגרשים לצורכי הכלל והציבור. בראש הקהילה, מטעם הממשלה, נתמנה סטארוסטה, שעיקר תפקידו היה גביית מיסים.

יש להניח, כי להתיישבות היהודית בעיירות היתה השפעה ברוכה על תחיית הכלכלה בסביבתה. היהודים הביאו איתם רוח חדשה של חריצות, הוכיחו כושר הסתגלות, אמונה ויכולת לשקם את המקומות הנטושים שעמדו בשממתם עשרות בשנים. שוב החלו האיכרים לזרום לאותן העיירות בהן התיישבו היהודים, הקימו להם בתים, עיבדו את אדמות הכפרים והכנסותיהם גדלו והמסחר פרח. היהודים גם השכילו לקשור קשרי מסחר אף מעבר לגבולות המדינה לשם יצוא תוצרתם החקלאית, ועל ידי כך גם גדלו הכנסות המדינה והממשלה. בעיירות אלה התרכזו משרדי הממשלה המחוזיים, המשטרה, בתי המשפט ובמרוצת הזמן פתחו היהודים גם בתי מלאכה מרכזיים, מחסנים לאגירת תבואות וכך כל זה הקרין והשפיע ביותר על גידול העיירה והמשך קיומה.

טבלת גידול האוכלוסיה היהודית בביבולרי

השנה	מספר התושבים היהודים	אחוז היהודים מכלל האוכלוסיה
1838	59 משפחות	100
1885	1000 נפשות	82.9
1930	987 נפשות	34.3
1941	862 נפשות	26.3

הטבלה מצביעה שככל שהוטב המצב הכלכלי בעיירה, מספר תושביה הנוצרים עלה על אחוז היהודים. כך למשל, אם בשנת 1838 היו 100 אחוזים תושבים יהודים הרי לאחר מאה שנה בלבד ירד אחוזם ל-26.3.

פורענויות, פרעות ואנטישמיות

בעקבותיהם של ראשוני המתיישבים בביבולרי באו רבים אחרים אשר הטביעו את חותמם העמוק על ההויה הדתית-מסורתית של התושבים היהודים ותרמו הרבה למגמת ההסתגלות לסביבה ושמירה על ההווי היהודי ועל זכויותיהם המוכרות בזכיונות והסכמים עם שליטי הארץ. אך בעוד אבותינו עסקו בחיי יומיום לביסוס העיירה, באו עליהם פורענויות ותוך חמישים השנים האחרונות עמדו שלוש פעמים לפני סכנת חיסולם הכלכלי והפיזי.

בשנת 1889 פרצה דליקה ענקית אשר התפשטה במהירות על כל בתיה של העיירה שהיו בנויים ברובם מחומר דליק, קירותיהם חימר וקש, גגותיהם עץ ובשל צפיפותם של הבתים והרוח העזה שנשבה אז, התפשטה האש במהירות רבה וכילתה את הכל. כל זה אירע בשבת עת כל היהודים היו בבית הכנסת.

כתוצאה מן הדליקה עזבו כמה משפחות את העיירה והנותרות החלו למחרת השריפה להקים לעצמן קורת גג ארעית לקראת החורף הקרב ובא. ואמנם, לא חלפו שנים רבות ושוב קמה העיירה והפעם בתיה נבנו מחומרים לא דליקים ואף הצליחו להפריד בין גושי הבתים ולמנוע סכנת שריפות לעתיד לבוא.

לא עברו יותר מאשר 18 שנה ושוב עמדו יהודי ביבולרי על

פרשת דרכים ושוב נותרו מחוסרי כל והפעם, בשל גל האנטישמיות שפקד גם את עירתנו.

בשנת 1907 אירעה ברומניה התקוממות איכרים, שסיסמתה היתה חלוקת אדמות האחוזות בין האיכרים, בינם לבין עצמם. בנושא זה חלוקות היו הדעות בין שתי המפלגות הגדולות ברומניה דאז:

המפלגה השמרנית, שהיתה בשלטון והיתה מורכבת, בעיקרה, מבעלי האחוזות, התנגדה לכל חלוקה של האדמות ושמרה על האינטרסים של הבויארים; ואילו המפלגה הליברלית, שהיו מיוצגים בה בעלי הון עירוניים, בעלי התעשיה ובעלי הבנקים, תמכו בתביעות האיכרים - וכל זה לשם החלפת השלטון - ואלה הפיצו חומר תעמולה תחת הסיסמה "קרקע לאיכרים", ותעמלניהם התסיסו את האיכרים להתקומם על ידי הפקעת הקרקעות מבעלי האחוזות הגדולות וחלוקתן בין האיכרים מחוסרי אדמה.

ההתקוממות לבשה צביון אנטי-יהודי; המסיתים לא יכלו לעמוד בהבטחותיהם כלפי האיכרים וכדי להסיח את דעתם מן הבעיות הנוקבות, הריאליות, כוונו הזרקורים אל הבעיות המדומות הכרוכות במעמדם הכלכלי של היהודים, כך הציף הזרם האנטישמי את החיים הפוליטיים והוא הגיע לעיירות הקטנות.

עיירתנו ביבולרי אשר מיקומה היה בין עשרות רבות של כפרים היוותה את המרכז להסתה של כל האיזור כולו. פרנסי העיר רגשו וגעשו, נציגיה פנו לשלטונות המקום ומשלחת אחת נסעה לראש המימשל ביאסי הקרובה כדי להביא בפניו את חרדתם של התושבים היהודים מפני התעמולה וההסתה בעיירה. ואמנם הגיעה למקום פלוגת צבא - פרשים אשר תפקידיה היה לשמור על הסדר והבטחון ולהגן על תושבי העיירה.

באחת השבתות של חודש מרץ 1907 התאספו המוני איכרים מן הכפרים הסמוכים והתרכזו סביב בית העיריה, שם גם חנה גדוד הפרשים. לאחר נאום הסתה אנטישמי מובהק, פשטו האיכרים על בתי היהודים, על החנויות, על בתי המלאכה ועל סתם דירות מגורים ובמשך יממה תמימה הרסו, שברו דלתות וחלונות ושדדו וגזלו מכל הבא ליד. כל אחד מן הפורעים היה מצוייד בגרזן והעגלות שלהם, רתומות לסוסיהם, עמדו לפני הבתים להטעין עליהן את כל רכושם הבזוז של היהודים. שוד זה נמשך גם למחרת היום בשכל הגזילות הובאו לבתיהם של האיכרים באין מפריע.

לאחר הפרעות הוקמה ועדת חקירה מטעם בית המשפט ברשותו של השופט קסיס, יליד ביבולרי, בן למשפחה ארמנית ידועה. הועדה האשימה את מפקדי הצבא שבחסותם ובסיועם נערכו הפרעות, והשופט הנ"ל לא עזב את העיירה עד שלא הוחלפה פלוגת חיל הפרשים, ולא נערכו מאסרים, אם כי הרכוש הנשדד לא הוחזר ולא כל הפורעים באו על עונשם. עד כאן גירסת א. הורוביץ[5] ז"ל.

בית הספר החדש

גירסה שונה נמצאה באחד המסמכים שעמדו לרשותי, בו מסופר, שראש העיריה דאז לחץ על יהודי ביבולרי לעזוב את המקום, אבל בהתערבותם של ארגונים יהודים ביאסי ומושל המחוז נמנע הדבר. כמה משפחות בכל זאת עזבו את המקום, כי פשוט נותרו מחוסרות כל ונאלצו לעבור אל קרוביהם במקומות מרוחקים.

אמנם, לאחר מספר שנים שבו החיים למסלולם אך הזרע האנטישמי נבט והיכה שורשים בעיירתנו.

בשנת 1912, פירסמו חברי אגודת הסטודנטים הנוצרים ביאסי כרוז מחאה נגד הממונה על המחוז בטענה שהוא מכר את נפשו ל"יהודונים" מביבולרי, כי על כן הסכים לשמש נשיא-כבוד בנשף של הקהילה היהודית בביבולרי אשר הכנסותיו הוקדשו להקמת בית מרחץ חדש במקום. המושל מצידו פירסם מינשר, בו הסביר, כי יהודי ביבולרי היו ונשארו מאז ומתמיד, פטריוטים נאמנים למולדת הרומנית, תרמו מכספם לשם הקמת מוסדות ציבוריים בהם נעזרים כל תושבי הסביבה נוצרים ויהודים כאחד, כמו למשל: בית חולים מרכזי, בית ספר ממשלתי וכו׳.

האנטישמיות הציפה את החיים הפוליטיים והכוחות המתקדמים והדמוקרטים היו מתי מעט וגם נטולי מנהיגות הולמת, המסוגלת להיאבק על חוק זכויות האדם; ובאמת היו נסיונות להקים מעין ליגה לשמירה על זכויות האדם, אבל זאת לא האריכה ימים רבים. גם היהודים לא השכילו להתארגן או לתמוך תמיכה כוללת במפלגה יהודית אחת. נהפוך הוא: היהודים תמכו בכל המפלגות הרומניות שכולן היו אנטישמיות ואילו "הגוש-הלאומי-היהודי" מפלגה שהוקמה על ידי הנציגות היהודית, עוד בשנת 1919, לא זכתה אף במקום אחד בפרלמנט הרומני.

בשנת 1919 קמה ביאסי "הליגה להגנה לאומית-נוצרית" ובמרוצת השנים התאחדו ארגונים אנטישמיים שונים אשר בראשם עמדו הפרופסור א.ק. קוזה, קורנליו זיליה קודריאנו, אשר השפעתם היתה הרסנית והאנטישמיות הרימה ראש בכל מקום וחגגה נצחונות.

הקהילה בביבולרי אירגנה שמירה בלילות ברחובות העיירה אם כי לא מצאנו שום עדות על כך, אבל זכורים הנסיונות של ביקורי א.ק. קוזה בביבולרי לשם אסיפות בחצר הכנסיה אשר בלב ליבה של העיירה ולשם ארגון מפלגתו האנטישמית, אבל ביקורים אלה מצאו התנגדות נמרצת מצד צעירי המקום היהודים.

הקהילה

במאה הי"ח עדיין לא היתה הפעילות הקהילתית מאורגנת דיה. הקהילה דאגה לרב, לשוחט, לחזן, לבתי כנסת אשר שימשו לרוב גם ללימוד תורה לילדים. ה"מלמדים" באו ממרחקים ותוכנית הלימודים היתה מבוססת בעיקרה על לימוד חומש עם רש"י ורק מעטים מן התלמידים למדו גם גמרא.

לאור ההתפתחות ברומניה החלו אף יהודי עיירתנו לחפש דרך להתארגנות ועוד בסוף המאה הקודמת התנדבו כמה צעירים לפעילות ציבורית מקומית והקימו ועד אשר כל מטרותיו היו הקמת בית ספר יהודי, ארגון השחיטה ועוד. יש לציין שהדבר עלה בידם באופן יחסי ואף ראוי לציין כי ביבולרי היתה בין העיירות הראשונות שבמחוז, אשר התארגנה ודאגה להכנסותיה שלה ע"י גביית מיסים ובמיוחד מס "השחיטה".

בשנת הלימודים 1897/98 נפתח בית הספר העממי היהודי הראשון בבנין ארעי ותוך פרק זמן קצר למדו בו 300 תלמידים ואף הועמד תחת פיקוח ממשלתי רשמי.

עוד בראשית הדרך החלו ויכוחים על עצם קיומו של בית הספר ובעיקר נתגלו חילוקי הדעות בשאלת תוכנית הלימודים. המתנגדים לה טענו שבבית הספר כגון זה יגדל דור של "גויים" ועל ידי כך יראו בחומרה את עצם הפיקוח הממשלתי עליו.

חילוקי הדעות החריפו במיוחד כאשר הועד המקומי פנה לנציגי יק"א ברומניה בבקשה להיעזר בקרנותיה לשם הקמת בנין מתאים לבית ספר מקומי. החברה, בתשובתה התנתה את השתתפותה הכספית בכך שתכנית הלימודים תקביל לזו של המדינה ותעמוד תחת פיקוח ממשלתי.

יש להבין, כי רוחה של האמנסיפציה, אשר הגיעה לרומניה במאוחר, סחפה את הצעירים אשר חיפשו את זהותם כי הרי לא מעט מהם נפלו אל בין זרועות ההתבוללות. הקשישים היו שמרנים יותר; יהודים פשוטים שהסתפקו במועט לא ששו לשינויים ואף חששו מפני כל חיפוש דרך חדשה; מכאן נבין התנגדותם הנמרצת לבית הספר בעל שינויים מהפכניים בתכנית הלימודים.

שונה היה המצב אצל צעירי העיירה ומשכיליה. להם היתה אוריינטציה אחרת על עתיד העם היהודי, וראו ברוח החדשה שלאחר האמנסיפציה אפשרויות להתארגנויות, להשכלה כללית, לאוריינטציה ציונית, ושאפו לתחיית השפה העברית. אצלם לבש המאבק על הקמת בית הספר צורה חיובית ביותר.

בשנת 1913 הוקם בביבולרי בית הספר היהודי הראשון תודות לעזרתה הכספית של יק"א. לאחר מספר שנים גם תבעו הצעירים להקים גן ילדים והויכוחים והמריבות צצו ועלו מחדש.

חברת יק"א הסכימה להשתתף ב-50 אחוזים מההוצאות הכלליות וזאת תודות להשתדלותו הנמרצת של אברהם הורוביץ.

בחודש אוגוסט 1918 התקיימו לראשונה בחירות דמוקרטיות לועד הקהילה כדי להחליף את המינויים שנעשו קודם לכן על ידי פרנסי העיר. לועד זה אשר היו בו אנשים מתקדמים וקצת ציונים נבחר כיו"ר אברהם הורוביץ ז"ל. באותה שנה התאימו את בנין "לינת צדק" לבית ספר, וחילקו אותו לכיתות מספר והכל בהסכמת הממשלה.

הועד הנבחר הצליח להשפיע על המורים הוותיקים להתפטר ולעזוב את העיירה. אישים ציוניים ובעלי השפעה מיאסי הקרובה אשר ידעו על המתרחש בעיירתנו עמדו לצידם של החוגים הציוניים והמתקדמים ועלה בידם לגייס במהירות האפשרית מספר מורים חדשים שהסכימו לעבור לעיירתנו ולהחליף את הצוות הישן.

מורים אלו הצליחו להביא כמה שינויים חשובים בדרכי החינוך, מה גם שאז הונהגה ההברה הספרדית בלימוד העברית, דבר אשר לפני שנים היה בגדר חלום. כך במרוצת הזמן הפך בית הספר מביבולרי למופת ולדוגמא.

בשנת 1881 נתקבל חוק גירושים של "זרים ובלתי רצויים" מעל אדמת רומניה, וגל של אנטישמיות הציף את רומניה דאז. באותה התקופה גאה גל של הגירה יהודית מרוסיה הצארית ומפולניה מפחד האנטישמיות. חלק ביקש להגיע לארצות הברית דרך רומניה וחלק התכוון להסתדר בין גבולות רומניה. ואמנם ממשלת רומניה, לאחר קבלת חוק זה ומכוחו, הגלתה קבוצה ניכרת של יהודים וביניהם אף אנשי רוח רבים.

כנגד השתוללות האנטישמיות שברומניה התארגנו היהודים מחוסרי הזכויות לתנועה שכונתה "תנועת הולכי רגל" אשר אנשיה נדדו מעיר לעיר ומעיירה לעיירה כדי למצוא דרך להגירה או מקום שאפשר לשהות בו עד יעבור זעם.

בהתחשב במספרם הגדל והולך של נוודים יהודים אלה הוקם בביבולרי ועד להכנסת האורחים אשר מטרתו היתה אירוח הפליטים ודאגה ללינה, לארוחות ולהוצאות נסיעה עד לעיירה הקרובה, והכל לפי רצונם.

מלחמת העולם הראשונה שמה קץ לבעייה כאובה זאת. האורחים פורחים לא פקדו את עיירתנו ומקום איכסונם עלה באש בשנת 1918 ויד הצבא הכובש היתה בזה.

הפעילות הציונית

הפעילות הציונית בביבולרי ינקה את השראתה מהמתרחש בעולם וביהדות רומניה באותה תקופה, שהיא התקופה של

התחיה הלאומית 6. עד לשנת 1918 חל ברומניה, בשלבים לא שווים, תהליך של שידוד מערכות רוחני ושל יתר בשלות תרבותית. לפיכך התנהלה במחנה הציוני - שלא בדומה למתרחש במחנה המתבולל - פעילות תרבותית, אשר כל הנוטלים בה חלק היו מאוחדים במגמותיה היסודיות: לקירוב המוני העם לצרכי הרוח הציוניים. בשנת 1904, אחרי מות הרצל, הורגשה גם ברומניה תקופת השפל שפקדה את התנועה הציונית כולה, והדבר נתן אותותיו גם בפעילותה של הפדרציה הציונית של רומניה, אשר אימצה לעצמה עקרון "עבודת ההווה" בגולה (געגענווארטסארבייט) ועסקה בפעולות תרבותיות.

בין 1910 ו-1916, שנת כניסתה של רומניה למלחמה, חלה בין יהודי רומניה ובפרט בקרב הדור הצעיר, התעוררות גדולה של הרגש היהודי. מעולם לא היה מספר חוגי הנוער הציונים רב כל כך כמו בשנים אלו: כמעט שלא היה בנמצא ישוב אחד שהיו בו יהודים במספר כלשהו, שלא פעלו בתוכו אגודות ציוניות ותרבותיות אשר במסגרתם מצאו את האפשרות לנשום אווירה יהודית לאומית.

בשנת 1908 קמה בביבולרי אגודה ציונית בשם "דרכי ציון" אשר מרכזה היה בגאלאץ ומטרותיה היו: איסוף כספים עבור הקרנות הלאומיות לבנין הארץ, החדרת התודעה הציונית בין הצעירים, הפצת מניות של "אוצר ההתיישבות", תרומות לנטיעת יער הרצל וכן עבור חברות שנקראו "פארטיי פונד שטויער". מעוף זה אשר אחז בדור הצעיר לעיתים לבש צורות של דבקות אידיאליסטית צרופה, עד שכל סטייה ממנה היתה נתקלת במחאה קולנית. כנגד חוגי הציונים קמו בעיירתנו גם חוגים המתנגדים להם שחרתו על דגלם את הסיסמה "אמנסיפציה" ולמעשה התכוונו לפעילות של התבוללות הדרגתית. אלה הקימו סניף בעיירה אשר כלל בתוכו את היהודים ילידי הארץ, אבל פעילותו לא היתה חשובה ביותר והוא שבק חיים תוך זמן קצר.

בשנת 1911 הוקם חדר קריאה ובו ספריה וכן עיתונים ציוניים ברומנית, גרמנית, צרפתית ואף בעברית. בחדר הקריאה נהגו לקיים הרצאות ודיונים על נושאים ספרותיים.

במרוצת הזמן הצטרפו אל הנוער התוסס חוגים של מבוגרים בעלי משפחות, דבר שהגביר והתסיס את תנופת הפעילות הציונית.

בעיירתנו היתה השפעה מועטה לחוגים אנטי ציוניים שהיו קיימים אז בכל רומניה. הנסיונות המעטים להחדרת רעיונות התבוללות וטמיעה לא מצאו להם ארזן קשבת בביבולרי. היו אלה נסיונות של חוגי הסוציאליסטים היהודים לחדור גם לביבולרי בעזרת נוער עובד או לומד אשר היה ופעל ביאסי והושפע מן הזרם הראדיקלי של ד"ר גלרטר מקס, וכסלר, וליאון גלר שהתרכזו סביב לעיתון "לומינה" וסביב לעתון באידיש "דער וועקער". גם לתנועה הקומוניסטית בביבולרי לא היתה כל השפעה, ייתכן והיו בודדים אשר פעלו במחתרת אבל פעילותם לא היתה ניכרת על פני השטח.

על דור הציוניים מלפני מלחמה"ע נמנה מיטב הנוער שבביבולרי ביחד עם אנשים המבוגרים יותר אשר תפסו עמדות בחיים הציבוריים, בחינוך הקהילה, שפיתחו ביחד פעולה תרבותית עניפה, שהתבטאה בערבי קריאה, בהרצאות, במסיבות ובנשפים ובאיסוף תרומות לבנין הארץ, לקרנות הלאומיות, ואחרון אחרון חביב בהחתמה על עתונות ציונית עברית ומתורגמת.

בשנת 1925 התארגנו בני הנוער המקומיים במסגרת התנועה הציונית א.ט.ס. (התאחדות הנוער הציוני) ובמסגרתה התנהלה פעילות אינטנסיבית ציונית-תרבותית.

במקביל ל-א.ט.ס. החלו לקום תנועות נוער חלוציות אשר במרכזן עמדה התביעה להגשמה עצמית ע"י עליה לארץ. ארגוני הנוער נעלמו או נבלעו בתנועות החדשות. ואשר לעיירתנו, ביבולרי, נפסקה הפעילות של א.ט.ס. ובמקומה קמה תנועת "השומר הצעיר" אשר הייתי בין מייסדיה ואשר נתקיימה עד לגירוש היהודים מביבולרי (על תולדות תנועת השומר הצעיר בביבולרי ראה מאמרו של י. צוקרמן).

בין הנוער השומרי היתה תחושה של גאווה על חינוכם לציונות והגשמה עצמית.

אמונתם בדרכם הציונית הביאה לא פעם לידי התנגשויות עם פרנסי העיר - קרי ועד הקהילה - על קביעת נורמות של חינוך בין כותלי בית הספר, ועל דמותם והשקפותיהם של המורים וזיקתם לציונות. היו בין אנשי ועד הקילה אנשים טובי לב אבל צרי אופק. היו גם הורים אחוזי-חרדה מפני החינוך לקראת הגשמה עצמית, חזקה שמא יקומו ילדיהם - כפי שאמנם אירע - ויעזבו את "כל עתידם שבביבולרי" תמורת העליה לארץ.

בתחילת שנות ה-30 ריכז בתוכו הקן קרוב ל-200 בני נוער, חלק מהם יצא למחנות קיץ, לסימנריונים, וועידות, הכל כדי להכין חבר מדריכים להמשך פעולות הקן ואילו ראשוני הקן יצאו להכשרה והתכוננו לעליה. שורשיה של התנועה כבר היו כה עמוקים בחיי עיירתנו ששום רוח לא יכולה היתה לעקרם. כל הפעילות הציונית שבמקום, כל המגביות של הקרנות הלאומיות, כל אירוע ציוני לא יכול היה להתבצע בלי הפעלתו של קן השומרי במקום. גם פעילות תרבותית ענפה נעשתה בין כותלי הקן; אסיפות והרצאות אורגנו לכלל הנוער האינטלקטואלי בנושאים ספרותיים, בענייני דת, משפטים ספרותיים וכן דיונים על היצירה הקלסית היהודית והעברית. ספריית הקן עמדה לרשות הרבים וכללה ספרים ממיטב הסופרים מאותה התקופה. מן הדין והצדק הוא להזכיר כאן לטובת אותם הורים, יהודים טובים, אשר הגישו לנו את עזרתם המוסרית והכספית ואיפשרו לנו לשאוב אומץ ואמונה בצדקת דרכנו.

ביבולרי היתה שותפת לתחיית השפה העברית. בבית הספר הנהיגו לימוד עברית חובה בכל הכיתות ולכל הגילים וכך גדל וצמח דור של דוברי עברית וקוראי ספרות עברית. מפנה מהפכני זה עם בואו של המחנך והמורה הדגול שבתאי בילוטינסקי. הוא הקרין על כל הסביבה מתרבותו המעמיקה ומידיעותיו המרובות, ובעיקר הטיף לציונות ולאהבת העם והמולדת. העברית השתרשה כל כך בליבותינו עד כי תוך שנים מספר הפכה להיות השפה המדוברת בקן השומר הצעיר והחברים ניהלו שיחות וישיבות על טהרת העברית, דבר שלא היה מקובל בהרבה מעיירות ה"הרגט".

נוער מבוגר בארגון ציוני כללי

מחזור בבית-הספר

השימוש בשפת "לשון הקודש" בחיי היום יום והפעילות הציונית האינטסיבית היו לצנינים בעיני כמה מפרנסי העיר אשר ראו במהפך זה "סכנה" לנוער. שמא חלילה יושפע ויכין עצמו לעלות ארצה. הדברים הגיעו לידי כך שהתארגנו כמה יהודים והחליטו לפטר את המורה ש. בילוטינסקי. דבר זה נכשל והוכשל תודות להתארגנותו המהירה של הנוער המבוגר מ"השומר הצעיר" והופעתו לפני ועדת החינוך המקומית, תוך כדי איומים בהשבתת התלמידים לזמן בלתי מוגבל.

וראוי כאן לציין שהיום נמצאים בקיבוצי השומר הצעיר בארץ 14 חברים, מן הנגב הרחוק ועד לצפון:

בקיבוץ שמיר	נמצאים 3 חברים
בקיבוץ מרחביה	נמצא 1 חבר
בקיבוץ שריד	נמצא 1 חבר
בקיבוץ דליה	נמצאים 3 חברים
בקיבוץ הזורע	נמצא 1 חבר
בקיבוץ עין המפרץ	נמצא 1 חבר
בקיבוץ רוחמה	נמצא 1 חבר
בקיבוץ מגן	נמצאים 2 חברים
בקיבוץ זיקים	נמצא 1 חבר

על משפחותיהם, ילדיהם ונכדיהם הם מהווים חלק נכבד בתנועה הקיבוצית.

1. *Dr. Schwarzfeld., Din Istoria Evreilor, 1914.*

2. *Dr. Karo, Geschicte der Juden in Lemberg, Krakav, 1894.*

3. *עדויות נוספות המאשרות את המספר לעיל ימצא הקורא במאמרו המאלף של ח. רבינזון "פרקי ביבולרי", בספר זה וכן בספרה של טוני סולומרן מערבי, "טעג פרן אמאל", 1979*

4. *Chirita, Gh., Dictionar Geografic al Judetului Iasi, 1888.*

5. *אברהם הורביץ, הוצאת דפוס מרחביה 1950 (אוטוביוגראפיה).*

6. *ברקוביץ, י., פרקי רומניה, 1975.*

סוף הדרך

תם סיפורה של עיירתנו, סיפור של ישוב יהודי מושרש אשר במסגרתו נתחנכו דורות ושמרו על גחלת העם לבל תדאך. יהודיה מסורים היו לרעיון הלאומי ונאבקו על זכות קיומו הפיזי והתרבותי של ישובם ללא לאות.

יהדות ביבולרי שילמה מחיר יקר בשואה, כי רבים מבניה נהרגו וניספו בדרכים שונות ומשונות ואלה שיצאו בשלום מן ההתנסות הגדולה הזאת עלו ארצה לאחר מלחמת העולם השניה ואותם פגשנו לראשונה בכנס הראשון של יוצאי העיירה, שנערך בחיפה ב-25 ליולי 1978.

את יהודי ביבולרי אפשר למצוא בכל שטחי החיים בארץ, מקרית-שמונה שבגליל ועד לישובים מרוחקים שבדרום, בערים ובעיירות פיתוח, בקיבוצים ובמושבים, בעמדות אקדמאיות ועוד.

והם הם שהביאו איתם את הייחוד, התרבות והצניעות, בחיינו היומיומיים במולדתנו המחודשת.

יוסף צוקרמן

תנועת "השומר-הצעיר במאבקה

בבואנו לסקור קורות עיירתנו ביבולרי בחמישים השנים האחרונות - על חייה ומאבקיה למתן ביטוי לאומי-ציוני, אי אפשר שנתעלם מהופעתן של תנועות הנוער, ובראש וראשונה של "השומר הצעיר" התנועה שהטביעה את חותמה על הנוער, על חלוציה. היה בזה מעין שינוי ואות להתחדשות והבאת בשורה מרנינה לעיירתנו.

קדם לקן "השומר הצעיר" התנועה של הצעירים הציוניים A.T.S. הזרם של איגוד הסטודנטים-ציונים Hasmoneia שהרקע של הפעילות התנועתית היה יותר אקדמאי, ולא נדרשה הגשמה עצמית מחבריה. ייצגו אותה הצעירים בני הטובים, אשר רצו לחולל שינוי רוחני בחייהם. אמנם במשך השנים ניסו גם תנועות אחרות לתקוע יתד בעיירתנו ונזכיר לטובה את "הנוער הציוני" C.T.S. שלא החזיק מעמד זמן רב ורישומו לא ניכר כלל. אם נוסיף גוון פיקנטי לתמונת העיירה נציין הופעת "ברית טרומפלדור" - תנועת הנוער הרבזיוניסטי - אשר מנתה כמה עשרות בני נוער שעוררו סנסאציה בשל מדיהם באוירה הרגועה של העיירה. הופעתם של הרביזיוניסטים עוררה שאט נפש. זכורני כיצד היינו נלחמים נגדם (מלחמה מילולית) ומחברים שירים באידיש כגון: וואס טויעג מיר נתן סולומון און אוביש אורדונצה - בעסער א חלוץ איין ישראל צו אקרן און צו פלאנצען" (למה לנו נתן סולומון (נציב ביתר ביאסי) ואוביש (נושא כליו) מוטב חלוץ בישראל החורש והזורע). צחוק הגורל היה שמדובר כאן באוביש ציונטו שערק למחתרת הקומוניסטית, עבר לברית המועצות וניספה בשנות המלחמה.

לא נמניתי על מקימי קן השוה"צ בעיירה. מייסדיו וראשוני החלוצים של ביבולרי היו מושקו אברמוביץ, דוד צוקרמן, ישראל גולדנברג ועוד. היטב נחרת בזכרוני מפגשי הראשון עם התנועה. היה זה בשנת 1927 ואנו עוד בכיתה ג׳ בבית הספר היסודי (חדש) - כשהגיע לעיירה שליח מטעם ההנהגה הראשית והוא ז׳וסה (יוסף) פרידמן. כינסו אותנו כל תלמידי כיתות ג׳ ו-ד׳ - בגן בית הספר ורק אז שמענו לראשונה סיפורים על אודות ארץ ישראל, על כפרי ילדים ועל הקיבוץ, כך גם למדנו שיר ישראלי חדש "גינה לי" והשתלבנו בריקוד הורה סוער; נזכיר כאן לטובה את חבר המורים העברי של בית ספרנו הלא הם: א. בלוטינסקי, דולברגר, דורפמן - וקדמו להם "לערער" מאתס ובנו שהכניסונו לסוד השפה העברית, איפשרו לנו מגע ראשון עם הווי ישראלי וקרבונו גם לתנועה. וכך באנו לקן השוה"צ והיינו לחניכים בשכבת "המקשיבים". מדריכת הקבוצה היתה קלרה אנטוניר. היה זה מפגש עם עולם אחר, עולם של בני נוער, רועשים וגועשים באוירה של חלום.

במשך שנות קיומו החליף הקן כמה מועדונים. ראשיתו באולם הגדול של בית הספר החדש על חדריו, המטופחים והנקיים למופת, ולאחר מכן בבית הכנסת של הבנאים (קיטררסקע שי"ל) שאולמו עמד ריק. לשבחם של פרנסי הקהילה יוגד שתמיד הם גילו יחס אוהד לתנועה וסייעו לה כיכולתם כי הבינו שחינוך זה מוליך את הנוער באפיקים נכונים ובמסגרת נאותה לבל יהיה משוטט ברחובות ונתון להשפעה עויינת ולתרבות רעה. אם כי חבר המדריכים לא היה נוער לומד - הרי היתה בו דבקות במטרה. והתורה שנקנתה בצורה כמעט אוטודידקטית - מצאה נתיבים אל לב החניכים. והרי כלל לא היינו תלושים מההוי היהודי, את השפה העברית היקנה לנו בית הספר, מסורת יהודית וחיים יהודיים מלאים שררו כמעט בכל בית, ובנוסף לכל אלה הגיעה אלינו גם עתונות א"י. היו אז ברומניה עתונים ציוניים הכותבים בכישרון תרבותי כעתון לנוער יהודי הלא הוא "הילד היהודי" Copilul Evreu ממנו שאבנו חומר לשיחות וגם פרסמנו בו מפרי עטנו.

חשיבות מיוחדת היתה ל"הודעת הקן" (מפקד כללי של כל השכבות) משתתפות במעין כנס ובס"ה למעלה מ-200 בני-נוער.

"הודעת הקן" - לפי מספר משתתפיה - דרשה שטח הערכות גדול, לכן האירוע היה מבוצע לרוב על האחו הנרחב שהשתרע בסמוך לבית הספר - כששירת ההימנונים, הלפידים הבוערים והסדר המופתי היקנו גוון מיוחד למעמד

זה. ובאילו "הודעות" מלבד מידע שוטף - היו מבצעים חילופי גברא בסגל המינהלי, וביחוד היתה זו מעין מסיבת פרידה ליוצאים להגשמה, להכשרה או לקיבוץ. לכן זכור לי היטב מעמד נסיעתו ארצה של החלוץ הראשון בעיירה, ראש הקן דאז, מושקו אברמוביץ ב-21.3.1933 וזרם החלוצים שבאו בעקבותיו בשנות השלושים. עצם העליה השרתה אוירת חג. ערב לפני הנסיעה לאחר "הודעת הקן" נתכנסו כל בוגרי הקן בבית ההורים לכיבודים, שירה וריקודים. נדמה היה, כי העיירה כולה כמרקחה וכולם משתתפים בשמחה זו, והשירה העברית התנשאה למרחקים.

לאחר עלייתם של דור המייסדים, המשיך חבר המנהלים החדש להשתית את הקן על יסודות בריאים. האולם קושט וסמל התנועה, "הקבלה" מתנוסס לאורך הקירות ותמונות פוטו-מונטז ממראות הארץ לצידו. "השיחות" היו ענייניות ועם היותנו כבר בין "הצופים" היה החינוך מופנה יותר לפרט ולגיל ההתבגרות. היה זה מנהלנו זליג שפתח לנו אופקים לראות בעומקן של בעיות סוציאליות - להתקרב לספרות האוניברסלית והמעמדית ולהכיר מקרוב עמל כפיים. שטח אדמה עצום השתרע מאחורי בתיהם של משפחת פרידמן-אנטוניר וכברת ארץ זו חרשנו, עדרנו וגידלנו בו ירקות כשהרווח המופק קודש הוא לפעילות הקן. ועוד מפעלים "כלכליים" כאלו יזמנו כגון: קבלת תלושים על כל קניה במכולת מסויימת כשאחוז מן הרווח מפריש הסוחר לקן. זליג מעולם לא התנזר מעבודה מעשית. משחר ילדותו ידע עמל במפעל לסודה של אביו, השכיל ללמוד מקצוע מכונאות בקישינוב יחד עם עמיתו חונא סולומון - כשכל מאודו מופנה למטרה אחת: לבוא לארץ ומשלח יד עמו. ובאותה רוח חינך גם אותנו.

בנוסף לאלו פיתחנו פעילות ענפה בהוצאת עתון הקבוצה "גור אריה" שיצא בקביעות מדי חודש בחודשו ועסק בבעיות שעל סדר היום, ותרגומי שירה וספרות עברית. בנטל זה שתף חבר הקבוצה ישראל (סטרוליקה) גולדנר ז"ל שהקדיש כל חופשותיו ועיתותיו לעתון ולתנועה. אכן, גורלו מאד המר איתו והוא בין הניספים בקרונות המוות ליאסי. בכל השנים התפתחה פעולה "עיתונאית" ענפה בתוך הקן ועתוני הקיר הופיעו ונתלו מדי שבת. כולם בכתב יד ותכנם אינפורמטיבי והומוריסטי. בנוסף לתרגומים, היו גם עיתונים על טהרת העברית. קיימת היתה מעין תחרות רבתי על אורך העמודים והתוכן. על כל פנים היתה זו פעולה ברוכה שהכניסה הרבה תוכן בחיינו הצעירים.

ואם בפעילויות שוטפות עסקינן - בל נשכח את הטיולים שהיינו עורכים מדי שבת בשבתו בימות הקיץ הלוהטים - לחורשת סולנוץ (Solonet) - או שטים במעבורת לעבר הפרוט ליערות בסרביה וזאת כדי להתקרב לטבע ולהתייחד עם עצמנו. מלבד זה היו לנו טיולים ל- 2-3 ימים תמימים, מתוכננים וערוכים לפי כל חוקי הצופיות והמחנאות, כשחיל חלוץ מקדים לצאת ומותיר סימני דרך צבועים בסיד לאורך המסלול, בין הכפרים. גם ממושבות הקיץ של התנועה לא נעדרו אנשינו, ומשבו הביאו מאור פסגות בהן שהו, ומרחשי תנועה מלבלבת ותוססת. זכורני הדי מושבת "יובליה" בשנת 1935 (במלאת 20 לתנועת השוה"צ) בהנהלתו של מנו מוסקוביץ, והמפגש החם עם נוער לומד ועובד של ערי הכרך, עם בשורת ארץ ישראל העובדת מפי שליחים מהארץ שהגיעו במיוחד לאירועים אלו.

העיירה היתה תמיד פתוחה למפעלי תרבות ונענית בעין יפה לכל מגביות הקק"ל. בערב ט"ו בשבט וחנוכה היינו, אנו הצעירים "פושטים" בזוגות על בתי האב ובהביאנו את הנרתיק הכחול-לבן עם נרות או מפרי הארץ - כאילו הבאנו את בשורת הגאולה ל"עמך". תיאטראות באידיש, דרשנים, חזנים ושליחים למיניהם פקדו את העיירה לעתים תכופות, ונהנו תמיד מהצלחה, מקבלת פנים אוהדת ותמורה נאותה, ואנו בהעלותנו מחזה על הבמה או כל מופע תרבותי - היינו מוציאים את העיירה מאדישותה. האולם הגדול של בית הספר היה תמיד מלא מפה לפה וגם הגמול החומרי לא יצא נפסד. הקן העלה בימיו כמה מחזות וביניהם את "הרופאים" של שלום עליכם ועד היום עולים בזכרוני רעמי הצחוק שעוררה השפה האידיש העסיסית של שלום עליכם - בפי שחקנים צעירים ומוכשרים.

אי אפשר להתעלם מהכוחות התרבותיים שגלומים היו בתוך

עיירה קטנטונת זו. אלו באו להם מכוח לימוד עצמי, קריאה ממושכת והתעמקות לשמה. הקן, בסיוע נוער שוחר תרבות, והקהילה - החזיקו ספריה גדולה שכללה אלפי ספרים בעברית, אידיש ורומנית - בהם כתבי הקלאסיקאים הדגולים מכל התקופות. הנוער שלנו, לרוב, שחה בים הספרותי הזה וכך בנה השכלתו ואת עצמו. היינו עורכים גם "משפטים ציבוריים", חלקם בתוך הקן ויתרם בפומבי, באולם הגדול של בית הספר, כשכל האינטליגנציה של העיירה משתתפת בפועל.

ימי המסה לקן החלו בשנת 1936. לאחר עלייתו של זליג אנטוניר חלה מעין ירידה במתח החלוצי שהביא עד לידי משבר. הסיבה לכך נעוצה שהשכבה המנהלית לא השכילה לעמוד בפרץ ולשמש דוגמא אישית. חלק מהבוגרים נמנע מלהגשים ובהגיעו לגיל 18 לא יצא להכשרה. היתה גם התגברות של המחתרת הקומוניסטית וחלק זעום מן הבוגרים פנה לשם. וברומניה של שנות 1936-7 נטושה היתה מערכה כבדה בין הדמוקרטיה וכוחות הפאשיזם שהרימו ראש. עתונים דמוקרטיים הוחרמו ונשרפו בחוצות בוקרשט. עתונים כמו Adeverul, Dimineata וביחוד Cuvantul Liber נאבקו להגן על כבוד האדם. בל נשכח שבגרמניה כבר שלט אז היטלר ללא מעצורים ובספרד עמדו הרפובלי- קנים על עברי פי פחת. אומנם המרכז וההנהגה הראשית הגישו לנו כל עזרתם ושלחו לסירוגין שליחים ואלו שהו וטרחו ימים ולילות ותרמו בהצלחה - בעזרתם של המנהלים - לחיזוק המורל. נזכיר ביניהם את חנן אברמוביץ (שמיר) ודב מרקוביץ (רוחמה) שהתמסרו לשליחותם. אך כאמור החליט חלק מהבוגרים לפרוש ונתפס לחיי שעה וסגנון בלוי חברתי אחר. אלו הצעירים ערכו מסיבות רעים עם ריקודים מודרניים או הטיבו לבלות במסעדות הזולות, "גשקות" בלעז, וראו בזה כי טוב. כן נוסד מעין חוג דיליטנטי לתרבות, שיזם כל מיני פעולות פרטיות ללא קשר לציונות ולענייני השעה ואופיינית לכך אחת ההצגות שהעלו. מצלצלים בי הדי הפזמון החוזר שהושר ע"י אסתר מייזנר.

"איך אוב געוואלט א מאן -
א שטיבאלע אוף א שפען
א בעטאלע א איימאלע
אבי צוזאמען זיין.
א ברייטע באלאבוסטע
איך אוב געוואלט א מאן"

ובעברית (בתרגום חופשי)

"נפשי כמהה לבעל
לבית חם, גם דל
הומה תינוקות וטף
ותמיד להיות יחדיו,
בעלת בית לרווחה
המאושרת במשפחה."

ושורות אלו מאמתות - לאן נועדו פני נוער זה ומה היתה מגמת פניו - להנציח את הקיים ולהשכיח את הסערה הקרבה.

דווקא אז הגיעה תקופת שגשוג ורווחה לקן, כי למרות הפרישות הופיע הקן מלוכד, עקבי, ומנהליו נחרצים בדעתם להמשיך ויהי מה. ברקו לייבוביץ הושיט לנו ביד נדיבה עזרה רבה בשיחות וביעוץ. למרות פרישתו מהקן, עקב מצבו החומרי החמור והחלטתו להמשיך בלימודיו, ראה אתגר בקיומו של הקן כשוחה נגד הזרם. לאחר פרישתו הואיל להופיע רבות במחיצתנו והאציל עלינו מרוחו.

זכורני מסיבת קיץ שערכנו עם הצגת המחזה "החטופים" - בו נשא ברקו את הנאום המרכזי, וההורים שהשתתפו - ראו מעין חידוש בהופעת אורח מהחוץ שנשאר עקבי ונאמן לעקרונות נעוריו. לדאבוננו בשנות המלחמה הרחיק גבולות ומצא עצמו נודד במרחבי רוסיה ולארץ חלומותיו לא הגיע.

בימים ההם החלו עסקנים לעורר את העם. אלא שלא הציונות היתה משא פניהם אלא חיי שעה וכך הגיע חוג מטעם השבועון Tribuna Evreeasca עם העתונאי Beno Causanski ז"ל וההומוריסט Ionel Pribeagu ז"ל החרזן שבמחי יד אפיין כל הטיפוסים של ביבולרי לשבט ולחסד. אך הם ניגנו על

קבוצת "צבי"

מיתרים אחרים והכל למען להשכיח המבול הקרב. כי ערפילים לרוב כבר נראו בשמי אירופה והמנהיגות בעצם ידעה לאן הרוח נושבת. אז, בקרבת העיירה, בעקבות כנס מטעם מפלגת קוזא, אצו עסקנינו ליאסי למושל המחוז דאז Mihail Negrutzi המוכר לטובה, ודרשו במפגיע כי ישלח צבא כדי להגן על הנפש והרכוש היהודי. והמורא והפחד החלו לייחד להם פינה במסתרי הלב.

מה שהחיש את התהליך היה זה בערב ה-7 לנובמבר 1937. כידוע היתה קיימת מחתרת קומוניסטית בעיירה. בראשה עמד מיודעינו יוסף אברמוביץ שהיה לעתים גם אסיר התנועה הזאת ולידו אביש ציונטו שהוזכר לעיל ועוד כהנה מתי מעט מפורשי השוה"צ. האוירה הכללית כבר היתה מורעלת; כי דובר הרבה על יהודי-קומוניזם (Iudo-Comunism) והציונות כעוכרת המדינה. בפיאטרה - ניאמץ ובבוקרשט נעצרו תלמידי תיכון חברי השוה"צ והועמדו לדין באשמת חתרנות. בעיירה שלנו הטיף הכומר Argint בדרשותיו בכנסיה, לשנאה גזעית. הוא ייסד בית ממכר לעתונים אנטישמיים, ועתון ההסתה Porunca Vremei זכה להפצה רבה. בתפקידים ציבוריים שרצו כבר אנטישמיים שחיכו לאות. הרבה לעשות מנהל הדואר המקומי וואיקו, שליבה אש, ולא פעם הביא להתנגשות. עובדה שמקורבנו יסאק אברמוביץ לא יכול היה להבליג מול גל השטנה וסטר לשונא ישראל זה, והדבר נחשב לתעוזה מאין כמוה בימים ההם). אף במושבות הקיץ היה כבר פיקוח מעולה מטעם השלטונות וסדר היום נפתח כל בוקר בנאום פטריוטי, פרק מהברית החדשה והצהרת אמונים למדינה ולמלך;

Credinţa şi Muncă Pentru Ţara şi Rege

בליל 6 לנובמבר 1937 ערכה המשטרה שקיבלה תגבורת מעיר המחוז, חיפוש קדחתני ברוב בתי היהודים, לפי רשימה מוכנה מראש. בקן שהה אותו זמן שליח ההנהגה ג׳יקה לבל (רוחמה) שהתאכסן בביתנו. החיפושים והמעצרים היו דקדקניים במאד. רוב אנשי העיירה נעצרו, בתוכם השליח שלנו. בביתנו שמור היה ארכיון הקן ובכלל זה ספרות תנועתית ענפה, עם כרכי העתון העולמי מוארשה, כתבי בורוכוב, ספר השומרים וכד׳. כמובן כל זה היה בבחינת פסול, מה עוד שכתוב היה רק בשפה העברית. כל העצורים הוחזקו ונחקרו כל אותו היום (7 בנובמבר) במשטרה המקומית ונפתחו להם תיקים. השליח שהיה בעצם "תושב-זר" נשלח לאגף הבטחון באיאסי Chestura ושם שוחרר מיד ע"י ידידינו הרבים. לאחר השחרור החלה השתדלנות למען שחרור החומר וסגירת התיקים. נמצאו ליהודי עיירתנו סניגורים וביניהם הא׳ מיכאיל נגרוצה הנזכר לעיל שהיה גם קרוב למלכות, וכך בעזרת דמי "לא יחרץ" לרוב, הוסר זמנית הסיוט והחומר הושמד. אמנם לא התקיימו משפטים, בהיעדר כל בסיס פלילי, אך התיקים נותרו שרירים וקיימים ליום פקודה. ובאמת לאחר שנה שוב הוזעקה המשטרה לאותה משימה וכל בעלי התיקים נכלאו מאחורי בריח במשך אותו יום (7 בנובמבר).

אירוע זה היכה בהלם את יהודי עיירתנו והפניקה עשתה את שלה. הספריה הנהדרת מקור גאוותנו הושחתה כי "סיפרות"

היה פסול בעיני הבולשת. בלילות פשטנו על הספריה, אספנו את הספרים, גנזנו אותם בשקים והסתרנו אותם בעלית הגג של בית הספר הישן שבקרבת בית המרחץ. במאוחר נודע כי החומר "החתרני" הזה, נתגלה והוכנס לבית המרחץ כדי שישמש חומר הסקה לחימום המים. בעיירה סופר שהיו אלו מנהל הדואר ואינטילגנטים נוצרים, שונאי ישראל, שנהגו לבוא לבית המרחץ מטעמי יוקרה והיגיינה והמה השתכשכו במים שחוממו באוצר ספרותי זה.

בנסיבות אלו הועמד בספק עצם קיומו הפיזי של הקן. אמנם התקיימנו עם רשיון מטעם "החלוץ" שהוכר ע"י השלטונות, אבל גם לתנועה הציונית הגיעו ימים קשים ומאבק הקיום החריף. הרבה קנים נסגרו והסתגרו בתנאי מחתרת, חלק מסניפי ההכשרה ביחוד אלו מטרנסילבניה נעלמו ואנו בעצם נותרנו מנותקים מן המרכז. אמנם קיימנו עוד את הקן אבל לא כיחידה אלא לפי קבוצות והפגישות היו לרוב באחו, בחיק הטבע ובחוגי בית מקריים. באמצע קיץ 1938 עבר אצלנו הח' ומי וולפזון מחבר המנהלים המרכזיים של קן יאסי ובישר לנו כי בעצם "עם ישראל חי" וקן יאסי חוזר לפעילות, כמעט תקינה. גם אנו נאחזנו בבשורה זו. פנינו למרכז והשגנו רשיון חדש, אולם למען האמת החלק המירבי של הנוער נתלש ופנה לעסקיו וההגשמה האישית פסה מן הארץ. ואם כי הרשיון שלנו עבר את אישורו של ה-Pretor הרי לא נמצאו הרבה נוהרים אחרינו. וסגל המנהלים התדלדל עקב העזיבות. ליקטנו חניכים ונאמנים ועוד היינו מתכנסים בחדרי הקן העזוב, שבבית הספר הישן.

בסוף 1938 התקיימו בחירות כלליות שהביאו נצחון מוחץ "למשמר הברזל" שהקים חזית עם מפלגת האיכרים של יוליו מניו. ממשלת "טטרסקו" לא קיבלה את האחוז הדרוש (של 40%) ונפלה. במהפך זה הביא המלך קרול לשלטון את המפלגה האנטישמית של גוגה-קוזא. אמנם שלטונם השתרע על פני 40 יום בלבד. אבל הם הותירו רישומם. חוסלה כל העתונות הדמוקרטית, השתררה שנאה מדבקת ליהודים וליהדות. כל היהודים הצטרכו לעבור התאזרחות מחודשת, אפילו יהודים נכי מלחמה ובעלי זכויות מדורי דורות. היהודים נושלו מקרקעותיהם ונזרקו בחלקם מן הכפרים.

גם בואה של ממשלת התיאוקרטים בראשותו של ה-Patriah Miron Cristea לא בישרה טובות והיתה הרת סכנות. באה התקרבות מוחשית לגרמניה ומגמה לבטול כל הזכויות הדמוקרטיות. במצב זה פנה איש לאהלו והיתה הסתגרות כללית. גם המנהיגות היהודית היתה מחוסרת ישע. הקן, לכן, התחסל מעצמו כי באין חוט שדרה וחבר מנהלים שיוכל במשימה הכבדה ובתנאים מחתרתיים - לא היה שחר לקיומנו. בעצם נותרתי אנוכי וידידי חיים זינגר ז"ל אחרונים על החומה - שומרי הגחלת.

בראשית פברואר 1939 יצאתי להכשרה לחוות יאסי להגשמת חזוני, והגעתי ארצה ביום פרוץ מלחמת העולם השניה. בעצם הייתי אחרון החלוצים של שנות השלושים של עיירתנו ביבולרי. בהמשך השנים ואפילו בשנות המלחמה הנוראה היו עוד קילוחים דקים של עליית חלוצים יוצאי תנועת השוה"צ מעיירתנו. והם הגיעו לקיבוצים והשתרשו בהם - עובדה המוכיחה שבכל התנאים החזיקו חניכינו מעמד, ובהתבטל הקן ביבולרי - מצאו בערי נדודיהם דרכם לתנועה והגיעו ארצה, דבר המוכיח שעמלנו לא היה לשוא ואשר זרענו נבט.

ס ו ף ד ב ר

משך חייו של קן השומר הצעיר במקום, היה 15 שנה בלבד. אך כידוע אין מודדים חיי תנועה רק לפי מספר שנות קיומה אלא גם - ובעיקר - לפי העקבות והרישומים שהיא מותירה בתקופה הנידונה והסממנים הנילווים אליהם. ובזאת הוכיח קן ביבולרי את חיוניותו ביתר שאת; כי בקורות הקן שלנו מקופלים חייה התוססים של עיירה יהודית ערה ומשגשגת שלמרות מציאותה בים של זרות והתנכרות, כשכפרים "גויים" סוגרים עליה - היתה נקודת מוקד ותרבות שהפיצה אור על האוכלוסיה כולה.

ימי מסה באו על יהודי רומניה ובתוכם בני ביבולרי. כל האוכלוסיה היהודית גורשה כי בהיות העיירה נקודת ספר ליד הפרוט, בגבול עם ברית המועצות, היוו היהודים שמנותקים היו מהקרקע - מעין "גייס חמישי" לדעתם של

השלטונות העויינים ומשטרו של הגנרל אנטונסקו. וכך הגיעו יהודינו מנושלים וחסרי כל לכרך הגדול. לרוב בחפזה במסע עינויים וברגל - בהותירם אחריהם מלבד רכוש גדול, משא כבד של זכרונות, מסורת בת מאות בשנים וחיים משותפים בסביבה זו.

כיבוש בסרביה ע"י ברית המועצות ביוני 1940 נתן פדות לחלק מהנוער היהודי של העיירה שנואש מהמציאות הקיימת - לעבור את הגבול ולפנות מזרחה וכך להביא עליו גאולה קרבה. אך חיש מהר אוכזבו ורבים אפילו נפלו חלל בעברם את נהר הפרוט ליד אונגני Ungheni. על כל פליטי עיירתנו באו ימים קשים של גירושים, הגליות לטרנסדניסטריה ומחנות עבודה. גם ברכבת המוות ובפוגרום של יאסי ניכר המספר הרב של יוצאי עיירתנו.

נזכור ביגון ובהערצה את כל יקירינו חברי קן השומר הצעיר שגדלו והתחנכו עמנו ונכחדו במצוק ואלינו לא הגיעו. נזכור את כל תושבי העיירה שנטבחו, עונו, ומתו, ברעב, בצמא ובעינויים. נישא את שמות כל הנפשות הטהורות שמצאו את מותם בימות המלחמה הנוראית הזאת בעודם צעירים, ישרי לב, ותמימי דרך כשכל אשמתם בהיותם יהודים.

אולי לא היתה רומניה גיא הריגה רבתי, כדוגמת פולין, אבל המלחמה הותירה צלקות אצל כל משפחה יהודית. ומשקמה מדינת ישראל, הגיעה כל שארית הפליטה של עיירתנו ורב מספרם של חניכי הקן. ואף אלו שנותרו עוד שנים רבות בגלות רומניה, ובפיהם הפזמון כי הנה בונים הם את הסוציאליזם שם - נמצאו עד מהרה מאוכזבים מהשתלשלות החיים היהודיים שם - ופנו לישראל.

ואנו חלוצי העבר היינו כחולמים מול גודל הפזורה של עיירתנו כאן בארץ. ובזה התאמתה בעליל תורתו של דב בר בורוכוב שעליה השתתנו כל חינוכנו בקן השוה"צ האהוב שלנו: כי פתרון הבעיה היהודית יבוא ע"י ריכוז רובו ככולו של העם היהודי במולדתו ההיסטורית.

והנה אנו כאן. אמנם העיירה שלנו עדיין קיימת במפה הפיזית של רומניה אבל שוב היא "יודן-ריין". נכון, לא בנוסח התורה הנאצית - אבל יהודי לרפואה כבר לא מתגורר שם. פזורינו, יוצאי עיירתנו, רובם יוצאי המעמד הבינוני השתלבו במפת בנין הארץ, וטוב להם. ואם פעלו גורמים היסטוריים ובאה העליה הגדולה, הרי עיקר הנהירה דווקא לארץ, יש לה סימוכין באוירה הציונית ששררה בעיירה מאז ומתמיד ובקיום קן השומר הצעיר בה ועל כך כל גאותנו, כי עמל שנים לא היה לשוא, וכי התברך קן השוה"צ, ועמד במשימתו בכל השנים - ויוכל.

הגירוש

עיירתנו ביבולרי ידעה גם ימות שלווה ושקט בימי קיומה. אך לא חסרו בה גם ימי חרדה ומתח. מפי זקנינו והורינו שמענו על תקופת מרד האיכרים נגד "הבויירים" ובעלי האחוזות בשנת 1907 בכל רומניה. המרד הזה לא פסח גם על עיירתנו. האיכרים משוללי הקרקע יצאו לרחוב היהודי שבעיירה עם כלי משחית והביאו עליה חורבן, ויהודי העיירה נסו על נפשם.

בימינו, טעמנו אף אנו מספיחי אנטישמיות שבעיירתנו, ועיקר חרדתנו היתה ערב בואן של משלחות ממפלגות אנטישמיות מיסודם של "קוזה" ו"קודריאנו" למסע תעמולת בחירות. אז היו יהודי העיירה מתכוננים לקראת הבאות, ומחזקים ומתקנים דלתותיהם מאחורי מנעול ובריח ומצפים בדאגה עד יעבור זעם.

אך בדרך כלל ברומניה שלאחר מלחמת העולם הראשונה, בשלוט המפלגות הפסידו=דמוקרטיות, חיו היהודים את חייהם הרגילים ובתנאים טובים למדי, למעט כמה התפרצויות אנטישמיות בכמה ערים גדולות שנסתיימו בנס בלי שפיכות דמים. אולי חיי היהודים היו נמשכים ללא הפרעות ואחינו בני-ישראל היו רוקמים הלאה את חלומות הפז שלהם, אילולא הצליח הצורר הגרמני להצית גם כאן את אש התופת.

שתי המפלגות ההיסטוריות הגדולות ברומניה: מפלגת הליברלים ומפלגת האיכרים, נסוגו מהזירה הפוליטית ומנהיגיהם נעלמו מן האופק ובזה פינו דרך למשטרים פאשיסטים-ריאקציונרים ואנטישמים, כדוגמת "גוגה-קוזה", "משמר הברזל" ולבסוף הדיקטטורה של "אנטונסקו" שבראשית דרכם החלו בחוקים אנטישמיים ובדכוי היהודים והמשיכו לסלול את הדרך להתקרבות לגרמניה הנאצית. דרך זו היתה הרת אסונות לרומניה בכלל וליהדותה בפרט.

למשטרים החדשים לא היתה אחיזה גדולה בקרב האוכלוסיה הרומנית. לכן השתדלו באמצעות חוקים אנטי-יהודיים לקרב אליהם אוהדים. וכך החל "משמר הברזל" לנסות להשתלט על המצב ולכפות מרותו על המדינה. בין ההתנכלויות היו מעשה טירור, התעללות, שוד וגזל ורצח יהודים.

בינואר 1941 נערך הפוגרום הידוע ע"י "משמר הברזל" בבוקרשט שבו נרצחו מאות יהודים, חלק מן הנרצחים היהודים נתנו במשחטת בוקרשט על הווים, שם היו תולים את הבקר השחוט, את בשרם של הנרצחים החתימו בחותמת "כשר".

הטירור וההתעללות לא פסחו גם על עיירתנו. "משמר הברזל" הקים מועדון. הפגין נוכחותו בהפגנות רחוב, אנשיו החרימו סחורות מחנויות היהודים וחילקו לעצמם תפקידים של ז׳נדרמרים. היהודים הוזמנו אצל ראש העיר שהיה איש "משמר הברזל" לבוש חולצה ירוקה, ולפי המסורת הלגיונרית כיבד אותם במכות הגונות והזהירם שלא יעסקו עוד בקניה ומכירת תבואות מהאיכרים. אך עיקר מעשיהם של השליטים החדשים החלה ונמשכה בהגליית תושביה היהודים ונכבדי עיירתנו - למחנות ריכוז ברחבי המדינה.

את קורבנה הראשון הקדימה עיירתנו לתת עוד קודם לכן.

הצעיר החביב הרש-לייב לייבוביץ שהיה בדרך הביתה נתפס ע"י חיילים רומניים שנסוגו באותו זמן מבסרביה והומת ביריה. גופתו הוטמנה על אם הדרך. הוא הובא לקבורה בבית הקברות ביאסי. היה זה בקיץ שנת 1940, בשל האולטימטום הרוסי לרומניה נסוג הצבא הרומני מבסרביה ומבוקובינה והצבא הרוסי בא במקומו. נהר הפרוט, שבה הרבינו לבקרו בימי הקיץ החמים נהפך לגבול החוצץ בין רומניה לרוסיה ועיירתנו הפכה להיות עיירת ספר.

מספר צעירים מבני עיירתנו בהתלהבותם הרבה ניצלו את המצב החדש ובימיו הראשונים של כיבוש בסרביה עברו את הנהר פרוט לצד השני, לבסרביה, כדי למצוא שם מפלט ומפורקן ולהגשים את שאיפותיהם הרעיוניות.

אין פלא שהמצב החדש, שנוצר עם השינויים הפוליטיים

והגיאוגרפיים, השפיע ישירות גם על הווי עיירתנו שהחל להעיק עלינו מאד. מספר יהודים נאסרו והובלו למחנות ריכוז. מספר משפחות יהודיות עזבו את העיירה והעתיקו מקום מגוריהם לעיר המחוז יאסי בהשאירן את כל רכושן מאחוריהם.

בקיץ של שנת 1941 חדרו צבאות גרמנים אל שטחה של רומניה, ובמהרה הגיעו שלוחות של צבאם ליאסי, אז התדרדר המצב הבטחוני במהירות רבה והמתח גבר גם בעיירתנו.

פרנסי העיירה וראש הקהילה האחרון; מרקו אנטוניר, החלו בגישושים בערי המחוז ואף בבירת רומניה כדי למצוא עוגן הצלה ליהודי העיירה.

באחת השבתות, קרוב מאד לגירוש, הופיע ראש הקהילה בבית-הכנסת שלנו והודיע על פניותיו למשרדי הממשלה הרומנית, לשם הוא נסע בשליחות כדי למצוא תשובה הולמת למצבנו. בדבריו, סיפר על מאמציו שלא הוכתרו בהצלחה, ופנה לנוכחים בבית הכנסת שכל אחד יפעל לפי ראות עיניו. דבריו נאמרו בנימה פסימית ובדאגה, הרגשנו כולנו בהפקרות ובעזובה אליהן הגענו.

באחד הימים כשראינו שתושבי הכפר שבסביבה עוברים על פנינו עם עגלותיהם העמוסות מטלטלין, הבנו את העומד להתרחש. הבתים והחנויות שלנו כבר נשארו סגורים. העיירה נראתה כעיירת רפאים והתחלנו לארוז מטלטלינו, לאסוף את רכושנו ולהתכונן לבאות. לא קיבלנו כל הוראה מן השלטונות בענין העזיבה. היינו מבוהלים ואובדי עצות. חיכינו לרמז כלשהו כדי לדעת מה עלינו לעשות, אך השלטונות התעלמו מאיתנו.

כפי שהתברר, היו אלו הימים האחרונים שלפני הגירוש. בימים הקשים האלה, כשהאדמה ממש בערה מתחת לרגלינו, הבהב עדיין זיק של תקוה בליבנו, ועוד האמנו כי שעתנו וישועתנו קרובות לבוא.

לתומנו הנחנו כי הצבא הרוסי, הגדול והאדיר, יתחיל להתקדם, אזי ישטוף גם את הגבול שלנו ונזכה להיות בין ראשוני המשוחררים, ויבוא הסוף לכל הצרות. הלא הרוסים הם כה קרובים אלינו וכה חזקים, ומי יעמוד כנגדם.

ובצפיה לבאות נשארנו במקומנו וחיכינו לנס שיתרחש. תוך ימים ספורים נמצאנו בלילה אחד, כולנו, באמצע הרחוב על טפינו ומטלטלינו, לפקודתם של "הז׳נדרמים".

היה זה בליל שבת. זוכר אני עדיין את הפמוטים עם הנרות שעמדו על השולחן ודעכו, אותם הפמוטים והנרות שאמא ז"ל היתה מדליקה בשבת בימי חג שהביאו את אוירת החג והשבת לבית. כעת הכל נראה קודר ומעיק, ליל שבת כזה מעולם לא ראיתי, הפחד שרר בחוץ ובפנים הבית, בליבנו, אימה נוראה אחזתנו.

החלטנו להיכנס, דרך החצר, לשכנים, שגם אצלם שררה דאגה עמוקה ואי וודאות. והנה הרגע, הקשה והנורא הגיע אלינו. בכוח ובגסות הוציאו אותנו מן הבתים, וכולנו כמו עדר באמצע הרחוב.

חושך מסביב וחששות כבדים בלב. מה הם רוצים לעשות? הזהו הסוף? האם האסון קרב ובא? היינו מחוסרי מגן וללא משענת. מה הם יעוללו לנו? מרוב פחד החרשנו וצייתנו לפקודות. אז הבחנו, כי כבר ממתינים לנו. באמצע הרחוב הזדקרו שכנים אחרים שהוצאו אף הם מבתיהם. כמה שומרים הופקדו עלינו, פן נברח. לאן? מפאת החושך, קשה היה להבחין מי בעצם השומרים הללו, אנשי צבא הם או ז׳נדרמים? צמודים אחד לשני ותחת המשמר הובילו אותנו לבית-הספר היהודי, כי שם התמקמה מפקדת הצבא הרומני. שם נתגלה מחזה מחריד. הבחנו בחושך כי מחכים לנו כאן שאר יהודי העיירה, גברים ונוער, כולם מבוהלים ורבוצים על הארץ, כעדרי צאן, מחכים בפחד ובחרדה לפסק-דין של אנשי הצבא, שסקרו אותנו באותו לילה בעזרת פנסים ביד אחת ואקדח ביד שניה, כדי לתהות על קנקננו.

עדיין חושך ובטרם הפציע השחר הכניסו אותנו לאולם הגדול של בית-הספר ששימש בעבר לחתונות. אחד אחד ניגשנו לשולחן שמסביבו ישבו קציני צבא וז׳נדרמים. הם

זיהו אותנו ורצו לוודא אם לא הסתננו בינינו מעבר לגבול הנהר פרוט זרים ומרגלים, העלולים לפגוע בבטחון המדינה.

הנשים והאמהות נשארו בבית ומצב רוחן ללא נשוא, כי הוצאת הגברים באישון לילה וללא כל הסבר, הגדיל חרדתן. האם זה הסוף לכולנו!

כשהאיר השחר שיחררו אותנו לבתינו. אך בטרם ניסינו להתאושש קמעה עברה פקודה מפה לאוזן, כי נקראים אנו בחזרה לבית הספר, והפעם כדי להגלות אותנו לאי-שם! ואמנם חזרנו מיד לבית הספר. כמה עגלות כבר המתינו לנו ועל פני השדה, לכיוון טחנת הקמח, התחלנו, ברגל, להתרחק ולעזוב את העיירה.

בדאגה ובלב דואב, נפרדנו מבני משפחתנו שבאו לשדה לראות מה גורלנו. רק החמה חיממה אותנו והיתה לנו למגן. לא ידענו שזו דרכנו האחרונה. האמהות והנשים מנפנפות בידיהן ואנו משיבים להן ברכת פרידה עצובה.

- הרגשנו כי הפקרנו את משפחותינו.

דורות רבים של קיום בעיירה, של ידידות, שכנות טובה ואמון הדדי עם תושבי הכפר שמסביב, וכעת אין מושיע. כולם הפקירו אותנו לנפשנו. מוקפים כידוני המשמר, עלינו על העגלות הפתוחות כשרגלינו מטלטלות מטה, והגלגלים החלו לנוע לאיטם. לאן פנינו מועדות ומה צפוי לנו כעת? זו השאלה שנקרה עמוק במוחנו.

הכל נראה היה לי כחלום בלהות, לא יכולתי להשלים עם מציאות מרה זו.

טחנת הקמח של משה אוסר מאיתנו והלאה והעגלות מתקדמות לאיטם על כביש העפר הרחב והארוך המתפתל בין שדות ירוקים. שמש של בוקר קייצי מעלינו, שקט ושלווה מסביב עד למרחקים, נוף של שדות ומרחב, גבעות ירוקות ואנו יהודי העיירה עמוסים על גבי העגלות המובילות אותנו בתוך השלווה הפסטורלית. בהופעתנו הפתאומית בתוך הנוף הכפרי, כאילו קלקלנו את הנוף המתגלה לנגד עינינו. מה לנו ולנוף הזה בבוקרו של יום קיץ זוהר? זה לא שייך לנו, אנו מגורשים.

לפנות ערב הגענו לציגנש, בה היו כמה משפחות יהודיות שצורפו אלינו להגליה. כאן ריכזו אותנו בבית הכנסת הקטן ובתוכו עשינו את ליל הנדודים והשימורים הראשון. כמה "גויים" מהמקום באו לצפות בנו וזוכר אני, שאחד מביניהם הזמין אותנו לצאת איתו מחוץ לכפר, כדי שהוא בעצמו יעשה את "הצדק המיוחל" בו הוא חשק וציפה בחלומו הסאדיסטי.

למחרת היום נודע לנו שעם שחר החלה המלחמה. הגרמנים התקיפו ב-21.6.1941 את הרוסים ועברו את הגבול שבקרבתנו. המשכנו לכיוון יאסי. הדרך מלאה כלי רכב וצבא רגלי. חיילי הצבא הרומני המחופרים בעמדות ובמשלטים מביטים בנו כשמכונות היריה מכוונות כלפינו. בלחיצה קלה על ההדק, יכלו לחסל אותנו. מי היה ערב לחיינו? התפללנו בליבנו, ועברנו בשלום את המפגש הראשון בחיילים הרומנים.

הגענו ליאסי לתחנת הז׳נדרמים. פה נלחשה לנו הידיעה שעומדים להעביר אותנו למחנה הריכוז "טרגו-ז׳יו". עוד ידיעה הגיעה לאוזנינו שאת פירושה לא יכולנו לעכל עד תומה. אותו מקור אמר, כי מוטב שיובילונו למחנה הריכוז "טירגו ז׳יו" מלהשאר ביאסי. כי כאן, בעיר יאסי, צפויות צרות איומות ליהודים.

על הפרעות וההרג ביהדות יאסי שמענו רק לאחר מכן מידיעות שהגיעו אלינו, למחנה הריכוז.

אחרי שהייה של מספר שעות ואחרי הכנות חפוזות הובילו אותנו תחת משמר כבד (פן נברח) לתחנת הרכבת. שם העמידו אותנו עם הפנים לקירות והזהירונו - שאם נפנה ראשנו לצדדים, יירו בנו! כל זה, כנראה שלא נתבונן במה שהולך מהצד שכנגד, כי אלו היו ימיה הראשונים של המלחמה ואנו היהודים יכולנו לגלות לאוייב "את הכל"...

לפנות ערב הכניסו אותנו לכמה קרונות משא, וככה החלו גלגלי הרכבת לנוע בדרך היסורים לכיוון מחנה הריכוז הגדול טירגו-ז׳יו; הדרך נתמשכה שבוע ימים. הפקידו עלינו שומרים מזויינים - שליוו אותנו במהלך כל הנסיעה. מתברר שבדרך זו הוגלו והובלו יהודים גם מעיירות אחרות

שעל גדות הנהר פרוט. בתוך הקרונות שלנו, דחוסים כבהמות, היו כמה יהודים מיאסי, וגויים ממוצא רוסי שהורחקו אף הם מבתיהם.

הדרך למקום המיועד היתה כרוכה בסכנות לא מעטות.

פעם גילו אותנו חיילים גרמנים. אחדים מהם אפילו עלו לקרונותינו, הרביצו והתעללו בנו. הרגשנו שהיינו בידי השטן.

פעם נוספת סגרו עלינו השומרים שלנו, כנראה בשיתוף עם אנשי המקום את דלתות הקרונות וגרמו להתנגשות מדומה בין הקרונות, שבעקבותיה נפצעו קשה מספר אנשים מתוכנו.

הדרך נתמשכה באיטיות. עברנו נקודות ישוב שקטות ושלוות, עד שהגענו בבוקרו של יום אחד לתחנת הרכבת של טירגו-ז׳יו בקרבת המחנה. הזדמנו לנו לראשונה מוכרי עתונים ועטנו עליהם, כי זמן רב היינו מנותקים מהמתרחש בעולם החיצוני ורצינו לדעת מה מתרחש, ובהיותנו כה להוטים, אחד ממוכרי העתונים הכריז בקול רם: "תנו להם עתונים כדי שיראו כיצד הצבא שלנו התקדם לעבר רוסיה וכמה משטחה כבר נכבש על ידינו". בלענו בשקט גלולה זו.

בתוך המחנה רחב הידיים ששימש בעבר מחנה לפליטי פולין, אחרי כיבושה על ידי גרמניה, עברנו תהליכי קבלה וחיטוי, והוקצה לנו מקום בצריף גדול ביחד עם מאות אנשים, בשטח של "החשודים", כי במחנה זה היו אנשים יותר מסוכנים מאיתנו, כגון אסירים פוליטיים וכיוצא בזה.

תנאי החיים שם היו קשים למדי מכל הבחינות וחששנו לגורלנו יום יום. כמה מאנשינו חלו בגלל האוכל, אבל למזלנו, אחרי זמן לא רב, הוציאו אותנו מהמחנה ופיזרו אותנו בין הכפרים שבסביבת המקום, לבתיהם של איכרים או למשק של "הבויירים" לעבודות חקלאיות שונות.

לא פעם הוציאו את כולנו והעמידו אותנו בשורה ארוכה, ומי שנפל בגורלו להיות האדם העשירי הוצא מהשורה כדי להוציאו להורג. כך בודדו בערך עשרה אנשים, וסכנת מוות ריחפה על ראשם.

נשמנו לרווחה כשנודע לנו שהגזירה בוטלה.

במשך הזמן נודע לנו על האסון שפקד את העיר יאסי. שנים עשר אלפים יהודים הוצאו להורג באשמה כי כיוונו מכונות-יריה לעבר חיילים גרמנים. זו לשון ההודעה הסארקאסטית של השלטונות על הוצאה להורג של שנים עשר אלף יהודי יאסי. כדי להצדיק טענה זו הוצגה בעיתונים תמונה המראה יהודי רכון על מכונת יריה בהפעלתה. כמובן היה אחד מההרוגים שצולם למטרה זו. חרדה תקפה אותנו בהגיע הידיעות האלו, וגם חששנו לגורל משפחותינו שנודע לנו שהם נמצאים ביאסי.

בינתיים צהלה העתונות ושמחה. היא תיארה בכתבותיה את המתרחש בחזיתות וגם בתוך הארץ. את השיירות הארוכות של קרונות משא מלאים ביהודים "חשודים" ו"בלתי רצויים" עוברים ברחבי רומניה למחנות הריכוז ומחנות העבודה. וזה כמובן "דבר טוב", ושזו הדרך בה יש להמשיך ולהתמיד כדי לפתור את הבעיה היהודית אחת ולתמיד.

כעבור שלושה חודשים בערך, בטרם סתיו, חזרנו ליאסי ושם פגשנו במשפחותינו ונודע לנו על גודל סבלם ואסונם. מתברר שלמחרת גירושנו מביבולרי בא הגירוש גם על הנשים, על הזקנים ועל הילדים. הם הוכנסו לעגלות בלי כל אפשרות לקחת מטלטלים עימם. גם הם עשו אותה דרך היסורים שאנו עברנו בה.

הגויים בציגנש ראו לפתע לפניהם יהודים זקנים, קשישים, נשים וילדים ללא מגן, ולעת ערב נכנסו למקומות שבהם מצאו המגורשים שלנו מחסה, והחלו לנסות להוציא בכח כמה זקנים החוצה, ובניהם גם את אבי ז"ל, כדי לעשות בהם שפטים. החלה המולה, הפחד והסכנה ריחפו על ראשיהם של הזקנים, והגויים כבר אחזו בידיהם כדי להוציאם החוצה. בסופו של דבר נמנעה המזימה בחלקה ע"י פתרון קלאסי, ע"י מתן בקשיש הגון לפורעים. "התרופה" הידועה הועילה, ובעבור בצע כסף שהעביר את הרוצחים על דעתם, הצליחו הזקנים שלנו וביניהם גם אבי, להיפדות.

מאוחר יותר נודע לנו שאביו של ד"ר זילברמן, מצא את מותו הטרגי בנסיבות דומות. כנראה שהרוצחים גילו את הזקן בלילה, באחד המקומות המרוחקים וללא מגן, הוציאו אותו מחוץ לכפר ציגנש. קודם לכן התעללו בו הרוצחים, תלשו שערות זקנו הצחור, ואחרי שהומת הטמינו גופתו בפינת החצר של הכנסיה שבמקום, עד שמשפחתו הוציאה אותה כעבור זמן והוא הובא לקבורה ביאסי.

כשחזרנו ליאסי, בבוקרו של יום ראשון, הסתגרו היהודים בבתיהם, כי לא העיזו לצאת לרחוב. ההרג שהשתולל ביהודים ביאסי התחולל באחד מימי ראשון בשבוע. לכן חששו היהודים שמא כל יום ראשון עלול לחזור אסון כזה. עד כדי כך נחרט בזכרונם ובתודעתם הזוועה של "היום הראשון ההוא" כפי שהיה שגור בפי כל.

הפחד והחרדה ניכרו על פניהם. שמענו תיאורים מסמרי שיער על הובלת יהודים כשידיהם על ראשיהם, ברחובות יאסי, על היריות וההרג בחצר מפקדת המשטרה, והמתים שבקרונות המוות הדחוסים שהובילו יהודים בדרכם האין סופית, ימים ממושכים בחום לוהט ובלי טיפת מים עד שנפחו נשמותיהם.

והנה, עיר יאסי זו, שאליה נהרו ונמלטו ראשוני המשפחות היהודיות שעזבו את ביבולרי העיר שאמורה היתה להיות מקלט ומפלט עבורם, יאסי שאליה גורשו הקשישים, הנשים והילדים, נהפכה והיתה פתאום למלכודת אימים ומוות להמונים. כי כאן מצאו את מותם עשרות מבני עיירתנו ביבולרי, במערבולת הפוגרום שהתחולל בעיר. ספרנו וספדנו את מתינו, מתי עיירתנו.

העיר יאסי התאלמנה, אלפי משפחות נהרסו. הנשארים חיפשו את קרוביהם שנעלמו. האמהות את ילדיהם ואת בעליהם, כי ההרג פגע במיוחד בגברים, לכן נשארו ביאסי מאות אלמנות הידועות עד היום תחת השם "האלמנות מהפוגרום".

בימי חג ומועד בבתי-כנסת שביאסי - שהיו תמיד מלאים מפה לפה, נשארו הספסלים ריקים ויתומים, כי חובשיהם שכנו כבר "בגיא ההריגה". עד כדי כך נתדלדלה אוכלוסייתה היהודית של עיר זו.

הרבה משפחות נוצרים רומניים ביאסי ציירו בימי הפוגרום צלבים גדולים על דלתות בתיהם כדי שחוליות החיילים הגרמניים והרומנים יראו וידעו שכאן גרים משפחות רומניות ולא יהודים - ויפסחו על בתיהם, ויכנסו רק לבתים של יהודים, שמזוזות במשקופן, ומשם הוציאו את שוכניהם היהודים והובילום למוות.

בבואנו ליאסי לא חזרנו אל המנוחה והנחלה. כי המלחמה רק החלה ותקופה קשה - מן הקשות ביותר בחיינו - חיכתה לנו. כי הצרות היו רק בראשיתן, הרגשנו כי חיינו הפקר ואנו משוללי כל זכויות אנושיות, הרגשנו שאנו רק מטרה לנוגשות ולנקמנות.

היה עלינו לקבל את המצב הנורא הזה בעל כורחנו, והמעשים הנוראים שבוצעו נגדנו היו ללא עוררין, באין דין ואין דיין. כל היהודים נצטוו לשאת על בגדיהם את הטלאי הצהוב - מגן דוד צהוב - כדי להבליטנו ולהפלותנו לרעה מיתר התושבים ושכל בריון ופורע יוכל להצביע עלינו ואף לפגוע בנו וכדי לדכא ביתר שאת את רוחנו.

לעבור את הרחוב עם הטלאי הזה היה עינוי. חזרנו לימי הביניים ואף גרוע מזה. עשרות יהודים נתפסו והוחזקו כבני ערובה, כך שבאופן כזה "יובטח" שלום העיר יאסי, מפני "התפרעויות" אפשריות נוספות של יהודים נגד המשטר והצבא...

הגענו ליאסי כפליטים ובחוסר כל, ורק הכותנות על בשרנו. רכושנו ומטלטלינו נשארו בביבולרי ולא נשאר ממנו זכר. דאגות של פרנסה, מחיה ומגורים ושיקום מחדש של חיינו ומעל לכל עול העבודה הכפויה, הכבידו על חיינו היום יומיים, ועבודות הכפיה התבצעו הרחק ממקום מושבנו ובתנאים קשים וגרועים ביותר.

ולא די בכך, סכנת ההגליה ההמונית והפיכתן של שכונות יהודיות לגיטאות, ריחפה כל הזמן מעל ראשינו. לא מעטים מעיירתנו טעמו כובד המלחמה בהגליה לתופת שבטרנס-דניסטריה, בתנאים קשים ללא נשוא.

אין לסיים מעגל היסורים מבלי להעלות שוב ושוב בזכרוננו את דמויותיהם של יקירינו הנעדרים, שלא התפקדו כאן. קורבנות השואה בני עיירתנו, שנפרדו מאיתנו בטרם עת ושילמו בחייהם.

עלינו לזכור שיותר משליש מתושבי העיירה נפלו ועוד כעשרים קורבנות נפלו ונעלמו בבסרביה ובמרחבי טרנסדניסטריה בזמן המלחמה, ומקום קבורתם לא נודע.

הגורל הטרגי של עיירתנו הוא רק חוליה בשרשרת הארוכה של עיירות יהודיות במזרחה של אירופה שנהרסו ונעלמו, שהאש כילתה אותם במלחמת העולם השניה והם חלק בלתי נפרד משישת המיליונים מבני עמנו שהושמדו ונהרגו בשיטות שונות ומשונות, לתאוות נפשם של חיות פרא, בדמותם של הגרמנים הנאצים ועוזריהם.

*

מרקוביץ – קוז׳וקרו

השיבה לביבולרי (לאחר הכיבוש הרוסי)

בשלהי מלחמת העולם השניה,משחצו צבאות ברית המועצות את הפרוט וסללו להם דרך לכבוש את עיר המחוז יאסי ולקדם פני החזית מערבה – החלה שארית הפליטה להתארגן כדי לחזור למקום מושבם, לעיירת מוצאם. יאסי היתה לעיר ואם בישראל כי אספה את כל המגורשים והנמלטים מהכפרים והעיירות שבסביבה. כאן מצאו מקלט כל אלו שהורחקו מהגבול ומאיזורי הספר המסוכנים בפרוץ מלחמת גרמניה–רוסיה. המוני ישראל נסו על נפשם בטרם פורענות. בשערי העיר יאסי התמהמהו צבאות רוסיה מספר חודשים. הם היו במרחק טווח ראיה מן הכרך, חנו בקירבתו אבל פנימה עדיין לא העיזו להכנס.

ביאסי היתה קיימת מעין קהילה יהודית מורחבת שעמדה על נפשה והתנסתה במבחנים קשים. כל הניצולים מהפוגרומים ועינויים, הילדים שיצאו חיים מקרונות המוות, האלמנות והיתומים כולם חיכו לרגע מאושר זה, שצבא השחרור הרוסי יבקיע את החזית ויגאל אותם.

בדומה היה מצב פזורי עיירתנו. אף הם גורשו מהעיירה ועזבו את כל היקר להם. מרביתם עשו דרכם ברגל כי סוסים ובהמות עבודה לא היו כדי להושיב את הנשים והזקנים בעגלות ולהובילם לעיר יאסי. כל הרכוש הותר שמה להפקר. אכן המסע ליאסי היה לנתיב היסורים והעינויים – שעליו עוד יסופר הרבה. כך עשתה דרכה גם משפחת מרדכי מרקוביץ קוז׳וקרו; כך, רגלי, ובעקיפין בכביש מעבר הגיעו לכרך, מטופלים בילדים קטנים, בעיות והרבה צרות ככל כלל ישראל, כאן התמקמו בדוחק תוך שההורים עוסקים במלאכתם משלח–ידם, ואף במסחר, ומתפרנסים מכל הבא ליד.

ארבעה ימים בלבד לאחר כיבוש יאסי החליטו חסיה ומרדכי

מרקוביץ על 2 ילדיהם לנטוש בית מגוריהם הזמני ולחזור לעיירת מולדתם ביבולרי. ואמנם הם היו מבין 4 המשפחות הראשונות שהגיעו. העיירה היתה נטושה, עזובה ומוזנחת. גוויות רמוסות בדרכים באין אוסף. פצועים התגלגלו ושכבו ברחובות ובחצרות בלי טיפול, מלוכלכים וללא תחבושות. המחזה היה איום. ההרס בעיירה לא היה ניכר ורב משמעותי. האוכלוסיה הגויית לא קיבלה אותנו, היהודים בתופים. הם, הגויים, חששו משובנו, פחדו מחשבון הנפש שלנו; כי הם בזזו את הבתים, ולקחו מכל שהותרנו עם הגירוש ושהסתרנו במרתפים. הם רצו ליצור להם אליבי כי לא שיתפו פעולה עם הגרמנים, והיטיבו עמנו. אנו, התחלנו לחטט ולבלוש אחר הרכוש האבוד כדי למצוא עקבותיו. היתה זו משימה קשה ובלתי אפשרית כי טושטשו הסימנים. אט, אט החלו לנהור עוד יהודים וכך התמקמה העיירה ומספר המשפחות היהודיות הגיע לכדי שלושים. מלאכתם הראשונה של החוזרים היתה לשפץ את הבתים ולשקם את המוסדות הדתיים. וכך הוכנס שוב בית הכנסת הגדול (ששימש כמקום חניה לחיילים) - לפעולה ומניינים התקיימו כסדרם בכל ימות השבוע.

הקהילה חידשה נעוריה, והפעילה כל שירותיה כשבראשה עומד אושר לייבוביץ, המנהל ענייני הכלל ובא במגע עם השלטונות. הרבה חנויות נפתחו מחדש, המסחר החל פורח ובעלי המלאכה חוזרים לעמלם. משפחת מרקוביץ קוז׳וקרו התגוררה בביתם של חיים-לב קוסבר, ונטלה חלק בשיקום העיירה. רב ושוחט הובאו לעיירה. והוא מטפל בשחיטה, עובר לפני התיבה בשבת ואפילו נותן שיעורים פרטיים בעברית לכל דיכפין. בית הספר לא נפתח כי לא היו מספיק ילדים ליסוד כיתות הוראה. לעומת זאת פועל בית המרחץ ושוב מתאבך עשן לבן, יוצאים אדים ויהודינו מתענגים מה"שוויץ".

בעזרת "הג׳וינט" נאספו ילדים מיאסי ומערי השדה ואף מביבולרי. הילדים היהודים רוכזו בטרנסילבניה. שם נרכשה חווה והוקמה קהילת ילדים שניהלה חיים עצמאיים דוגמת הקיבוץ, עסקה בחקלאות וקיבלה חינוך עברי וישראלי. בין הילדים היתה גם בתם בקטנטונת של ר׳ מרדכי מרקוביץ, שלומית, אז בת תשע וכעת חברת קיבוץ עין המפרץ. ובדומה לה הדסה בת פרידה צוקרמן ועוד. ברם, עם ביטול התנועה הציונית עפ"י צו השלטונות, כשתנועות הנוער ירדו למחתרת, פוזרו הילדים וחזרו לבתיהם. הם מצאו בסופו של דבר דרכם ארצה.

גם משפחת מרקוביץ קוז׳קרו עזבה את העיירה בשנת 1950 ועלתה ארצה. נותרו כמה משפחות יהודיות ששמרו על הגחלת. עם זרם העליה הגובר - נטשו כמעט כולם את העיירה. האחרון שנותר לפליטה היה לופו-לופו. הקהילה חוסלה הפעם לחלוטין; וביבולרי חזרה, כבימי המלחמה והמסע הנאצי - להיות ריקה מיהודים והפעם תחת שלטון קומוניסטי. אחרוני העוזבים היפנו מבטם לעבר הבתים, הביקתות, הנוף הירוק ונזכרו בחיים היהודיים התוססים ובקצב הפעימה של "האידישקייט" שהפיחה עיירה זעירה זו, ושמרו בליבם זכר ביבולרי שלנו בתפארתה, וכך ירד המסך על עיירה ואם בישראל.

(עדויות מפי בני-ות משפחת מרקוביץ-קוז׳וקרו)

כתב ורשם י.צ.

כנס יוצאי ביבולרי 1968

פרקי ביבולרי

ביבולרי נתקדשה לי בשמיעה שקדמה לראייה!

באחד מימי השבוע נשתנו לפתע פני החולין בביתנו. נפתחה דלת ה"סאלון" שבו היינו מארחים רק אנשים חשובים ומכובדים.

אבי ז"ל, שכולם היו פונים אליו בתואר הכבוד "רב", הפעם קראו לו בשמו הפרטי: מ נ ש ה!... ובנעימה מאוד חביבה.

בניגוד ליהודי הרובע בו גרנו, היו האורחים רחבי-גרם, בעלי-פנים מתחייכים, שהמשיכו עוצמה ובטחון.

כולם - בני ביבולרי היו: גדליה גולדנר, גדליה יאנוב, ניסן פרוימוביץ ורבים אחרים, קרובי משפחה מצד אבא.

המלחמה הראשונה היתה אז בעיצומה. אין יוצא ואין בא! אבל, בכוחו של "מתן-בסתר" הצליחו להגיע לבירת המחוז יאסי, ותחנתם וחנייתם - בבית אבא.

התיישבו ב"סאלון" המרווח ועל השולחן הועלו קערות מלאות פרי, שהאורחים הביאו אלינו בימים שאי-אפשר היה להשיג אפילו לחם לאכול.

ראשון לברכה הייתי אני, זאטוט הלומד כבר גמרא. כל אחד מן האורחים, כיבדני בפרי אחר, לנסותני אם יודע אני לברך ברכה הראויה לכל פרי. טעמו גם הם, שתו תה ונפרדו בברכת שלום וב"להתראות!" אחרי מנחה-מעריב.

משחזרתי לחדרים האחרים, הבחנתי בשינוי שחל גם בהם: מתחת למיטות - שקים מלאים תפודים, בצלים, דליים מלאים ביצים. ועל המיטות: חבילות בד לבן מתוצרת כפרית, עורות, מטפחות צבעוניות, שהובאו למכירה בעיר הבירה.

לאחר תפילת מעריב המה הבית מרוב תגרים וסוחרים, "אנשי אמת", שאין לחשוד בהם שמא יגלו... לאחר שעתיים של עמידה על המקח, נתרוקן הבית וחזר לקדמותו, כבשיר העממי

כל המיטות כבר מוצעות -
וכל הפינות מטואטאות...[1]

ערכו את השולחן ויחד עם האורחים שסעדו את ליבם בשלהם: גבינה, ביצים, חמאה, נהנינו גם אנו, בני הבית.

נתקשרה שיחה ארוכה על העיירה. שמות רדפו שמות, מאורעות הקיפו מאורעות: על נפטרים, נולדים, נישאים. האיכרים נמצאים בשדה הקרוב ורק ביום ראשון מביאות האיכרות מתוצרת ידן ומשקן: אותו שפע-רב שנצטבר בביתנו, מתחת למיטות ועליהן... גם רבים מן הצעירים היהודיים גוייסו והחיים בעיירה - משל ראשית הסתיו: הנה חם והנה קרירה...

כלמחות את סימני הקרירה הזאת, פתחו בשיחה עליו שיחיה, על הצדיק. וידוע גם ידוע, אפילו לי, כי סתם-צדיק הוא רבי מוטסל משטעפאנעשט.[2]

... דווקא בשנות המלחמה, פותח אחד מהם, הוכיח רבי מוטסל שאמנם, בעל מופת הוא, צופה-נסתרות, מגיד מראשית - אחרית... ראייה לכך: מעשה הדג והכפרה הלבנה.

בין יתר התלאות שהמלחמה דנה בהן את היהודים, היתה גם זאת, שמשך השנה נולדו תרנגולים ותרנגולות שחורים, חומים, אפורים, ואילו לבנים, לכפרה, כמנהג ישראל, אף אחד...

המנהג בחצר הצדיק היה, להכין כפרה לבנה עוד לפני ראש השנה. מכיוון שימי הסליחות כבר בעיצומם, נכנס אליו הזקן שבמקורביו ומסיח דאגתו: השיב לו האדמו"ר - ברוך השם, יום-יום יעמס לנו...

פותח הזקן בדאגה שניה: אין במה להאכיל את האורחים הרבים שיבואו לחוג בצל קורתו...

השיב האדמו"ר: ישועת-יהוה כהרף-עין... והיטה ארזנו לדרך בואכה שטיובן,[3] כמקשיב...

חזר הזקן לשולחיו. סיפר להם כל מה ששמע וראה. היטו גם הם את אוזניהם, הקשיבו, האזינו ונתפזרו לבתיהם.

*

... קונו[4] אבא, כך כינו איכרי הסביבה את ר' אבא רוזנהויפט,[5] חוכר אחוזות שבסְביבה?

בליל-סליחות לערב ראש השנה, עדיין לא עלה השחר ועל סף בית הכנסת נראה יון ארז, משרתו הנאמן של ר' ארז, משרתו הנאמן של ר' אבא, כובעו בשמאלו ואת ימינו הוא משכל, כאומר להצטלב במקום קדוש... הקדים ר' אבא, מיהר לדלת ומשך את יון החוצה. שם נודע לו שמשרתו שלה דג גדול-מאין-כמוהו ונוסף לכך הצליח להשיג תרנגול לבן...

סח לו ר' אבא בלשון המגילה:

– מהר, קח את הדג ואת התרנגול, רכב על ה"באלאן"[6] שלי ובדהרות-סערות לחצר הקודש...

ר' אבא אמר ויון בליבו גמר: לקצר את הדרך, דרך שולדאנא לביבולרי ומשם – אל הקודש פנימה...

והיה, המתפללים אך יצאו מבית הכנסת בביבולרי ולאוזניהם הגיעו שעטות-שעטות וכחץ מקשת חלף ה"באלאן" של ר' אבא, אלא שהפעם רכב עליו יון. בשמאלו החזיק את המושכות, בימינו – תרנגול לבן ומאחוריו, על גבו, שק ובו משהו חי ומפרפר...

נעמדו כולם ושלחו אחריו מבטים תוהים. סח זקן אחד:

– יאה להם, לישראל עם קדושים, שהיום, ערב ראש-השנה, יהרהרו בתשובה ולא ביון. ועוד: תנוח דעתם של יהודים: עדיין לא קרה שיון יעבור דרך ישוב ולא יתגנב לבית המרזח... לא עשה זאת הפעם, יקיים זאת בתשובתו...

ואמנם, כעבור שעתיים, שוב נראה ה"באלאן". יון קושר אותו לאחד העצים וישר לתוך המרזח. לאחר שהלעיט את עצמו פעמיים ושלוש באדום-אדום, סח את כל המעשה: כתמיד, לפנות בוקר, הוליך את סוסו להשקותו ממי היאז[7]. פתע רואה הוא: משהו רחב וארוך מרעיד את פני המים... משך ששים שנות חייו, כבר למד הוא כיצד ללכוד ברשת... אמנם, קוראים לו יון ארז, כי גבוה וחסון הוא כארז, אך בקיא הוא בהצצה גם לתוך מעמקי היאז... פורש הוא את הרשת ומעלה דג שלא "דיגגו אבות-אבותיו..." ארוך, רחב, שמן וכבד... תיכף ניחשתי לאן פני הדג מועדות... אלא שחזקה עלי דיברתו של קונו אבא: לא לעשות דבר טרם שאשאלהו... שם אני פני לבית הכנסת ובדרך – אחד מאיכרי הסביבה.

– לאן תישאר הרוח, ניאֶנאֶ?'[8]

נוסע אני לביבולרי. למכור ליהודים כפ-פפ-רות...

מציץ אני לתוך הלול שבעגלתו ועיני רואות תרנגול לבן, חסון ומנופח. נו, מי אינו דורש בשלומו של קונו אבא? משמשע האיכר כך, נתן לי את התרנגול במתנה גמורה, וככה-כך, כשהדג בימנית, התרנגול בשמאלית, הגעתי לבית הכנסת, לקונו אבא, והוא סח לי: רכב על ה"באלאן" ותיכף לחצר הצדיק...

נגעצו בו מבטי-קנאה: יון – כן, ואילו יהודים לא זכו, לא לדג שלא דיגגו אבותיהם, אף לא לתרנגול לבן...

עלה יון על ה"באלאן", הפך עורף ודהר. הפכו לו גם היהודים את עורפם וחזרו לבתיהם.

פגש למוזרל גולדנר, גוץ פיכח וחייכן, ברבי מרדכי השוחט, דמות מקראית, בעל פנים ורודים כתפוחי-שמחת-תורה, המעוטרים בזקן ארוך ומעובה ועיניים לו – בארות-בארות של שמחה ובת-שחוק.

גולל ליזרל לפני השוחט את פרשת יון והתרנגול, בתוספת הדג... שואל אותו רבי מרדכי: והם, אנשי שלומנו, החסידים, מה הם אומרים?

– החסידים אינם מדברים, אלא מקנאים ב... יון! רק אחד

מביניהם סח: אין כל חדש תחת השמש!... כשהבורא יתברך רוצה להושיע את ישראל, אין הוא חושש לעשות זאת אפילו על ידי גוי... בימי שיבת-ציון היה זה כורש מלך פרס ובימינו-אנו – על ידי יון... דור דור והגוי שלו...

כנמלך בדעתו, חייך רבי מרדכי ולאחר השתעלות קצרה וקלה, אמר:

– ראוי הוא ערל זה שמהיום והלאה ייקרא שמו על שם המאורע: לא יון ארז, אלא יון כפרה... ועוד: מכיוון שבחורף נועלים המולדובנים אנפילאות לבנים, מחתלים את רגליהם בסמרטוטים לבנים... אצל רבים מהם, גם הפרווה לבנה היא, ורק הקוטשמה[9] שעל ראשיהם שחורה היא, שחורה כעורב, על כן, חייבים אחינו בני-ישראל, במיוחד החסידים שביניהם, להתאמץ, להשתדל, לחפש ולהמציא אפילו מ"תחת-לאדמה" גם קוטשמה לבנה ליון זה ואז יהיה הוא, מכף רגלו ועד ראשו, זכר לכפרה הלבנה שהביא לחצר הצדיק...

אבי, שישב בראש השולחן, השמאיל והימין בראשו, לבל ייראה כשהוא מעלה חיוך קל על שפתיו. אך גם האחרים מילאו שחוק פיהם, כשהשמחה שרוייה על פניהם...

... כך מדמדמים בזכרוני ערבי-ביבולרי שבשנות ילדותי.

לפתע נגוז הכל. אין מופיע ואין משמיע.

משהתחלתי להתייאש מעונג הערבים ומשיחתם, מופיעה בביתנו ויטי, אשתו של ניסן פרומוביץ מביבולרי. בשל מגפת הטיפוס, נאסרה היציאה מן המקום. בשל מחסור בידיים עובדות, נאסרים הגברים ונשלחים לעבודה. לכן נמנעים יהודי העיירה מלצאת לדרך. אבל היא, ויטי, בהיותה אשתו של "חייל בחזית", מותר לה לנסוע ולסחור...

גם שיחותיה נסבו על החיים בעיירה, אבל היה בהן משהו מתוגת הנשירה: בנו של אלמוני נפל בשבי... חתנו של פלוני נפל חלל... והיא עצמה, ויטי, למעלה משנה אין לה כל ידיעה מבעלה... נשתתקה והשתיקה נהפכה לבכיה... התישבה אמי לימינה והטיפה אמריה:

– עוד תראי, ויטי!... בעלך יחזור בשלום, בריא ושלם, לביתו, ואותם ילדים שהשארת לבד בבית, עוד תזכי, יחד עם בעלך, להוביל אותם לחופה...

לויטי זאת היו שערות אדומות שנתלהטו כאש לאורה הקלוש של העששית.

מבעד לזכרונות ולאור ההיסטוריה הלילית שלנו, רואה אני אותו ערב, כאילו ביבולרי עצמה שרויה באותה אפלולית, זועקת ונאנחת:

– אני ישנה ובכיי ער!

*

– ברוך מחליף את הזמנים!

המלחמה נסתיימה. אבא ואני נוסעים לביבולרי, לחתונה של אחד מקרובי המשפחה. יצאנו את הבית אחרי הצהריים ובקרבת ה"שילהויף", מול בית הכנסת של חסידי שטיפנשט – שטעפאנעשטער קלויז – ביאסי, נמצא החאן המשמש אכסניה גם לאנשי ביבולרי.

הקביל את פנינו עגלון עב-קרס ומזוקן, ר׳ משה שמו, משה רייצס. הוציא את המזוודה מידי אבא והושיב אותו בראש, על שמיכות וכרים. משראה שגם אני בנוסעים, נתכרכמו פניו. אם יושיבני בעגלה, יפסיד דמי-נסיעה של "פנים-יפות". הרהר הוא והרהר עד ששטח שני שקים ריקים על הקרש הקידמי שלעגלה, הרימני בזרועותיו האיתנות ובין רגע ראיתי את עצמי יושב, כשרגלי תלויות מחוץ לעגלה, כפשע בינן ובין זנבותיהם המצומחים של הסוסים.

ברוך העגלון וברוך טעמו! ישבתי כאילו בפתחו של עולם וסקרתי את סביבי הנסערת. קולות ובנות-קול של ברנשים ובעלי-חיים. מתוך עגלה ראשונה שבתור, צורח סוחר לחברו שבעגלה השביעית, לבל ישכח לשלוח לו את השטרות החתומים... מסוף החצר ועד סופה מנסר קול ומבקש למסור דרישת-שלום חמה לאימו הישישה... דבר לא נעדר מאותו מראה רחב-מימדים שתיאר מנדלה מוכר ספרים, על כל גילוייו, יתרונותיו וחסרונותיו.

יצאו הסוסים את החצר ונשתרכו עד לפרבר הצפוני של העיר, היישובון היהודי, קופואו. כאן – תם ונשלם שיפוטה של העיר!

ראשונים הרגישו בכך הסוסים. קצות המושכות נקשרו לקצה העגלה והם, הסוסים, אצו-רצו בדרך היורדת לביבולרי.

לעומת קללת הנביא שבעיר: הוי, מגיעי-בית בבית... צומח כאן אילן בכל מקום שירצה, ביחידות ובצוותא. העצים – כממתיקים סוד ואל העצים נחבא בית קטן, נקי ולבן, תוך ערבוביה של אור וצל. על אחד הקירות – נהרי-נחלי קרניים. לעומתם, על הקיר שמנגד, מתמתח ומשתרע צל.

לקראת הקציר הזקיפו דגנים את קומתם ואיכר שבא בסודם, נע שלוו ולאיטו, כמקשיב אל הצמיחה...

נשתתקו גם נוסעי העגלה. עיני כולם נשואות לשדות, לדומיות, לקמה, כמבקשים את פשר רשרושיהם.

התפרץ קולו של ר׳ משה, העגלון:

... ואני אומר לכם, פנים-יפות שמאחורי, כי יש לקנא בעשיו הרשע... זורע בדממה, יבולו עולה בדממה והוא קוצר ברינה. ואילו אנחנו, ישראל עם בחירו, כולנו חיים כבתוך חצר אחת גדולה של חאן... זורעים רעש, קוצרים המולה ועוד טרם נכנסתם לבית, לפוש מעמל הדרך, הנכם הוגים כבר ביציאה אחרת, בנסיעה שניה... הי, הי, הי... קשה להיות יהודי!...

ליושב לימיני, עגלון בן-עגלון ועגלון אבי-עגלון, כי גם בנו יוסף "משך במושכות", נהיר כל שביל וכל משעול. מכיר הוא בשמו של כל שיח ועץ, יודע טיבו של כל עוף פורח.

פתע חש אני את כפי לכודה בכפו. עיניו נשואות השמימה ודברותיו שוטפות ללא הרף.

– שמעני, ילדון, הלא בן-רב אתה... אולי תגיד לי: מה זה שם, מצד ימין, אלכסוני וארוך, תלוי באויר כידי חזן בתפילת "שמע קולנו"?

מכיוון שלא ידעתי, עשיתי את עצמי כלא-שומע.

פותח הוא בשניה: ילדון הרב, הגד לי: היודע אתה או לאו?
– לא!... עניתי לו.

– אם כן אין להתבייש ללמוד משהו גם מפי עגלון שכמוני...

בינתיים מתקרבת העגלה לגבעונת ומעליה, משהו הדומה לקשת-כינור ארוכה, התלויה באויר.

– זאת היא אנטילה...

שלא לגלות את בורותי, בחרתי לשתוק. ירד העגלון לשתיקתי והמתיק את דיני:

– אנטילה... זהו מוט התלוי מעל לכל באר. לקצהו קשור חבל. לקצה החבל קשור דלי, לשאוב מים מן הבאר... אבל, מה זאת באר, אתה יודע.

– ודאי... ממהר אני לענות לו. זהו מקום מפגש... יעקב נפגש שם עם רחל ומשה נפגש שם עם בנות יתרו.

הכרת פניו של ר׳ משה העגלון ענתה בו שנתייאש ממני... שמנדריק שכמוני, עדיין לא הגיע לגיל עשר וכבר מדבר על מפגשים... ואת מי אני מזמן כאן? את יעקב אבינו עם רחל אמנו ואת משה רבינו עם בנותיו של יתרו הכומר...

הבליג העגלון ושאל, דרך אגב:

– ועל מה הם משוחחים באותה פגישה?

– הם לא משוחחים, אלא מקיימים מצווה! יעקב משקה את צאן רחל ומשה – את צאנן של בנות יתרו...

שפר חלקה של הג׳נטלמניות המקראית! יעקב אבינו ומשה רבינו הלכו בדרך כל כך ארוכה ובלבד לקיים את המצווה של עזור-תעזור...

– נו, כן!... אם בנו של רב אומר כך, הרי שכך הוא!... אבל בימינו, נאנח הוא וסח, כאז ומתמיד, שונא עשיו את יעקב... עשיו זה, לא די לו שהוא רשע, יש ומתעורר בו יצרו של קין הרוצח... אז, – מוכרח הוא, חייב הוא...

צריך הוא לרצוח... ואת מי ירצח? את אחיו הגוי? לא ולא! את האלוהים אין עשיו ירא, אבל את הסכין התקועה בחגורתו של כל גוי, את הסכין הזאת, עכשיו כן ירא!... יוצא הוא עם שחר לדרך ופוגש ביהודי-צמא השואל אותו: איה כאן, בקרבת המקום, באר... לשבור את צמאונו... עשיו מביט ימינה, מביט שמאלה והרבה אין לו מה לחשוב... מעדר לו ביד... צועד הוא צעד אחד בלבד ו--מרוצץ את ראשו של היהודי הנד...

חוזר הוא לעבודתו, אלא שב"כפונת" שמתחת ללב, חש הוא שריטות וגירודים... בא הוא לשדות התבואה, נכנס לדומיות ו... הכפונות, כאילו היא משמיעה קול דומה לנחרת הגסיסה של היהודי... בלילה על משכבו, הכפונות לא נותנת לישון. מסתכל הוא בחלון ורואה: הכוכבים דומים לנטפי-דם שנקרשו... אומר הוא: מי יתן בוקר?!... קם הוא ועם הליל למראשתיו יוצא הוא לשדהו, לעבוד... אך ראה גם ראה: במקום להגיע לשדהו, הוליכוהו רגליו לאותו מקום... יום שני - כך; יום שלישי - כך... נזכר הוא: מים ביקש היהודי... איה כאן באר? שאל היהודי... ובלי שירצה, כאילו בעל-כרחו, תוחב הוא את המעדר באותו מקום, כורה וחופר, חופר וכורה... ליל הופך ליום, יום לשבוע, שבוע לחודש, חודש לשנה, עד שהוא מרגיש כי המעדר נתקע במשהו רך... קרירה צוננת מתעלה... נאחז הוא בחבל הקשור למוט שעל פי הבור, מטפס ועולה למעלה ומשהסתכל למטה, אימה ופחד: הבור מלא מים ומתוך המים נשקפות פני היהודי השותתים דם והמעדר שנשאר למטה, צף על פני המים, כאילו לרוצץ את גולגלתו...

בורח הוא, נמלט הוא, אלא שלכל שיפנה, מקביל את פניו המעדר... בורח הוא אל הכומר, מתוודה ומשאיר צוואה:

- מאבני ביתו - לבנות מעקה מסביב לגדר... מגנו - לגדוע את עץ האשוח ולהתקין אנטילה, לשאיבת מים מן הבאר... אולי יעבור יהודי, יברך על המים ו--- כאן נדם קולו. התמוטט ומת מות-נבלים...

הסוסים מאיטים את צעדיהם, פוסעים אט-אט, כמלווים נשמתו של מת...

הנה, מורה ר' משה בימינו, זאת היא הבאר... באר היהודי... [15]

זאת לי הפעם הראשונה בחיי שאני רואה באר. לצידה - מוט ועליו אותה "קשת של כינור" שלקציה קשור חבל...

נכנסנו לתוך יער סולינץ. הצללים, כאילו נשארו מחוץ ליער. אפלולית יורדת על האדם, על הבהמה, על היקום כולו ועלי - ירדה שינה עמוקה.

התעוררתי בזרועות העגלון, שעה שהורידני מן העגלה והכניסני לתוך חנות, שמכל ארבעת קירותיה - מדפים של קרשים. על שולחן - עששית ולאורה זקנה מתחייכת המסתכלת בי בחיבה, לוטפת את פני, מגישה לי כוס חלב ומוליכה אותי לחדר אחר, קוראת אתי "שמע" ומשכיבה אותי במיטה.

*

למחרת, משנתעוררתי והצצתי בחלון, נתגלה לי עולם לגמרי אחר. חצר גדולה, ארוכה ומרובעת, בצורת מלבן, טורים של עצי פרי וגינת ירק מטופלת. בקצה החצר - שער ומעבר לשער - רשות הרבים, שממנה מגיעות צריחות והמולה שעוררוני.

התלבשתי ונכנסתי לחנות. אבא והזקנה הטובה שקועים היו בשיחה. משאמרתי "בוקר טוב", היתה זאת הישישה החייכנית שלקחתני והושיבתני על כסא, ליד השולחן:

- נשק לדודה את היד, אמר לי אבא. אחות-אבי היא... זאת היא הדודה בובה...

נשקתי את ידה הרכה, המשייה וקיבלתי נשיקה במצחי. זכתה הזקנה לראות במו-עיניה את בן המשפחה שעליו נקרא שם אחיה הרב, הוא-הוא אב-אבי. היא האכילתני והישקיתני, כאילו נדר נדרה: לפטם אותי עד כדי לא להכיר את עצמי...

לאור הבוקר נראתה במלוא-הופעתה של אשת-חיל, פקחית, זריזה ונדיבה. התגוררה בבית בתה הצעירה, רחל, אשתו של שמואל גולדנברג. היו להם שני בנים. ישראל, בן החמש,

והבכור, מאיר, מבוגר ממני בכמה שנים. אל מאיר זה, פנתה הדודה וציוותה עליו שיפקח עלי עין ויראני את כל פלאי-ביבולרי.

לאחר ארוחת-בוקר דשנה, ישבתי עם מאיר על ספסל ארוך שבצל אלון, לפני הבית. היתה לי זאת הפעם הראשונה שישבתי לרווחה - וללא פחד - על ספסל ברשות הרבים. אמנם, בגנים הציבוריים שביאסי הבירה, גם כן היו ספסלים, אך יהודים נמנעו מלשבת עליהם, מאימת השקצים שיידו אבנים... הפעם אני יושב על ספסל הדומה לאותם ספסלים, אלא שהספסל הוא של יהודי ומותר וגם נעים לשבת עליו.

מלמד אותי מאיר פרק בגיאוגרפיה של ביבולרי:

- הדרך העוברת לפני ביתם, הרחוב, מתחילה עם הכניסה לעיירה ונמשכת עד מחוץ לעיירה.

המגרש הריק המשתרע מעבר לרחוב, הוא המיידאן,[11] מגרש שלשם נוהרים בכל יום ראשון איכרי הסביבה. דרך המגרש הולכים אל הפרוט ומימין למגרש, בבית השלישי, של משפחת אנטוניר, מתארח בכל שנה, הצדיק רבי מוטסל משטיפנשט. מאחורי בית אנטוניר, בחצר השלישית, נמצאת הבאר של ואסילה-ימח-שמו...

אנדרלמוסיה קמה במוחי. ר׳ משה רייצס הראה לי את באר היהודי... ואני מתחיל לגולל לפניהם את פרשת היהודי הקדוש שעל שמו נקראת הבאר על הגבעונת, בכניסה ליער סולינץ... אני חוזר ומספר ואילו הם, הילדים היושבים על הספסל, לא שמעו ולא ידעו... רואה אני את הדודה בובה יושבת על שרפרף, ליד פתח החנות וסורגת. ורץ אני אליה ומספר לה ושואל אותה, איך זה וכיצד לא הגיע שמו של היהודי הקדוש שרוצצו את גולגלתו וכל פרשת הבאר, גם לילדי ביבולרי.

הדודה בובה מתחייכת ובנעימות קולה החייכני, עונה לי: דבר זה, עם היהודי שנרצח, קרה עוד טרם שנולדתי-אני... בקטנותי שמעתי משהו על כך... אבל הם, מנין להם לדעת... למעלה ממאה שנה מאז קרה זה...

- ומדוע קוראים לבאר הזאת שבביבולרי, בשם בארו של ואסילה-ימח-שמו?...

עודני מחכה לתשובה ולפתע - צרימה באוזן. קופץ אני ממקומי ולנגד עיני - פנים כזריחה מתחייכת, בעל צורה, גבוה, עיניו מזרימות בת-שחוק. עד כדי כך הקסימני יהודי זה, שאמרתי לו שלום ונשקתי את ידו.

- מי הוא בן-יקיר זה ושל מי הוא?

- שם אחי הרב נקרא עליו... בנו של מנשה הוא... התחייכה כנגדו הדודה.

- וכיצד הגיע?

אביו הביא אותו... גם מנשה בא!...

אני נהנה מחום כפו הממשיכה נעימות. נכנס הוא לחנות ומושך גם אותי, עד שנראה אבא ושניהם לחצו לחיצת-יד נאמנה.

היה זה רבי מרדכי השוחט, שהתיישב ליד אבא. חייך, דיבר, התנועע ויותר מכל הפליאני משחק הצבעים שגיוונו את פניו המעוטרות זקן מטופל ומרובע. או שטפח בגב אבא, או שטפף על השולחן. ידיו לא נחו וכולם צחקו. משראתה הדודה כיצד אני נהנה משיחתו של רבי מרדכי, פנתה היא אליו:

- רב מרדכי, אולי תספר לנו על ואסילה-ימח-שמו...

רבי מרדכי נופף בזרועו הנה והנה, התנועע ופתח:

- לאחר מלחמת העולם הראשונה, תיכף לאחר המלחמה, סביב 1920, נכנס גוי אחד לביתו של ר׳ משה אנטוניר ובישר לו כי ביום ראשון הבא, חג גדול לנוצרי הכפר הסמוך לביבולרי. צעיר יהודי מבסרביה התאהב באחת הנערות הנוצריות מן הכפר ועומד לשאת אותה לאשה. ביום ראשון הבא, בנוכחות הרבה נוצרים והרבה כמרים, ייכנס משה זה לדת הנוצרית וייקרא שמו בגויים: ואסילה... ר׳ משה אנטוניר, שיהודי פיקח היה, השיב לו לאותו גוי מבשר:

- אמנם, חג גדול הוא לכם, שאתם מספחים תכשיט זה, אבל לנו, היהודים, החג הוא יותר גדול, כי אנחנו נפטרים מספחת כזאת...

אף-על-פי-כן, הוסיף רבי מרדכי, עדיין יש בו ניצוץ-יהודי. בכל ערב פסח, מביא הוא ליהודים מרור שהוא מגדל בגינתו. שלא לביישו, מקבלים ממנו את המרור, אבל בלב-פנימה - תפילה: לנו, יהודים יהיה מר רק באותו רגע שאנו טועמים מן המרור, ואילו למשה-ואסילה יהיה מר מפסח זה ועד לפסח הבא... מאז חפר לו באר בחצרו, שואבים משם את המים וכשמזכירים את שמו, מצרפים לו גם ברכה מעומק לב: ימח-שמו!

עברה חצי שעה והחבילה נתפרדה. ר׳ מרדכי נפרד גם ממני. לטיפה בלחי בתוספת צרימה חדשה. הפעם - בחוטם. עמדתי ליד אבא שליווה את ר׳ מרדכי עד לסף החנות ומעל הסף עקבנו אחרי דמותו החסונה והזקופה.

אורחים באים, אורחים הולכים, אך יותר מכולם נתחבבו עלי אורחונים זריזים ומקסימים: הציפורים!

עוד בשבתי לארוחת-בוקר, הבחנתי בציפורים שניתרו מדף לדף. אפילו לשולחן הגיעו לחטוף פירור ולהימלט. קירבה כזאת בין האדם והפורח!

ישראל בן החמש מורה באצבעו על מקומה של כל ציפור. הפעם נשואות עיניו אל המדף העליון. שם עומד כד-חרס ארכרך וכרסתני ועל הפייה - ציפור מצייצת, משמאילה ומימינה בראשה, כמנענעת את עצמה. עיניה - גושישים מתנוצצים ולפתע - כולם קופצים ממקומם. הכד נהפך ולנגד עינינו חלף החול. צעקות בני הבית אילצוהו להשאיר את טרפו - ציפור מתה על הריצפה - והוא נמלט. קין הורג את הבל. איכר מרוצץ גולגולתו של יהודי-נודד וחתול תוקע ציפרניו בגרונה המלא שירה של ציפור קטנה...

נשתררו עצבות ודומיה. מת מוטל לפני כולם.

הדודה, היא הראשונה שנתקופפה לעופיף המת, הרימתו ומסרה אותו לידי מאיר, להביאו למנוחת-עולמים בחצר, תחת אחד העצים. לוויה דמומה, קצרה. תילון של עפר וגזע-עץ הופך לגלעד לנשמות ציפורים מתות.

חוזרים לחנות וציוצים לעשרות בוקעים מתוך צמרת המכדררת את צילה עד לספסל שלפני הבית. מאחורי הבית - עץ המוות וכאן, לפני הבית - עץ החיים.

מאיר, שכני לספסל, מחזיק בידו אבן... שינסה הרוצח להופיע... אלא, שגם לרוצח חכמה... יום-יומיים לא רואים אותו, את החתול. שומעים את יילולו, כמתחנן, כמבקש רחמים. אך ביום השלישי, שוב הוא מתהלך לו מתחת לשולחן, מגרם את העצמות שהושלכו, ראשו מושפל לאדמה, אך עיניו נשואות למדפים, תרות אחרי טרף...

על הספסל הולכים ומתרבים היושבים. לדודה נכדים רבים הבאים להכיר את בן הרב. ביניהם - אחד הרשלה, גוץ אדמוני, שמנמן ומכונס אל קרבו. שתקן הוא מטבעו ורק למראה ציפור אורות עיניו ושפתיו מתנועעות. יודע הוא את שמות כל הציפורים וגם המון סיפורים עליהן.

- הרשלה, מדוע נותנים לציפורים דייסה בשבת-שירה?

- אמא אופה פשטידא של קמח, גריסין ותירס, משליכים את הפשטידא לשלג ואומרים: כשם שאנחנו נותנים לציפורים לאכול, כך יתן לנו אלוהים גריסין וחיטה ותירס לאכול. אחר כך מוציאים ממחטה מן הכיס, קושרים את ארבעת קצוותיה ואומרים: כמו שממחטה זו קשורה מארבעת קצותיה, כן יקשור אלוהים את פיפיות הציפורים, שלא יאכלו את גרעיני החיטה בשיבולים.

סיים אמריו, הכניס ידיו לתוך הכיס ושוב נשתתק.

- מנין להם, לילדי ביבולרי, בקיאות כה רבה בתורת הציפורים?

זמן רב לא הייתי צריך להרהר. עם בואו של יום ראשון, בא גם פיתרון החידה. אבל עד יום ראשון - הפתעות למכביר.

עם שקיעת החמה הולכים לבית הכנסת. פרט לרבי מרדכי השוחט, זרים לי כולם. אבל מימין לכניסה (אם אינני טועה, עמד שם תנור) ישב לו יהודי מזקונקן, עיניו רשפי-אש וכולו... מראה של פרא אדם לו.

ביאסי, לאחר תפילת מעריב, שוהים קצת ומשוחחים. ואילו

כאן, בביבולרי עמלים יהודים כל היום ותיכף לאחר תפילת מעריב, ממהרים הם הביתה, אל המשפחה, למרגוע, להחליף כוח למחר.

נפרדים מאבא ומתפזרים. אנו יוצאים מחצר בית הכנסת, משמאילים, והנה קול-ענות: שלום עליכם, מנשה. מתי באת?

אותו אדם עדיין מחזיק ביד אבא וקולו נשלח אל מעבר לפתח הפתוח:

– חנה, הביטי: איזה אורח!

על הסף מופיעה אשה תמירה, חיננית, אך עיניה – חיוך מבכה...

בחדר הכניסה, שהוא על פי רוב החנות, מתיישבים לשולחן. תוך זריזות וחיבה רבה מוגש כיבוד: עוגת דבש ויי"ש. ראשון לפיטום – אני. מנת עוגת דבש גדולה בתוספת ממתקים. קושרים שיחה. עיניה העצובות של חנה מסתכלות בי וכשהיא מדברת, יש בקולה משהו נוגה הנוגע ללב. עוד יושבים ומדברים ומשהו עצוב מתרחף ומתפשט, מעמיק ומרקיע, חודר ובא כאילו מכל ארבע רוחות העולם. קול חד ודקיק, הבוכה כמתוך תוכו.

– מי היא הפירזאגערן [12] הזאת? שואל אבא.

– זאת היא הצ׳יוקארליה, עונה בעלת הבית.

– צ׳יוקארליה – הרהרתי בלבי, אין זה אלא שמה של משוגעת העיירה, בדומה ל"מריה עם החבילות" שביאסי, המציעה לה משכב מחבילות סמרטוטים, שאין היא נפרדת מהם לא ביום ולא בלילה. כשאנשים שוכבים לישון, החלונות מותרסים, הדלתות מכוסות בשמיכות, בוקע קולה של מריה, היא מרים בת השמש, המזעזעת עולם ומלואו בבכיה...

אבא הפסיק את הדומיה:

– ולמה היא מיללת כל כך?

– אומרים שהיא מבכה על אהוב ליבה... ביום היא מחפשת אותו ובלילה היא מתרפקת אליו בבכייה...

כל עיירה והמשוגעת שלה, אומר אני בליבי. גם על "מריה מיט די בונטן" [13] אומרים שהתאהבה...

– ובמי, למשל, התאהבה היא? שואל אבא.

– רק הוא, "פרא-אדם" יודע את כל פרשת אהבתה, עונה חנה בקול שבו עצורים געגועים עזים של אהבה למשהו יקר ונכסף, שעליו חולמים בלי הרף...

פרפרי לילה נתכנסו מסביב לשלהבת העששית, כמבקשים מקלט מפני התוגה המרה של הזמרה האפלה הבוקעת וחודרת.

עזבנו את הבית ולפתע חש אני כי אבא, יותר משהוא מחזיק בכפי, הוא לוטף אותה. סימן הוא שכל כך נתגדש אבא בתוגת הזמרה, עד שמחפש הוא לשתף גם אותי ברגש ובתחושה הממלאים את ליבו. חשתי שעוד קצת והשתפכות של מילים תתרעף עלי כגשם נדבות. אלא שתיכף הגענו לבית הדודה, שכבר חיכתה לנו על הסף. משאמר לה אבא כי היינו אצל בנה, טויזיק, נודע לי כי האשה מרת חנה אינה אלא כלתה של הדודה.

רוב בני הבית הלכו לישון במוקדם. הדודה ואבא עוד המשיכו בשיחה, עד שגם אנחנו הלכנו לישון. לאושרי, השכיבוני במיטה שליד החלון. שמים מרוקמי כוכבים נהיו כל כך קרובים... העץ שבחצר מיתמר, כאילו לנגוע בהם... דימימת הליל, כמקשיב בה להדהוד הזמרה שבמחשבתי. פתע – קולו של אבא:

– לא, אבא. הד הזמרה לא נותן לי להירדם...

– נו, כן הוא בני... כל דבר ואפילו הקטן שבקטנים, אינו אלא ניע וניד של נשמת העולם כולו... מי יודע אם אין ציפור זאת גלגול נשמתו של צדיק קדום, שהיה קם עכשיו לתיקון-חצות... בוא וראה נפלאות הבורא: צערם של עולמות ושל דורות, צבר בתוך גרונה של ציפור קטנה המבכה על החורבן...

עכשיו נודע לי כי הצ׳יוקארליה אינה אשה שנשתגעה, כפי שחשבתי, אלא ציפור... גלגול נשמתו של צדיק...

כך היתה דרכו של אבא: בכל דבר ראה בבואה ממציאותה של כנסת ישראל, כי מאז שנחרב בית המקדש, אנחנו חצויים. עברנו ועתידנו – בארץ ישראל, ואילו אנחנו, בגלות אנחנו... אמנם, אלוהים אינו זז מן הכותל המערבי, אבל שכינתו נודדת עם ישראל, בגולה...

מי יודע, אמרתי לנפשי, אם ציפור זאת איננה אלא רוח אלוהים המרחפת. בכל לילה היא סרה לאחת מעיירות ישראל בתפוצות, ואילו הלילה קנתה לה חנייה על עץ המילה העתיק שליד בית הכנסת בביבולרי ומעוררת לבבות לקונן על החורבן...

בבית, לאחר שיחות כאלה, היתה אמי הטובה ניגשת למיטתי, מלטפת באצבעותיה הרכות את עיני ועפעפי, כמגרשת מעליהן את התוגה. בביבולרי הייתי רחוק מידה הטובה של אמי. הצצתי בחלון: שמים ומרחבי-אדמה. גובה ומרחב. הנה טורח קינתה של הציפור... ורבות ורחבות התהלכו גם דמעותי בליל.

– לילה, לילה, ליל-ביבולרי!

*

למחרתו, משהשכמתי, כבר היה אבא בבית הכנסת. למרות הפצרותיה של הדודה, לטעום משהו, הסכמתי לשתות כוס חלב, מכיוון ש"חושש אני, פן אאחר לברכו ולקדושה..." לפי הכרת פניה של הדודה הכרתי שדברי עשו עליה רושם: הילד שעליו נקרא שם אחיה הרב, אדוק הוא וזריז לקיום מצוות... היא ליוותני עד מחוץ לחנות והורתה בימינה: – מימינים, ולאחר כמאה וחמישים פסיעות, ישנה חצר גדולה, סימנו המובהק של בית הכנסת, כי כל חצר בביבולרי, מקומה מאחורי הבית, ואילו בבית הכנסת, החצר לפני הבית.

אני מבקש סליחה ומחילה מדודתי האדוקה, על שרימיתיה... לא לשם "ברכו" ו"קדושה" מיהרתי כל כך, אלא לראות רגע-אחד-קודם את עץ המילה שבו חמדה לשבת רוחו המרחפת של אלוהים, גלגולו של צדיק קדום, מקוננה של כנסת ישראל – הציפור הבוכה ומבכה, הלא היא הצ׳יוקארליה, שאינה אלא העפרונית.

הגעתי לחצר המקווה. נעמדתי. יגעתי. הסתכלתי ועמלתי, אבל – לא מצאתי.

נכנסתי לבית הכנסת ומצאתי שם רק את אבא בלבד. תפילתי באותו בוקר, לא קיימתי לכל פרטיה ודיקדוקיה וכוונותיה, כי כולן היו נתונות לצ׳יוקארליה.

יצאנו את בית הכנסת. אילנות וציפורים, אך שירת התוגה איננה. היה זה הבוקר הראשון בחיי שנוכחתי לדעת כי מלבד השוכן בשמים, שאליו ניגשים מתוך יראה ופחד, קיים משהו במרומי השמים, משהו בצלם ציפור, שאליה ניגשים מתוך אהבה וגעגועים, ציפור שהיא שרה וגם מקוננת.

בעקבות אבא יצאתי את חצר בית הכנסת, כשעיני תוהות ותרות. פסענו כחמישים פסיעות ואשה שישבה על שרפרף ליד פתח חנותה וסרגה, הגביהה קולה:

– מנשה, מנשה... שלום עליכם!

היתה זאת חווה, הבת הבכירה של הדודה בובה. אשתו של גדליה גולדנר.

רק עברנו את סף החנות וריח של מאפה טרי ערק לתוך נחירי. מתיישבים לשולחן ועליו, בתבנית-פח התופסת למעלה מרביע שולחן, מאלאי [14] גדול, ריחני ומהבל. חווה מעמידה על השולחן קערות חרס, מכניסה לתוכן מנות גדושות של מאלאי, מושיטה ידה לכד כריסטני המלא שמנת ויוצקת לתוך הקערה.

רחבות-לב ביבולרית כזאת, הבחנתי גם בבית הדודה. מי שנכנס, נשאל אם יתכבד במשהו. אלא שיהודי ביבולרי נוהגים לפי הכתוב: לכל זמן – עת לסחור ועת לאכול.

לאחר שאכלנו, שבענו וברכנו. יצאנו את הבית. מעל הסף קוראת אחרינו חווה: – מנשה, יודעת אני את חולשתך למאלאי חם, עוד מזמן היותך רב בעיירתנו, תיכף לאחר החתונה... היכנס בכל שני וחמישי, לברך על מאלאי חם...

חוזרים לבית הדודה ושם מחכה לנו חנה. לאחר שיחה קצרה, כמעט בלחש, אומר לי אבא ללכת אחרי חנה אל ביתה.

שם מצאתי יהודי צנום וגבוה, שנתן בי עיניו, מעשה תגר

שעה שהוא מתבונן בתרנגולת ושוקל אותה במבטיו... התחיל למדוד אותי, את אורך הידיים והרגליים, וגם את הצואר מדד... לאחר שהלך רצתה חנה שאשאר אצלה לארוחת צהריים. בכדי לשחד אותי, הכניסתני לחדר אחר. על קמטר - תיבת עץ מרובעת ועליה משפך נוצץ וגדול כפעמון של מנזר.

- זהו גראמופון!... אמרה חנה. הראית כזאת מימיך?

- שמעתי רק את קולו, אבל לראותו - זאת לי הפעם הראשונה.

היא הרימה את מכסה התיבה. מתוך מגירה הוציאה משהו סגלגל ונוצץ ומגרונו של המשפך בוקע קול: למנצח לבני-קורח מזמור...

היה זה מזמור תהילים שאומרים שבע פעמים לפני תקיעת-שופר ולכן ידעתיו על-פה. לאחר המזמור בירך המשפך את הברכה, תקע בשופר וסיים ב"אשרי העם יודעי תרועה"... שלוש פעמים השמיעה את התקליט, עד שהתחלתי לזמזם את הניגון, כפי ששר אותו המשפך. חנה הופתעה: זה עתה שמעתי וכבר יודע אני לחקות את הטו-טו-טו... של התקיעות ובמיוחד את הניגון ואת המילים...

ראיתי שמצאתי חן בעיניה ואז ביקשתיה להראות לי את עץ המילה, שעליו מקננת הצ׳יוקארליה.

היא הוליכתני לחצר והורתה לי בידה על עץ הגדל בחצר השלישית, הגובלת בחצר בית הכנסת.

- הנה, הרואה אתה? זה הוא שעליו מקננת הצ׳יוקארליה בכל לילה.

ארוכות הסתכלתי בעץ, שאוכל לזהותו, שעה שאהיה בחצר בית הכנסת. בעמדי כבר על הסף, לחזור לבית הדודה, אמרתי לה:

- ואיה הוא זה היודע לספר על הציפור?

- לכשתבוא בפעם הבאה, אשתדל שגם הוא יהיה כאן ויספר לך... חזרתי לבית הדודה בלייוויית חנה, שניגשה לדודה ולחשה לה מה שהוא.

- מנשה, אומרת הדודה לאבי, שמעתי שבנך הוא חזן - משהו... משהו... אולי ישמיע לנו משהו...

פני אבא קורנות. סימן שהוא מסכים.

- נו, חיים השמיעני את קולך...

- ומה להשמיע, אבא?

- מה שאתה רוצה ובלבד שלא תביישני...

הרפרטואר החזני שלי היה מלא וגדוש. ביאסי נמניתי בין המשוררים של החזנים בעיר.

- שישמיע מה ששמע היום בביתי, אומרת חנה והדודה מסכימה.

הושלך הס. אני קם ופותח בניגון - בו נהג אבא לומר את המזמור שלפני תקיעת שופר. לאבא היה קול של טנור, נעים ומרגש. ולפי שבכיין היה מטבעו, עשתה תפילתו רושם. משסיימתי, טרם פקחתי את עיני חש אני נשיקה חמה במצחי. לידי עומדת הדודה, מלטפת את פני ושואלת:

- מנין לי הניגון הזה?

- אבא גם כן מתפלל בניגון זה בראש השנה, מדי שנה בשנה, עניתי לה.

- ומנין לך, מנשה, הניגון הזה?

- כשהייתי ילד קטן, שמעתיו מפי אבי ז"ל, עונה לה אבא.

הדודה מוחה בקצות אצבעותיה את הדמעות שניקוו בעיניה, מתיישבת על כסא ואומרת בקול בוכים:

- זהו הלא ניגונו של אבי ז"ל, הרב ר׳ יוסף, ועכשיו זכיתי לשמוע איך שניגונו של אבא מושר בפי הדור הרביעי...

דמעותיה ניגרו ללא הפוגה, ומשראו את התרגשותה הרבה של הדודה, אסר עלי אבא להשמיע עוד דברי חזנות.

מאז לא "חיזנתי" עוד. אבל בביבולרי נפוצו דברי הדודה:
- בנו של מנשה הוא חזן - משהו... משהו...

לאחר אירוח של שלושה ימים, כבר נהירים לי כל אורחות החיים בעיירה. רוב-רובם של חיי המשפחה מתנהלים ומתקיימים בחנות, שהיא גם חדר האוכל וגם מקום-מפגש לקרובים ולידידים.

מעלות השחר ועד לשעה 4 אחרי הצהריים, סואנים החיים בחנות. משום כך, אם עברת את הסף לתוך אחד החדרים האחרים, צולל אתה לתוך דממה רדומה המחכה כאילו שיעירו ויעוררו אותה. ובחנות עצמה, אין מתנהלים בעצלתיים. האב והאם עומדים ליד הטישגה,[15] נושאים ונותנים עם קונים, מודדים, גוזרים אריגים. מאיר כבר נוהג מעשה-סוחר מנוסה: מוציא ומחזיר חבילות הסחורה למקומותיהם, מגיש את המטר והמספריים ואפילו הדודה, הקרובה לגיל הגבורות, ערה וזריזה היא, מכירה כל נכנס ויוצא ונהנית מכבוד כולם.

אחרי הצהריים, קרוב לשעה ארבע, אוזלות רגלי הלקוחות. עוברים ושבים, שמשך היום רצים יותר משהולכים, פוסעים עכשיו פסיעה קטנה, מאריכים בדיבוריהם ונכנסים לשבת קצת בחנות.

אנחנו הקטנים, מתחילים ליישב את הספסלים. מופיעים כל נכדי ונִיני הדודה, לראות ולהכיר את ה"חזן - משהו... משהו..." אני יושב ביניהם ולפתע - קול: - אייה חיים?

הקול - קול ויטי, בת הדודה, הקוראת לי ללכת אחריה, לתוך החנות ותיכף היא באה בטענות לאבא:

זה שלושה ימים שאנחנו בביבולרי ועדיין לא לגמנו אצלה אפילו טיפת מים.

נתלוותה אלינו גם הדודה. בחנות של ויטי כבר היו הסחורות מסודרות במדפים. המטר והמספריים תלויים במקומם. הרצפה מטואטאה ואנחנו נכנסים לתוך אחד החדרים. השולחן ערוך בכל טוב. משקה קר ותה חם. ריבה, עוגות דבש ועוגיות. עדיין לא הספקתי ללעוס כהלכה את העוגה שנתנו לי ולפתע נפרצת הדלת וקולו של זאטוט מכריז:

- הוא בא!...

כל הקטנים אצים-רצים בבהלה אל הדלת ומשם - החוצה. הגדולים נשארים בחדר ורק הדודה אומרת לי: צא גם אתה ותספר לי מה שראית...

יצאתי. לאורך המדרכה - טף ונערים. כולם שותקים ומכירים שעושים הם מאמץ שלא להשבית את הדממה. כולם צופים לעבר הצפוני של העיירה, אלא שיותר מן העיניים מחודדות האוזניים. מקשיבים, מאזינים עד שמתחילים להתקלף הדהודים עמומים ההולכים וקרבים, נהיים יותר בהירים, עד שאפשר לשמוע בבהירות: טלאנג-טלאנג...

השתיקה גוברת. מתוחה. מעבר בית הכנסת נשמעות, ליד הטלאנג-טלאנג, גם שעטות סוסים. הנה הם מתקרבים: שלושה סוסים! האמצעי שביניהם, אביר לבן ולצווארו קשורה מצילה המצלצלת טלאנג-טלאנג... הסוסים רתומים לעגלה שאיננה, אמנם עגלה כפרית, אך גם רחוקה מלהיות כרכרה עירונית, כמו ביאסי. מאחורי העגלון, על מושב מכוסה בשטיח צבעוני, יהודי בעל פנים הדורות המעוטרות בזקן מטופח. הוא יושב, כפוף במקצת ומסתכל בכל מה שבא לקראתו בדרך: עץ, קיר, אדם, ילדים. אינו מניד עפעף. אינו מעניק חיוך. יהודי נוקשה, מלא כבוד ואהבה-עצמית.

משהרחיק הטלאנג-טלאנג והעגלה נעלמה, שוב נכנסו לבית וכולם דיברו על הסוס הלבן שלצווארו קשורה היתה המצילה. מתוך שיחת המבוגרים הוברר לי כי שמו של היהודי המזוקן והנוקשה שישב בעגלה הוא נפתלי אברום, חוכר אחוזות בסביבות ביבולרי.

יהודי חוכר-אחוזות, ואפילו בעלי-אחוזות, לא היו נדירים ביישוב היהודי שברומניה הישנה, לפני מלחמת העולם הראשונה ולאחריה. סיפורים ואגדות למכביר שמעתי עליהם, אבל לראות דמות חיה, בשר ודם של יהודי מעין זה, זכיתי רק בביבולרי.

שנים לאחר כך, כשנתקלתי בספרות עברית ואידיש, בדמויות של חוכרים יהודים, קמה לנגד עיני דמותו של נפתלי אברום הביבולרי. יותר מזה: לאחר שנות השלושים, כשהציגה ברומניה הלהקה הוילנאית, בניהולם של אלקס שטיין ויוסף קמין, סיפרתי להם על נפתלי אברום זה וגם תיארתי לפניו את ארשת פניו המאובנים והקשוחים. ישב גם השחקן אדם

דומב, שביקשני לחזור על קווי דיוקנו של החוכר היהודי מביבולרי. מלאתי את רצונו והתחלתי לתאר את גבו הכפוף, את יד ימינו שקצות אצבעותיה נתקעו מתחת לזקנו, זקנו המטופח שאין בו שערה אחת ארוכה מחברתה, משל זקנו של מלך אשורי בתבליטים היסטוריים, מבטי עיניו התקועות־קפואות... ראיתי את ידו של דומב משרטטת על נייר ולאחר רגעים ספורים נופך לנגד עיני בגליון ועליו דמותו של נפתלי אברום.

– עוד ייקרא פעם נפתלי אברום זה, לעלות, לא לתורה, אלא לבימה... אמר לי אדם דומב, השחקן המהולל.

יתכן שבאחת ההצגות בעיירות יהודיות שבתפוצות, התחזה אדם דומב במראהו של נפתלי אברום, העובר הארעי של ביבולרי העיירה. אבל שם לא ליווה אותו זיק השמחה בעיניים הלוהטות של ילדי ישראל בביבולרי, שעה שליווהו במבטיהם עד שנבלע בדמדומי סוף היום והשאיר אחריו רק הדים עמומים של טלאנג־טלאנג נבוב ושוקע, ככל חייך היהודיים, ביבולרי!

*

ויהי ערב ויהי בוקר יום חמישי.

משום מה נשאר אבא בבית הכנסת וחזרתי לבדי. על סף חנותה חיכתה כבר חווה גולדנר ועל השולחן חיכו כבר קערוריות־חרס, מלאות מאלאי ושמנת. אני מיסב לשולחן, אוכל ולפתע קוראת חווה בשמו של יהודי עובר. בן רגע מופיע על הסף אותו פרא־אדם היושב בבית הכנסת. מעילו מרופט; מטולא ונוצץ מכתמים ומרוב יושן. חווה מזמינה אותו לשולחן, מכבדת אותו במאלאי ובשמנת. והנה, נכנסת גם חנה.

– ראיתי אותו נכנס אליך ובאתי גם אני, לשמוע עוד פעם את הסיפור על הצ׳יוקארליה...

בשרוולו מנגב הוא את שפמו ואת זקנקנו, מושך בעצבנות את שולי כובעו, מפלבל בעיניו ומתחיל לספר:

... על טיטוס הרשע, הלא שמעתם. טיטוס זה, ימח שמו וזכרו, לאחר שהחריב את בית מקדשינו, נשא אישה שעקרה היתה. דרשה היא באוב, שאלה בידעונים, עד שאלוהים פתח את רחמה וילדה בת, שבכל יום גדלה כבשבוע, בכל שבוע – כבחודש, ובכל חודש – כבשנה. משמלאו לה שנתיים, כבר היתה חסונה ואיתנה, גבוהה וגואה. באחד הבקרים לקח אותה אביה, להראות לה את גינת הביתן שבחצר המלך. בוקר היה, כשהתבל עדיין ישנה והחמה עדיין איננה... פתע נצמדו עיניה לאופק המוריד. משראתה את השמש התאהבה בו ומשך כל היום לא משה עיניה ממנו... עם ערב, כשהשמש ירדה להתרחץ במימי הפרוט, חזרה לביתה, זועפה, כועסת ונזופה... רוצה היא לראותו...

– את מי? שואלים אותה הוריה.

– את שאהבה נפשי, את השמש...

מאותו יום הלכה ורזתה, חלתה ונפלה למשכב. משראו אבותיה, הקיסר והקיסרית, את געגועיה העזים, הירשו לה ללכת לחפש את אהוב־ליבה. הלבישוה, נתנו לה צידה לדרך והרכיבוה על סוס אביר. רכבה היא ורכבה עד שהגיעה לנחל מים חיים. ראתה שם לוע פתוח של ליוויתן עולה מן המים, כרוצה לבלוע אותה... הוציאה מן התרמיל נתח בשר והשליכה לתוך הלוע. נעלם הליוויתן והיא שתתה מן המים. בו ברגע נסללה דרך־יבשה בתוך המים ועברה את הנחל בשלום. רכבה היא ורכבה עד שהגיעה לשער ארמונו של השמש והנה: כלב בעל שני ראשים זונק לקראתה, כלקורעה חיים... השליכה לו מן הלחם שהיה לה ובן־רגע נעלם הכלב וסוסה נעצר לפני שער הארמון. לקול שעטות הסוס, נפתח חלון ואשה אחת, לבושת שחורים, התכופפה מעל לאדן ושאלה:

– מי זאת הדופקת בשער?
– זאת אני, שבאתי לראות את שאהבה נפשי, את השמש...
– ומי את?
אני היא בתו של הקיסר טיטוס...

משיצא מפיה השם הנורא והמקולל טיטוס, פרצה האשה בבכי:

– ימח שמו וזכרו... בגללו הילקו את בני... כי ברגע שאביך שרף את בית המקדש, לא רצה עוד בני, השמש, להאיר. הילקו אותו בשישים שבטים של אש ואמרו לו: צא והאר אורך... משראה את בית המקדש חרב ואת הארץ שוממה וחרבה, עמד וגנז חלק גדול מאורו ולמי גנזו? לישראל, לכשיחזרו לארצם. אני היא כנסת-ישראל, אמם של ישראל הנתונים בצרה, הגולים ממקום למקום, מארץ לארץ... ועתה, באת את לקחת ממני גם את בני? יהי רצון שתיהפכי לעוף נודד כל הימים, גולה וחסרת-מנוחה...

בן-רגע הפכה בת-טיטוס לציפור, היא העפרונית, המרקיעה וממריאה לנגד השמש, אולי תצליח להגיע שוב לאותו שיא שממנו השליכה אותה כנסת-ישראל...[16]

רק סיים את סיפורו ונכנס אבא. בעד מנה נוספת של מאלאי ושמנת, חזר הוא באוזני אבא על כל דברי הסיפור ומשסיים, פילפל בעיניו, משך בשולי כובעו ועבר בחיפזון את הסף, כאילו מרדפים אותו.

שואלת חווה את אבא: ומה דעתך, הרב מנשה, יש אמת בדבריו?

– לא מצאתי סיפור זה בגמרא. נראה שהוא מובא ב"מעשה-ביכלעך" שב"עברי-טייטש", אך... כיצד יכולים אנו לבטל דבר המספר בגנותם של רשעים, ובמיוחד כשהוא מזכיר לנו את חורבן בית המקדש...

ובכן, יודעת אני כבר את כל הסיפור על העפרונית, היא הצ׳יוקארליה. נשאר לי, איפוא, לראות כיצד נראה האילן שעליו שוכנת בת טיטוס הרשע והמקולל.

אבא חזר אל בית הדודה ואני הלכתי עם חנה, לביתה, כי החייט עומד לבוא ולמדוד. הוא כבר חיכה לנו לפני הדלת הנעולה. נכנסנו, אני והחייט, לאחד החדרים ומשהייתי לבוש בחליפה החדשה, נכנסה גם חנה. פתחה את התריסים ולנוכח הראי התחלתי לא להכיר את עצמי: מכף רגל ועד ראש הייתי כולי לאדם חדש!

אותו יום נראו פנים חדשות על הספסל: רושוי, נער שלעיתים הוא תמים, שחקן, ולעיתים הוא עירני מאד. לא היה מבני המשפחה, אבל רכשו לו כבוד מיוחד, כי היה אחיה של הכלה, שלחתונתה הוזמנו אבי ואני לבוא. פינו לו מקום לידי ובשתיקתו העצורה היה משהו הרוצה להישמע במילים. ואמנם, בו-ביום כשרעש המסחר פסק, שאל אותי רושוי זה אם מוכן אני לילך אחריו, שיראה לי את ביבולרי. בהסכמת אבא, ובמיוחד של הדודה, התרחקנו מסף החנות כמאה צעדים וראה גם ראה: ברחוב הראשי, החוצה את העיירה לשניים, נמצאת סמטונת צרה ועקלקלה, "די קרומע גאס", מימינים, פוסעים כמה פסיעות ומשמאילים ונעצרים לפני בנין די גדול. רושוי מכניס אותי לתוך אולם עם במה ומשישבנו על אחד הספסלים הארוכים, פוצה הוא פיו ושואל: – שמע-נא, אומרים עליך שאתה הוא חזן – משהו... משהו... האם אתה יודע גם לשיר כמו בתיאטרון?

יאסי ותיאטרון!... משל גוף ונשמה. הלא שכן חצרנו, איציק-הירש הסנדלר, לא היתה הצגת-בכורה שלא נכח בה. צבאו כל נשות הרחוב על פתח-ביתו, לשמוע כיצד איציק-הירש שר את השיר החדש... בערבי שבת לאחר קידוש, היה שר את הזמירות באותו ניגון. ולמחרתו, בשבת בבוקר, השכים לבית הכנסת ועוד טרם שהתעטף בטלית, קשר את עצמו לתיבה, שמא יקדמנו אפרים החלבן, שגם הוא היה חולה מסוכן במחלת החזנות...

להפצרותיו של רושוי, פותח אני באחד משירי איציק-הירש:

נשענה במרפקיה
נערה משתוחחה,
דמעות נושרות מתוך עיניה –
היא כל הליל בוכה...[17]

– נכון, אומר לי רושוי. השיר הוא לא רע. אלא ששירים מעין אלה שומע אני מפי כל קבצן ביאס, שעה שהוא מחזר על הפתחים... ראיתי שלא הפקתי רצון מאת רושוי. אז נזכרתי באידל, שמש בית הכנסת, המציג בכל פורים את המחזה "מכירת יוסף". בליל סליחות היה דופק בחלונות

ושר:

שמש, שמש אני לי
ובידי - מקלי לי.
ובכל דלת - הכאות,
להעירה לסליחות...

קומו יהודים,
קומו יהודים
לעבודת הבורא.[18]

סח לי רושוי: גם אצלנו, בביבולרי, מעורר השמש לסליחות, אבל אין הוא שר שירים כאלה... לא לכך אני מתכוון... לא רק שיר, אלא ממש כמו בתיאטרון: שרים, רוקדים וגם מציגים...

שוב נזכרתי בשעות שינה-של-שבת, לאחר הצהריים, היו בני השכנים יוצאים לטייל במרכז העיר ואני בעקבותיהם... ליד אחד מבתי הקולנוע, נעמדתי להסתכל בתמונות ולפתע - נגיעה בעורפי. היה זה מר קאסנר, בעל אולם הקולנוע, שבשבת אחרי הצהריים הציגה שם להקה תיאטרונית.

- רצונך לראות מחזה יפה, היכנס איתי!... לא אספר לאבא...

הוא הכניס אותי לתוך אולם אפל שבקצהו היתה במה ועליה בחור-ישיבה לבוש קפוטה, כיפה על ראשו, שר ורוקד, רוקד ושר:

רבונו של עולם,
אוי!... הריהו גלם...
עושה מה שמצוים אותו,
הולך לאן ששולחים אותו...

רבון העולמים -
כלם-כלם הם גלמים...[19]

הרקדן השר נעלם ובמקומו הופיעו שני גברים שהוליכו כלה שבויה ואחריה - נשים שצעקו: הגולם, הושיעה-נא! הגולם!...

בפתח הופיע על הבמה הגולם, הרים זרועותיו וכל הקירות התמוטטו...

מר קאסנר לקחני אל מאחורי הקלעים, נכנס לתא ואמר לי: זה הוא מר ברגר...

- איך זה הופך גולם למר ברגר? שאלתי את עצמי. עודני תוהה ומר קאסנר מכניסני לתא אחר. על כסא יושב בחור הישיבה שרקד ושר על הבמה, אלא שמר קאסנר אומר לי:

- וזאת, זאת היא השחקנית, הגברת שרה קאנר...

עמוק בקרבי שמרתי על הסוד, בל יוודע בבית, כי לאחר עשרות דורות של רבנים אדוקים, הייתי אני, הראשון, לפרוץ גדר ולהיכנס אל מאחורי הקלעים...

בביבולרי, כאילו ניצבה לנגדי הגברת קאנר ונגד רצוני התחלתי לחקות אותה ואת קולה: רבונו של עולם...

לא זו בלבד ששרתי, אלא יצאתי גם במחולות. אומר אני ב"מחולות", בלשון רבים: את הידים הרימותי כמו הגולם, מר ברגר, את העינים עצמתי כחסיד בשטעפאנעשטער קלויז, שעה שהוא רוקד לפני הרבי ואילו את רגלי הרקדתי כשרה השמשית, שעה שהיא רוקדת שלוש פעמים "קדוש"...

הופעתי זאת, - היחידה, הראשונה וגם האחרונה בחיי התיאטרון שלי - כנראה שעשתה רושם על רושוי. אדמומית כבשה את פניו ובקול חייכני החמיא לי:

- הרבה פעמים מבקר אני בתיאטרון. נכחתי גם בהצגה זאת. קוראים לה: הגולם מפראג! שרת, בדיוק כמו הגברת שרה קאנר, אבל את הריקוד ביצעת הרבה יותר יפה ומוצלח אפילו מן הגולם, מר ברגר...

דבריו הפכיחו אותי משיכרון המחול. מה עשיתי? ואם ייודע הדבר לאבא? רק לאחר שרושוי הבטיח לי נאמנות שלא יגלה את הדבר לשום נברא בעולם, הסכמתי לחזור על השיר, אך הפעם, בלי לרקוד.

בצאתנו מן האולם, כבר ירדה חמה. יהודים שירכו רגליהם אל בית הכנסת ובעקבותיהם הגענו גם אנחנו לשם. לאחר תפילת מנחה, שעה שבאי בית הכנסת חטפו שיחה, יצאנו, אני ורושוי, לחצר. כאן גילה רושוי בקיאות עצומה בידיעת

שמותיהם של האילנות. הנה, הורה הוא בידו, זה הוא עץ הגלמוש, זה עץ הלילך... זה - אשוח וזה - זה הוא עץ המילה...

את אשר פיללתי בא לי! הנה העץ בו בחרה העפרונית לספר לו את פרשת אהבתה הכאובה... הסתכלתי בו ארוכות, כיהודי שעה שהוא בודק את לולבו... שלא אטעה. ביקשתי את רושוי שיוריד לי כמה עלים מן העץ. זריז ומנוסה כחתול, טיפס על הגזע וקטף ענף מלא עלים. הסתרתיו מתחת למעיל ומשנכנסנו לאפלולית הערביים של בית הכנסת, הורדתי את העלים והסתרתי אותם בכיסים. בלילה, על משכבי, ליד החלון, עד שאבא נכנס לישון, הוצאתים וראיתי אותם לנוגה הירח. נדמה היה לי כי בסיבי העלים זורמת בת-קול מקינתה של העפרונית... הצצתי בעלים. נראים היו נוצצים כדמעות, ולעיתים - כעיניים עששות מרוב בכיה...

משחזרתי ליאסי, הכנסתי אותם לתוך אחד מספרי התנ"ך. בפעם האחרונה ראיתי אותם בבית הכנסת "חבד" ביאסי, שלשם הוכנס חלק מספרי אבי ז"ל, לאחר פטירתו. מרופטים ומשומשים הועלו הספרים האלה לעליית בית הכנסת וחיכו לגניזה. אלא שאחר היה גורלם וסופם. בשנות השואה של מלחמת העולם השניה, נפלה פצצה ויחד עם בית הכנסת נחרץ גם דינם של עלי עץ המילה שבחצר בית הכנסת בביבולרי: ניספו במוקד, שעה שלשונות-אש ערכו להם תפילת-השכבה...

*

הגיע יום ששי. לקוחות - כמעט ואינם. הנשים עסוקות בנקיון החדרים ובהכנות לכבוד שבת. קרוב לשעה 11, מופיע על סף החנות יהודי לבוש קפטן ארוך, בעל פנים פאטריארכאליים עטורים בזקן-שיבה וכולו אומר כבוד והערצה. היה זה רבי הירשל גולדנר, תלמיד חכם מבני הדור הישן, שהיה ממלא מקום הרב, שעה שבביבולרי לא היה מורה-הוראה. בדרכו אל הפרוט, לטבול לכבוד שבת, בא לקחת גם את אבי. אני - כולי שמחה וציפיה. מחוץ למימי המקווה, לא טבלו עדיין רגלי בשום מים אחרים בעולם. אלא ששמחתי לא היתה שלמה. נצטרף אלינו ישראל, בן החמש, מפונק המשפחה ואבי הטיל עלי תפקיד: להחזיק בידו של ישראל ולשמור עליו...

חוצים את הכביש, עוברים את המיידאן הריק, משמאילים קצת ונתקלים בגדרות חיות של אילנות, ממשיכים ולפתע: קולות רודפים קולות, עולים ויורדים, הנה הם מיללים והנה הם מצטהלים. משטח זהב של חול נוצץ וחם ולפתע - הפרוט: דף מתגולל, משתולל ומתקולל בנהם אדירים, מעין שיר השירים של מים ושמים, מעמקים ומרחקים הצועקים.

מתמהוני זה הוציאני קול אבי שהזכיר לי את תפקידי, כי ישראל הקטן כבר הספיק להתפשט ולהצטהל כסייח. אני יושב בחול החם. על עורי ניתזים שביבים-שביבים נוצצים של חול מופז... יושב אני והוגה באגדה: אם העולם נברא בשישה ימים, מה עושה הקדוש ברוך הוא? הוא יושב ומזווג זיווגים!... מזווג את זהב החול ומימי התכול... אמנם, זיווג נאה ונפלא זה, רק אלוהים יכול היה לזווגו...

פתע - קול אבא: חיים, התקרב והאזינה היטב לדברי רבי הירשל!

אומר אני לעצמי, ודאי שזקן חכם זה יודע לספר על עלילת הים. אך, מה נוראה היא העלילה שהוא משמיע באוזני: שעה שהוא עצמו, רבי הירשל גולדנר, עדיין היה ילד, כמוני, ירד סבי, ששמו נקרא עלי, לרחוץ במי הפרוט. קם עליו נחשול להטביעו. בדרך נס היצילוהו ומשוהו מן המים. משסיים הזקן את סיפורו, אסר עלי אבי "בתורת רב ובתורת אב" שאסור לי להיכנס לכל מים שבעולם, פרט ממי המקווה.

- השומע אתה, אומר לי אבא בקול מתרה: מים אינם חברים לו לאדם, אלא מצירים הם לאדם...

הפסוק במזמור תהילים, בו נאמר כי קול יהווה על המים, שהלהיב את דמיוני ברגעים הראשונים, נהפך לקללת אלוהים. עד היום, שעה שאני עומד על גדות נהר, מלווני סיפור הזוועה שעל גדות הנהר פרוט בביבולרי. משום כך, אולי, מתוך מאות השירים שקראתי על ימים ונהרות, נחרתו בזכרוני רק השורות הללו:

משחזרנו לבית הדודה, וגם לאחר שסעדנו ארוחת-צהריים ושכבנו לנוח, ער היה בי המחזה שעל נהר הפרוט. בלכתי לבית הכנסת, לא הירפה ממני וכבר לא שמתי, לא לב ולא עין, לעץ המילה... מקומה של קינת העפרונית, תפסה קינת הפרוט, עד ליציאה מבית הכנסת.

ביאסי, שעה שעברנו ברחובות, בליל שישי, ראינו שלהבות-נר מבעד לשימשה, ואילו כאן, בביבולרי העיירה, התריסים והדלתות שלחנויות פתחים לרווחה. על שולחן-ערוך דולקים נרות וביניהם - עששית מעלה שלהבתה, כמזמינה לכבוד שבת, לא רק עוברים ושבים, אלא גם ארץ, שמיים וכל המזדמן ליד הפתח הפתוח. לאחר שישה ימים של עמל וייגע, נחים יהודים בבתיהם ואילו הזמירות - שיר הלבבות - יוצאות לרחוב וקול מחבק קול, נעימה נושקת נעימה... שלהבת העששית שלא אספה אורה גם לאחר שכבו הנרות כמאירה דרך להדי הזמירות... האור נהיה מקלט השיר. השיר הוא שבת הלבבות והלב היא העיירה-כולה הממשיכה נחת ושלווה ונעימות.

- שבת שלום לך, ביבולרי!

*

גם למחרת, בתפילת שחרית לשבת, לא חל כל שינוי. אחד הוא אלוהי-ישראל ואחת היא תפילת-ישראל, בכל מקום ובכל זמן. לעומת זאת, באה ההפתעה הגדולה לאחר הצהרים שעה שהאבות הלכו לישון, יצאתי גם אני עם הנערים ובפסיעות מהירות צעדנו לעבר ה"קעלבל-שעס" - מרעה העגלים. נכנסו לרחוב הצר ולאחר כיברת-דרך עמדנו במקום מרעה מרווח, בו נזדמנו, כאילו לעצרת, צאן ועגלים ומסביבם - נערים לאין-מספר. פתאום צריחות: אחד הנערים מזעיק את הנאספים שיהיו עדים לפשע נתעב: כבשתו של פלוני קילקלה עם התיש של אבא שלו...

סוגייה על הכיבשה שקילקלה עם תייש עדיין לא למדתי ואף לא ידעתי במה הוא הקלקול... ובמה חטאו שני יצורים עלובים אלה...

מאיר מתלחש עם רושוי וחשתי שמושכים אותי ממקום המעשה.

הגענו לראש גבעונת ומשם, מעל הגבעונת, נראים השמיים והארץ כמתנשקים. רוח קלילה עילעלה את ריחות השדה ובפעם הראשונה בחיי הרגשתי עונג-שבת בעולמו של הקדוש ברוך הוא. ביאסי, עיר הכתר של ממלכת מולדובה, לא רואים זאת אפילו בחלום של שנת-שבת ואילו בביבולרי הקטנטונת, מרחקים ומרחבים חובקים אותה ומעניקים לה ברכות-שדה וניחוחים עד בלי די.

במוצאי אותו שבת, יצא אבי ז"ל לטייל בעיירה שבה כיהן כרב. לעשות לי נחת-רוח, הוליכני דרך "די קרומע גאס", להראות לי את החדר בו הוא דר, לפני עשרות שנים. היה זה חדר בדירה אחרונה שבסמטונת, מקום שממנו צופים אל ה"קעלבל-שעס". פחדתי לגלות לאבא שלי כי אחרי הצהריים כבר הייתי שם וראיתי בקילקול... אבל בדרך לשם וגם בחזרה, ראינו זוגות צעירים ההולכים לשם, אל מרעה העגלים, ולי, בן העשר היה הדבר לחידה...

רק בירושלים הבירה, כשנפגשתי עם בנה הדגול של ביבולרי, ד"ר יונה דוד, מרצה-בכיר לספרות עברית באוניברסיטת תל-אביב, משאמרתי לו שהייתי בביבולרי, היתה שאלתו הראשונה, אם הייתי וראיתי את ה"קעלבל-שעס". משתארתי לו את המחזה שנתגלה לי באותו שבת אחרי הצהריים, וגם את מצעד הצעירים במוצאי-שבת, טפח על שכמי, כמי שאומר: אם כך אתה מדבר על ה"קעלבל-שעס", הרי אתה ביבולרי לכל דבר!...

*

במוצאי-שבת הקדימו ללכת לישון, כי למחרת - יום ראשון.

בהשכמת הבוקר כבר המו כולם. החנות מלאה לקוחות. בחוץ - ערב רב של כפריים וכפריות, עגלות ובעלי-חיים, ילדים וזקנים. בסמוך לחנות, על שרפרף, ישב נכה שרגליו נקטעו במלחמת העולם הראשונה. בקולו הצרוד והצרחני, שר שיר מאוד נוגה ומכל עגלה שחלפה, השליכו לו מלפפונים, פלפלים, תפוחי-אדמה, ועוד. עתים היה הוא גוחן בין העגלות וחוזר כשחיקו מלא פירות וירקות, משאיר אותם ליד פתח החנות ושב למלאכתו. מבין העגלות

בוקעים קולות של עקרות-בית, כשבידיהן תרנגולת ואחריהן – נער העומס על גבו סל מלא וגדוש.

פתע מופיע רושוי, כשבכפיו משהו מפרכס ומצייץ... הוא מושך אותי לתוך החנות ומשם לתוך החדר בו ישב אבי ועיין בספר. כאן הרחיב רושוי את הכפיים ונגלתה ציפור יפה ומקסימה, בעלת צבעים רבים והדורים.

לשמע הציוצים הפסיק אבא את משנתו והזין, גם הוא, את עיניו.

– מניין לך ציפור זאת? שאל הוא את רושוי.

– אחד מילדי הכפר מכר לי אותה בעד עשרה ממתקים. קוראים לה לציפור הזאת, בשם חוחית...

– ומדוע צבעיה כל כך מרובים? ממשיך אבא לשאול.

– גם על כך סיפר לי אותו נער מן הכפר: כשברא יהוה את הציפורים, לא ידעו להבדיל בין אחת לשנייה, כי כולן היו בעלות צבע אחד. הכריזו בשמים שתבאנה כל הציפורים ואלוהים יצבע את כל אחד מהן בצבע אחר. ואמנם, כך היה. בסוף, משעפו כל הציפורים, הופיעה החוחית, כשגופה מלא שריטות ופצעים.

– מדוע אחרת? שאל אותה אלוהים.

– יוצרי ובוראי, השיבה החוחית. גלוי וידוע לפניך שהרוח מפזרת גרעינים ואני מלקטת אותם מבין החוחים. על כן כולי פצעים, כי מיהרתי לצאת מן החוחים. ואף על פי כן – אחרתי ואיתך הסליחה...

ריחם אלוהים על החוחית, טבל את מכחולו בשיירי כל הצבעים וצבע את גוף החוחית. משום כך היא מרובת-גוונים.

רק כך נודע לי מי הם החכמים שמפיהם לומדים ילדי ביבולרי את תורת הפורח והצומח. ילדי הכפר הנוצריים, שהרוח להם אח, והשדה להם סח והיבול אומר להם: קח!... בקיאים הם, כנראה, בשיחת אילנות וציפורים, ובעד דבר מועט, קומץ-ממתקים, מוכרים הם את כל תורתם לילדי ביבולרי...

הגיע יום החתונה.

בצאתנו, בבוקר, מבית הכנסת, ביקשה חנה מאבא להשאיר אותי בביתה, שאוכל לראות בכל הגינונים הנהוגים כאן ביום החתונה. לאחר שהלעיטה אותי כהלכה ולאחר שהשמיעה לי את התקליט, הלבישתני בחליפה החדשה, נעליים חדשות, כובע-פלוסין עם מצחייה נוצצת והכניסה לי בכיס ממחטה חדשה ולבנה, בתוספת ארנק קטן המלא כסף, התכופפה ונשקה אותי במצחי. חשתי כי יותר מנשיקות הפה, היו אלה נשיקות הלב, כאילו געגועים ניגרו מתוך נשיקותיה אלה ו – היה לי הדבר לחידה עד – וכפי שאסביר זאת הלאה – נפתרה לי גם החידה הזאת.

פתע נשמע קול מנגנים. שלא כביאסי, שם מנגנים רק באולם החתונה, הלכו כאן המנגנים בראש חוצות וניגנו. חנה הכניסתני לבית אימו של החתן. הנגנים נעמדו על הסף. סביבם, כמעט כל ילדי העיירה. חווה גולדנר, אם החתן, נכנסה לחדר והודיעה לבנה כי באו לנגן לו את ה"חתן-שפיל". הוא יצא לחנות, ישב על כיסא ומאחוריו עמדה אמו, פניה בממחטה ובוכה –

מי יודע לב-אם יהודיה?!...

בלוויית נערי העיירה עקבתי אחרי התזמורת שניגנה לפני בתי הדודים והדודות, החתן והכלה, ובמיוחד – לפני בית הדודה בובה זילברמן.

החופה נערכה בחצר בית הכנסת, כדת משה וישראל בכל מקום. לאחר החופה נערכו השולחנות באולם בו ערכתי את "הצגתי" הראשונה לפני אח הכלה. רעש, המולה, אכילה, שתיה, ריקודי משפחה, כבכל מקום ומקום.

בשבת שלאחר החתונה נערך קידוש בבית הורי הכלה. אבי, בהיותו גם אורח וגם קרוב-משפחה, נתכבד להשמיע דברי-תורה בענין היום.

נואם בחסד היה אבי וידע לקנות את לב שומעיו, בהתאימו דבר-יום ביומו, לרעיון נשגב וקדוש. עד היום חיים בי דבריו שבאותה מסיבה:

- רבותי, אורח נוטה ללון הוא בבחינת ציפור מתארחת. על כן אספר לכם מעשה בציפור המלקטת מזונותיה בין החוחים. מי מאיתנו, היהודים, לא חש על בשרו, עוקצם של חוחים: שריטות... פצעים... דם... כנסת-ישראל נמשלה לציפור זאת... היום - יום שבת. בכל בית יהודי ערוך השולחן בכל טוב. אבל עד שהגיעו לכל הטוב הזה? היזכרו ביום ראשון, יום השוק... כמה שריטות ועלבונות חשה עקרת הבית עד שהיא מוציאה מידי הכפרי את התרנגולת, או שאר ירקות... בכדי להכין סעודה לכבוד שבת-קודש... דבר זה בא ללמדנו שישיבתנו בגלות, - ואולי זה עונשנו על שלא עזבנו את הגלות - לחיות בין חוחים... אף על פי כן זכתה ציפור זאת להיות סגולה בין כל הציפורים, בגלל שלל-צבעיה. גם אתם, בני הזוג הצעיר, דעו: אסור להתייאש, אם יש ללקוט בין החוחים. שלל-צבעיכם יהיו מעשי-אבות: כנות, יושר, אהבת הזולת וכל המידות הטובות בהן נתברכו אבותיכם שבמקום הזה, ובא לציון גואל ונאמר אמן!

דברי אבא היו לשיחת העיירה. אפילו רושוי היה נרגש. אחרי הצהריים בא אלי בטענה: מדוע לא אמרתי לו כי הסיפור על החוחית מובא גם בחומש... כי, מניין יודע אבא את הסיפור הזה, אם לא מן התורה... לאחר שתיקה קצרה, הוסיף ואמר שאבי מסר את הדברים הרבה יותר יפה משסיפר אותם השגץ, בן הכפר... ההוא - סתם דיבר ואילו אבי, שעה שדיבר בכו כל הנשים, ואפילו אחותו, הכלה...

בכתבי את השורות האלה, מנסה אני למצוא את פשר הדמעות: על אף מצבם הכלכלי הטוב, חלמו גם יהודי ביבולרי את חלום הדורות: שיבת ציון! בעיתונות היהודית שבשפה הרומנית, נזכר בכבוד גם שמה של ביבולרי, כאחת המשתתפות החשובות והמסודרות בכל מפעל ציוני-לאומי למען ארץ ישראל.

*

עשרה ימים עוד שהינו בעיירה. החיים סבבו על צירם כבכל הימים. יש, וביום ראשון, לאחר שעות השוק, נתאספו המונים לפני חנותו של יוסף דְרָפטניק,[21] חנות שלפניה היו הרבה חביות ועל אחת מהן נשען איש, המקשיב לדברי האיכרים שפנו אליו. היה זה ציר האיזור בפרלמנט הרומני ותוך הישענות על חבית, קשר שיחה עם בוחריו האיכרים, יעץ להם עצות והבטיח הבטחות, עד שיצא בעל החנות והגיש כסא לציר הפרלמנט הרומני.

בפעם אחרת - רעש והמולה חגיגית. דרך העיירה עובר הגנרל נגרוצי, שאחוזותיו משתרעות מעבר לפרוט. מכיר הוא את כל יהודי ביבולרי, "נתיניו ונאמניו המסורים לו בלב ונפש". בן לאחת המשפחות האצילות ביותר שבמולדבה היה הגנרל נגרוצי, חניך האסכולה הצרפתית, חדורת רעיונות השיוויון עוד מימי המהפכה. לא פעם הופיע בקרב יהודי ביבולרי, לחתונה או למסיבה חגיגית אחרת. בשובו לאחוזתו, ציווה - בערבי הקיץ החמים - לשלוח תיכף ומיד גושי קרח ממרתפיו, בכדי שיהודי ביבולרי יהנו משתיה קרה... בשנים שלפני פרוץ מלחמת העולם השניה, נחלקה רומניה לכמה איזורים אדמיניסטרטיביים והגנרל נגרוצי נתמנה ל"משנה למלך" על כל מולדבה. משחזר, דרך ביבולרי, לאחוזתו, ערכו לו יהודי המקום קבלת פנים נלהבת ובשובו ליאסי, השמיע ברבים על הצורה כיצד "יהודיו" מביבולרי חגגו את הימנותו למשנה למלך.

לא פעם קרה שרבים מן העוברים ברחוב נכנסו לפתע פתאם לתוך החנות ונעמדו כשגבם לפתח. היה זה סימן שברחוב עובר הכומר ארג׳ינט, שכיהן באחד הכפרים הקרובים. גוי חסון ותמיר, רשע ושונא ישראל, שאסור להסתכל בפרצופו. הם עזבו את החנות, רק משהשמיעו: חלף-עבר, הלואי ויעברו כבר אחרי ארונו, במהרה בימינו ונאמר אמן!

לא כן הכומר השני, פופא[22] ווראנצ׳יאנו. לא גבוה ולא נמוך. אלא בינוני. פוסע פסיעה קטנה וכל יהודי מקדים בשלומו. איש טוב וישר היה פופא ווראנצ׳יאנו, שהעמיד את כל הנצרות על אחת: אהבת הזולת! נאה דורש היה וגם נאה מקיים. בשנות השלושים, כשהאנטישמיים הרימו ראש בכפרי הסביבה, הופיע, בעונת הבחירות לפרלמנט הרומני, גם א.צ. קוזא.[23] בכל כפר השמיע הוא את דברי השיטנה שלו נגד היהודים, מעל במת המנזר, ואילו פופא ווראנצ׳יאנו אסר לפתוח את דלתות המנזר. לא הועילו לפרופסור קוזא, לא הפצרותיו ולא איומיו. ווראנצ׳יאנו לא הסכים וקוזא

השמיע את דבריו מעל אחת האבנים שבחצר המנזר.

באחד מימי השבוע, השכם בבוקר, לאחר תפילת-שחרית וארוחה חטופה, יצאנו לנסוע. לאיטה נסעה העגלה ואני – ליד אותו עגלון דובבני, ר' משה רייצס.

יצאנו את ביבולרי, אבל ביבולרי לא יצאה ממני!

מלאתי רשמים, חוויות ומאוויים "מן הראייה", מן המציאות, מעולם ומלואו, שהתחילו עכשיו, עם צאתי להתעטף בארשת-חלום שדימדה בי, תוך געגועים עזים... הנה החורשה... הנה הקשת התלוייה שלבאר... הנה השדות... טל נוצץ...

בכתבי את השורות הללו, דמעות נקוות בעיני ואיני יודע אם דמעותי הם זכר לאותו טל מדמיע, או שבאותו טל מדמיע כבר נשקפה בשורת האימים לשעת-כתיבתי-זאת, כשביבולרי נראית אך ורק מבעד לדמעות...

משעצר ר' משה להשקות את הסוסים, הסתכל בי ואמר לאבא – אדוני הרב, הילד חולה! הוא בוכה...

*

באחד הימים, שעה שישבתי ולמדתי, מופיעים חנה ובעלה, טויזיק זילברמן. דלת הסאלון נפתחה ויחד עם האורחים נכנסו לשם גם אבא ואמא. לאחר שעתיים, כשיצאו, פנתה אלי חנה, כשעיניה מלאות דמעות:

– חיימלה, התפלל לאלוהים שאחזור בריאה לביתי!...

בערב שלאחר אותו יום, נפתרה לי גם חידתה של חנה: עקרה היתה ולאחר שנים ממושכות של נישואין, רצתה לעבור ניתוח, שתוכל ללדת... היא שכבה בבית החולים היהודי, סמוך לביתנו. בתלמוד-תורה אמרו תהילים. אני התפללתי וניגבתי את דמעותי באחת הממחטות שחנה נתנה לי במתנה... אך ביום השלישי לאחר הניתוח, שבקה חיים. ניתחוה ומצאו בה סימני המחלה הממארת: הסרטן. רוב אנשי ביבולרי השתתפו בהלווייתה. ערכו לה הספד גדול והובאה לקבורה בבית הקברות "פקורארי" ביאסי. לאחר פטירת אחותי, שעה שעליתי עם אבא אל קברה, פקדנו גם את מקום מנוחתה של חנה, שעל קברה הקים בעלה מצבת-שיש.

ב-1940, כשהייתי על קיברה, מצאתי את מצבתה הרוסה בידי החיילים הרומניים שחזרו מבסרביה, לאחר שסופחה לרוסיה הסובייטית. ולפי שמ"גזע" גיבורים הם הרומנים, הוכיחו הם זאת בשפכם את חמתם על החיים וגם על המתים. כיום, בית הקברות ביאסי הוא בית מועד לכל גידולי-פרא, קמשונים וחרולים, קוצים ודרדרים, שכיסו גם את קיברה של חנה.

– יהיו דברי אלה זכר לנפשה הטהורה, המתגעגעת, האדיבה והנדיבה של האשה מרת חנה זילברמן מביבולרי!

*

דמות שניה שהזכירה לי את ביבולרי המציאותית, היה רבי מרדכי שוחט. באחד מימות השבוע, משתבצת דמותו ההדורה בחלל הפתח וב"בוקר טוב" חייכני נכנס הוא ויושב לשולחן. כל בני הבית כבר ידעו: משנכנס רבי מרדכי, נכנסת עליזות!

ישב ושתק. משראה שאין איש שואל על סיבת בואו, התחיל רבי מרדכי עצמו לספר:

– מנשה, להווי ידוע לך שיש רב חדש בביבולרי. רביע הוא רב. רביע הוא אדם מודרני. רביע הוא עוסק בצרכי ציבור, ובכדי שיהיה לו ממה להתקיים, ויתרתי אני לטובתו על רביע מן השחיטה. כך, ששני ימים בשבוע אינני שוחט!

אז אמרתי לעצמי: אני קניתי לי, מרצוני הטוב, שותף. מדוע לא אהיה גם אני שותף להקדוש-ברוך-הוא במקצועו? הלא מפורש בגמרא: הקדוש ברוך הוא יושב ומזווג זיווגים... זאת אומרת: הוא שדכן! על כן, יומיים בשבוע גם אני שדכן... רצונך, הרי גם בנישואין יש מן השחיטה... לא פעם קרה לי ששידכתי את פלוני בפלונית ולמרות שאדם הגון הוא ולא שוחט, שוחטת היא אותו פעמיים ביום... ומה אני מבקש מהשם-יתברך, שישלם לי כגמולי... אני ויתרתי על רבע מהכנסתי, שיוותר גם הוא, הבורא, על רביע מהכנסתו, מן השדכנות שלו, לטובתי...

ולפי שידידים היו רבי מרדכי ואבי, נשאר לארוחת צהרים. אבל ארוחה, לפי טעמו של רבי מרדכי: מאמאליגה חמה וגבינה קרה... יותר משאכל התבדח ויותר משהתבדח שימח,

עד שברך ברכת המזון ואמר:

- כידוע לכם, שמביצה אחת עושים הרבה מאכלים טובים ושונים: עושים ממנה איטריות. חלק משאירים לפשטידה של שבת וגם - למריחת החלה... אף אני כך: בשביל חתן אחד מזמין אני כמה וכמה כלות. לא מצאה חן בעיני האחת, מוליך אני אותו לשניה, עד שהבורא טח את עיני אחת מהן והיא מסכימה להינשא לו... על כן, אם לא אצליח לשדכו היום, אבוא, הערב, ללון...

*

ד"ש שלישי מביבולרי! אבל כאן צריך אני להקדים מעשה שהיה.

כשנולדה אחותי יהודית, חיפש אבא אחרי שם במשפחה, עד שנזכר כי לאביו ולדודה בובה מביבולרי, היתה אחות בכירה שנסעה לאמריקה לפני כארבעים שנה ואין כל סימן שהיא עדיין חיה. על כן תיקרא התינוקת בשם הדודה: קיילה. ומכיוון שלאחד המתפללים בבית הכנסת נפטרה אמו ועדיין אין לה שם בין החיים, יצרף את שם הדודה לשם אמו של המתפלל ובשבת קראו לנולדת הרכה בשם: קיילה-יהודית.

ביום השני שלאחר שבת זאת, נפתחה דלת בית הכנסת ועל הסף מופיע גדליה גולדנר, בכור חתניה של הדודה בובה, מנפנף בידו ואומר:

- מכתב מן הדודה קיילה שבאמריקה...

תארו לכם את מצבו של אבא. אלא שהפעם נהג מנהג של פשוטי-עם והפטיר: אם קוראים לנולד בשמו של אדם חי, סימן הוא זה לאריכות-ימים.

הלך הביתה, התלחש עם אמא, אסף סביבו את כל הילדים ואמר לנו: לילדה תקראו מהיום והלאה בשם יהודית בלבד!

התחילה פרשה של מכתבים וחבילות מאמריקה, שנמשכה קרוב לשנתיים... ביום מן הימים מגיע מכתב ובו שופכת הדודה קיילה את מרי-ליבה: הבת הבכירה, שאצלה היא מתגוררת, עוד נוהגת בה כבוד, איכשהוא... אבל חתניה, במיוחד - נכדיה ונכדותיה, לא יודעים אפילו מה זה "ברוך השם". שבתותיה וחגיה - חולין הם... ואם בחיים מתנהגים כך, מה יהיה גורלה לאחר מותה. זוכרת היא, ילידת ביבולרי, בני העיירה היו פוקדים את קבר הנפטר מדי שנה בשנה, מעלים נר-נשמה, אומרים קדיש... על כן מבקשת היא מאבא, שבמקרה שהיא תלך לעולמה, ינהג הוא לגבה כמנהג ביבולרי...

היה זה המכתב האחרון שנתקבל ממנה. משפחתה אף לא הודיעה שהיא נפטרה, מתי וכיצד. מתוך מכתב שאחד הרבנים מאמריקה שלח לאבא, נודע כי הדודה קיילה נפטרה.

מאז, ביום בו היו מזכירים נשמות, היה אבא פונה לאמא ומבקש ממנה, שבשעת הזכרת הנשמות להוריה, תזכיר גם את נשמת האשה מרת קיילה בת רבי יוסף, כי זה היה רצונה: לנהוג בה מנהג ביבולרי.

*

בגיל 15 נזדמן לי לראות שנית את שאהבה נפשי: את ביבולרי. הפעם נסעתי באוטובוס מכוסה בברזנט והטכניקה עשתה את שלה... יכולתי לראות רק מה שנשאר מאחורי...

בהרגשה זאת של "אחורה הבט", נכנסתי לעיירה. על הספסל כבר לא ישבו נערים שהסתכלו בציפורים ובאילנות, אלא צעירים המסתכלים בחייהם-עצמם. משהו שלא יכולתי אז לכנותו בשם, תסס בהם. החיים - בעלי פנים מאירות לזקנים וחסרי-פנים לצעירים, שאפילו בצעדיהם ניכרו כבר סימני היסוס.

ביום שישי, שעה שישבו לנוח על הספסלים, הופיעו באמצע הרחוב שלושה צעירים והאמצעי שביניהם - ללא כובע על הראש. לדודה בובה היתה זאת פליאת-משנה: מה פתאום הולכים בני אדם באמצע הרחוב, מקום מיועד לבעלי חיים... שנית: איך זה מעיז צעיר ללכת, ועוד בערב שבת, בלי כובע על הראש?

על פני נכדה מאיר התנסך חיוך. הדמות האמצעית לא היתה גבר, אלא אשה שלבשה בגדי-גבר... שלושתם היו שחקנים שבאו להציג במוצאי-שבת והליכתם באמצע הרחוב היתה

מעין רקלמה למשוך את תושבי העיירה להצגה.

היתה זאת להקת חובבים מאחת העיירות שבאו להציג על מנת לאסוף כספים לנצרכים. ההצגה נתקיימה באולם - בו "הצגתי" פעם גם אני לפני רושוי... תוכן ההצגה: מעשה בצעיר ובצעירה שפנו עורף למסורת. הוא יצא לעיר הבירה, ללמוד והיא יצאה אחריו, לעבוד בבית-חרושת, על מנת לסייע לו. סופו של דבר: את עצמותיו שיברו הסטודנטים הרומניים ואת עצמותיה שיברו אנשי הבולשת שחשדו בה כי היא קומוניסטית. משראו השנים שאי-אפשר להנהיג משטר סוציאלי צודק ברומניה, החליטו לעלות לארץ ישראל ושם, לבנות מחדש את חייהם. היתה זאת להקת חובבים שפתחו בשירת "התקווה" וסיימו בשיר "שאו נס ציונה", כשכל הקהל עונה אחריהם.

חזרנו לבתים בתחושה אחריתית של מוצאי-שבת... זכר לא היה כבר לאותו אור הנר שהבדיל כאן, פעם, בין קודש לחול...

למחרת פגשני ברחוב המורה לעברית בלוטינסקי, שהזמינני לסור לבית הספר ולראות כיצד תלמידיו מתקדמים בעברית. הבחנתי גם שם, בין הילדים הקטנים והרעננים, כי משהו כבר מכאיב גם להם... הם דיקלמו את אגדת הכוס של המשורר ש.ש. פרוג, בה מספרת סבתא לנכדתה, כי לפני אלוהים עומדת כוס. כל דור מוריד לתוכה מדמעותיו ולכשתתמלא הכוס, יבוא המשיח... מזועזעת מאימת גורלם של ישראל, הורידה הנכדה דמעתיים ואמרה:

אלוהים בשמים, רחם נא
והכנס לכוס גם את דמעותי...

אגדה יפה, אמרתי לעצמי, אבל מזעזעת ומכאיבה. הנוער, לא זו בלבד שאינו רוצה עוד בהמשכיות זאת של כאב וצער, אלא שהוא גם מתנכר לכך...

בערב שלאחר אותו יום ראשון, לאור העששית הכהה, ישבה הדודה וסרגה. נראה היה לי שיצאה מתוך אגדת הכוס והיא מחכה לנכדה שתספר לה על מה שיש בתוך הכוס: על הדמעות של מורשת-אבות ביבולארית!

שנתיים או שלוש לאחר ביקורי השני בביבולרי, שעה שעברתי ליד השטעפאנעשטער קלויז, נתקלתי באנשים שצבאו ליד שער החצר של החאן. בחצר - קהל בחורים מכל המינים: שמנים ורזים, גבוהים וגוצים, יהירים וצנועים. פתע נתפרדה החבילה. כל אחד מן הבחורים נכנס לאחת האורוות ויצא כשבידו קצה של חבל שלקצהו השני קשור סוס אדיר ואביר... מוציא הוא את הסוס עד לשוקת, משקה אותו, מקיף פעמיים ושלוש את החצר ומחזירו לאורווה. מסתכל גם אני בסוסים ובבעליהם ומכיר ביניהם רבים מאותם הנערים שאיתם ישבתי פעם על ספסל אחד בביבולרי ושוחננו על ציפורים ואילנות. היו אלה ילידי השנתון שהגיע תורם להתייצב לעבודת הצבא. מכיוון שסוחרים-בני-סוחרים היו ילידי השנתון הזה, קיימו את הפסוק "הכסף יענה את הכל"... וכולם, בין שהתאימו ובין שלא התאימו, גוייסו לגדוד הרוכבים השביעי "רושיורי" שחנה ביאסי, בסביבת הקופאו.

התהלכו שמועות שונות: היו שאמרו כי הסוסים, אמנם, ניקנו בכספי ההורים, אלא שטרם שנמסרו לרשות הצבא, נהנו מ"חלום ליל קיץ" באווירה היהודית של האורווה בחאן השטיפנאנעשטי שביאס. למחרתו, משנמסרו ליעודם, לקסרקטין, חתם כל אחד, שחור על גבי לבן, שקיים את מצוות ההתייצבות לצבא, בלשונו ובהונו...

היו שאומרים כי מפקד הגדוד, אוהב יהודים וכספם, חס על כל פסיעה ופסיעה של חייליו היהודיים מביבולרי, ולכן, כמה פעמים בחודש היו ילידי השנתון מתייצבים בחצר הגדוד, לחזות - במו עיניהם - ברוכבים ובסוסים, שעה שיצאו לאימוני-שדה, והיתה להם זאת לעד ולעדות שהתייצבו לשירות בצבא, ככתוב וכ"מקובל"...

היום, עשרות שנים לאחר אותה פרשת הרכיבה, באה דעתי העניה ומסיקה מוסר-השכל דלהלן: צעירי ביבולרי, משראו שאין הם יכולים לצאת ממנה ברגל, ניסו לעשות זאת ברכיבה... אלא שגם הפעם לא הצליחו! אז חזרו לקסרקטין של חיים יום-יומיים ולשיגרה שיש בה רק שבת אחת בשבוע ובשבת זאת מקדשים על כוס הדמעות של הסבתא!

*

בפעם האחרונה ראיתי כבר את ביבולרי בגסיסתה.

ביום הושענה-רבה שלשנת 1936, הופיע בבית הכנסת בנה הבכור של הדודה בובה, יוסף זילברמן הי"ד והודיע לאבא שהדודה נפטרה. יצאתי גם אני ללוויה. למרות שערב-חג היה, השתתפו כמעט כל בני העיירה. לאחר סתימת הגולל על קיברה, ניגש אבי למצבה שבקרבת הקבר החדש וערך תפילת "אל מלא רחמים" לנשמת הרב רבי יוסף, הוא-הוא אביה של הדודה בובה.

כולם חזרו לעיירה ואילו אני ואבא עלינו למכונית לחזור ליאסי. גשם דק התחיל לארוג מחיצה בין חצר המוות לבין החיים שבעיירה. כברת-דרך רדף אחרינו דכי הפרוט וכך נחרת בי זכר אחרון לביבולרי הנתונה בין דממת בית-קברות לבין נהם הפרוט...

*

שש שנים לאחר פטירתה של הדודה בובה, שוב ניתן לי לראות במראה הזה.

כשבוע לפני ראש השנה של שנת האימים 1942, בבוקרשט הבירה, היתה ההפצצה העזה ביותר שידעה בירת רומניה. אלפי אנשים נהרגו סביב תחנת הרכבת המרכזית ובמיוחד סבלה האוכלוסיה האזרחית שהתגוררה ברובע הסמוך, גריביצה. בין עשרות הנעדרים היתה גם אשתו של רב מכובד מבוקרשט. לאחר מאמצים נואשים הצליחו לגלות כי בין שאר הגוויות המרוסקות, נאספה גם גופת הרבנית והובאה לקבורה בבית-קברות נוצרי, לאחר שכומר ערך תפילה. שלושה ימים לאחר המאורע המעציב הזה, פתחו את קבר האחים ובין הגופות הראשונות שבבור, הכירו את גופת הרבנית. הוציאוה משם ומכיוון שזה היה ביום ראשון של ראש השנה, נתקיימה הלוויה ביום שני. בלילה שקדם לאותו יום הופצצה עיר הנפט פלויישטי שבקירבת בוקרשט והשמים היו עטויי עשן כבד. קומץ יהודים עשו דרכם ברגל לבית הקברות היהודי "פילאנטרופיה" ונוכחו בסתימת הגולל על קיברה של הרבנית צביה[24] בת הרב יהושע רבינוביץ, הוא-הוא רבי יהושעלה, רבה השני של ביבולרי.

דמומים יצאנו את בית הקברות וגשם דק התחיל להיארגן בינינו לבין חצר המוות. סערה עזה קידמה בחוץ את פנינו, כאילו עלעלה לפני את מראה האחרון של ביבולרי, את נפרדנו מקיברה הטרי של הדודה בובה, בין נהם הפרוט ודממת בית הקברות...

*

"... בין נהם הפרוט לבין דממת בית הקברות" - הנה טווח חייה של העיירה היהודית ביבולרי!

בספרו של משה שווארצפלד על "העיירות היהודיות במולדבה",[25] מצויין שהעיירה ביבולרי נוסדה בשנת 1834, תחת שלטון הנסיך מיהאיל סטורזא, על אדמת הכפר בראדול, לא רחוק מגדות הפרוט.

במאות הקודמות היה הפרוט עורק מסחרי ראשי ודורות על דורות התנהלו שם חיים כלכליים, תקינים ובשפע.

בסיפורו "דראגוש", קובע גיאורגה טוסקין שעוד לפני ייסודה של ממלכת מולדובה על ידי המושל דראגוש וודא, היה ישוב יהודי על גדות הפרוט, בעיר בארלאד, ואחד מבני הישוב, יהודי בשם הומא, הציל את כלתו של המושל דראגוש שנפלה בשבי הטאטארי.[26]

ב-1408 נחתם חוזה בין מושל מולדובה, אלכסנדר הטוב, לבין סוחרי לבוב, (למברג שבגליציה). לפי חוזה זה, פתוחה הדרך המסחרית לכל בני העמים השונים, ובמיוחד ליהודים. דרך זאת משתרעת מצ׳רנוביץ, סירט וסוצ׳יאבה, דרך שטיפאנעשט, על גדות הפרוט, שממנה פתוחות דרכי בסרביה עד לדנייסטר.

חשיבותה של שטיפענעשט - השוכנת לא רחוק מביבולרי - כנקודת מעבר חשובה, בולטת במאה החמש עשרה, כששטיפאן הגדול, אחד המושלים הגיבורים והכובשים הגדולים מבין מושלי מולדובה, מקים בשטיפענעשטי ישוב, על מנת לשמור על דרך הצבא בין הדאנובה לבין גדות הדנייסטר בבסרביה.[27]

אותו שטיפאן הגדול מקים לו במחצית המאה ה-15, גם חצר

ביאסי ובונה בה מנזרים, דבר הבא ללמד על חשיבותה של יאסי, ששכנה בטבורה של הדרך המסחרית וייתכן שמשום כך נמשכו אליה גם סוחרים ויהודים, שרבים מהם התישבו בה.

מכיוון ששטיפאנעשט היתה די רחוקה מיאסי, ודאי הוא שעד ליאסי, היו קיימים גם ישובים יהודיים אחרים, לחניית השיירות והסוחרים. ניתן לשער שרבים מן הישובים הללו נעלמו מעל מפת הישובים לאורך הפרוט וגורם עיקרי לכך, אנו מוצאים בספרו של אלכסנדרו ולאחוצה, "רומניה הצירית":[28]

"... מאות פעמים התנפלו, דרך גיאיות הפרוט, פראי הטאטארים, צמאי השוד והביזה". אם ניקח בחשבון את סיבלם של ישובים אחרים במולדובה, בתקופת התנפלותם של הטאטארים, אין להתפלא על שישובים שלמים עזבו את מקומותיהם וברחו לנפשם.

באותו ספר מזכיר ולאחוצה (עמ׳ 167) כי "בכפר טאבארא, סמוך לביבולרי, שרידי-סוללות עתיקים של האטאריסטים, מזכירים לנו את ימי האימה והדווי שעברו על ארצנו המנוסה כל כך..."

פרט זה חשוב מאוד שעה שבאים לקבוע את התיישבותם של יהודים ראשונים בכפר בראדול, היא ביבולרי דהיום.

האטריסטים הנזכרים לעיל, הם יוונים שהתקוממו נגד שלטון הטורקים בנסיכויות הרומניות, בשנת 1822, בהנהגתו של גנרל רוסי, אלכסנדר איפסילאנטי, שארגן את צבא המתנדבים היוונים שעברו בכל מולדובה, שדדו את היהודים והרגו בהם הרג רב. הצלתם היחידה של יהודים היתה להימלט ליערות. סופה של תנועת המתמרדים הללו היה באותה שנה, כשהטורקים חדרו לנסיכויות והשמידו את המורדים.

אם האטריסטים הקימו את אוהליהם בסביבות ביבולרי, הרי שלא היתה ברירה אלא להימלט על נפשם, או להתגונן עם נשק, כפי שעשו זאת גם רבים מן הישובים היהודיים.

נוסף לכך מעידה הכרוניקה המשפחתית של הדודה בובה זילברמן, שלפני 1834, כבר היה ישוב יהודי בביבולרי, עם רב מקומי. בובה זילברמן נפטרה בשנת 1936, בגיל 92 שנה. מכאן שנולדה בשנת 1844. אחותה קיילה מאמריקה, בכירה ממנה בעשר שנים, וכפי שכתבה במכתבה האחרון לאבי ז"ל, נולדה בביבולרי בשנת 1834, שנת עלייתו לשלטון של מיהאייל סטורזא. יש, איפוא לשער שישובה של ביבולרי קדם לתאריך המופיע בספרו של משה שווארצפלד, המקור היחידי לראשית הישוב היהודי במולדובה.

רבה הראשון של ביבולרי, היה, אם כן, רבי יוסף (צבי), אביה של בובה זילברמן. עדות חייה וקיימת לכך היא המצבה על קברו בבית הקברות בביבולרי.

אבי ז"ל, לא נהג לספר על משפחתו ורק באזכרה שנערכה ביום השלושים לפטירתו, הספיד אותו גם גיסו, הרב רבי חיים מרדכי רוללר זצ"ל, גאון ופוסק בעל-שם עולמי. בדברי הספדו תיאר דודי זה את אילן היחס של משפחת אבי והזכיר גם את שמו של הסבא רבי יוסף, הרב מביבולרי, שהיה גדול בתורה, בנגלה ובנסתר.

נראה שרבי יוסף זה הגיע לרומניה בחייו של רבי מיכאלה דניאל, מגדולי העשירים ביאסי, בירת מולדובה, שעמד בקשר עם מושלי הארץ והיה דורש טוב לאחיו בימי צרה.

בין לומדי תורה ורבנים מפורסמים שהגיעו אז מרוסיה למולדובה, היה גם רבי יוסף זה ובהשתדלותו של השר רבי מיכאלה דניאל, קיבל משרת רב בעיירה הסמוכה ליאסי.

לא ידוע כמה שנים כיהן רבי יוסף זה בביבולרי. הוא השאיר אחריו בן יחיד, רבי חיים ישראל אברהם (שעל שמו אני נקרא!) כפי שכבר ציינתי למעלה, עמד בן זה להיטבע בפרוט ואביו אסר עליו להיכנס למימי הנהר הזה. יתכן שדבר זה הוא שהביא את הרב רבי חיים ישראל אברהם לקבל משרת רב בעיירה מוינשטי, אחת העיירות שהצטיינו בלומדיה, וכפי שציין דוד שגב בספרו "כל קהילה שרצתה ברב למדן, בחרה אותו מבין לומדי בית המדרש שבמוינשטי".

את מקומו של הרב יוסף, מילא הרב יהושע רבינוביץ, שברח

מרוסיה עוד בהיותו ילד, לבל יפול בידי החוטפים ולהישלח לצבא הצאר. כפי שמסר לי אחד מנכדיו, עבר את הגבול דרך ביבולרי, אשר עד מלחמת העולם הראשונה שימשה תחנת-מכס לבסרביה.

למד והתחנך אצל קרוב משפחתו, הרב ישעיהו שור, רבה של יאסי, שהיה גם "רב המדינה" ומתפקידו היה לפקוח עין על הפראנקיסטים, שמספרם היה רב ברומניה ולאחר מפלתם בפולניה עברו רבים מהם למולדובה. היות וביבולרי היתה תחנת-מכס לבסרביה, היה מתפקידו של הרב המקומי לבדוק כל הבא מעבר לנהר פרוט, שלא יהיה מבני הכת. רוב הרבנים לבית רבינוביץ; היו חותמים "מגזע היחס שור", והכוונה לרבי ישעיהו שור, אחד מגדולי הפוסקים והמקובלים בדורו. ספרו "כליל תפארת" על הקבלה הוא אחד הספרים היסודיים והמקיפים על חכמת הנסתר והוא, רבי ישעיהו שור, בהיותו "רב המדינה" (שהיתה לו הסמכות מטעם השלטונות לפקח על בני הכת השבתאית והפראנקיסטית במולדובה) מינה את רבי יהושע לרב בביבולרי, כי ראה בו איש נאמן לפקח על מלאכת הקודש של ביעור הפראנקיסטים, שלא יגנבו את הגבול דרך תחנת המעבר של הפרוט, בביבולרי.

על חשיבותו של רבי יהושע רבינוביץ כרב, מוצאים אנו בהערה שהעיר חתנו שמילא אחריו את מקומו, הרב חנוך הניך שפרן. בספר שאלות ותשובות הרב"ז, לאביו הגאון רבי בצלאל זאב שפרן, חלק יורה דעה, סימן ק"ו, הוא מעיר: "אמר בן המחבר: הנני בזה לחרוט בחרט אנוש ובצפורן שמיר, כי הרב הגאון השואל, (הכוונה לרבי יהושע רבינוביץ ז"ל ח.ר.) הנזכר, היה חותני ז"ל, אשר עבד עבודת אב-בית-דין בעיר ביוואלאר משך יובל שנים (ואנכי הייתי ממלא מקומו שם בתור רב ואב בית דין, משך 11 שנה). ויען וביען שלא זכיתי להכירו בחייו, לכן אסקינא סהדותי (אני סומך עדותי) עליו רק מפי השמועה הטובה אשר עשתה לה כנפיים בשער בת רבים. חותני היה גם גדול בתורה, חריף ומפולפל, מופלג בחכמה ורבים נהנים ממנו עצה ותושיה. והיה לו משא ומתן של הלכה גם עם הגאון רבי יוסף שאול הלוי נתנזון ז"ל מלבוב (למברג שבפולניה) והגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל מברודי. נזכר כמה פעמים בספרם של צדיקים הנ"ל. נפטר בשיבה טובה ביום השׁשי לירח זיו (אייר) שנת תרס"ד (1904) לפ"ק ומנוחתו כבוד בעיר ביבאלאר ושם חלקת מחוקק ספון. יהי זכרו ברוך".

עד כאן הערתו של חתנו בשולי אחת התשובות של אביו הגאון רב"צז לרבי יהושע רבינוביץ. המשא ומתן שבו עמד בקשר עם גאוני פולניה, רבי יוסף שאול הלוי נתנזון מלבוב ורבי שלמה קלוגר מברודי היה על הבעיה אם מותר לאכול אוזים מפוטמים. משא ומתן זה חשוב מאוד למצבם הכלכלי של יהודי מולדובה, במיוחד לתושבי העיירות הקטנות שבקרבת עיר מחוזית. רבי ישעיהו שור, שהזכרתיו לעיל והיה מוכר בדורו, לא רק כצדיק מופלג, אלא גם כגאון בדורו, אסר לאכול מבשר אוזים מפוטמים ועל ידי כך קיפח פרנסתם של רבים מיושבי העיירות הקטנות שעסקו במכירת אוזים מפוטמים. אמנם, רבי שלמה קלוגר, הגאון מברוד יצא נגד פסק דינו של רבי ישעיהו שור והתיר לאכול מבשר אוזים מפוטמים, ואילו רבי יוסף שאול הלוי נתנזון מלבוב, בתשובה שכתב לרב חיפא לנדוי מגאלץ, (רב זֶה היה חתנו של רבי ישעיהו שור ז"ל) מראה רבי יוסף שאול פנים להיתר, אבל מרוב הערצתו לרבי ישעיהו שור, כצדיק וכגאון, לא רצה להתיר, בכדי שלא לפגוע בדעתו של רבי ישעיהו. עובדה היא שבמולדובה, עד קרוב למלחמת העולם השניה, כשברומניה עוד היו עיירות יהודיות ובהן עוד היו יהודים, נהגו לפי פסק דינו של רבי ישעיהו שור ולא אכלו אוזים מפוטמים.

שמו של רבי יהושע רבינוביץ, כפי שכבר הזכרתי, נזכר גם בספר שו"ת הרבצ"ז להרב רבי בצלאל זאב שפרן מבקוי, אחד הגאונים בעלי שם עולמי, ושאלת רבי יהושע היא: בספר תורה אחד שבעיר ביבולרי נמצא כתוב במקום "כבש" - "כשב". (שתי המלים הן בעלות משמעות אחת ח.ר.) רב אחד צעיר ציווה להוציא ספר תורה אחר...

לשאלתו זאת של רבי יהושע הגאון רבי בצלאל-זאב שפרן ז"ל מראה פנים לכאן ולכאן, אבל נוטה לקבל את דעת הרב הצעיר שציווה להוציא ספר תורה אחר.

- מי היה הרב הצעיר הזה?
זה היה אבי ז"ל, הרב מנשה ששימש כמורה הוראה בביבולרי, לעת זקנתו של רבי יהושע הנ"ל, בשנים 1897-1899. מכיוון שרוב אנשי העיירה היו קרובי אבי, ובמיוחד שרבה הראשון של ביבולרי, רבי יוסף, היה סבו, היו לו לאבי מצדדים רבים להשאר כרב המקום. אף פעם לא סיפר אבי על המניעים שהביאו אותו לעזוב את ביבולרי, אבל הדבר נודע לי בדרך מקרה.

כשהייתי בגיל 20-25, אחזני בולמוס לכתוב מאמרים על עיירות ישראל במולדובה וזה הביא אותי לחפש מסמכים היסטוריים הקשורים בקורות הקהילות במולדובה. הצלחתי לאסוף הרבה חומר וביניהם - "קול קורא" חתום בידי הרב רבי אורי שרגא פייול טויבעש, רבה של יאסי, מחבר שו"ת "אורי וישעי".

אותו קול קורא עסק בשוחט אחד מביבולרי. שפחה נוצרית אשר עבדה בבית אחת המשפחות היהודיות, סיפרה כי השוחט, "כאילו" ניסה להתעסק בשדיה... אותו שוחט יהודי פיקח היה ובעל קול ערב שעבר לפני התיבה בימים הנוראים. אבי אסר עליו להיות שליח-ציבור עד שלא תתברר האמת לאמיתה.

כפי שמסר לי מר מרדכי אנטוניר נ"י, מזקני ביבולרי, היה הרבה מן האמת בדברי השפחה הנוצרית והענין הפך לשערוריה גדולה. בסופו של דבר עזב אותו שוחט את העיירה והשתקע בישוב סמוך לביבולרי. למרות צאתו את העיירה, נשארו אנשי העיירה מפולגים לשני מחנות: מצדדי אבי ומצדדי השוחט.

אך לעזיבת אבי את העיירה היתה סיבה אחרת, שליבתה את המחלוקת גם בכיוון רגשי-דתי אצל כמה מזקני ביבולרי. לפי מנהג ישראל מדורי-דורות והמובא בשולחן ערוך, סעיף צ"ד, מתפללים כנגד מזרח וארון הקודש - מקומו בכותל המזרחי של בית הכנסת. מתוך שאלה שאבי ז"ל שאל את גיסו, הרב הגאון רבי חיים מרדכי רוללר בעל שו"ח "באר חיים מרדכי" (מהדורה ראשונה, תרפ"ד, חלק אורח חיים, סימן ד׳) יש כאן ענין הקשור בשריפה הגדולה שהתחוללה בביבולרי במאה הקודמת ובין רוב בתי העיר נספה גם בית המדרש.

ב"פנקס הקהילות" מצויינת שנת השריפה: 1885. אבל לפי דברי אבי, בתשובה הנ"ל, היתה השריפה בשנת 1875. אבי כתב את השאלה בשנת 1898 ואלה הם דברים בשאלתו:
"אשר זה כעשרים ושלוש שנה קודם השריפה"...

עד היום לא הוגררה הסיבה מדוע בית הכנסת הראשון בביבולרי נבנה כשארון הקודש בצד דרום. משפרצה השריפה וגם בית הכנסת עלה באש, היו רבים שראו בכאן עונש על עיוות הדין, כשהעמידו את ארון הקודש בצד דרום. והנה דברי אבי ז"ל כפי שהם מופיעים באותה תשובה:

"בית מדרש אחד שבעיר שקבוע ארון קודש בצד מזרח, כבכל ערי ישראל. ועתה, על ידי שנתרבו אנשיה, צר להם מקומם כמושבותם ורוצים לשנות מקום ארון הקודש לצד דרום ולהתפלל לצד זה, שירויחו בזה שישה מקומות והפתח שבצד צפון יבוא על נכון נגד הצד שמתפללים, אשר זה כעשרים ושלוש שנה, קודם השריפה, היו כל בתי הכנסת שבעיר, קביעת ההיכל והצד שמתפללים שם ברוח דרומית."

אבי התנגד לכך בכל תוקף והנה תשובת הגאון לשאלת אבי:

"יפה הורית! ויישר כוחך אשר מחית בהם, הרוצים לשנות מנהג ישראל מימי קדם ולעשות שלא כדת התורה. וכל המשנה, ידו וליבו (כלומר: פעולותיו ומחשבותיו) על התחתונה ודת תורתנו הקדושה על כל היא עליונה, כי היא דברי אלהים חיים".

אבי עבר לכהן בעיירה ראדוקאנן, בשנת 1899 ובביבולרי נשאר רק הישיש רבי יהושע עד לשנת 1904, כשנפטר ומילא את מקומו בהוראה רבי הירשל גולדנר. ב-1909 נבחר לרב חתנו של רבי יהושע, הרב חנוך הניך שפרן, בנו של הגאון רבי בצלאל-זאב, שקנה לו שם בהוצאת תשובות אבי, (שני כרכים) ובכרך הראשון הוסיף גם "ילקוט החנוכי", המכיל דברי תורה מפי אביו הגאון ז"ל. בירושלים הופיעה חוברת קטנה מדבריו של רבי חנוך שפרן זה, אשר לעת זיקנה עלה ארצה ונפטר בירושלים ומנוחתו כבוד בהר המנוחות.

בשנת 1920 עבר הרב שפרן מביבולרי לבוקרשט ובמקומו בא הרב יוסף ברייאר, רב שיצא לו שם בהוראה, איש נעים הליכות ומקבל כל אדם בסבר פנים יפות, מטיפוס הרבנים המכובדים שלדור הקודם. בשנת 1929 עזב את ביבולרי ועבר למלא את מקום אביו הרב, בעיירה שטיפאנעשט. הוא חזה מבשרו את כל הסבל והמצוקה של קהילתו בשנות השואה. לאחר מלחמת העולם השניה יצא לאמריקה וכלפני עשר שנים עלה ארצה והתישב בחיפה. כיום הוא גר בירושלים.

את מקומו של הרב ברייאר בביבולרי מילא הרב גולדנברג, רב בעל נטיות מודרניות ואוהב ציון. הוציא גם כמה חוברות (ברומנית) שתוכנן הוא מזיגה בין תורת שם ויפת, בהדגישו את היסוד הדתי-לאומי שבנצח ישראל.

משנקרא לכהן כרב בעיר קראיובה, בא במקומו הרב צימרינג. חניך הישיבה שבקישינוב. בגורלו נפל להיות עד לאסון השואה. בראש אנשי קהילתו הובא כאסיר לבית הדין הצבאי ביאסי. הוגלה למחנה עבודה בגאיישט, מחוז פיטשט. משם הוגלה לטרנסדניסטריה ולפי עדויות רבים מן המגורשים, ניחם את בני עדתו, עודדם והיה להם אח בצרה, עד שחזרו, לאחר תום המלחמה. זמן קצר התגורר ביאסי ומשם היגר לאמריקה, שם הוא גר עד היום.

*

תמונתה הרוחנית של ביבולרי לא תהיה שלמה, אם לא נזכיר כאן את שמו של האדמו"ר משטיפנעשט, רבי אברהם מתתיהו פרידמן זצ"ל, שהשפעתו היתה חזקה על מהלך רוחם ומחשבתם, ואפילו על אורח חייהם של אנשי העיירה.

לא פעם שאלתי את עצמי: רוב רובם של אנשי ביבולרי, לא היו חסידים שוטים, אלא סוחרים מפוקחים ומעורים בבעיות החיים, ואפילו במסובכות שבהן. רבים מהם שלחו את בניהם ללמוד בבתי ספר תיכוניים ביאסי וכמעט שאין תושב-ביבולרי שלא ביקר כמה פעמים בחודש ביאסי, עיר מתקדמת במפעלים תרבותיים חשובים. כמעט ולא היה ביאסי מפגן תרבותי, רומני או יהודי, שבני ביבולרי לא באו לחזות. בכל זאת, בחייהם היומיומיים נשארו מאוד שמרניים. כיצד קרה דבר כזה?

השפעתו של האדמו"ר, אם כי לא היתה כפוייה, נתקבלה באהבה, בהערצה וביראת הכבוד. זאת היא גם הסיבה שבעיירות הסמוכות לחצר הרבי שבשטיפאנעשט, נתקיימה יהדות שמרנית.

עוד בימי אביו של רבי מוטסל, האדמו"ר רבי מנחם נחום, בנו של הרודינאי, שהתיישב בשטיפאנעשט לאחר מות אביו, בשנת תריא, (1811) הפכה שטיפאנעשט לאחד המרכזים החשובים בחסידות הרומנית. מולדובה היתה ארץ פוריה ועשירה ומצבם הכלכלי של היהודים בעיירות מולדובה היה משגשג. החצר בשטפאנעשט הפכה למקלט לאברכים רבים, לומדי תורה ורבנים שבאו למצוא מקור פרנסה ברומניה. בהשתדלות האדמו"ר קיבלו משרות של רב ובית שטיפאנעשט היה בין חצרות האדמו"רים המעטים שלא נסתכסכו במחלוקת של קהילות. להיפך: השתדלו להשכין שלום בין אנשי הקהילה.

בקוו זה המשיך גם האדמו"ר רבי אברהם מתתיהו, או כפי שקראו לו: רבי מוטסל, ומכאן ההערצה הרבה שרחשו לו בני כל קהילה וקהילה. נעים הליכות היה, יפה מראה ופיקח. דבריו בעניינים משפחתיים, או בין אדם לחברו, נתקבלו בהבנה ובחיבה.

סיפר לי משה אברמוביץ, איש קיבוץ שריד, שאביו התנגד לעלייתו ארצה. כשבא רבי מוטסל לביבולרי, נכנסו, האב והבן, לשטוח טענותיהם לפני האדמו"ר. הוא שמע את דברי שני הצדדים ובסוף הכריע לטובת הבן.

ערירי חי רבי מוטסל. מאשתו הראשונה נתגרש. היו שאמרו כי אשמים בגירושין אלה היו מקורביו, ובמיוחד, הגבאים, שלא חשו את עצמם "חפשיים", בגלל עינה הפקוחה של הרבנית הפקחית.

אשתו השניה נפטרה כמה שנים לאחר נישואיה. הוא יושב בודד וגלמוד, עד שבן אחותו, הרב מנחם-נחום פרידמן (הצעיר) חתנו של האדמו"ר מצורסקוב ורב באיצקאן, הסכים לעבור לשטיפאנעשט. מאז נעמו החיים גם לרבי מוטסל, כי בן אחותו זה היה סופר והוגה-דעות... ספריו עשו רושם ונחשב לאחד הסופרים המעניינים של החסידות

בתקופתו. שנות שהותו בשטיפאנעשט היו שנות שגשוג לרוח הלאומית והציונית. הוא עצמו ניהל את מערכת ההטפה ולדבר זה היתה השפעה עצומה על הציונות ברומניה, דבר שאף היסטוריון של הציונות לא הבליט. לצער כל מוקיריו לא האריך ימים ומת בוינה, ממחלת הסרטן.

שלושים יום לאחר פטירתו נפטר גם רבי מוטסל, בגיל 82.

לאחר שנים הועלו עצמותיו לארץ ישראל ומנוחתו כבוד בבית הקברות "נחלת-יצחק" שבתל-אביב, שלשם עולים לשטוח את בקשותיהם מאות ואלפים מיהודי רומניה לעורר את רחמי הרבי, שיתפלל עליהם במותו, כפי שעשה זאת בחייו.

- תמו פרקי ביבולרי!

*

הערות ומילואים ל"פרקי ביבולרי"

1) מתוך שיר באידיש שהושר בכל עיירות מולדובה:

אלע בעטעלעך צוגעבעט,
אלע ווינקעלעך אויסגעקערט.

שם השיר באידיש היה: שפיץ ברים צו דער ערד!
ואילו בפולניה שמו היה: שפיץ דאך צו דער ערד.

2) ראה בקטע האחרון של פרקי ביבולרי.

3) שטירבן - אחוזה גדולה במחוז דורוהוי, לא רחוק משטיפענעשטי.

4) קוֹנה - כינוי כבוד לזקנים מכובדים ברומנית. פירושו - אדון!

5) ר' אבא רוזנהויפט, חוכר אחוזות ידוע בסביבות שטיפענעשט. גר באחוזה שטירבן הנזכרת למעלה. פקחותו וזריזותו, וכן מעשי צדקתו ונועם הליכותיו הקנו לו חיבה והערצה מצד האיכרים שבסביבה ואפילו מצד אצילים רומניים שבאו לשאול בעצתו. הוא אבי-אביו של ד"ר מאיר רוזן, כעת שגרירנו בצרפת.

6) באלאן - סוס לבן מגזע משובח.

7) יאז - אגם מים.

8) ניאֶנאֶ - כנוי-רעות אצל הרומנים, במשמעות: דודי ורעי!

9) קוצ'מה - כובע חורף מעור כבשים.

10) "באר היהודי" - בשנים 1842-46, פרסם ד"ר יוליו ברש, (בעיתון "אלגמיינה צייטונג דס יודנטומס" את מסעותיו ב"גליציה, בוקובינה, מולדובה, מונטניה". אני מצטט מתוך דבריו (מתורגמים לרומנית ע"י ד"ר אליאס שוורצפלד) עמ' 113:

"האמת היא, כי בכל מקום בו תמצא באר, סימן הוא שכאן נרצח אדם. האגדה משמיעה לנו כי בזמנים שעברו, כל כמה שגנב ורוצח הלך ונזדקן, התחיל להתחרט על מעשי הרצח שלו. על מנת להרגיע את מצפונו, כרה במו ידיו באר בכל המקומות בהם ביצע רצח, על מנת לכפר על עוונו, בכך שהוא יגרום הנאה כל שהיא לציבור..." בהרבה מקומות במולדובה ישנן בארות הנקראות בשם "באר היהודי" ואין כל ספק כי גם "באר היהודי" שעליה סיפר לי משה רייצס, הוא מסוג אותן הבארות שנכרו לכפר על רצח יהודי.

11) מיידן - כיכר ריקה בה מתקיים בכל יום ראשון השוק.

12) פירזאגערן - יהודיה שהיתה מקריאה בעזרת נשים את התחינות לפני נשים שלא ידעו להתפלל.

13) מריה מיט די ברנטן - מריה עם החבילות. הכוונה למשוגעת העיר.

14) מאלאי - מאכל עשוי מקמח תירס והוא משמש מזונו העיקרי של האיכר הרומני במקום לחם.

15) טישגה - תיבה ארוכה שעליה היו הסוחרים מגוללים את הסחורה לפני הקונים.

16) בארבו לאזאריאנו, בלשן מפורסם ברומניה וחוקר הפולקלור, סיפר לי כי בילדותו שמע סיפור זה בעירו בוטושאן, (המחוז שבה נמצאה גם שטיפאנעשט, שכנתה של ביבולרי). עד כמה שאני זוכר, אמר לי כי הגירסה הרומנית אינה שונה בהרבה מן הסיפור, בצורה שאני סיפרתי לו, אלא שהסיפור על השמש שהילקוהו איננו מפיע בגירסה הרומנית.

17) מתוך שיר באידיש ששמעתיו בילדותי:

אנגעשפארט אין עלנבויגן,
זיצט א מיידל און טראכט -
טרערן רינען פון אירע אויגן,
זי וויינט א גאנצע נאכט.

18) שיר זה שמעתיו פעם אחת בחיי, מפי אידל שמש, ששימש בבית הכנסת "ברודר" ברחוב סמארדאן, ביאסי. באידיש:

בין איך מיר א שמש,
כ'האב אין האנט א שטעקן -
קלאפ איך אן אין יעדער טיר,
צו-סליחות אויפצוועקן...

שטייט-אויף, יידעלעך,
שטייט אויף, יידעלעך,
לעבודת הבורא.

19) באידיש: רבונו של עולם,
אוי איז דאס א גולם,
וואס מען הייסט אים, טוט ער דאך,
ווו מען שיקט אים, גייט ער דאך - -

רבונו של עולמות -
אלע זענען זיי גולעמעס...

20) Prutule-rău blestemat

21) דְרָפֵּטָניק - בעל הזכויות. יהודי שהשתתף במלחמת העצמאות של רומניה, בשנת 1877, כשהתורכים נחלו מפלה והוכרזה עצמאותה של רומניה. כל יהודי שהשתתף במלחמה זאת, קיבל באופן אוטומטי את הזכויות השוות לכל אזרח רומני, שעה שיתר יהודי רומניה, קיבלו זכויות אזרחיות, רק לאחר מלחמת העולם הראשונה.

22) פופא - ברומנית - כומר.

23) א.צ. קוזא - פרופסור למשפטים באוניברסיטת יאסי. בצעירותו היה סוציאליסט נלהב. כתב גם שירים. שמו נודע בקשר לספרו על המשפט הקדום, שאחד מתלמידיו, אמיל סוקור, הוכיח בבית המשפט כי כולו הוא מזויף.
הוא ייסד את הליגה להגנה לאומית-נוצרית שממנה נסתעפו כל המפלגות הידועות לשמצה, בגלל התנהגותם הרצחנית כלפי יהודים. אחד מתלמידיו, קורנליו קודריאנו, ייסד את "משמר הברזל" שערכו את הטבח ביהודי בוקרשט בשנת 1941, כשרבים מתוך אלף הקורבנות נשחטו בדם קר וגופותיהם ניתלו על אונקלים בבית המטבחים בבוקרשט.

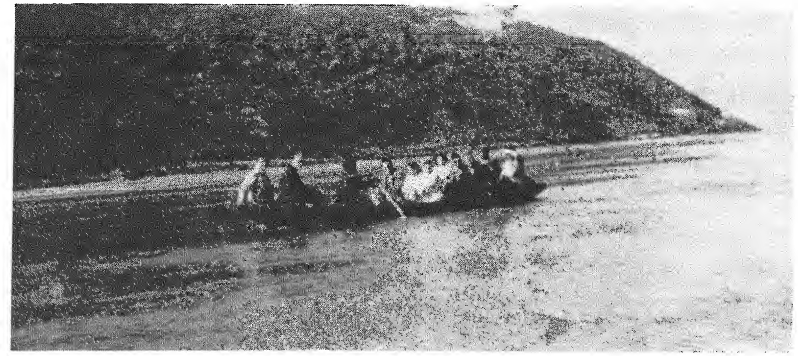
24) צביה הרבנית - רעיתו של הרב חנוך הניך שפרן.

25) גיאורגה אסאקי - מגדולי הסופרים הרומנים בדור הקודם. בנובילות היסטוריות שלו יש הרבה מן המציאות כפי שהיא התפתחה בהיסטוריה של הרומנים.

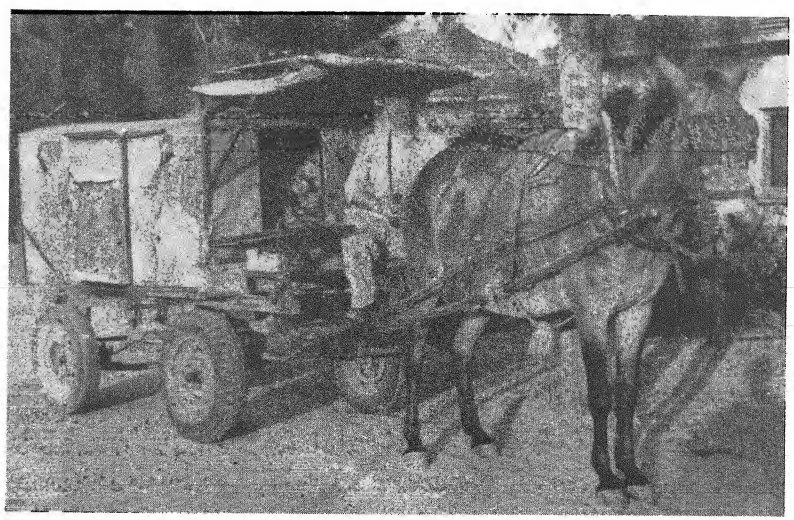
26) קרא את הנובילה שלו "דראגוש", ב"כתבים ספרותיים" שהופיעו במהדורה לספרות ואמנות, בוקרשט, 1956. כרך ב', עמוד 80-45.

27) אלכסנדרו ולאחוצה - רומניה הצירורית, עמ' 174.

עיירה על מי מנוחות

(זכרונות)

מי הפרוט זרמו להם באפיקם הרגיל, אך מעולם לא שקט הנהר ולא שלוו, תמיד המה וזעף. שפתו שפעה צמחיה עניפה, כרי דשא וסבך עצי אלון. דומה כי הפרוט אינו אדיש ועם זרימתו נושא הוא משא-דורות; סודות כמוסים מאי-שם ממקום נביעתו עד שפיכתו לדנובה. וכאן בסמוך לנו דרך בואכה ל"בוקט" זועמים היו מימיו ולא מוצאים להם מרגוע. במפרצון זעיר זה הכל כאילו רתח ורבה היתה המערבולת. ברם, לא כן במורד הנהר כי זכים היו כבדלח, עדי ראית כל אבן קטנטונת - והכל כאילו שקט ונרגע. כאן קבעו להן מפגש בבוקרי ימות האביב - נשות הכפר שבאו לשטוף כבסיהם ובצהרי ראש השנה - מגיעים יהודינו ל"תשליך" כדי לרוקן כיסיהם ולהטיל המימה כל חטאיהם מאשתקד. סיפרו שבקרבת מקום זה התמקמה אי-פעם נקודת גבול ועל כן השם "פיקט" שסורס אח"כ ל"בוקט". אחרים טענו כי ה"מקוה" שלנו הראשונה נבנתה כאן והוחרבה כידוע בימי מלחמת העולם הראשונה (וסביב זה היתה תמיד "מחלוקת" בעיירה) ואילו האיסטניסטים ידעו להגיד שבאתר זה טבעו זוגות נאהבים שלא יכלו שאת את סבל הפרוד ושלחו יד בנפשם וירדו למצולות.

ומי לא יזכור את הפרוט בימי האביב עת גאה ופרץ על גדותיו והציף את כל העמק. ובתוך המים העכורים הרבים נישאות טחנות רוח ומערבלי מים וצריפונים שנעקרו ממקומם והרחיקו נדוד. הכל מסביב היה הומה מקולות מים רבים. נדהמים ניצבנו והקשבנו: כיצד מים אדירים אלו פורצים כל גבול, ממלאים ושוטפים ארץ על יושביה.

ימים טובים ידעה ביבולרי. שתולה היתה על אם-הדרך, כעורק חשוב הקושר בין בסרביה ומולדביה כשהנהר פרוט הוא החוצה ומבתר ביניהם. עיירתנו היווה מעין מקום איסטרטגי - מפגש בין מחוז בוטושני ויאסי ובואכה לכרך הגדול (יאסי) זהו הישוב היחיד עם אוכלוסיה רב-גונית

ושירותים פסדו-מודרניים של בתי מסחר ומרזח וכל היתר הנחוץ לעובר-אורח מצוי. אצלנו מגיע בתדירות וחונה פעמיים ביום - האוטובוס העושה דרכו משטפאנשטי ליאסי, ובדומה מצטלבים כל העושים דרכם ונוטים להגיע לבסרביה דרך המעבורת ("פרון" בלע"ז) ברכב ממונע או בסוס ועגלה. כל אשר מגע-מסחר לו עם הכפריים מעבר לפרוט חונה כאן; להוסיף, אפילו, אלו מובילי הנפט העושים דרכם מבארות מורני מזרחה ועד אחרון הצוענים חרשי הברזל והנחושת.

ובימי גאות לא פוסחים עלינו רפסודות עמוסות עצים וסירות מפרשים זעירות עם צעירים - תיירים מפולניה שעשו דרכם בדוגיות במורד הנהר - היישר מגדנסק.

אחינו בני ישראל שקנו להם זכות קבע בעיירה שבעו נחת שכן ראו ברכה בפועל ידם. ההצלחה מאירה להם פנים, המשפחות מסתעפות והעסקים פורחים. והערלים קשר בל ינותק להם עמנו, כי לעולם זקוקים הם לנו כמתווכים ומסייעים לאורחות חייהם, ולמרות החשדנות שמטילה לא פעם צל - הרי היחסים תקינים בדרך כלל, ולכל יהודי מכר וחבר נוצרי נאמן. וכך העסקים כרגיל.

טלו למשל בית-מסחר לברזל של ר' משה ח. גולדנר. אין זו חנות זוטא אלא עסק ענף המשתרע לאורך שני בתים דבוקים זה לזה - אשר מדפיו גדושים סחורה מכל הבא ליד, הכל לצרכי בניה וחקלאות החל מברזל עגול וגמור במחרשות וכלי עבודה שונים שכל איכר זקוק לעיבוד שדותיו. ותכולת החנות מתרחבת, ומגיעה גם לחצרות, ובימות היריד מוצפות גם המדרכות והן בלתי עבירות להולכי רגל. ומה תגידו על בתי-העסק של האלמנה בינה ושל מרצל ומשה סימון ובניו - הסוחרים ונותנים באותו ענף-מקצועי ואף קשורים בקשר משפחתי; ובכל זאת קודמת לכל: פרנסה יענק'ל, ואם הפדיון בשפע לא אחד אינו "מפרגן" למקורבו, אז יש לעתים התכתשויות, גניבת קונים, זריקת חפצים וקפ"פ (קרב פנים אל פנים) לא עלינו, ושום ועידת פיסגה אינה מצליחה ליישר הדורים.

או נעיף מבט למחסני העצים שותפות ר' ברוך גולדנר ומרקו אנטוניר. ואלו השייכים לא' זקומסקי, שולם ביטמן ומשולם

מורגנשטרן. החצרות כאן מוצפות לוחות עץ מכל הסוגים והמשטחים. והערלים המגיעים הנה – ממיינים ומעמיסים. המיבנים במקומנו הם מעץ – עטורי לבני חימר ובדומה כל אשר נושא הגג והאיכרים כאן בעלי משפחות ברוכות ילדים, אדמתם דשנה ושטח מחיה אינו חסר כדי להוסיף ולבנות לבאים אחריהם.

אכן הערלים יודעים לכלכל משק ביתם וכשהיבול מבורך, הגשמים בעיתם והפרוטה בכיס, אין הם חוסכים עמל ונותנים ליהודי שלהם מלא הכיסוי ע"י נוכחותם הקבועה בבתי מרזח בימי מנוחה והצפת החנויות ביום השוק. וחנויות לא חסרו במקומנו. כי גג נגע בגג וכל הרחוב שלנו – הוא הרחוב הראשי – מלא בתי מימכר ומלאכה למיניהם ואין בהם מחסור. ולכל הדעות חנויות המכלת והבדים היו לשם דבר בסביבה ונמצאו מבקשים למרכולתם.

ואם כך בכל ימות השנה – הרי בפרוס החגים שלהם – פי כמה. לא היו אלה ימים רגילים אלא מעין הצפה רבתי של כפריים מכל הסביבה. ולשם כך הלא זקוקים לפיקוח וכך במקרים כאלו הופעלו גם תלמידים דבית רבנן הבטלים מתורה וכל בר-דעת מגוייס לשים-עין שהערל "זאל נישט לוקח זיין", ישים משהו בכפו או יתחוב לכיסו ולאמתחתו.

לאספקת סחורות קיים קשר רצוף עם סיטונאי העיר יאסי ולצורך זה נמצא הסוחר במגע ישיר ע"י נסיעתו לכרך. לא כן למען דברי סידקית. לשם כך מגיעים אלינו סוכנים-נוסעים והם רוזנקראנץ ושאכט. הם באים עמוסי דגמים וסחורה יצוגית. כל סוחר עושה הזמנותיו ומקבלן הישר לבית, והרי לך קשר ושרות נאמן בין היצרן והצרכן – כמובן בעזרת המתווך.

ואם בשביל הסחורה הדוממת זקוק האדם לקשר; אז פי כמה לשם השגת יצורים חיים. אטליזים למיניהם ישנם בעיירה וברוך השם אצל כולם שרויה הברכה, מטופלים בעבודה וזוכים בסיועם של הבנים – דור ההמשך. כך אצל ר׳ שמאי פוגלמן ור׳ משה לייבוביץ. ואילו בני לייבל (לייבוביץ) האחים הרש – אלי וברל אף הם במקצוע ונושאים את החלף – הסמל המסחרי – עמם במגפיהם והוא מזדקר לעיני כל. ואירע פעם מקרה מצער, כשהתהלך הבחור אלי וסכין הטבחים תקוע במגפיו ואז בלי משים תוך התקרבות יתר פגע ברגלה של רבקה׳לה בת חניתה; ומשזרם דם הרבה נזקקה לטפול רפואי. כמאמר חכמים: סכין מסוכן.

כאמור לשם השגת בהמות שחיטה (בהמה דקה) זקוקים למתווכים וכאלו היו בעיירה, ובראש וראשונה נזכיר את ר׳ חיים לייבוביץ, שהיה סמל הטוהר והאמינות ובזכות זה לא אכלנו בעיירה בשר פיגולים.

ואם המשחטה לבהמות נמצאה הרחק בקירבת הפרוט הרי ה"שאכט הויז" לעופות התמקם בקרבתנו מאחורי בית הכנסת הגדול. כאן שחטו הרבנים והשוחט ר׳ מרדכי. לשם כך הצטרכת כמובן להצטייד בפתקים "קוויטלער" מטעם הקהילה. ר׳ בערל שלוימולעס שהתגורר בסמוך לבית-הכנסת והמשחטה היה ספק ה"קוויטלער" (ושיוויו של כל פתק 1 ליי בלבד).

השוחטים כאמור היו בעלי החזקה וחוץ ממשכרתם הצמודה (מטעם הקהילה) היו גובים לא אחת מהקרבן – העוף השחוט, שכר טרחה, ונוטלים לעצמם נתח ממנו.

ואם עסקינן בבעלי חיים – בל נקפח מקומו של הסוס. כבר נאמר שגילו של הסוס הוא כמספר שיניו. אך לא רק בזה הענין כי הסוסים בהמות עבודה המה, ובקניה יש להזהר שלא יהיה חלילה הסוס צולע ושיוכל לבצע מלאכת יומו באין מפריע. והלא ראינו כבר סוסים מופרעים שמסרבים להכנס לרתמות ולמשוך בעגלה. וכמקובל הרי ר׳ סונה קנפר הרצען מספק את האמצעי החינוכי – הוא השוט בו מכניע בעל-העגלה את סוסיו ומשליט עליהם משמעת ברזל, ואילו לפרסות דואג ר׳ מאכל קובלר כי אחרת ישנה פורענות. כבר חזינו ובמו עינינו ראינו כיצד סוסים מתחילים להשתולל, דוהרים באין מעצור על המדרכות והופכים ומפילים הכל בדרכם. אך לא רק בסתם סוסים הכתוב מדבר אלא באצילים שבהם, שגם להם זקוקים היינו בקהל עדתנו. ולא כדי לרתמם למרכבה מפוארת או לשים עליהם אוכף ולדהור למרחבים, אלא שדרושים היו לצעירינו בהתיצבם לשרות צבאי. וההשתייכות לצבא הפרשים (קלראשי) היתה לשם דבר אצלנו. בהגיע הצעיר היהודי לגיל הגיוס דאג אביו

שבאורוה או בחצרו - ימצא סוס מיוחס כזה, עמו היה הצעיר נכנס לעול שרות-החובה. הקסרקטין היה נמצא ביאסי והצעיר הטירון עושה שם שימוש בסוסו כשלושה חודשים וחוזר לביתו כשבסופו של דבר נשאר הסוס בידיו כפקדון למדינה. אלא מה; אירע לא פעם שהבחורצ׳יק אפילו לא נגע בבעל חי זה אלא רק הצטלם לידו ואם היה לו אבא נדיב - היה מעביר זמנו בטוב בבית. אבל היו גם מבני שכבות אחרות שמעמדם החומרי לא איפשר להם "לוקסוס" כזה ואזי היו חייבים לתת למדינה מלוא תרומתם של 3-4 שנים בחיל השירותים, משמר הגבול וחיל-הקשר - ואזי הימים לא נקפו כה מהר ועולי ימים אלו שתו מלוא כוס התרעלה. קרו גם התנגשויות בין צעירינו ובני-הכפר חסרי התרבות והאנטישמיים מטבעם שנהיו לבעלי דרגה נמוכים. וכך נידון לא פעם צעיר יהודי שפגע או סטר לסמל גוי, ובזה הפר משמעת הברזל של המדינה. וכאן לא הכסף ולא טובי המשפטנים - לא יכלו להושיעו. בני הכפר ה"שקצים" עשו תקופה ממושכת בצבא. והאמהות, ככל אמא בעולם התגעגעו ל"תכשיט" שלהם, הדירו שנתן ודאגו לשלומו. על כן היו משגרים להם מכתבים, חבילות מזון וכסף. והלא מיודעינו הערלים לא כולם ידעו קרוא וכתוב ואז הגיעה שעתנו הילדים, להיות כותבי מכתבים (בריבן שרייבערס) בשכר. ויש ואמא זקנה היתה משתחווה לפני תיבת-הדואר, מצטלבת, צועקת לתוך התיבה ופורסת בשלום הנמנען.

בני האיכרים חסונים היו כנראה בפני פגעי הצבא ויכלו לו וכך היו חוזרים איתנים בכוחם וברוחם, משנסים מתנים ובונים להם בית משלהם. הם לא ידעו חולי. אמנם קיימנו בעיירה בית-מרקחת וגם בית-חולים ממשלתי שהשתרע בסוף העיירה דרך בואכה לטברה.

בבית המרקחת ע"ש יסאק שרתה רק הגברת הרוקחת. אין להכחיש כי רוב הקונים היינו אנו היהודים. זכוני כיצד הילדים בדרכם לבית מרקחת היו משננים שם התרופה שחלילה לא ישכח. ידענו על השימוש ביוד, משחת פלא איזרער (פרי המצאתו של יהודי נודד) "כעכים" נגד יבלות, וביחוד קנינו הרבה שמן-דגים כדי שנהיה מחוסנים. זו היתה מנת הברזל של כל ילד יהודי - לעתות חורף. כמובן האדון יסאק היה בבית המרקחת ניצב וכל עיסוקיו ברכילות ומריבה עם שכנים. בעצם היו הערלים מתנזרים מקנית תרופות. הסבתות שלנו ו"הגויות" היו מסתמכות על המצאותיהן לעצירת הדם, לדוגמא, היו משתמשים בקורי עכביש, אפר של צפרדע טוב היה לפתיחת כיב, לכאבי שיניים מחממים קמח תירס, למכה טריה טובים שמרים והעלוקות למציצת הדם הפגום. ואמנם הגלבים שלנו לייבל ואכסלרד ידעו גם לשים כוסות רוח. גם רחל-לאה ובובה ברוכע היו לוחשות על המכה ומצילות נפשות. בית החולים נמצא בהנהלתו התמידית של דר׳ קרנדה, כפוף לצבא. אולם מחלות הרבה לא ידענו בזמנים ההם. ואין זאת אומרת שאנשים לא חלו ושבקו חיים לכל חי, ברם תוחלת החיים היתה ממושכת יותר ואיכות החיים אחרת. וכך זוכרים אנו שורת זקנים שמלאו להם מאה, או עברו מעבר לתשעים. נזכור את ר׳ אברהם אורצה, יוסף-הרש ועוד.

ברחובות העיירה

התפריט הרגיל בבית היהודי היה בנוי על בשר או חלב עם ממליגה ועל דיאטה לא שמרנו. אמנם היו מכאובים, היו חולשות אבל נמנענו מאספירין וקופרול והכדורים היו מאיתנו והלאה. בימים ההם היתה נפוצה ה"סקרלטינה" כמחלת ילדים מדבקת ומשנפגענו היינו נשמרים בבית כדי לא להיתפס ולהיסגר בקרנטינה של בית החולים.

יהודינו סמכו יותר על רופאי הכרך, דר׳ קרנדה היה אמנם נקרא ומופיע בשעת פיקוח נפש ואזי מלבד מיפגן אומנותו הרפואית מנצל היה את שעתו כדי לטפטף נימה פוליטית משלו ולהטות קהל חוליו לצד אמונתו המפלגתית. גם רופאינו היהודיים (דר׳ זילברמן ודר׳ שמש) לא חסרו פרנסה, אבל לסמוך עליהם במאה אחוז לא רצו. האמידים שבעדה העדיפו לפנות למקצועיים ביאסי ואף הרחיקו עד וינה העיר. כמומחים במקצוע קנו להם שם דר׳ טנססקו, דר׳ אוקס ועוד.

נודה שלא תמיד שמרנו על ההיגיינה, אבל לטבול את הגוף במים (ולא רק במי הנהר) ולחפוף שערות הראש בקערה לקראת יום ששי, זאת עשינו גם עשינו. ולחג ומועד הלא פתוח היה ה"שויץ" בבית המרחץ. על האבנים הלוהטות היו שופכים דליי-מים רותחים ויהודינו עולים במדרגות מעלה מעלה חובטים גופם במטאטא זרדים וצועקים "געואלד".

חיינו זרמו באפיקם הרגיל. האירועים הפוליטיים לא השפיעו ישירות על אורח חיינו אבל היתה להם כמובן נגיעה עקיפה והקרינו על סביבתנו. עוקבים היינו אחר המסופר ברומנים בפרוטה. הוצאות הספרים התמחו בזה ומוציאים לאור חוברות בהמשכים על נושאי אהבה והרפתקנות - והעלמות החסודות וצעירים בני-טובים היו קוראים בחטף את סיפור היום ומחכים בסקרנות להמשך של מחר. עוד דברים שהסעירו ליבנו היו השודדים שחיו בארץ ההיא באותה תקופה וסביבם התרקמו הילות ומעשי גבורה. ידענו על השודד פולישוק הגנב עלמות או קורוי שבסיסו היה בקרבתנו שמעלליו היו פנטסטיים. כלומר היה גונב אצל יהודים עשירים ומחלק שללו לעניים. תעלומה היתה לא רק עצם פעולתו אלא גם מחדלי המשטרה הרומנית שלא הצליחה לשים יד עליו.

ואצלנו פנימה, לא נוקינו מדבר עבירה; כי מעשי שוד על אם הדרך ובבתים קרו גם קרו. כך בחשכת הלילה שברו קיר אצל ר׳ מיכל אברמוביץ וגנבו כל תכולת החנות בלי שהישנים יחושו בזה. פריצה אחרת בוצעה בעצם יום-הכיפורים אצל ר׳ גדליהו גולדנר. וקצר המצע לפרט כל עלילות הגבורה של "המקצוענים" בני עמנו.

מיטב הנוער שלנו התחנך על ברכי התנועה הציונית ומצא ענין בקריאת ספרים קלאסיים וגם מהחלק העיוני לא התנזר. לכך היתה קיימת ספריה ענפה בשפות רומנית, אידיש ועברית שהכילה אלפי ספרים. היא נוסדה ע"י צעירים ציוניים, הורחבה ע"י קן השומר-הצעיר ונתמכה ע"י הקהילה. מאות צעירים הרחיבו כך אופקיהם התרבותיים, קנו ידיעה בעברית ונהיו אוטו-דידקטיים עד כדי ידע פנומנלי. כך זוכרים אנו את הצעיר מנדל אנטוניר ז"ל שהיה מעין אנציקלופדיה מהלכת על שתים. לא פעם ניסו להתנכל לספריה בעלי השקפות אחרות אפילו גנבוה והסתירוה לסירוגין, ובימי הפורענות (על ישראל) נגזר כרת על אוצר בלום זה. תחילה הוטמנו הספרים ונקברו (בשקים) באדמה ואח"כ, בגבור האימה, נשרפו כל הספרים בתנור בית המרחץ, וכך הקיץ הקץ לתפארת תרבותנו.

לא אחת היו מופיעות בעיירה להקות נודדות שהציגו באידיש מלודרמות מתקתקות. הקהל היה מצטופף באולם הגדול של בית הספר וזמן רב עוד היה שר את פזמוני ההצגה. גם הקרקסים על גמדיהם וקוסמיהם לא פסחו עלינו.

חיינו התנהלו באפיקם הרגיל ויש ולא ראינו נכוחה את המתרחש מאחורי גבינו ומתבשל בעולם הגדול. אך אז באו שליחים מטעם ודרשנים למיניהם והיו מופיעים על בימת בית הכנסת הגדול בשבת בין מנחה למעריב. לרוב זכו להשתתפות מירבית והבנה מלאה, כי היו מטבלים אימרותיהם בפסוקים מן התנ"ך, קושרים בין הדבקים ופונים למצפון ולמוסר האנושי. הטיבו לעשות אלו שבאו לדרוש למען הקרנות הלאומיות והציונות. נזכור את השליח ש. שפירא, יהודי גוץ וגאה שבא מארץ ישראל סובב בעיירות ועורר את העם למצות "עשה". הגיע הדרשן והסופר חולודנקו, נואמים

מטעם תנועות הנוער הציוניות וביניהם גם הא' לייבדמן (לבנון) סגן ראש עיר חיפה לשעבר ויו"ר המועצה הדתית.

וראה זה: המסר נתפס, ההטפה היכתה שורשים והניבה פרי. עובדה היא שיהודי העיירה היו בין התורמים הנלהבים לטובת הקק"ל, בעלי היכולת נתנו גם לקרן-היסוד ואפילו רכשו קרקעות בארץ ישראל ב"אחוזה" בתיווכו של הא' אברהם הורוביץ. האוירה בביבולרי היתה תמיד אוהדת לציונות והנוער המתבולל זה שהתחבר לשתפנים ל"בונד" ולרעיונות האבסקציה לא יכול היה לנו. וכך היתה לנו גם תנועת השומר-הצעיר איתנה שעמדה מול נחשולי התקופה והקימה דור של חלוצים בארץ. כי העברית היתה שגורה בפינו עוד מימי הגנון (העברי) ובית הספר. הקהילה שלנו דאגה והביאה "דודה" מצרנוביץ ומורים עבריים מבסרביה - שהרביצו תורה ונטעו בנו זרעי הציונות. ומכאן בא הלהט לאהבת שפת-עבר ולאהבת ישראל. זו גם האהבה לאדם ולעברנו אותה אנו מטפחים ומעבירים כאן מדור לדור.

יוסף צוקרמן

פ ר ק י   ה ה ו ו י

א.

מבעד לערפילי זכרונות העבר עולה עיירתנו ביבולרי - שלווה, בוטחת ויהודית כרוב פזורות ישראל ברחבי רומניה הישנה. על אם הדרך בין גבעות Solonet, Hermeziu עטורי הירק, ובוסתני Santa Mare-Tabara - כשהנהר פרוט חוצה ביניהם - קיימת מעין מובלעת קטנה, כשהכפר הגדול סובב-מקיף אותה משני עבריה. כאן מקום מושבנו מדורי דורות, זו עיירתנו השתולה על מים רבים עם שני רחובותיה הפתלתלים - הרחוב הראשי, ו-"די קרימע גאס" עם הבוץ והמדמנה שבין הזמנים. לא בתים מטים ליפול או רבי קומות, אלא מעונות בטון וחימר פשוטים וגגות-פח. כאן פרחו חיינו. לא אברכים חובשי בתי המדרש ולא "תרבותניקים" לשמם, אלא יהודים של כל ימי השנה, יהודים בעלי לב חם, סוחרים זעירים ובעלי מלאכה - אוחזי המחט והמרצע, הפרוונים, החבתנים, הפחחים, הקצבים, הסרסורים, החייטים, הסנדלרים, האופים וכו'.

ובעיירה משפחות ותיקות מושרשות, וכולם זכורות לטוב; החל ממשפחת ח. גולדנר דרך משה, ליעזר, גדליה, ברוך וחיים גולדנר. ואהרונוביצ'ים, גולדנברג, סולומון, לייבוביץ, מוסקוביץ, אברמוביץ, וכלה עם ראובן, ינקו ינקו, דער וואסלואר, אברהם אורצה, ג'ורג' קופטר, לייבל חונעס, מילטיאנו, חייה די רויטה, שרה די פיר זעגערן, חנה-לאה ריפק די בובה, לוי יוחנס, רוחה ליאה די שפרכערן, ציראל די קרסנערקע, יוסף הירש, חנה-ביילה, פבל יענקלס, פבל זיידיס, ברל ראצעס, איציק נוסברוך, שמילוקה שלום באדה, הרש קופקה, סונה קנאפר עם יוסלה-צײנס; ועוד יהודים יקרים וקרובים - נשמתם עדן.

גם הקידמה לא פסחה על העיירה ובעקבותיה התעשיה. זוכרים אנו היטב את משפחת מושה איסר עם טחנת הקמח שלהם, מקום שבו מצטופפים המוני איכרים לטחון את פרי עמלם. נזכור את מכוני מילוי מי-סודה של משה אנטוניר, של הרמן ובנוסף תעשיית המצות שפעלה בראשית האביב לפני פסח. ביבולרי בהיותה סמוכה לפרוט תפסה מקום נכבד גם על מפת התיירות. בימות הקיץ הלוהטים היו ההמונים משתכשכים במימי הנהר הצוננים. נכון, בתי מלון עם חמישה כוכבים לא מצאנו בעיירה אבל עוברי אורח וסתם אורחים נכבדים מצאו בה אכסניה מתאימה, ובדומה, להקות הקבצנים מבסרביה שפשטו ושטפו לסירוגין את העיירה.

יחד עם טחנת הקמח בא הראינוע לביבולרי. ומי לא יזכור את הסינימה של איסק אברמוביץ ושות׳ עם הסרטים האילמים של צ׳רלי צאפלין, גרטה גרבו, פאט ופאטשון, טרזן ועוד. ומשנקרע הסרט צריך לעמול קשה - כמחצית השעה - כדי לאחות את הקרעים ולהמשיך בהצגה, ויהי מה. יותר גרוע היה משנפסק זרם החשמל. או, אז צריך ליטול אופניים או את הרגלים ולרוץ מהסלון של בית הספר היישר עד למעלה לטחנה ולתקן את המפגע. אמנם הטלפון הומצא כבר - אבל האוטומציה טרם הגיעה עדינו. הצגת סרט נמשכת כשלוש שעות ויותר, במחיר 2 ליי. והציגו אפילו סרט באורך מלא כמו "חלף עם הרוח" ובדומה לו. במאוחר התמקם קולנוע במרכז העיירה, משוכלל יותר, עם גנרטור עצמי כשאלברט המכונאי מנצח עליו.

חשמל הס מלהזכיר, כך גדלנו. ודאי יתפלאו לשמוע הצברים, ילדינו ונכדינו היקרים כי לאור עששיות הנפט גדל דור צעיר ועוד איזה דור טוב! "לוקס" אצל משה אנטוניר או בבתי המרזח של אושר לייבוביץ, פינקו או גוגו, ורדיו במסבאה של הרמן פרידמן, נחשב לפלא של המאה. וצלליות רומנטיות היו מתפשטות סמוך לפנסי העיירה בלילות חשכה. הפרנסים אכן דאגו שהעבודה תיעשה, ולפנות ערב היה פושט Gheorghe Rusu ומביא אור ליהודים.

מזקני העיירה

וקווי התחבורה - לא עלינו, ובכל זאת ממונעים. הקוו שטפאנשאט-ביבולרי-יאסי של מיכאל בורדוגה היה עובר דרכנו ערב ובוקר. אבל היה גם לנו קו שירות עצמי ליאסי, של יוז'ף או מיחאי, המתחלפים מדי יום ביומו לפי הסכם. וכל יהודי פשוט היה עושה לו חשבון עם מי רצוי לו לנסוע. ובשבת כמובן, לפי המסורת, שבתה כל תנועה, כולל התחבורה הציבורית. ומשרצו צעירינו בצהרי שבת אחת לנסוע ליאסי להופעתה של השחקנית מלי פיקון ולהפר קדושת היום, שכרו רכב ממוכן מיוחד במחתרת (של צ'וקו) ועשו כגנבים בלילה, כשהורים נזעמים אצים-רצים אחריהם עד תחום שבת של סולונץ ולא מדביקים אותם. היתה זו הפרת-אמונים גסה ראשונה של "אפיקורסים" בקהילת-קודש שלנו.

כן, היתה גם תחבורה פשוטה של בעלי עגלות, איציק רוניס וברל בוץ; לייזר איצ'ע, אדולף פוסטלניק ועוד. בימי החורף בבוץ של הפשרת השלגים בטרם אביב, דרך בואך Carniceni במעלה ההר היית צריך לסייע לסוסים, לדחוף את העגלה ולעזור לבהמות המסכנות. לא פעם היה המסע של 40 ק"מ (ביבולרי-יאסי) מתמשך יום וחצי ולא נגמר. במקרה הטוב ביותר יצאת עם גלגל או ייצול שבור.

היו גם כרכרות ומזחלות, שמילאו שליחות של מצוה, כגון נסיעה לקדם פני הרבי משטאפנאשטי, הצדיק-האציל עטור הזקן הלבן - שהיה מגיע בימות החנוכה לעיירה ומתאכסן אצל משפחת אנטוניר. או שהיו מקבילים פני חתן, הבא ממרחקים בעגלות מקושטות והחתן זוכה בכבוד גדול ובדלי מים צוננים, כסימן למזל טוב ולברכה. אם בעניינים שבקדושה עסקינן בל נשכח את ארבעת בתי הכנסת בעיירה קטנה כזאת המונה כ-200 משפחות בלבד; די גרויסע שיל, איסרס שיל, די קיטררסקע שיל, די שניידרישע שיל. לא לפי המעמדות קיימנו אותם, אלא כך קיבלנו אותם בירושה. בית הכנסת הגדול במרכז העיירה היה המפואר ביניהם וכיפתו בעלת ציורים, מעשה ידי אמן המתארת אירועים מימי בראשית ומעמד הר סיני. ליד בית הכנסת היה בית השחיטה. כאן שלט בכיפה ר' מרדכי שוחט ובמאוחר יבדלו לחיים ארוכים - בנו פיני שכטר והרבנים מטעם של משפחת צימברינג. וסמוך לזה מוכר "הקוויטלער" - ברל שלוימהלעאס העוסק בסנדלרות וחזן לעת מצוא.

בימות חול פוקדים הכפריים את העיירה. באים הם מהסביבה וגם מעבר לפרוט דרך "הפרון", ובעיקר הומה השוק ביום היריד (יום ב'), הסחורה המוצעת רב-גונית ובשפע, החל בירקות ובפירות וכלה בעופות ובבהמות. ואילו התבואה מובאת היתה אל קצה העיירה. יהודים מתעוררים "באור השחר" ומקדמים פני האיכרים המציעים מרכולתם. ואחינו בני ישראל מוצאים בזה למחייתם כי מאחסנים הם את התבואה ב"אמברים" ומחכים לעלית מחירים כדי להחיש משלוחים לשולדנה וע"י הרכבת לסיטונאים של הכרך.

יש וקרקס מזדמן לעיירה ונוטה אהלו בתוך השוק ההומה ואזי כאילו לובשת העיירה חג. הליצנים ואמני ההתעמלות מגישים בחוץ קטעים נבחרים והכפריים והקהל המשולהב נוהר פנימה כדי לראות עין בעין את הניסים. וגם לאחינו היהודים חלק לא מבוטל במופע ובהמולה שמסביב.

אנשי הכפר אהדו אותנו, אם כי השנאה רחשה אצלם בלב פנימה ובזה לא חשנו אנו אותה שעה. כמה כפריים יודעים אורחותינו ומסייעים בידינו לחיות באשליות. חלקם גם יודעים קצת אידיש. ולמרות שיחנו שה"ערל זאל נישט מבין זיין" היו קוראים את כוונותינו. ישנם יוצאי דופן כמו - "קוסטיקה" בוצמאן הדובר אידיש על בוריה (פרי חניכות אצל ר' אברהם הורוביץ) או אניקה המשרתת אצל כבוד הרב גולדנברג. היא אפילו יודעת לשיר „שומרי, שומרי שבת..."

ביה"ס הרומני פתוח לפנינו; מי שרוצה להשלים חוק לימודיו בקורסים מזורזים דרכו פנויה. המנהל אנדריאש אוהב שלום הוא, ודורש את Buna-Ziua שלו בכל מחיר. וכדי לספק רצונו מסתדרים אנו בשורה עורפית ארוכה והוא המסכן צריך להחזיר ולנפנף לנו בכובעו דקות הרבה ולא להרפות כדי להרבות "שלום" עלינו ועל הגויים. ובעיריה שלנו מוצאים אנו תימוכין וכל יד המושטת לבקשיש לא חוזרת ריקם. ועם הכוסית השניה (של רבע יין) משתחררת גם הלשון. יש והנוטר אנג'ל בשכרותו מביע אהדתו למנהיגו יוליו מאניו, ויש ובהיפתח חרצובות לשונם מביעים הם טינתם לז'ידאנים.

היו גם קרובים לחסידי אומות עולם כמו הכומר Vrinceanu וגם הפרטור "פריקה".

על מי מנוחות מתנהלים חיינו. הקהילה מקיימת כל המוסדות ההכרחיים לחיים יהודים תקינים. מממנת החזקתו של בי"ס ע"ש ש.ד. זילברמן, ולעיתים גן ילדים עברי. וכן בית מרחץ, מוסד רבני ולהבדיל - בית עלמין. על הכל מנצחת חבורת מתנדבים שלא השררה ביסודם. המה מביאים מורים מצויינים כבלוטינסקי, דולברגר, זומר, גב׳ קרדינצ׳ יוסו, דורפמן, נובלמן, ידלין ועוד. מממנים רבנים מכובדים ודואגים לסדר הטוב בעיירה. ולאחר פרישתו של מוישה מייבוריץ ושל ברוך גולדנר, מארקו אנטוניר, פאבל סולומון, איציק צוקרמן - הוותיקים שעייפו - באה המודרניזציה לעיירה ומלחמת הבחירות לקהילה מתנהלת כהלכתה, ממש כמו באמריקה. הפעם עם כרוזים ותמונות של המועמדים. יש ההולכים אחר הרשימה העממית של ש. גולד ויש מצדדי הרמן פרידמן.

ובלהט התעמולה מתקיימות אסיפות - באולם של בי"ס ובבתי הכנסת, ואזי למה לא יבחשו גם העסקנים הגויים בקדרה הזאת. כי זאת לדעת, שהעיירה היתה ערה גם למשבי הרוח הפוליטיים של המדינה. וישנו ד"ר קראנדה, מנהל בית החולים, ומנאמני ג׳ורג׳ בראטיאנו ולו השפעה ודריסת רגל בכל הנעשה בעיירה. וערב כל הכרעה פוליטית יורד הוא להמונים. פוקד כל בית בישראל, משביע, מתחנן ומתחנחן ל"קהל" היהודי. ומבטיחים היו הרבה. היו גם מנאמני דמוסטנה בוטאז וויקטור יאמאנדי ומעל לכל חלוצי המפלגה היהודית Partidul Evreesc שהיה לה כוח משיכה מיוחד ורכשה הרבה מצביעים.

בדומה, היתה העיירה מתעוררת לפני הבחירות לקונגרסים הציונים, כי פתוחים היינו לכל הזרמים. היו הראדיקלים וה"ראנשטרה" של מרקוצה גולדנר, אוהדי "א"י העובדת."

היה קן השומר הצעיר, היו הרביזיוניסטים של אוביש וטויבע סימון ו"המזרחי" של מרקו אנטוניר, ועוד.

גם מלחמת המעמדות חזינו בביבולרי. שוליות-החייטים שמלבד אומנותם - היתה עליהם גם חובת גידול וטיפול בילדי "הפטרון" ועבודתם נתמשכה למן הבוקר ועד מאוחר בלילה התקוממו והכריזו על שביתה וגם ניצחו במאבק הזה.

והיתה קיימת תחרות מסחררת עם חילופי דברים, מהלומות ומכות כתופעה יום יומית ולעיני הגויים. אמנם, לא חסר לנו תיאטרון ממש בעיירה. היו גם מופעי תיאטרון משלנו חוץ מלהקות, חזנים, דרשנים ואמנים שפקדו אותנו לבקרים. היה זה קן "השומר הצעיר" שערך פסטיבלים והציג מחזות משל שלום עליכם, טונקלאר, גולדפאדן ועוד. במאוחר התקיים "חוג תרבותי", החוג של מנדל אנטוניר ובני גילו שהביאו חיי תרבות ובוימו מחזה לראווה. ואם נוסיף לכך הצגות-בית של "פורים שפיל" או צוות הכליזמרל ז׳אן, התזמורת מסקולני, ואכן חיים מוסיקאליים ותיאטרליים לא חסרו לנו.

ואלה שאמרו Imi Pierd Tineretea La Bivolari (משחית אני נעורי הצעירים בביבולרי) לא דייקו, כי היו בעיירה חיים תוססים, מסורת יהודית, תנועת נוער השומר הצעיר - להפליא, ספריה ענפה ובכלל אהבת החיים והאדם, כשלסיסמה "כל זמן געלעבט זאל זיין געלעבט" היה יסוד, עד שבא הצורר וקטע לנו את החלום. אנו שגדלנו על ברכי ערכי הציונות ונצח ישראל - שמחים כי הפזורה הגדולה הזאת הגיעה למולדת, לחוף מבטחים ובמעט קורבנות. בזוכרינו כאן את אלה שלא זכו, חשים אנו נאמנה שזכאית עיירתנו להנצחה ויש להקים לה יד וזכר. כי חוויות ילדותינו ושנות חיינו היפות ביותר חלפו פרחו, וקשורות המה בעיירתנו זו ביבולרי.

ב.

אי היהודים המגושמים נוסח אנשי שקלוב ופנדרי הגבור המכורבלים בפרוותיהם וחבושי ה"קוצ׳מעס" העומדים ללא חת מול פגעי הטבע וגזירת השמים, שליבם לא גבה ולא רמו עיניהם ורוחם לא נפלה נוכח גשמי זעף, שטפונות, הכפור וסערת השלגים וניצבים יום יום על משמרתם בדרכים לא דרכים - כדי לספק לחם לטפם ולהשביע רעבונם.

איה גבורינו, יהודינו החביבים והגברתנים מסוגם של הרש לייבה, אלי סוס, ברל קרעשטין, חנא לום, הרש קיבס, לופו לופו, איציק שולעמיגעס, מיכל קובלר, אושר שומש ועוד - זכרונם לעד. מי יגל עפר עיני סבתותינו ואמהותינו היקרות זכרונן עדן - עטופות הבארישען והפצ׳עילעס (מטפחות הראש) - נשות החיל הצנועות שכל עתותיהן קודש לבית ולמשפחה.

היית מתהלך בסימטאות העיירה בין הזמנים, בימות הפשרת השלגים, עובר את הסימטה שבין לייזר גולדנר ו-וולוול פצעס או הדרך בין ז׳קובציאני, לעיזר-איצע, קיסיל ובורך גולדנר ובקצה העיירה סמוך לניקוצה וברכה שייעס - וחש בריח האביב הממשמש ובא, פלגי מים התרכזו בצידי הדרך באין תעלות ביוב, האדמה והעפר נהפכו מזמן לבוץ דביק, ואתה היית מפלס לך דרך בקפיצה בין השבילים והמהמורות וטועם בלי משים מהשמנת הבוצית שניתזה מלוא פניך. ואם יצאת מכאן בשלום, בלי להותיר אי שם נעליך - בר מזל היית וראוי לומר את "תפילת הגומל." או אז יכולת להזין עיניך במתרחש בבתים, במרפסות ובחצרות. כי הימים הם לאחר פורים. ואם אירע הנס והררי השלג מלוא קומת בן אדם נמוגו ופסו ימי הכפור והקרה - אז ראית את התכונה שמסביב, את הבלבוסטעס (בעלות הבתים) עוסקות במלאכת שיפוץ ו"פרושען". מגדלי הרים - מצעים, כסתות ושמיכות נערמו בחוץ ועליהם רובצים אנו הילדים תלמידים דבית-רבנן בטלים מתורה, הנחפזים ממרום עמדתם לתפוס קצת שמש אביבית חמימה. ובבית מהומה גדולה, רהיטים שהוזזו ממקומם וקירות שנחשפו, הכל זקוק לקרצוף ומגמת כולן להכשיר ולהכין את הכל ל"פסח". ושם ב"דער קרימער גאס" בבנין בית הספר הישן בשכנות עם המורה בלוטינסקי, גם כאן כוננות רבה. מיודעינו פאשה או פנטלי הצועני מסובבים את גלגלי המכונה בידיהם ואחינו בני ישראל מכינים מצות לחג. מובן, זמנים מודרניים בעיירה. העבודה אמנם ידנית כי החשמל פסח עלינו ובכל זאת לא בהמות עבודה הן המופעלות כאן.

כי זאת לדעת, מסורת בעיירה ומדי שנה בטרם פורים, מקיימת הקהילה מכרז (ליציטאציה בלע"ז) מי יקבל את הזכיון לאפות מצות. ולרוב זוכים בו איציק צוקרמן ופבל סולומון. ומשניתן האות ניגשים הם להכנת הכלים. עוד לא חתמו הנשים מלאכת אפיית ה-פלעיצלעך, השטרודלים למיניהם וההמן-טאשען - והם כבר שקודות על הכנת המכונה, גירוס ותיקון המירדות להכנסת המצות לתנור. אמנם לעתים יש כאן "עבודה זרה" וכמה גויים משתפים פעולה עמנו, אבל אפיית המצות הן בפיקוחם של הרבנים גולדברגר וצימברינג ותחת עיניהם הפקוחות של בעלי החזקה יוצאות "כשר" למהדרין והן טעימות לחיך ולכיס. והקהילה דואגת שאף אחד לא יקופח. וכך באים אנשי הכפרים החוכרים מהסביבה להצטייד במצרך זה ומעות-חטין שתרמו בני העיירה יש די והותר כדי שכל עני ואביון יקבל את סל המצות שלו ולא יבייש חלילה, את החג.

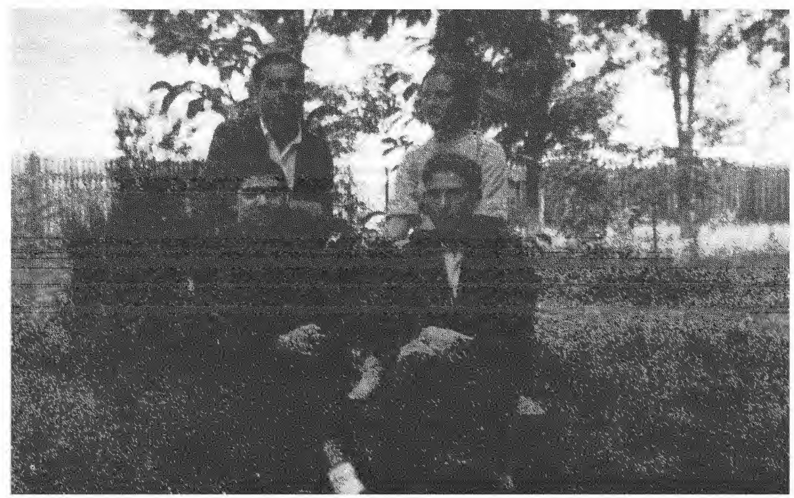
ובהגיע שבוע בטרם פסח בא גם תורן של עקרות הבית. כי מנת שומן-האווזים כבר מונחת על עליית הגג. והדבר שיש לעשותו הוא ללבן את הכיריים, ללבות את האש ולעמול. והטבין, הסבתות אודל, ברכה, אסתר-חיה, חנה-לאה, ברכה קופלס והאמהות חנה פרימה, שוטל, אסתר-מנצה ועוד, לעשות עבודה יפה. והקיעזלעך "המוינה","האולעפצעם", הלוטקעס, המליקלעך שהוציאו תחת ידיהן עבודה מושלמת היא שלא ביישה שום פירמה רצינית. ולא די בכך - בחג השבועות באו "הבעיגאלעך", הקנישעס והקנעידלעך המעטרים שולחן המלכים שלנו וכן ה"ווארענעקעס" וה"קרעפלעך" בחנוכה.

וכך כל חג ותבשילו. והלא גם ה"פונצעקלעך" ומיני התרגימא שהיו מטילים "בקרישמע-לעניען" (קריאת שמע) בעריסה הריקה בטרם הוכנס התינוק היו פרי ידיהן. ומאפיות

בנות בעיירה

קבוצת שומרים

לא חסרו בעיירתנו. ואם בלחם טוב חשקת לא הצטרכת להרחיק לכת. אצל זלמן בעקער, אשר פאטל, פבל סולומון וברל ארן אטלס היית מוצא את הפיתה החמה שאך זה יצאה מהתנור ובדומה הלחמניה Franzeluta ולחם השיפון השחור בדיוק כמו במאפית איציק לופו מיאסי, ואילו אובה זה ממול הדואר, היה משלשל את הכעכים לתנור הישר לתווך ואתה היית טועמם בעודם חמים.

והיטיב לעסוק בזה גם לייבל זינגר והכעכים שלו היו "מטעם". היתה הבאר של לייזר, זו עם הידית (Corba) והשרשרת שירדה בשקשוק גדול למטה ומביאה לך בחזרה מלוא הדלי מים-חיים זכים וצוננים. ולא מעטים מירכתי העיירה היו מגיעים הנה בימי הקיץ הלוהטים, שואבים ממי בדולח אלו, מרווים צמאונם ומביאים גם הביתה, כי מקררים לא היו אצלנו. אמנם קרח היה מונח במרתפים, שהובא עוד בחורף מהנהר הקפוא. זה הקרח שהיה עושה זרזיפים ונטיפים. בארות לא נמצאו ברחוב הראשי. הבאר של גיצה לחמיטה הכילה מים מלוחים ובאים היו רק להשקות את הפרות, וללכת במורד ההר לשפת הפרוט, היה מאמץ גדול. ומכאן למים "שלנו". נכון, מים בעיירה היו בשפע, אבל רחוקים היינו מן המקורות. והיו אלו ה"וואסר-פירערס" להם היתה החזקה והמה מילאו תפקיד "שואבי המים" - פרנסה העוברת בירושה.

הם שהביאו את המים מהבארות שבסמוך לנהר עם ה-"קענדאלער" (דליי עץ) שלהם וממלאים את החביות ומקבלים תמורת כסף עבור עמלם. נמנה את בני יענקו יענקו, משה חוסיד, מרדכי בעידער ועוד. ולעיתות חורף כשהכל קפא נראו המה בעגלותיהם-מזחלותיהם כגוש קרח. הבהמות טרחו במעלה ההר כשה"קענדאלער" (דליי עץ) ו"הוואסר פירערס" עטופי הפרוות ונעולי מגפי הלבד עם אוניצעס (עטיפות בד) נראו כאילו פלשו מהקוטב הצפוני. אכן לא קלה היתה מלאכתם ואנו הוקרנו עמלם. והמה עניים מרודים מתגוררים בבתים נמוכים בסימטא צדדית וחיים מן היד לפה, מיגיע כפם. על כן מעולם לא היה הציבור מתרעם ומוחה, משקפץ ה"אינדקס" והמה העלו דמי טרחתם.

אך לא רק על מים ופת קיבר לבדו יחיה האדם. כי הצטיינה

ביבולרי גם בבתי מסחר לרוב, שמיקומם ושטח קיבולם לא בייש שום פירמה רצינית או סופרמרקט ראוי לשמו. חנויות המנופקטורה של חיים לב קוסבר, של שור, ברקו סולומון ופאול יכלו בנקל להתחרות עם מצקין וא.ת.א. המכולת של לעיזער גולדנר סטורליקה, איסר, שולם ביטמן, או חנויות הנעלים של יוסף מייזנר והרמן זילברמן שם מצאתם החל מנעלי זאברו דה לוקס עד ל- Opinci (סנדלי איכרים) ועד "פייגער שיך" שלוו את הערל בדרכו האחרונה. היה לנו מוסד בנקאי מיסודו של יוסל קוסבר. כאן היו מתגלגלים סכומי עתק בריבית קצוצה ולא תמיד עפ"י שער רשמי.

ומכאן לחנויות מעדנים, כמו בית מימכר שימורים Muraturi של פרל ומרקו סולומון. כאן היית משיג גבינות מכל הסוגים שהיינו שופתים אותה עם מאמליגה בתנור, בחורף על גחלים ומוצאים את ה-"צ׳ם" Urs החרוך. ובדומה הכיבושים של מלפפונים, עגבניות ואפילו אבטיחים בגודל טבעי. וזה מלבד הסחורה החלבית הטריה אותה היתה מספקת הגרמניה (הדצערק׳ה) מעבר לפרוט. אמנם רבים התנזרו מהחמאה שלה, שלא היתה כשרה, אבל אנו הילדים ידענו כי הפרי האסור טעים לחיך. ובבוקר של יום חורף מקפיא עצמות היינו סרים דווקא להיכלו של תיאודור היווני ליטול מן הסוכריות המתקתקות,הרחט הטורקי "קאנדל-צוקער" או סתם חתיכת שוקולדה ז׳נפירסקו (דסרט) והנער המוכר ניקולאי מקרב אותנו.

אבל הנאה אמיתית היתה בקפטריה-גן של גולדה. אותה פקדו לא רק בני תשחורת אלא באו מבוגרים בעלי טעם מעודן ואפילו ה-"אליטה" של הגויים. פה יכולת לגעת ולטעום מעוגה טריה ופריכה וגלידה משובחת בתוספת מים קרים חינם. והכל בפינה חשוכה בצל עצים - כשהשטח כולו מרוצף וברקע נשמעת מוסיקה.

ובל נשכח את ה"גשקות", בתי התמחוי של גיצה ליאון ופרז׳ו שנמצאו בקרבת סוכות מימכר פירות וגרעינים של ר׳ נוחם, יומפולה, בדראו ומנדל חונה-לאיס. כאן בבתי האוכל האלה היו מקדיחים בשר חזיר ומוציאים את ה-"שונקה", הקוסטיצה הטעימה והקציצות השמנות - הכל חמים וטעים. בימי היריד היו הומים אתרים אלו מהמוני איכרים הנהנים מתבשיל חם ואויר דחוס.

השיכורים המתגלגלים בראשי חוצות ובתעלות עם ההמון הצוהל והסובא, והחינגא היתה מלאה. וגם אחינו בני ישראל מצטופפים וחסים בצילם. ובל נחטא לאמת, גם בני בריתנו לא קיפחו פרנסתם של בעלי "הגשקות" ונתנו להם מלוא חסותם.

ומאחורי המאידאן השתרעה האחוזה רחבת הידיים בה שכנה משפחת איסק ברדו. כאן מצאת עצים מטופחים, דשאים מוריקים והרבה צל וגם תרבות לשמה.

היה זה נכס לכולנו וכשאירעה תבערה ופרצה שריפה גדולה, אצה כל העיירה להציל את הארמון. כי היה זה מקום חמד וחלקת גן עדן בזעיר אנפין. ולא פעם היינו אנו הצעירים עורכים קפנדריה וקופצים מעבר לגדר. ובימות ילדותנו בחנוכה, בטרם היות בית הספר החדש, הצגנו כאן מחזות על החשמונאים ונס שמונת נרות השמן.

ופינות נוף לא חסרו בעיירה. היו אלו שורות עצי התרזה והתות, רחבי הצמרת שנטעה העיריה על שפת הכביש והאגרונום מטעם שקראנו לו "דוס בעימאלה" היה מטפח ומפקח עליהם. בצילם היינו חוסים ואת צמרתם היינו מנערים לאחר הגשם. והשדרה היתה מתרחבת עד הפרטורה ועד לבית העלמין שאף הוא היה מטופח ובעל צמחיה עניפה. כאן היו נוהרים בני העיירה בימי זכרון הרשמיים כשילדי בית הספר שרים במקהלה "יושב בסתר עליון" ונציגים רשמיים מטעם נושאים דבריהם. ובשבת סתם היו צעירונים באים לרעות בהמותיהם. ומעשה בבני חיים-מאיר שיצאו בבוקרו של שבת עם הפרה שלהם למרעה בבית העלמין, ולפתע רואות עיניהם לא רחוק מהם דמות גבוהה עטורת זקן לבן מתנועעת ברוח ליד איזה קבר. "אין זה אלא כי אחד המתים קם לתחיה" - תמהו המה. ברם יצר הסקרנות פעל כאן יותר מהפחד. וכך נוכחו לדעת שהיה זה ר׳ חיים שטיר שיצא בבוקר שבת זה לשוח. רכן על גבי קבר והתנועע ברוח.

ובמרחבים התפרס הכפר הגדול וים הירק שלו. וגם כל יהודי דאג לחצרו ולגינתו. ובבית הספר החדש היתה הגינה

הציבורית שמלבד היותה מקום בילוי לתלמידים בהפסקות - היותה פינה רומנטית לעיתות ערב והיתה תדיר מלאת התלחשויות.

ובסמוך התפשט לו האחו (ה-שס) רחב הידיים עד לטחנת הקמח של משה איסר דרך בואכה לכרם של יורדן (Iordan). כאן התאמנו קבוצת הכדורגל שהתחרו עם מכבי-שטפאנשטי כשהשוער סטרוליקה גולדנר רץ אחר הכדור ואילו החובב פבל סטרולוביץ בעקבותיו מחזיר את הכדור למרכז, והמשחק המרתק נמשך.

ובהיות הקלבל-שס קרוב לאולמו של קן השומר הצעיר היינו מקיימים כאן את כינוסינו ושיחותינו - כך ששירת הנוער היתה מהדהדת ונשמעת למרחקים עד לשעות הקטנות של הלילה - באין מחריד.

והעיירה לבשה חג בכל ימות החגא של הנוצרים והלא קדושים לא חסרו בקלנדר שלהם. ובטרם הפסחא, "מוש" Mosi (שבועות) או חג המולד מלאות היו החנויות והמסחר פורח. ובעצם ימי החג היתה מופעלת הנדנדה המסתובבת של "גולימש" (Scranciob lui Gulimas) כשבתו אורטנצה זו מ"ממשמר הברזל" (Garda De Fier) מפקחת כאן - והסחרחורת וההמולה לא הירפו מאיתנו וכפריים "נאמנים" היו מביאים גם לנו תקרובת של חלת פסחא Cozonac וביצים אדומות, כשם שאנו חילקנו להם מצות (Azima) של פסח, ותמיד היה הקהל הקדוש שלנו מעורב בשמחה זו. ובסילבסטר היו מסתובבים ה- Capre המחופשים ולמרות נימות השנאה שהביאו בהופעתם גרמו לשינוי האוירה בעיירה. ולמחרת, ה- Sorcova Vesela, עת הדוורים היו מסתובבים עם אגרות הברכה שלהם Ravase De Placinte כדי לקבל את הבקשיש המגיע להם. היו אלה דורוהויאנו, יורדקסקו Nicu Dorohoianu, Iordachescu ואח"כ הדוור השכור רוכב האופניים שהיינו קוראים לו איתנה-נה.

והמוסיקה בימות חג אלו עשתה לה כנפיים. אמנם סטריאו עוד לא היה במקומותינו וזו השירה בקעה רק מגרמופון ובמאוחר מפטיפון His Master Voice כי היה כאן סניף של חברת "אנגלו-אמריקן" שהיה מוכר אופניים ופטיפונים בתשלומים והביא "תרבות" לפינות חשוכות של הכפרים. ואנו לתומנו חשבנו שבארגז הקטן הזה - הפטיפון, מסתתר ומתגורר איזה נגן המשמיע קולו. כך בדיוק פירשנו אנו הילדים מופע טכני פלאי זה. כאן שמענו לראשונה פרקי חזנות משל החזן יוסל'ה רוזנבלט. ואילו הלהיטים והשלגרים בימים ההם היו אצלנו על טהרת האידיש, "איך בין אבוצ'ער איינער" ו"איך אוב מורא פון מיין ווייב". היה זה הקונסר-בטיון הראשון שלנו, ואילו "השתלמות" נוספת באה לנו מהקונצרטים שבצעו בבית הכנסת הגדול החזנים פושמן, מרגוליס, שלמה'לה וויניג ועוד.

ומי לא יזכור את הנהירה לבתי כנסת בשמחת תורה כשגברות, ילדים ונוער שוטפים את ההיכל. היה זה בלי ספק אירוע חברתי מרשים.

ולהלן ה- Baluri אלו הנשפים של חנוכה ופורים, המאורגנים מטעם הקהילה והנוער בפאר רב בסלון בית הספר כשהאורקסטרה מסקולני מנעימה מנגינותיה ובדומה החתונות המתמשכות עד אור הבוקר עם מאזן זלילה ושתיה כחוק.

ובמופעים כאלו משתתפים גם גויים נכבדים. היה זה הפרטור פריקה, העלמה פטרסקו, מנהל הדואר וויקו, המורה קובץ ועוד מחבר האינטלגנציה שחשו חובה להיות מעורבים עמנו ולבלוש מעלינו. כי מנהל הדואר ודומיו היו שונאי ישראל מובהקים ולא פעם באנו בקרי איתם. הוא הא' וויקו לא החזיק שנאתו על אש קטנה ובהיותו בן בית בין יהודים ידע הרבה ניבים באידיש ולא פעם התפרץ בניבול פה נגדנו. ואירעה גם התנגשות עם יאסק אברמוביץ, כשזה הצעיר היהודי לא עצר ברוחו וסטר לשונא זה. ובעקבותיו ההתכתשות. היה משפט בציגנשי והסנגורים העו"ד מאקרי ודוידסקו השתמטו מלהגן על הנאשם עד שהמשפט הועבר ליאסי והעו"ד לוחם החופש דמוסטנה בוטז' הוציא לאור את הצדק והביא לזיכויו של יאסק.

אכן, איש באמונתו יחיה. אבל היו לנו גם בעלי אמנויות, אוהבי מלאכה שחיו ויצרו. היו אלו הצבעים ה"דויטשים" וינר ובניו ומרינסקו. על הראשון יכולנו להגיד שמלבד

צביעת קירות נוסח טפטים בימינו נמצא שהיה שיכור ידוע וגם גנב לא קטן ואילו הצבעים הדויטשים אב ובנו היו ציירים מלידה ותמונות הנוף שלהם קישטו הרבה בתים. והיה לנו ספר-צלם אקסלרד ומפזם שורק-אמן ארקה ולא נקפח את מיודענו מוני בלוטינסקי שמלאכת ה"טרפורז" (משורית) שלו היתה לשם דבר ובאמנותו וחריצות ידיו בנה והרכיב גם מצלמה שעמדה במבחן הזמנים.

ובמקום היתה גם תחנת משטרה "שלנו" והאדונים בפקודת הקצינים גרמדה וווינה Voinea, Gramada מחזיקים בשררה ובקשרים הדוקים עמנו היהודים בסיסמא: קח ותן, קח שוחד ותן לנו מנוחה. והמחיר המקסימלי היה Un pol (עשרים ליי) או רבע ליטר יין עד ל-תק"ערל (500) ולאלפיה ועד בכלל. ואז באמת לא ידענו פחד כי את המיסים למועצה (Preceptie) היינו משלמים בזמן וכדומה יתר האגרות. ובכל זאת משהו היה הולם בפנים הלב תדיר. והיו אלו סוחרי העופות והביצים שניהלו עסקים והתפשטו על פני דרכים כמו קיבה זינגר, לעיזער-איצע, יוסף צינס ועוד, אלו שבליל הסדר במקום להגיד "עבדים היינו" היו אומרים "א ווייגן מיט אינער" (עגלה עם תרנגולות) ובעברם עם רכבם בדרך קרניצני Carniceni שם היתה לעתים מתמקדת ההשגחה מטעם פיקוח מסים Administratia Financiara ומקימה מארב - היו פונים למצפונם של הנוסעים עמם ואומרים: איך אוב נישט מורא (אני לא מפחד) אבל הגד נא שהעופות הם שלך.

והעסקים כסדרם והסוחרים ונוהגם ואילו אלו בעלי מקצוע עושים בחריצות ידיהם את מלאכתם, הפרוונים המתקינים פרוות-הכבשים לגויים לחורף הקרב ושמם נודע לתהילה כר׳ חייקל סולומון, מרדכי קוזוקרו, יצחוק ובניו ועוד. והחייטים עוסקים בקונפקציה מכינים את ה"רינדקעלעך" (חליפות) והמלבוש לאיכרים. קורה ולעיתים אין הבגד מתאים לקונה או אז לוחצים על בטנו של הלקוח כדי שהמכנסים יסגרו על כפתוריהם. ולתוצרת חייטינו יש ביקוש. הם עומדים בתחרות הגונה עם צ׳יורניה וקוסטיקה בוצ׳ומן ויש נהירה לבתי המלאכה של הרש גרמן, חיים-מאיר לייבל חוניס,ולשמלותיהם של חסקל והאני די רויטע אין דומה בעיירה. זו האופנה האחרונה שפלשה הנה הישר מפאריס. ואם נזכור שיענקל בודנער היה מעגל חביות יין ומולו שכן מכל קובלר מפרזל סוסים וחרש ברזל - נבין שלפנינו היו בעלי מקצוע מעולים שקנו להם שם וזכות קיום במחוז.

ולמען שיווין זכויות בל נקפח את הנשים, ציפה האלמנה חייה די רויטע - התגרניות העוסקות בסחר עופות וביצים ואת החנווניות רייזע-רוחל בינה. רבקה איציק לאזער, גולדה ועוד.

והעיירה פשטה חסותה לכפרי הסביבה ותאים יהודיים נמצאו בכל אתר בו התגוררה נפש יהודיה. כך בטריפשטי Trifesti היה לנו שמאירל. בדמקי סגל וגרשון, בטברה Tabara ר׳ ראובן שוורץ(שהגויים קראו לו קבלה Keble) ובדומה באחוזת סטרויצ׳י-רוזנובן ועד לפזורה של קלרשי-לפששטי ממחוז בוטושני שם שכנו יענקל שכטר, אהרון שורץ ופרץ ועד לפולשטי Folesti ועם סוחר העורות שמיל. הקהילה שלנו היתה מספקת להם שירותיה, המה היו באים לחגים בקהל מתפללינו ושמרו על הגחלת היהודית בים הניכר. כי העיירה היתה מעין מצודה סגורה בה היו מתהלכים השוחטים, וכלי קודש בערב יום כיפור בריש-גלי מבית לבית ועושים שחיטה של "כפרות" לאורך כל הרחוב בקבלם מתנת יד, ברכות ותקרובת של דובשניות, או נזכור קדושת יום הדין כשה"פולש" מלא אבוקות נרות "יזכור" של שעווה,תוצרת ידיהן של הסבתות שלנו. ובבית הכנסת תפוסה מלאה ואימת היום הקדוש על כולנו. או להבדיל האנדרלמוסיה של פורים כשמחופשים מתהלכים חופשים ופוקדים כל בית באין מחריד. והגויים מכבדים "מופעים" אלו להוציא מה שמפעפע אצלם פנימה.

וגם בכרוניקה הפלילית בדפי העתונות לא התלבטה ביבולרי והיתה כמעט נקיה מכל חשד ופשע מלבד מקרה רצח זוג זקנים שלא פוענח, מעשה התאבדות אחד ונטישת ילוד יום, לא קראנו בימים ההם על תקריות יוצאות דופן אצלנו. לא רבותי. לא היה קיים אצלנו "פשע מאורגן", וכאז כן עתה, מצטיינת אוכלוסית ילידי ביבולרי ביושר, הגינות וטעם טוב.

והלא יעיד על כך נציגנו במשטרה הקצין (בדמוס) חיים פוגלמן שחיטט בתיקים ומצא את בני עיירתנו ללא רבב.

ממחוז הילדות, מנתיבות השלווה והשקט של העיירה הזעירה הזו נותרו רק הזכרונות. רצה הגורל וחלום נצח העיירה הפך למציאות מרה. ולנו לא נותרה אלא ביבולרי שבלב. כי זו שבמפה הפיזית אינה קיימת עוד עבורנו. ובכל זאת קשורים אנו בה בעבותות אהבה. כי גירסתא דינקותא וזכרונותינו מהעבר הרחוק - הלא הם לא ימושו מאיתנו לעולמים.

ז כ ר ו נ ו ת   מ ה ע ב ר

כשהייתי בגיל 5, זכור לי כי ביום אחד בבוקר נטלה אותי ביד הסבתא שלי פרימה אנטוניר והובילה אותי בפעם הראשונה למרדכי שוחט. שם התחלתי ללמוד את האלף בית. לפני היה חדר גדול, שולחן ארוך על יד החלונות, ספסלים משני הצדדים והילדים יושבים מסביב ומסתכלים בסידור בדף הראשון שבו היה מודפס האלף בית וכולם עונים אחרי המלמד בקול רם. כעבור זמן מה התחלנו ללמוד את הנקודות ואחרי כן חומש, תורה, ברכות וכן הלאה.

כשמלאו לי 7 שנים עברתי לבית ספר של הקהילה היהודית - כיתה א׳. המנהל של בית הספר היה אז אחד בשם קנר והוא גם המורה שלנו. הוא היה אדם רציני והשתלט על כל בית הספר. כשראינו אותו בא מרחוק, חיש מהר נכנסנו לכיתה והסתדרנו במקומותינו ושקט שרר בכיתה. רק כשפתח את הדלת קמנו לכבודו וכשנתן אות בידו חזרנו לשבת.

היה גם בית ספר של המדינה, אבל מעט מאד יהודים למדו שם בגלל שמירת השבת.

היו לנו 4 בתי כנסת: 1) דיע גרויסא שיהל; 2) איסרס שוהל; 3)דיע קייטררסקה שיהל; 4)די שניידערשע שוהל.

בזמנים ההם כמעט כל היהודים היו שומרי מסורת ובשבתות ובחגים כל בתי הכנסת היו מלאים מתפללים, ביחוד כשהגיע ראש חודש אלול וכשהתקרבו הימים הנוראים. ובמוצ"ש לפני ראש השנה, מיהרו השמשים מבתי הכנסת באמצע הלילה להעיר את היהודים לעבודת הבורא לבוא לתפילת הסליחות.

בדרך מהבית לבית הכנסת כבר היו הרבה בתי מלאכה ערים ומכונות התפירה של החייטים עבדו בטמפו, בליווי שירה של התופרת שישבה על יד המכונה. כך היה גם אצל הסנדלרים.

כשחזרנו מבית הכנסת כבר נראתה השמש בשמים והשוק היה כבר מלא חקלאים עם עגלות וכל מיני ירקות ופירות מכל המינים, עופות וכל טוב. גברים ונשים עם סלים ביד והם עורכים את הקניות גם לחגים. הסוחרים מיהרו לפתוח את החנות ובעלי מלאכה שבו למלאכתם, וכולם שמחים לקראת הימים הטובים ההולכים וקרבים, ימים הפטורים מדאגות פרנסה. ובפרט כשמגיע חג שמחת-תורה וההקפות. איזו שמחה, איזה ניגונים, איזה ריקודים בבתי הכנסת. מישה-לי חסיד שהיה בימי חול שואב מים ולו עגלה וחבית גדולה עליה, רתומה לסוס, ואילו הוא עצמו יהודי רזה, נמוך קומה, זקנו מדולדל והוא גם כבד פה. אבל עיניים יש לו, ממש אש. ואני זוכר אותו בליל שמחת תורה, איך נפש כזאת יכולה לצבור בתוכה כה הרבה אנרגיה לשמוח ולשמח אחרים, מאין הכוח הנסתר הזה?

שנה אחת פרצה אש חזקה בבית הספר של הקהילה ורוח חזקה עזרה להתפשטות השריפה ואמצעי כיבוי לא היו אז. לצערנו הגדול בית הספר נשרף כליל. באותו הרחוב, בקרימע געסיל, היה בנין ובו 2 חדרים גדולים עם פרוזדור באמצע, גם כן של הקהילה, חלק גדול מהילדים הוכנס לבנין זה ושם המשיכו ללמוד.

בחודש פברואר 1907 פרצה מהפכה אגררית בכל הארץ. זה היה ביום שבת בבוקר. היהודים הלכו לבית הכנסת להתפלל כרגיל. הייתי אז בגיל 9. דרך החלונות ראינו שאיכרים רבים מכפרי הסביבה מתאספים בעיירה. גמרנו את התפילה עד כמה שאפשר יותר מהר והלכנו הביתה. ברחוב היה שקט מתוח. הענין התחיל לקבל צורה רצינית, וידענו כי בסופו יתנקם הדבר ביהודים. חשבנו על מקום הסתר עד יעבור זעם. אחרי הצהרים כשהאיכרים היו כבר שתויים דיים התנפלו על העיירה והתחילו להרוס ולשדוד את כל הבא ליד - כל ליל מוצאי שבת. משפחתנו ועוד כמה משפחות הסתתרו אצל גוי הגון מאד. למחרת בערך בשעה 9-10 הגיע מיסי בטליון-חיילים ובו לא מעט יהודים והתחילו לעשות סדר. לאסור את האיכרים שהשתוללו בעיירה. הללו קיבלו לא מעט מכות והובלו למאסר ויתר הכפריים מפחד התחילו לברוח לכפריהם.

לפנות ערב יצאנו מהמחבוא רצוצים בגוף ובנפש, רעבים ועייפים וכשהגענו הביתה מצאנו הכל הרוס ושבור. לא היה לנו אפילו מקום להתישב, שלא לדבר על שינה בבית. פנינו ללכת לאיזה מכיר בקרימע געסעל, רחוב שאליו לא הגיעו הגויים שידעו שאין מה לשדוד שם, ואיך שהוא עברנו את הלילה. למחרת הלכנו הביתה וניסינו להכניס בו סדר. כמובן שיתר היהודים עברו אותם פחדים כמונו. היו מועטים יוצאים מן הכלל שלא קרה להם שום דבר.

עברו חג הפורים והפסח. אחרי הפסח התחילו להגיע לביבולרי מאמריקה חבילות שנשלחו לעזרתנו. בינתיים לאט לאט נפתחו עוד חנות ועוד חנות וגם כן בתי מלאכה ובמשך הזמן הקצר קיבלה העיירה שוב צביון נורמלי. בקהילה התחילו לחשוב על בניין בית ספר חדש. אבל כסף מאין? אז נזכרנו שבאמריקה יש לנו בן עיר שהצליח מאד והוא מיליונר גדול ורק הוא יכול לעזור לנו במבצע החשוב הזה. היו לו אח ואחות בביבולרי, יענקיל זילברמן שהיתה לו מאפיה מול כיכר-השוק.

פנינו אליו במכתב ולא עבר הרבה זמן וקיבלנו תשובה שהוא מתכונן לבוא בעצמו ולראות את המצב במקום ובאמת כעבור כמה חודשים הוא הגיע ותרם 1 מיליון לירות על מנת שבית הספר יקרא על שמו, ס.ר. זילברמן.

היו עוד כמה תורמים רציניים, כמו מוריץ ובטל מ"בנקה מולדובה" מיסי. מרדכי סולומון וברוך גולדנר מביבולרי. כל יתר היהודים תרמו גם הם בחפץ לב למעלה מכפי כוחם.

כעבור שנה בערך נגמרה בשעה טובה ומוצלחת בנית בית הספר בתוספת אולם גדול לחתונות ונשפים. נרכשו רהיטים יפים למחלקות ולמשרד של בית הספר. ניבנה גם בית בשביל משרת בית-הספר והילדים זכו להכנס לבית ספר יפה, מרווח, שתענוג להימצא בו.

ועד הקהילה החליט לערוך חנוכת הבית. הזמינו קודם כל את התורם הגדול ש.ר. זילברמן, ויתר התורמים, פקידים גבוהים ממשרד התרבות והחינוך, ועוד פקידים שונים ואורחים שונים. היתה שם התזמורת הכי טובה מיאסי, מאכלים ממאכלים שונים, משקאות. גם גלידה לא חסרה, ואחרי כל הטקס והנאומים התחיל הנשף הגדול ותאמינו לי שעד אז ומאז עוד לא ראיתי שמחה שכזאת, עד אור הבוקר כמעט שלא זזו מהמקום.

זכור לי כי החל מאחרי חג הפסח כשמזג האויר מתחיל להיות יותר חם, העצים כבר ירוקים ולצעירים ולצעירות ואפילו למבוגרים מתחשק לטיל על המדרכות מקצה העיירה עד קציה והחל מחג השבועות היו הולכים כבר לפרוט להתרחץ. יום יום החל משעה 4-5 מחוץ לימי גשם היו מתרחצים בפרוט ובאמת זה היה תענוג.

החל מהשנים 1939-40-41 החלו החיים היהודיים להיות ממש קשים מנשוא. מפעם לפעם היו תופסים יהודים סתם והיו מרביצים להם כהוגן על לא חטא בכפם, והיה פחד לנסוע ממקום למקום ובפרט ברכבת. בשנים האלו גרם המזל שלי והייתי ראש הקהילה האחראי.

מזל היה שאני בעצמי ואשר לייבוביטש ז"ל היינו פחות או יותר בידידות עם הזנדרמים ועם יתר הרשויות המקומיות של אז.

כל יום שני ושלישי היתה לנו עבודה מאד סימפטית - לשחרר את היהודים שנאסרו על לא עוול ופשע. בסוף שנת 1939 אני ואיציק צוקרמן ז"ל שהיה גם כן חבר ועד הקהילה, הלכנו בשבתות לבתי הכנסת והזהרנו את הצעירים והצעירות לא להיראות עוד ברחובות בשבת אחרי הצהריים ולהפסיק את הטיולים כפי שנהגו בשנים הקודמות, מחשש קנאת הגויים.

בשנת 1940 התחילו להופיע פה ושם חיילים גרמנים והמצב נעשה עוד יותר עצוב ומסוכן. החיים היום יומיים מלאו דאגות ופחד תמידיים לימים שיבואו אחריהם. אבל לא היתה ברירה, מוכרחים היינו לסבול ולקוות שאולי אולי יקרה איזה שהוא נס לטובתנו.

בחודש מאי 1941 הגיע זמן הגירוש. אני בעצמי כבר לא הייתי בבית. היה לי ידיד טוב בין הזנדרמים והוא בא באופן סודי אלי הביתה מאוחר בערב וסיפר לי שאני מופיע ברשימה על מנת לשלח אותי לאיזה שהוא מחנה רחוק, ולכן עלי להסתלק מיד מהבית ולהסתתר עד שיעבור זעם.

בעיירה היה תוהו ובוהו ומצב רוח ירוד מטה מטה ולא נשאר אף יהודי אחד, כל אנשי ביבולרי הוגלו ליאסי.

על השתלשלות העניינים אחרי הגירוש יספרו חברים אחרים יודעי דבר.

סולומון ראובן

העיירה שלי - ביבולרי

סיפור דורנו ועיירתנו הינו סיפורה של כל עיירה יהודית שבמזרח אירופה מהמאה השמונה עשרה ועד למלחמת העולם השניה. זה סיפורם של אנשים הגאים בעברם ובמורשתם, השייכים בכל מאודם לעמם, המגשימים בדרך חייהם את הערכים היסודיים של עמנו ביחד עם חזון תקומת העם במולדתו.

תולדות עיירתנו משקפת את מסגרת חייה של כל עיירה יהודית, על המיוחד והאופייני שבה, מראשית גלויות מזרח אירופה ועד לחורבן הסופי, בימי מלחמת העולם השניה. אחת מהעיירות הללו, שבה פעמו חייה של קהילה יהודית תוססת, היתה עיירתנו ביבולרי, שעל גדות הנהר פרוט שברומניה.

כמו בימי נידדות העמים, כך מצאו ראשוני המתיישבים מפליטי הפוגרומים והפרעות שברוסיה, את מקומם על שפת הנהר פרוט, שחצה בין מולדביה ובסרביה.

על תולדות חייה, על אנשיה, עיסוקיהם, מנהגיהם, אמונותיהם וחלומותיהם, ברצוני להעלות זכרונות.

נפל בחלקו של הדור שלנו להיות שותף לחיי הזוהר של העיירה ויחד עם זאת לימיה האחרונים ולהשמדתה.

זכורים לי אורחות החיים הנעוצים עמוק במסורת שלנו, האנשים החרוצים, המשפחה המלוכדת, הבית החם היהודי, הסמכות של האב, המעביר את מורשת האבות, האהבה והדאגה ללא גבול של האם, הילד והנוער המתחנכים על ערכי ספר הספרים, טרחתם הבלתי פוסקת של הסוחרים הזריזים מעלות השחר ועד לשקיעת החמה, עבודתם המפרכת של בעלי המלאכה עד לחצות הלילה, החתונות המרגשות שבשימחתן ועליזותן הרעישו את העיירה מצהרי היום ועד

לבוקר שלמחרת, הדמויות הנהדרות של זיקני העיירה עם זקניהם הלבנים הארוכים, הריצה לבית הכנסת, אוירת הקדושה בהתקרב השבת והחג שבלב בערבי החגים, התפילות בבתי הכנסת והאמונה העמוקה בערכינו והחלומות העקשניים על גאולתנו.

מבין הדמויות האופייניות אזכיר מעט מאלו שעיצבו את רוח החיים של עיירתנו - אזכיר את הרב גולדנברג שידע לייצג וללמד את תורת וחוכמת ישראל תוך שמירת הקשר החי שבין תורתנו לחיים היום יומיים.

נזכיר את המורה בלוטינסקי שבחייו הצנועים והקשים ידע לחנך ולעצב את פני הנוער ולהחדיר בו את רעיון ההגשמה הציונית. דמות נפלאה ובלתי מתפשרת, משוכנעת בצדקת דרכו וביעודו כמחנך. בנו היחיד - מוני - שנפל על קידוש השם, בפוגרום מיוני 1941 שביאסי, הוכיח בגורלו את עיקר תורתו של אביו השכול, כי אין עתיד לעם היהודי, אלא במולדתו.

למי לא זכורה דמותו של הפרופסור מרקו סומר, המורה המהולל לספרות ולשפה הרומנית, עמוד התווך של בית הספר העברי-רומני, מאז היווסדו בשנת 1927, ועד לימיו האחרונים. הראשון בין מייצגי הקהילה ועניני החינוך לפני השלטונות הרומניים, המחנך המעולה, המתמיד במאמציו לגדל נוער משכיל, אנשי רוח ותרבות יהודית ואוניברסלית כאחד.

לימים, לאחר הגירוש מהעיירה, היה מרקו סומר הנציג של פליטי העיירה ביאסי ומנהיגה היחיד.

מי יכול לשכוח את דמותו הזוהרת של מנדל אנטוניר, שובר המוסכמות והשיגרה, הדמות התרבותית שבחבורת הצעירים, הרוח החיה להחדרת הספרות האידית והתיאטרון האידי, בשנותיו הראשונות להופעתו ברחוב היהודי, הלוחם להעלות הרמה התרבותית של הנוער ולחינוכו המתקדם. ואת הדמות הבלתי נשכחת של האינטלקטואל המבריק, סטרוליקה גולדנר, הצעיר בעל האופקים והידיעות הנרחבים. דמות של משכיל השוקד ומרחיב את ידיעותיו בהתמדה ומפיץ בינינו את התורות שנשבו בימינו, מפרויד ועד ברגסון וממרקס ואנגלס עד טרוצקי ולנין. בפוגרום ביאסי נפל גם סטרוליקה על קידוש השם, והוא בן 18 לחייו.

עם הופעת התנועות הציוניות בעיירתנו, התברכנו בצעירים מוכשרים. הראשון שבחבורה הוא מושקו אברמוביץ החלוץ הנערץ, מיסד תנועת השומר הצעיר, וזליג אנטוניר המחנך התוסס והחביב, מרקוצה גולדנר מיסד ה"צ.ט.ס." וד"ר שלמה קרויטורו (ז"ל) מיסד תנועת הביתר.

נזכיר את הדמות הנעימה לכל, רב מרדכי שכטר שבנוסף לתפקידו כשוחט לימד את הילדים חומש ורש"י והכין את נערינו לבר מצווה.

לא אשכח את דמותו החייה של פייבל סולומון, עובד יומם ולילה עם כל בניו במאפיה שלו, אך מקדיש את כל דבקותו ואמונתו בתורת ישראל, בתפילותיו כחזן בבית הכנסת של הבנאים.

ניגוניו הנעימים התמזגו להפליא בתפילתו השקטה, הכנה, החובקת לבבות, כולה שירה שבלב.

אזכיר גם את המשפחות הדומיננטיות של עיירתנו: אנטוניר, גולדנר, איסר ליבוביץ, סולומון, אברמוביץ, מאירוביץ, ביטמן, פרידמן, סטרולוביץ, וכן משפחת ברריו שבפתיחותה, עממיותה ואצילותה, שימשה מרכז משיכה והשראה לרבים מאיתנו.

ראשי הקהילה שידעו ליצור ולארגן את מוסדותיה, ליצג את תושביה, לבנות ולהחזיק את ארבעת בתי הכנסת, בית הכנסת הגדול של רוב הגבירים, בית הכנסת של החייטים, בית הכנסת של הבנאים והרביעי על שם "איסרס שיל". להקים ולנהל את בית הספר העברי-רומני עם לימודים בעברית בשעות אחר הצהריים, להחזיק את בית השחיטה, את בית המרחץ היהודי והמאפיה המיוחדת למצות לפסח. וכל הקשור בחיים הציבוריים כולל עזרה לעניים וחינוך לילדים מחוסרי אמצעים.

לזכותם של מנהיגי הקהילה יאמר כי הרבה נוסף, נשמר והתקדם בעיירתנו אודות לדבקותם בענייני הציבור ולטובת

הכלל. דמויות ממנהיגי הקהילה כמו אברהם הורוביץ, משה מאירוביץ, ברוך גולדנר, סטרול גולד הרשקו, הרמן פרידמן, מרקו אנטוניר ולידם אנשי "הקומוניטתה" כמו איציק צוקמן, סטרול ליבוביץ, איציק מוסקוביץ, ברקו סולומון, שולים ביטמן, שמיל גולדנברג, ניסים פרוימוביץ, ליבל ליבה, חיים מרקוביץ, איציק ציונטו וכו׳.

הבחירות התכופות להחלפת ההנהגה, שנעשו לפי כל כללי הדמוקרטיה, הסעירו לא פעם את הרוחות והביאו התרגשות רבה בקרב הקהילה, שהוכיחה את בגרותה ואחריותה.

פרק מיוחד ומזהיר תופס בתולדות עיירתנו הופעת התנועות הציוניות בהתחלת שנות העשרים של המאה וביניהן של תנועת השומר הצעיר. תנועה זו הביאה לבני העיירה את הרוח החדשה, האידיאל הציוני-סוציאליסטי, שנקלט באופן טבעי בליבו של הנוער היהודי השואף לרעיונות נעלים ולגאולת העם והאנושות כאחד.

על תנועת השומר הצעיר, יסופר בהרחבה על ידי חברים אחרים. לי נראה כי יסודותיו האיתנים והשקפת עולמו, חדרו יותר מכל לליבנו והם שקבעו את הדרך שבה נלך. אלו היו האידיאלים שהשתלבו להפליא עם הערכים האנושיים והיהודיים ששאבנו מהורינו, ממורינו ומחנכינו, מההווי של עיירתנו.

כולנו גדלנו והתחנכנו על אותם ערכים, דבקנו במסורת שלנו, הזדהינו עם ההיסטוריה של עמנו, למדנו להיות הומניים, תרבותיים, מוסריים, ישרים, כנים, צנועים, פתוחים לרעיונות נעלים וקשורים בעומק ליבנו לעמנו ולארצנו.

מערכים אלו שאבנו את כח קיומנו. בעזרתם עברנו את הגיהנום של השואה. מכוחם הגענו להגשים את תחייתנו.

כאלו הם בני עיירתנו.

מתולדות עיירתנו מימיה הראשונים, משנות הזוהר שלה ועד להריסתה והשמדת טובי בניה, מעלית ראשוני החלוצים משנות השלושים ועד לנהירה ההמונית לחופי הארץ, מסוף שנות הארבעים והחמישים, מהתקבצות רוב שרידיה בארץ, מחדירת בניה לכל תחומי חייה, מהקיבוץ והמושב ועד לאוניברסיטה ולבתי חולים, אנו למדים את כל התהליך ההיסטורי של התקופה, מחייה השקטים והשלווים של העיירה היהודית, דרך השואה והחורבן ועד לתחיית עמנו וארצנו, משתקפת התקופה הנוראה והמופלאה כאחד, שבתולדות עמנו.

*

מאיר גולדה

בנתיב היסורים

כרוב הנוער המקומי נמניתי אף אני עם חברי קן "השומר הצעיר" והשתתפתי בכל הפעילויות. היתה זו יציאה מאפילת הבית ומפגש עם בני-ות גילי וכך נחשפה בפני מציאות חדשה המבוססת על רעות ונאמנות לדרך הציונית-סוציאליסטית. הדבר הסב לי שמחה ונחת רוח ונגלה לפני עולם חדש רחב אופקים ונשגב מעיני.

נאמנה הייתי לתנועה עד שבאו הימים השחורים של דיכוי היהדות והציונות ותנועות הנוער נאלצו להתקפל ולצמצם פעילותן הגלויה.

בשנת 1939 החלו הרדיפות, והלגיונרים והמשטרה החלה להציק לנו. אני יחד עם אחותי פייגה נשלחנו למחנה עבודת-כפיה בטרנסילבניה. עוד קודם לכן משראה אבינו את המצב המדרדר וכי עולים עלינו - החל מקבל התקפי לב. ואנו היינו מחוסרי כל ורעבנו ממש ללחם. לא היה לנו אפילו במה להגיש לו כוס תה. אבא נפטר 10 ימים לפני פינויה של ביבולרי. הגירוש החל בתחילת חודש יולי 1940 עם מסירת בסרביה לרוסיה. כל האוכלוסיה היהודית הורחקה מנקודת הגבול וכך נדדה גם אמנו ושאר ילדיה ליאסי. כל אחי אף הם נשלחו למחנות עבודה.

במחנה בטרנסילבניה שהינו יחד עם ליאון וז'אק פרידמן, משה בן אבא סולומון (האופה) בנות לייבל זינגר (אסתר וצילי), זליג אברמוביץ, פרוים זינגר, עדה לייבוביץ ועוד. המחנה היה מכותר עם שלושה גדרות והשמירה היתה קפדנית ומעולה.

בשנת 1942 חזרנו מהמחנה - כמובן ליאסי, למעצר-בית. קשה לתאר את אשר עבר על משפחתנו, על האם המסכנה וילדיה - בהעדרנו. אנו לא מצאנו מחסה ובאין קורת-גג לא היה איפה להניח ראשינו. אף אחד לא רצה לקלוט אותנו, כולם חששו ואנו הלא היינו ברשימה השחורה וחשודים בעיני הבולשת. וכך התגלגלנו כבנים ללא בית. ממש נמאסו עלינו החיים ומרוצים היינו כשבאו שוב לעצור אותנו.

אבל הפעם נשלחנו אני ופייגה אחותי לטרנסדניסטריה למחנה המוות הידוע לשימצה Vapniarca , שם חיינו בתנאים תת-אנושיים. סבלנו מרעב וצמא והיינו מייללים כחיות-פרא מרעבון. ניזונו מקליפות תפוחי אדמה שגנבנו מהאיכרים וזה היה מעין "לוקסוס". התרחצנו ושתינו ממימי השלג והכפור והחורפים ומרבית ימות השנה היו צוננים נורא. ישנו בקסרקטין עזוב ופרוץ ללא חלונות ודלתות. תבשילי האוכל שסיפקו לנו היו מאפונה מורעלת שכתוצאה מכך קיבלו רבים שיתוק לכל ימי חייהם. לאחר שהכרזנו שביתת רעב התחילו לחלק לנו בשר סוסים חולים שגם בהם נגע השיתוק מאכילת האפונה הזאת. אחותי פייגה חלתה שם ממחלת קיבה אנושה, ופירפרה בין חיים ומוות ואני התעניתי לידה רבות. בעצם הימים ההם התרגשו עוד אסונות על משפחתנו ואנו כלל לא ידענו משך השנתיים ההן. נפטרה אמנו בגיל 53 כי לא יכלה לראות בסבלנו ובחיי הניוון והרעב שפקדונו.
משנעצרנו, התלווה ורץ אחרינו אחינו הקטן חיים-פנחס. מן הסתם ידע שנשאר הוא ללא משענת ומיאן להפרד מאיתנו. הוא הורחק בכוח ע"י משמרות השוטרים תוך שמרביצים לו באלות על ראשו. לאחר מכן עקב המכות שקיבל ובהיותו חולה אנוש, שבק חיים באמצע הרחוב והוא בן 16 בלבד. הובא למנוחות בבית העלמין ביאסי.

משהתקרבה החזית בתחילת שנת 1944 הוחזרנו לרומניה, אך במקום להביאנו ליאסי, נשלחנו ללוגוס במעצר בית. היינו שם מעין בני ערובה עד לשחרורה המלא של רומניה. כעבור כמה חודשים הגענו ליאסי וכאן החלה הטרגדיה הגדולה כי היינו מחוסרי בית, ללא הורים וקרובים שיעודדו ויסעדו אותנו ויגידו לנו מילה טובה.

אך בזה עוד לא מלאה כוס התרעלה, כי ימים ספורים לאחר חגיגות הנצחון, בשוך גלי ההתלהבות, נורתה ונהרגה אחותנו הגדולה שיינד'לה והיא בת 29. היא הטובה והנבונה שהיתה משענתנו היחידה עם פטירת הורינו - שילמה אף היא מחיר דמים אכזרי.

בשנת 1948 הגיעה ארצה אחותנו הקטנה בינה׳לה דרך תנועות הנוער. היא נשלחה למגורים למושב עין-עירון שליד כרכור, התחתנה ונולדה לה בת. והנה באמצע שנות 1952 חדרו לביתם אנשי "הפדאין" ורצחוה נפש. בת 26 היתה במותה והותירה אחריה את שושי הקטנה.

כך התאכזר גורלנו. לאחר 23.8.44 נרשמתי למפלגה הרשמית שם, ולמען הקיום וגידול ילדי התחלתי לעבוד, אך שאפתי כל הזמן להגיע ארצה, יותר מודרכת ע"י ילדי - כדי להגשים חלומי. והנה הגעתי הנה רצוצה ושבורה בעקבות הסבל שעבר עלי בגירוש ובמחנות והנסיונות המרים בהם התנסינו. מכל המשפחה נותרנו מתי-מעט.

מקורות משפחתנו משקף נאמנה את אשר עבר על יהדות אירופה והתלאות שהתלוו כתוצאה מרדיפות נגד עמנו. בבואי ארצה ידעתי כי הגעתי לחוף מבטחים ותקווה עמי, כי אנו שחשנו על בשרנו עול המגף הנאצי נדע ימים יותר טובים.

בגאוה נושאת אני זכרונות נעורי מביבולרי ואומרת תמיד שנכונה היתה דרכנו בחינוך הציוני בה גדלנו וחבל ששילמנו מחיר כה כבד עדי הגיענו לישראל.

צוקרמן דוד

לזכר סבתא אסתר חיה - שכל חייה היו קודש לעזרת הנצרכים.

ערב שבת בעיירה

שנים רבות עברו מאז, אולם השבת נשארה חרותה בזכרוני. לא פעם מבצבצות לפני עיני מחזות ותמונות חיות מן העבר הרחוק. הן מצטיירות כאילו זה היה אתמול. זוכר אני את דברי הסבתא "בוא דוידל נצאה קצת לדאג לשבת". זה היה על פי רוב ביום שלישי בשבוע, יום אחרי יום השוק, כשהפרוטה היתה מצויה אצל רובם וגם הלב היה פתוח לצדקה. היתה סובבת בעיירה עם מטפחת מיוחדת בידה ואוספת "נדבות". למעשה, זה לא היה איסוף כסף גרידא. היא קראה לזה "מתן-בסתר". זו היתה מעין עזרה דלה לרכישת מצרכים לשבת למשפחות ובודדים (והיו כאלה!) שלא היה לאל ידם להכין את השבת. קיימת היתה איזה חוקה לא כתובה של שותפות חובה ודאגה שכל בית ומשפחה בעיירה יחוג את השבת והחג מתוך הרגשה של נוחות והנאה הראויה לשבת. ואיזה טעם מיוחד לחיים היה לשבת בעיירה. איזה הרגשה של שלווה ושל נשמה יתרה. ונעשה הכל שכל הפרעה לא תהיה לאידיליה של שבת. כבר ביום השישי הרגשתי איזה שינוי, כי יום שישי, כאילו היה פרוזדור כניסה לקודש ששמו שבת. קטנה היתה העיירה, רחוב אחד ארוך שאנחנו הילדים קראנו לו "סטרדה פרינציפלה" ועוד רחוב צדדי "די קרומע גאס". עיירה יהודית טהורה. מספר הלא יהודים היה פחות מעשרה. משני צידי הכביש, מקצה אחד עד סופו בתי יהודים, סוחרים, בעלי מלאכה שונים, עגלונים, בעלי בתים שמצאו את מחייתם בכבוד ושנים על שנים המשיכו בארח חייהם, מדור לדור.

יום שישי, עוד חושך בחוץ, טרם הפציע השחר, כאילו איזה כוח מיוחד דוחף את כולם להתעורר. היתה ההרגשה והדאגה פן לא יספיקו לכלות את מלאכת ההכנה לקראת שבת. איזה

כוח של התנדבות מיוחדת של כל בני המשפחה לכבוד הבית לקראת שבת. ראשית יש לרוץ לשוחט לשחיטת העוף. כמעט בכל חצר היה כלוב עם כמה עופות ולשבת בחרו את העוף הכי גדול, הכי יפה - הלא זה לשבת קודש ולשלוש סעודות. הרגשת שאפילו התרנגול "עולה" בשמחה קרבן והוא שליח מצוה.

ובבית פנימה גיוס ממש למבצע המיוחד. כאן היתה חלוקת עבודה. הבנות בטיפול בבית והסבתאות והאמהות במטבח. הבנות הופכות את הבית. היום אין חוכמות. אסור להתרשל, יש לכבד את החדרים באופן רציני. להזיז, לנער, לשפשף, לאוורר כל מקום ולהגיע לכל פינה. לאפשר לאוירת השבת לחדור לכל פינה בבית. ואמנם איזה ריחות נעימים ורעננות מיוחדת הרגשתי בבית. החדרים כאילו שינו את צורתם, הרהיטים, הכלים וכל הבית קיבלו גוון אחר ויוצרים איזה אוירה מיוחדת חגיגית - כאילו עומדים לקבל אורח חשוב הבא ממרחקים.

האמהות והסבתאות מקומן במטבח. ריחות מיוחדים: התנורים מוסקים, אש מהבהבת ובוערת לאפיה ולבישול. התנור הגדול "ההויבן" לאפית חלות ועוגות למיניהם והקטן לבישול. אמנות מיוחדת היתה האפיה (כאן "האמנית" היתה הסבתא), צורות שונות של חלות ארוכות, שזורות, עגולות, נמוכות וגבוהות, וחלות מיוחדות לילדים. לכל ילד - חלה קטנה מתנת הסבתא לשבת. גם תור העוגות והתופינים הגיע וגם כאן כאילו יש מין התחרות לעוגה הכי יפה וטעימה, הכל הכל למען השבת. ועל התנור הקטן מצעד סירים מלאים מכל טוב בכל ומכל. תזמורת של כלים מזמזמים רותחים, גועשים, מעלים "הבל חם". ריחות רוחפים באויר, ריח ניחוח ממלא את כל חלל האויר בעיירה. מכל בית, מכל מטבח הרגשת כי השבת קרבה ובאה.

גם בבתי המלאכה אצל החייטים, הסנדלרים, הנגרים וכל יתר האומנויות העבודה נמשכת בקדחתנות לגמור לשווק את ההזמנות והמלאכה. השוליות מתרוצצים הנה ושם, מנקים, מסדרים את בתי המלאכה להכין אותם נקיים וטהורים לקראת השבת. גם העגלונים בדרכים היו מאיצים בסוסים "דיו קדימה מהר", הנה השבת מתקרבת. ואמנם גם הסוסים עשו מאמץ כאילו ידעו, כי גם להם מוזמנת שבת מנוחה ומנות דשנות של מספוא.

מנהג היה בעיירה שרוב הסוחרים היו מוציאים חלק ממרכולתם לרשות הרבים על המדרכה ע"י החנות. המדרכות נראות היו כמו שוק קטן עד הערב, כשהיו מכניסים בחזרה את הסחורה. לא כן ביום ששי, כבר בצהרי היום המוקדמים היו טורחים לרכז חזרה את הסחורה לחנות. המדרכה והרחוב התרוקנו, התריסים הוגפו והרגשת שגם הרחוב מתכונן לקבלת השבת. הרחוב שינה את פרצופו ואחרי הרעש, ההמולה והפעילות במשך השבוע, הסל נדחס, מספר ההולכים ברחוב התמעט. (אפילו הגויים ידעו ששבת אצל היהודים זה דבר קדוש). מפה ושם ראית אבות ובנים עם תיקים ומגבות נוהרים לבית-המרחץ לטהר את הגוף והנשמה. ואלו שלא הלכו למרחץ כיבדו את עצמם ברחיצה בגיגית או קערה. ואיזה מחזה נהדר אפשר לראות - ילדים ובפרט ילדות ונערות יושבות בחוץ על שרפרף או אדן החלון רחוצים ומיבשים את שערותיהם בקרני-השמש.

עם שקיעת השמש כאילו עפ"י אות מלמעלה נפתחו הדלתות והחלה נהירת המונים לבתי הכנסת - מצוחצחים, מלובשים ונקיים מכל רבב. כאילו בתוך הבגד שוכנת דמות אחרת, נשמה אחרת. הצרות והדאגות של השבוע (שלא מעטים היו אצל רבים) פרחו ונעלמו, נדחו הצידה. עולם עם אוירה חדשה קם ויהי. אושר מיוחד קרן על פני האנשים - אוירה דשבת.

ארבעה בתי כנסת היו בעיירה ולמרות שמרבית בני העיירה לא היו דתיים מושבעים, בשבת כל בתי הכנסת היו מלאים מפה לפה. הכל מואר, נקי ומצוחצח. היתה לך הרגשה של מקדש-מעט. כי נוסף לבית תפילה שימש הבית גם מרכז קהילתי, רוחני וחברתי. כאן נפלו המחיצות. הסוחר ובעל המלאכה, ה"גביר" והעני, כולם היו שווים לפני "המקום", ומקום זה הגביר את הבטחון של כולם. הפרט הרגיש שהוא שייך לאיזה אגודה, חברה שבשעת צרה ושמחה יהיו שותפים לו והוא יהיה שותף להם.

השבת איחדה את כולם ונתנה כוח להמשיך הלאה למשך ששת

ימי המעשה הבאים. תמה התפילה. בחוץ חושך (לא תמיד האירו הפנסים את הרחוב!) וכולם חוזרים לבתיהם. מכל בית דרך החלונות והדלתות בוקע אור נרות השבת, שמלווים את הקהל לכל אורך הדרך הביתה.

ובבית פנימה שוכנת שבת המלכה. השולחן עם מפה לבנה. הפמוטים עם נרות שבת דולקים, החלות מכוסות במפה רקומה, היין בכוסות והפנים הצוחקות של בני הבית, הכל וכולם כאילו לוחשים שבת שלום, מלאכי השלום, מלאכי עליון.

לזכר פרנסי העיירה

כשרציתי לעלות על הכתב את פעולותיה ושרותיה של הקהילה בעיירה, נזכרתי בביתנו. שם, באחד הארונות היתה מגירה. "מגירה של אבא" קראנו לה. היא היתה מלאה ודחוסה ניירות ומחברות, קבלות ומסמכים שונים ומשונים. אלה לא היו מסמכי המשפחה, כי אם מסמכי הקהילה. אבי שימש בהרבה קדנציות גזבר או סגן יושב ראש הועד. לנו, לילדים, אסור היה לחטט במגירה זו; אולם בתורת נער סקרן הצצתי מדי פעם לתוכנה. והנה מה שמצאתי:

פנקס גדול, כנראה, תמצית ההחלטות של ישיבות הועד. הרבה ספרים. קויטלך לשחיטה, פנקס קבלות על תשלומים החודשיים לבית הספר, כרטיסים לבית מרחץ, תיק אולם החתונות, פנקס לעזרה בסתר, תיק הודעות ותשלומים לעובדים, למורים, לגננות, לרב, לשוחט, לשרתים של בי"ס ושל בית המרחץ, תיק הוצאות והכנסות של בית העלמין וכו׳. לא כל מה שהיה רשום היה מובן לי אז. כעת, נדמה כי תוכן המגירה הזו מעיד מה רבה, עניפה ורחבה היתה פעולתו של ועד הקהילה. הארגון היה למופת - מחוץ לטיפול בבתי כנסת שהיה שייך לגבאים - בדרך כלל הועדה הקיפה בפעולותיה את כל שטחי החיים. אפשר להגיד; צורת הארגון והחוקים הפנימיים ליוו את כל תושבי העיירה בחיים היום-יומיים, עד למותם.

נעביר מבט לאחור לראשית העיירה. עוד משחר ימיה, מתחיל הארגון או המוסד הזה "הקהילה" לתפקד, ואני מסתמך על מה ששמעתי פעם מאחד הדודים שלי ז"ל. התארגנותה התחילה עוד בסוף המאה הקודמת ובתחילת המאה שלנו. לא ביום אחד קמה והתפתחה כל מערכת הארגונים של הוועד. אנשי בראשית, אבות הארגון, והנושאים בעול הראשונים היו מספר בעלי בתים, אנשי אמון ויושר שהיו למניחי היסוד לארגון הזה. נזכיר רק הראשונים כמו מיכל סולומון. חבר מפלגה הליברלית, מקורב למלכות, אדם אציל ומכובד, היה הדובר והקשר בין הקהילה והשלטונות הרומנים. אברהם הורוביץ שהרבה שנים שימש ראש הועד בפועל הפך במרוצת השנים למנהיג העיירה. אדם אשר כל שכבות העיירה כיבדוהו ונתנו בו אמונם. בעל יזמה ומארגן מצויין. טיפל ודאג לענייני חינוך וחברה. הרשל גולדנר, סוחר ואדם דתי, ישר וענו טיפל בענייני דת, רבנים, שוחטים ובית קברות. ליב צוקרמן, פועל, למעשה קבלן-בנין, שימש נציגם של בעלי מלאכה. אדם בעל מרץ רב ואיש אמונים של בעלי המלאכה. נוסף לרביעיה הנ"ל היו עוד כמה בעלי בתים שהתחלפו בתפקידים מדי פעם בפעם.

פיתוחה של העיירה, הרחבתה, גידולה במובן המספרי, החברתי, הכלכלי והתרבותי הביאו גם לישום מערכת ארגונית ושיפוטית רחבה. בוועד היו 11 חברים אשר נבחרו פה-אחד לשנתיים מתוך הסכם בין מעמד הסוחרים ובין בעלי המלאכה.

והנה, אנחנו אחרי מלחמת העולם הראשונה בשנת 1920, רומניה גדלה, בסביבתנו צורפה לה בסרביה, צרפו כפרים יצרנים, התחיל שיקום ועיבוד הקרקעות - תוצרת חקלאית, תבואות, בעלי חי, הכפרים נהפכו לצרכנים ולקונים פוטנציאלים לביגוד, הנעלה, בניה וכו׳. התחילה פריחה כלכלית. חלקם של בעלי מלאכה ומקצוע בעיירה גדל והלך. הם הרגישו את עצמם מקופחים ביצוג בועד ודרשו יצוג יותר הולם בהנהלת הקהילה. ברור שקמה התנגדות מצד בעלי המאה. בהגיע זמן חילוף המשמרות בוועד, הוכרז על בחירות בקלפי.

היו שתי רשימות - אחת של סוחרים ואחת של בעלי מלאכה. שני הצדדים דאגו לדוג ולשבץ ברשימתם מועמדים משני המעמדות. העיירה צהלה ושמחה. בפרט הנוער המבוגר. ניתנה לו הזדמנות לצאת מהשיגרה. זכורני שנת בחירות כזו, עם שתי רשימות, בראש רשימת בעלי המלאכה הופיע ליזר גולדנר שהוא אמנם סוחר גדול ואחריו שורה של בעלי

מלאכה. מצד שני, רשימה ב׳, עם מ. מאירוביץ סוחר תבואות, בראש הרשימה. בתור סגן ראש הועד היה איציק צ׳יונטו שהוא סנדלר במקצוע. בעיירה מלחמת בחירות, כרוזים, מודעות, אפילו בבתי הכנסת. תעמולה מקומית רצינית מצד שתי הרשימות. התחממות האוירה וויכוחים, מריבות קטנות, ושיכנוע. העם הולך לבחירות, לקלפי ממש. כולם הבינו, שטובת העיירה היא לא בפילוג, או בפירוד בין התושבים, כי אם באיחוד ודאגה לענייני הכלל. לכן בכל קדנציה השתדלו להרכיב את הרשימות כך שכל שכבות האוכלוסיה היו מיוצגות בתוך הועד. השתדלו בכל פעם להחליף אנשים, לצרף אנשים חדשים, ולהרחיב את כתף הנושאים בעול. עם זה התרחבה פעולתה של הנהלת העיירה, הקיפה את כל חיי הפרט והכלל, יצרה כלים ודפוסים בכל שטחי חיי העיירה. אפשר להגיד נוצרה מסגרת שדאגה לתושביה מיום הולדתם, בשמחתם ובאבלם, בחינוך הילדים ובחיי חברה ותרבות. הבה נדפדף קצת בפעולתה המעשית היומיומית של ה"קומוניטטה" כפי שקראו לה (לקהילה). בשטח החינוכי: מדור זה היה בראש דאגת הועד, הדאגה התחילה מהגיל הרך. בשנת 1919 נוסד גן הילדים הראשון. עד אז כל הבנים למדו בחדר (הבנות חופשיות מלימודים) אצל יוסף דיק׳ס. אני זוכר עוד את החדר החשוך שלו עם ריחות מהמטבח. השולחן הארוך וסביב הספסלים עם הסידור הפתוח וה"טטל". הרבה לא למדנו אבל קמץ אלף בית ידענו... והנה איזה שינוי - "גן ילדים". בבית הכנסת הגדול לומדים ושרים בעברית. בשנה השניה יש כבר גננת מדופלמת, הגב׳ גרוסקופ ולומדים ילדים וילדות ביחד, שירים עבריים, אוירה יהודית ציונית, מסיבות בחגי היהודים.

אני זוכר עוד את השיר העברי הראשון שלמדנו "מה בסוכה זו אבא טוב שלי - אתרוג, אתרוג חביבי וכולי". זה לא לימוד תורה. זה קצת חילול בית הכנסת, הרינון הוא גדול. הועד עושה מאמצים והנה יש גם כיתה לגן. והזאטוטים הקטנים יכולים להמשיך בשקט את הלימודים בלי הפרעה מצד החלק הקיצוני הדתי.

הקטנים גדלו, הגיעו לגיל 7, הגיע תור הליכה לבית ספר. כאן הדאגה רבה, יש לדאוג ליום לימוד ארוך, שהילדים לא יסתובבו בטלים, שלא יצאו לתרבות רעה. לומדים 6 שעות, 4 שעות לימודים כלליים ברומנית, 2 שעות עברית. הילד עסוק בלימודים משעה 8 בבוקר עד 4 אחרי הצהרים. למעשה תחת פיקוח וחינוך בכל היום. ב"ה לדוגמא, בארגונו ובסידוריו. תמיד הוועד דאג למורים ומחנכים טובים, לריהוט ומכשירים, לסידורים נוחים לתלמידים, ומעל הכל היתה דאגה שכל בן או בת יבקרו בבית הספר, אם יש, או אין אמצעי תשלום.

הסדרי התשלום היו חודשיים ומודרגים לפי המצב הכלכלי של המשפחה. והיו די משפחות שהיו פטורות מתשלום - העיקרון שכל ילד יקבל את מנת התורה וההשכלה היסודית. ולא רק זה, בתקציב הוועד היתה קרן "עזרה".

המדובר הוא בסיפוק ספרים וביגוד (למרות שלא היתה תלבושת אחידה) לכל אותם התלמידים שמצבם של ההורים לא איפשר להם לספק. העיקרון שכולם יהיו מצויידים בביגוד ובספרים, ולאפשר להם להגיע לבית הספר כתלמידים שווים בכל.

בשנת 1924-1925 מספר הילדים גדל. הכיתות בבית הספר "אין דר קרימר גאס" צרים מלהכיל את כולם, המצב נהיה קשה ודורש פתרון. בית הספר הישן על "השס" נשרף ע"י הרוסים במלחמת העולם.

יש מגרש גדול וריק ואיזה חורבה במרכז. להקים בי"ס חדש, משימה קשה, מאמץ כספי גדול. הוועד קורא לגיוס כספים ותרומות. התושבים התגייסו. מי במעט ומי בהרבה. קונים לבנים ויוצקים יסודות. אי אפשר להתקדם, אין אמצעים. פונים לעזרה למוסדות ממשלתיים, ליהודים מבחוץ, אך העזרה זעומה. רוצה הגורל ובחיפוש אחרי מקורות נדבנים, נמצא באמריקה הרחוקה בן-עיר, ממשפחת זילברמן, שהגיע למעמד כלכלי רם. יש נדבן, יש כסף, ממשיכים לבנות. הבניה מתקדמת במהירות והנה עומד על תילו בנין מפואר, כיתות גדולות ומרווחות, חדר מורים, ספריה, חדרי שירותים, אולם גדול להתעמלות, לחתונות, תענוג לעיניים. לא לשוא היו מאמצי הוועד. והנה, מגיע

הנדבן מאמריקה לחנוכת בית הספר. נשף גרנדיוזי עד אור הבוקר, העיירה צוהלת! הוועד רושם לזכותו עוד דף, עוד צעד קדימה, להמשך חינוך הדורות, בתנאים נוחים ומודרניים. בסיום תיאור ביה"ס לא נקפח את האולם לתפארת, אולם גדול לחתונות, להרצאות ולכל מיני מופעים. הוא היווה מרכז לחיים החברתיים והתרבותיים ותרם הרבה לקידום החיים בעיירה.

מי עוד זוכר את "המקווה" הישנה, הטבעית, במורד שפת הפרוט. מי עוד זוכר את הבנין העלוב ע"י המקווה. לא קל היה להגיע בחורף ובקיץ, לכתת את הרגלים קילומטרים מחוץ לעיירה. והיו יהודים כשרים דתיים והרבה בעלי בתים שחפצו לכל הפחות פעם בשבוע, לקראת שבת קודש, לטבול במקווה. ואיפה הנשים הצדקניות והכלות ועוד... בעיה קשה לבני העיר. וכידוע לא היו מקלחות בבתים וגם תנאי רחיצה אחרים חסרו. והנה עוד משימה לוועד: הקמת בית מרחץ חדש ומודרני. עם כל אביזריו, אמבטיות, ברזים, מים חמים, וקרים. "שוויץ בוד" מקווה, ודוד קיטור גדול. מי ישכח את פונטלי השרת, מי לא זוכר את נהירת התושבים בפרט ביום ששי ובערבי חגים ואת התענוג הגדול – האמבטיה, את התנור עם האבנים הלוהטות, והאדים שעלו. את הצעקות "הוי הוי" מעל לספסל העליון ודלי העץ עם המים הקרים. והמקווה החמה והקרה עם סיום כל טקס הרחיצה. אדם אחר, אדם חדש, נקי רצעיר חוזר הביתה מהמרחץ.

שנים רבות נמשך בנין בית המרחץ, דלים היו האמצעים. כסף רב דרוש היה להשקיע בהתקנת כל השכלולים הנ"ל. כל וועד חדש הוסיף נדבך על נדבך, כי ידעו שזה אחד הצרכים החיוניים לתושבי העיירה. כך זה נמשך שנים, אך התווסף עוד מפעל חשוב בעיירה.

מי מאיתנו לא הלך פעם בשבוע ולפעמים גם יותר עם עוף לשחיטה למרדכי השוחט. מי לא זוכר הבנין הקטן עם אביזרי השחיטה המסודרים מאחורי בית הכנסת הגדול. לא תמיד היה סידור כזה. שנים על שנים השוחטים עמדו תחת גגון קטן ושחטו את העוף המסכן שהיה מתגלגל על האדמה, מתלכלך, מזדהם, עד שהוא הוציא את נשמתו. והנה גם לשטח זה הגיעה הגאולה, גם כאן לא בקלות באה הישועה, כי לא תמיד היתה מצויה הפרוטה בקופה, להשקעות ולשיפורים. אולם תמיד עמדה לפני הוועדים השונים הסיסמה לקידום ולשיפור, לתנאים יותר טובים.

והנה התחיל להפשיר השלג, פעמי האביב מתקרבים והפסח קרב ובא. בראשיתה של העיירה, כל בעל בית צריך היה לדאוג לעצמו, להביא את המצות ממרחקים. חלק היה מביא מיאסי, חלק משטפאנעשטי הקרובה. לרבים, זו היתה בעיה לא קלה. עולה על הפרק הדאגה לספק מצות במקום, בתוך העיירה. ביוזמת הוועד נבנה תנור אפיה גדול באולם גדול עם מכונות וכלים, והנה הפלא! אפשר לאפות מצות במקום, יש גם אנשים שלמדו את המקצוע, ומפורים עד פסח עושים ימים ולילות ואופים מצות. ישנן מצות בעיירה וכל בעל בית ביראת כבוד בא ומזמין מצות וקמח מצות, אין דאגה, אין צורך לנדוד למרחקים. יש בידי העיירה לספק מצות לכל דכפין. לא רק זה, יש גם בוועד קרן מיוחדת "קמחה דפסחא" קרן הדואגת למצות לכל אותן המשפחות שידן לא משיגה לקניית מצות בערב פסח, וכך כל בני העיירה, עני כעשיר, יכול לחוג את חג הפסח כהילכתו. ומי לא זוכר את הסדר בבית, והפתיחה "הא לחמא עניא".

לבסוף עוד שטח בטיפולו של הוועד, בית העלמין בקצה העיירה, בית הקברות המגודר והמטופל להפליא, מצבות שורות שורות, הנקיון להפליא, אותה הדאגה והכבוד שהשתדלו לתת לבן עיירה בחייו, ניתנות לו גם ב מותו. זה שאמרנו, הוועד בפעולתו דאג וטיפל בבני העיירה מיום הולדתם ועד סופם...

דור הולך ודור בא. מדי פעם התחלפו האנשים, כוחות חדשים נרתמו לפעולה ולדאגת הכלל, עוד הרבה פעולות ומעשים טובים רשומים לזכות הוועדים.

כל המאמצים שהושקעו בארגון, שנמשך עשרות בשנים, נגמר ונסתיים בצורה כה טראגית ועצובה.

"ימים נוראים"

לא על הימים הנוראים של חודש תשרי ולא על אלו (הימים) שבין כסה לעשור כוונתי לספר, כי אם על ימים נוראים שעטפו את עיירתנו ואשר בישרו בואו של הרבי משטיפענשטי. כי הרבי משטיפעשטי "דער שטפינשטער רבי" נערץ הוא, צדיק ושליח אלוהים. כך היה מקובל לחשוב אודותיו. ירא שמים, קדוש, אחד בדורו.

הרבי משטפנעשטי מגיע לעיירתנו! דבר לא רגיל הוא. החסידים מבין תושבי העיירה מתכנסים חיש מהר ובעגלות וכרכרות אצים רצים הרחק מחוץ לעיירה להקביל פניו של הרבי ולהשיק עמו כוסית משקה "לחיים" על אם-הדרך במקום המפגש.

וככה היו חוזרים עם פמליה כבודה ומכובדת לעיירה. כאן בתוך העיירה היו מקדמים פני הרבי בצורה מיוחדת במינה. חסידים אחרים שהיו בציפיה לכניסת הרבי העירה היו ממתינים עם דליי מים בידיהם, ובהופעת הפמליה עם כרכרת הרבי בראש היו שופכים את המים תוך כדי התזה בפני הכרכרה של הרבי כנהוג וכאות "למזל טוב" ו"ברוך הבא"!

בשתי שורות משני הצדדים ניצבו היהודים מן הכביש עד לפתח הבית וכל החסידים מושיטים ידיהם לרבי ל"שלום עליכם". הרבי נמוך הקומה התקדם לאיטו כשמשני עבריו מחזיקים ותומכים בו הגבאים. יש אומרים שאפילו "גויים" עמדו בשורה כדי לזכות בנגיעת-יד של הרבי "הקדוש" וב"שלום עליכם."

ימים של חרדה אך גם של שמחה ותקוות היו אלו הימים בהם שהה הרבי בעיירה. מיד עם בואו של הרבי נכנסו תושביה לכעין מרקחה. זאת הרגשתי על פי השיחות והתכונה בעיירה. והלא כל תושביה התכוננו לבקר אצל הרבי "אונד זיך צופרוון". כי לעמך ישראל צרות רבות לאין ספור; על פרנסה לקויה, על בריאות ועל ענייני משפחה, ולנפש היהודי המאמין והדואב היה צורך במשען, ולמי לפנות לעת צרה ומצוקה? ומי יטה ארזן לתלונות של כל יהודי ויהודיה? בפני מי אפשר לשטח ולשפוך מר ליבו ולבקש איחולים וברכות? המיבטח והמשען היה רק הרבי. והרבי היה מאזין ומקשיב בארזן קשבת ובסוף היה מברך, מאחל, מעודד, מחדיר ומפיח בלב איש ואשה את התקווה והאמונה, כי אם הרבי בכבודו ובעצמו בירך, אזי יש תקווה ויהיה טוב. והלא הרבי משטפענשטי צדיק גדול הוא, ירא שמים, וקדושתו מקנה לו קשר סמוי עם יושב במרומים.

ואחרי הביקור אצל הרבי, הבטחון, השלווה ותקוות חדשות היו חוזרים ללב היהודי המאמין וכבר יכול היה לספר כי היה אצל הרבי "אונד זיך אופגיפרווט" והבקשה (באקושע) שלו התקבלה.

גם אצלנו בביתנו היתה תכונה כזאת. נקבע היום כדי לבקר אצל הרבי ויש למהר כי הזמן חולף עובר.

ובאחד הערבים אחרי שאבי ז"ל חזר מבית-הכנסת, אחרי תפילת מעריב, הכינו גם אותי, ואחרי שאמי ז"ל נתנה ברכתה תפס אבי בידי ויחד הלכנו לרבי.

הרבי התאכסן תמיד אצל משפחת משה אנטוניר. והימים ימי סתיו, בחוץ קר, הלילות קרים ואף גשומים. אני זוכר את חדר ההמתנה המואר ומלא וגדוש באנשים המלובשים בבגדיהם החורפיים המסורבלים והממתינים בלי סבלנות לתורם להכנס לחדר השני בו נמצא הרבי. בדלת ניצב אחד הגבאים והכניסה רק לפי הסדר.

ממולי על גבי הקיר עצמו, מצוייר ציור שמן שצבעיו הכהים מבריקים לאור המנורה, ואני נועץ עיני בו כל אותו ערב. בפינה, על יד שולחן יושב גבאי אחר, אשר מחלק את "הקוויטלעך". זו פתקה בו הוא רושם את השמות, המלאים והכפולים של כל בני המשפחה של הפונה, כפי שנהוג אצל היהודים, ורק עם "הקוויטל" הזה אפשר היה להכנס אצל הרבי. אחרי שהתעייפתי מרוב המתנה וכבר רציתי לישון,

הנה הגיע גם תורנו להכנס לרבי. אני צמוד לאבי המחזיק היטב ביד את "הקויטל", מתקרבים לדלת והגבאי פותח אותה ואנו נכנסים לתוך חדר אפלולי וחשוך. אני מפנה ראשי הנה והנה ומחפש את הרבי, אך הוא איננו בנמצא. הסקרנות והחשש גם יחד תקפוני. ברגלים כושלות ובדחילו ורחימו אנו מתקדמים לאיטנו לעבר השולחן העמוס בערימה גבוהה של ספרים. עוד שני צעדים ובקצהו השני של השולחן לאור עששית, אני מבחין בכורסא גדולה וגבוהה. עוד צעד אחד והנה מתגלה לפנינו בתחתית הכורסא, כאילו מונח בתוכה, דמות בעלת פנים זוהרות, זהו הרבי, מבנהו קטן והוא תופס מקום מועט בתוך הכורסא הגבוהה, והגדולה. פניו קטנים וזוהרים וזקן שיבה עוטר פניו מכל צדדיו. אני כילד אשר רגיל הייתי לראות ולפגוש פנים בשרניות או מצומקות של יהודים מכל ימות השנה, פנים רגילות של יהודים, פתאום מתגלים לפני פנים בהירים במין לובן, וחלקים ללא כל רבב כאילו זה עתה יצאו מידי אמן האיפור, נדהמתי והוקסמתי מיופי ומלובן כזה, ותוך כדי כך התבוננתי כל העת על "תופעה" נדירה זו.

אנו בעמידה, הרבי מרים עיניו אלינו. אבי כחסידו של הרבי מברכו ב"שלום עליכם", והרבי מחייך. אבי מושיט לו את "הקויטל" והרבי מתבונן בו וקורא את השמות. אבי מציג אותי בפניו ומודיע לו שאני עומד לפני גיל המצוות.

הרבי מאוד שמח כאילו קופץ על המציאה ודורש ממני להיות יהודי טוב, להתפלל מדי יום ביומו ולהניח תפילין. אבי מתוודה בפני הרבי על תלונותיו והרבי כדרכו מאזין ומקשיב ולבסוף מאחל ומברך אותו בברכות הטובות ביותר "שהשם יתברך שמו", "יעזור לו בכל מעשה ידיו" וכו׳. אבי מושיט לרבי מטבע עם נקב באמצע, הרבי לוקח את המטבע לתוך ידו, עוצם עיניו ולוחש תפילה חרישית אשר נמשכת די זמן, ובסוף מחזיר אותה לאבי. והפעם לקראת הסוף אבי מכניס ידו לתוך הכיס ומוציא מתוכו מלוא כף יד של מטבעות בנות מאה לעיי כל אחת ומבלי לספורן מניח את כולן, אחת על גבי השניה, כעין מגדל גבוה, על השולחן נוכח הרבי.

אנו נפרדים מהרבי. הרבי שוב מחזיק את ידי ואני מרגיש את ידו החלקה, העדינה והרכה. הרבי אינו מרפה ממני וכאילו התעורר וביתר עוז ובשתדלנות מפנה אלי את מבטו וחוזר ומשנן בקשתו: "אתה שומע ילד", הוא אומר לי, "אל תשכח להתפלל יום יום ושתניח תפילין, אתה שומע? שתניח תפילין, אל תשכח".

נבוכותי מתשומת לב כה מרובה מצידו של הרבי. עיניו הקטנות והנוצצות שלו נעוצות בי ואני מרגיש אותן חודרות הישר לתוך עיני. למה תשומת-לב כה מרובה אלי? מדוע הרבי מפציר כל כך ולוחץ עלי? מדוע הוא פוקד ומצווה להתפלל ולהניח תפילין יום יום? האם ירד הרבי לסוף מחשבותי ולרחשי לבי, או שמא רואה בי הרבי ילד תמים לפי המראה החיצוני שלי?

כי הרבי נגע בדיוק במאבק הקונטרוורסלי הקיים בלאו הכי בתוכי וביני ובין אבי הממריץ בי תמיד להתכונן ולהתפלל לקראת בר-המצווה. ואני מחשבותי לא נוחות והן מפליגות ומדלגות למרחקים אחרים ולבי לא נתון לתפילות שהן נראות לי יבשות ומשעממות.

ואני עומד דומם ומנומס מול הרבי ובדרך-ארץ מקשיב לו וכדרכו של ילד אני מחייך קמעה לעומתו, מנענע ראשי לאות הסכמה מוסיף ועונה לו "כן" ובחצי פה.

הביקור אצל הרבי הסתיים. אנו פונים לעבר הדלת, שם עומד אותו גבאי שקידם אותנו בכניסה והפעם ניצב הוא מן הצד הזה של הדלת באפלולית - אולי בכדי שלא ייראה - וחוסם לנו היציאה. הוא מבקש את חלקו! גם לו מגיע חלק בעבור שרותו! זה נוהגו של עולם ואין בלתו. אבי שוב משלשל ידו לכיס ומחלק מטבעות.

בדרכנו הביתה אני מהרהר כל הזמן על המגדל הגבוה מדי, של המטבעות, שאבי בנה והשאיר על שולחנו של הרבי.

בבואנו הביתה, אמי מאחלת לנו מצידה שכל ברכותיו של הרבי תתגשמנה. אבי מוסר לה את הקמיע, המטבע, שהרבי בירך עליה, ואמי ממהרת ומשחילה חוט לתוך החריץ ותולה את הקמיע על צווארי.

ואני מלא התפעלות והתרשמות מהביקור אצל הרבי, ודמותו נשארה הרבה זמן חרוטה בי, כי בתוך החדר האפלולי

והחשוך (כמו מתוך ציוריו של רמברנדט) מזדקרת רק נקודה אחת מוארת במיוחד, אלו פניו המוארים של הרבי. פנים קטנות לבנות ובהירות עטופות הילה של קדושה והמפיצה אוירה מיסטית סביבו.

וזה הקמיע אשר אמור היה לשמור עלי מכל צרה ומצוקה, לחסן אותי מכל פגע רע, ולהביא לי אושר וכל הדברים הטובים שהרבי איחל לי, זה הקמיע נעלם ואבד לי וכנראה שזו הסיבה שלא היתה לי לעזר, כי יחד איתו נעלמו גם כל הברכות והלחישות של הרבי שהיו טמונות בתוך הקמיע הזה.

על ענייני הקהילה העברית שלנו

כפי שכתבתי התחילה בעיירה שלנו תקופה של קידמה, אבל לצערנו, לא זכינו כנראה לעקור מן השורש את הגורם למחלוקת על שוחטים ורבנים שהיה אז מנת חלקם של אנשי מריבה בעיירות הקטנות בכלל ובעיירה שלנו בפרט.

נפשי עייפה מאד לכתוב בעניינים אלה, אבל בכדי שהתמונה תהיה שלמה, מוכרח אני לכתוב גם על התקופה של מחלוקת.

בשנת 1905 פרצה מחלוקת בעיירתנו. מספר תושבים פוליטיקאים ובעלי יכולת כמובן, היה ברצונם לפטר שוחט אחד מהשניים שהיו אצלנו ולהביא שוחט אחר במקומו. עלי לציין שהשוחטים נתקבלו אז רק בדמי חזקה שהמועמדים למשרה זו שילמו אותה למפרע: ז"א בעת שהצעתו של המועמד נתקבלה. ומפני שהשוחט שברצונם היה לפטרו, היה ותיק במשרתו וגם הוא עצמו היה די מושרש במקום, היה קשה מאד להוציא לפועל את הפיטורין.

הפוליטיקאים השתדלו להראות את כוחם, הביאו שוחט שלישי, הרסו בזה את הארגון: את הבסיס הפיננסי שעליו הסתמכה הנהלת המוסדות הציבוריים והכניסו הפקרות בקהילה שהיתה פחות או יותר מאורגנת. עול החזקת שני השוחטים והרב שבעיירה נפל על אותו צד שהיה נגד הפיטורין. המעמסה לפרנסת שני השוחטים והרב שנפלה רק על חלק מתושבי העיירה תביא "לדעתם של הפוליטקאים", שהשוחט שהם מתנגדים לו יעזוב בעצמו את משרתו בלי לקבל חזרה את דמי החזקה ששילם בזמנו. הם עשו כל מיני פעולות במשך שלוש שנים בערך, בכדי לכפות על השוחט ומצדדיו להכנע. וכשהדבר הזה לא עלה בידם, סגרו את בית הספר העממי שנוסד בעמל רב כל כך מצד תושבי העיירה.

במחלוקת זו אני הייתי בין הניוטרליים. אבל סגירת בית הספר הוציאה אותי מניוטרליותי ועמדתי לצידם של רוב תושבי העיירה. אני לא רוצה להרחיב את הסיפור. עלי רק לציין שאחרי חמש שנים של מחלוקת שהתנהלה בדיפלומטיה יוצאת מהכלל (בלי קטטות ומכות, שהיה אז דבר מאד רגיל במקרה של מחלוקת) ניכרת שלום בין הצדדים. סודרו העניינים של השוחטים, ואני הייתי נאלץ לקבל עלי את התפקיד של גזבר הקהילה.

קיבלתי את התפקיד הנ"ל בתנאי לארגן מחדש את כל המוסדות הציבוריים ולהסדיר אחת לתמיד את ארגון השחיטה והרבנות, להעמידו תחת השפעת ועד הקהילה בכדי למנוע כל מחלוקת על נושא זה בעתיד. זה היה בשנת 1910–1911.

ועד הקהילה היה מורכב ממספר חברים מבין שני הצדדים. היו"ר היה מבין אלה שעוררו את המחלוקת ואני בתור גזבר הייתי מהצד שכנגד. הגענו בכל זאת לכלל הסכם בעניינים הדחופים ביותר: בענין ארגון השוחטים והרבנות, ובענין ארגונו מחדש של בית הספר לפי רוח הזמן. התקשרנו מחדש עם חברת יק"א בענין העזרה שקיבלנו מצידם והיא נתנה הוראות למפקח שלה על בתי ספר יהודיים מרומניה לבקר גם את בית הספר שלנו ולשלוח לה דו"ח על כל מה שסידרנו. פעלנו (אני והיו"ר) תוך הבנה מלאה בעניינים דלעיל. רק בקו אחד היינו מפורדים. הוא התנגד להרחבת החינוך. התנגדות זו התבלטה ביותר באחד הביקורים של המפקח מצד חברת יק"א, כשאני הצעתי בישיבת הועד, שהשתתף בה גם המפקח, הצעה להרחבה. הצעתי היתה, לייסד גן ילדים בעיירה אז היו קוראים לגן זה: "קורס אלמנטרי", בשביל ילדים בגיל 4–7 שנים ודרשתי שחברת יק"א תשתתף בהוצאות להקמת בנין מיוחד בשביל הקורס הנ"ל, וגם בתקציב השנתי. דרישתי היתה מבוססת על ההנחה שבגן זה יקבלו הילדים הכשרה מספיקה אשר תקל עליהם את הלימוד בספרי הקודש בבית הספר ולהתקדם בהם, מבלי שזה יפגע בלימודים בשפה הרומנית בהתאם לפרוגרמה הממשלתית. המפקח הסכים להצעתי. היושב ראש למרות התנגדותו להרחבת החינוך, שהצעתי בישיבות הקודמות, לא העיז להתנגד להצעה בנוכחות המפקח. בחזרו לפריס המליץ המפקח בדו"ח שמסר לחברה בעד הצעתי וכתוצאה מזה קיבלנו מכתב מחברת יק"א שהיא מסכימה

להשתתף בהוצאות ב-50% ממחיר הבנין והרהיטים וגם בהוצאות השנתיות - להנהלתו. במכתבה הנ"ל הדגישה החברה, שחשבון פתוח עומד לרשותנו, ואם במשך שנה לא נתחיל בפעולה אז יסגר החשבון, בלי כל זכות לדרוש מחדש את העזרה הנ"ל. למרות שחברי הועד וגם היו"ר לא התנגדו להצעתי בנוכחות המפקח מצאו בכל זאת דרכים שונות לנסיגה מהמערכה. השנה עברה בלי שום פעולה בענין זה, וחברת יק"א סגרה את החשבון שעמד לרשותנו. הדבר לא יצא איפוא לפועל הפעם. לא רציתי ללחום בעד התקציב להתחלת הבנין, בכדי לא לעורר איזה שהוא פירוד בהנהלת מוסדות העיירה. העיירה זכתה בכל זאת הודות לי לגן ילדים אחרי איזה שנים.

על בניית בית מרחץ ציבורי בעיירה

כידוע, לשם שמירה על דיני טהרת המשפחה, לא יכול להתקיים ישוב יהודי בלי בית מרחץ ציבורי עם מקווה, לפי דיני ישראל. בעיירתנו היה בית מרחץ כזה ישן מאד ופרימיטיבי, מלפני 90 שנה, ובמרחק רב מהחלק היהודי של העיירה. הדבר הזה הקשה מאד על התושבים להשתמש בו, למרות שהרחקת בית המרחץ מהישוב היה הכרחי - כי המקום בו הוא נבנה, המים נמצאו קרובים לפני הקרקע - והמקווה היתה כשרה במאה אחוז.

בכדי לגרום קשיים לועד התחילו היריבים בתעמולה מלווה בהסתה על כך שמתפקיד הועד איננו רק ל"הרביץ" תורה "חדשה" (הברה ספרדית) לילדים בבית ספר, אלא גם לדאוג לטהרת המשפחה ולדיני ישראל ולבנות בית מרחץ בקרבת הישוב היהודי. הם הצליחו גם לשכנע אנשים תמימים וישרים, שהיו בכל פעם לוחצים עלי בתור יושב ראש, בהעמידם מדי פעם לפעם את הדרישה הנ"ל. חברי הועד יעצו לא לשים לב לדרישות אלה, כי הן רק פרי הסתת היריבים, אולם עלי להודות שהדבר נגע גם ללבי, ולא יכולתי להשאר אדיש.

בסוף שנת 1919 התברר שהיתה בקופה יתרה בהכנסות של 10.000 לע"י (סכום גדול בזמנים ההם), במשך של 4 חודשים בלבד. הצעתי לועד שהיתרה הזו תהיה קודש לבנין בית מרחץ. לאחר היסוסים רבים הסכים הועד להכניס את יתרת העודף בהכנסות בתקציב של שנת 1920 כמפרעה לבנין בית המרחץ, אולם בתנאי שלא להתחיל בשום פעולה. אולם, הפעם אני עסקתי במצוה הבאה בעברה: למרות החלטת הועד התיעצתי עם המהנדס הממשלתי, לשם הכנת תוכנית בנין. הודעתי גם לועד על כך ובהסכמתו, כינסנו ישיבה של הועד בהשתתפות כשלושים נכבדים מבין הציבור,

והבאתי לפני הישיבה את פרטי ההצעה לבנית בית המרחץ. ניתנה הזדמנות למשתתפים לבדוק היטב את מצב המוסדות ואת התקציב הכללי המבטיח את קיומם של המוסדות האלה. ניתנה להם הזדמנות לדון על תכנית הבנין שהיתה משוכללת ביותר. היו כאלה, בעיקר מבין יריבינו שהציעו לבנות בנין ארעי, לשם חסכון בהוצאות.

כשעמדו להצבעה שתי ההצעות: הצעתי לבנין משוכלל לפי רוח הזמן, וההצעה לבנין ארעי, קיבלו הנאספים פה אחד את הצעתי, למרות שהגשמתה היתה כרוכה בהוצאות גדולות. הצעתי, שלמען כסוי ההוצאות תיערך מגבית בין התושבים למטרה זו. התרומות הראשונות ניתנו ע"י חברי הועד יחד עם הנאספים. נבחרה ועדת המפעל מבין אנשים שאינם בועד והם שניהלו בעזרתנו את המגבית.

רוב התושבים נענו לפניה, אולם חלק, ודווקא מבין בעלי היכולת בעיירה השתמטו מלהשתתף במגבית. הישיבה הפומבית של הועד חיזקה את האימון בועד. הועדה שנבחרה קיבלה בהתלהבות גדולה את התפקיד הציבורי שהוטל עליהם, לנהל את עבודות הבנין ולפקח על ההוצאה לפועל עד גמר הבנין.

החלו בבניה באפריל 1920. במשך שישה חודשים הוקם הבנין, אולם לא הספיקה הקרן לשם השלמתו. היה צורך בסכומים נוספים ולא היתה דרך אחרת מאשר לפנות שוב לנותני התרומות. הדבר היה בלתי נעים עבורנו. לכן, החלטנו לדרוש את העזרה בתור "מלווה פנימי". המלווה על ידי הוספה על מיסי השחיטה, שתהיה מוקדשת לכיסוי המלווה. שני הגזברים מבין אנשי הועדה קיבלו את הסכומים בכל חודש מגזברות הקהילה, ולפי הגרלה היו מחזירים מדי פעם לפעם את הכסף למשתתפים במלווה.

זו היתה פעולה נועזת שהיה הכרח לעשותה, אך יחד עם זאת החלטנו גם לבצע פעולה נועזת שניה: להרוס את בית המרחץ הפרימיטיבי לפני הימים הנוראים, בכדי להשפיע בזה על הצלחת המלווה. היה הכרח לעשות זאת כי אחרת היה בנין בית המרחץ בסכנה. העיקר, שכך קרה שבשנת 1920, נהנה הציבור בעיירתנו מבית מרחץ, רכוש הקהילה העברית, שניבנה לפי חוקי הטכניקה המודרנית בזמנים ההם, וגם לפי דיני ישראל. התלהבות גדולה שררה אז בציבור, בראותם את גמר הפעולה לשביעת רצונם של כל התושבים, אפילו של מתנגדי הועד.

שאלתי אז את עצמי ושואל אני גם כיום: כיצד קרה שעיירה ששררה בה עשרות בשנים מחלוקת עם שוחטים ורבנים, נהפכה תחת הנהגה והנהלה נאמנה לעיירה תרבותית. נעלמה כליל ממנה האוירה של מחלוקת וצמח בה קהל של תושבים בעלי מרץ רב ומסירות נפש ממש, בעד קיומם הבטוח של מוסדותיה הציבוריים. וגם שואל אני מנין היה לי העוז והכח לנהל את ענייני הציבור בעיירתנו, אם כי קטנה, אך בין תושביה הרבה אנשים משכילים והוגי דעות? האם לא השי"ת פעל כל זאת? ודאי, כי מאת השי"ת היה לי העוז לנהל את קהילת הקודש הזאת בביבולרי, דווקא בזמן שהתכוננתי לעזוב את העיירה ולהתישב ביאסי.

בפעילות - לשרות העם

עיירתנו ביבולרי הצטיינה מאז בייחודה ואחדותה העדתית ועמדה תמיד מוכנה להיענות לציווי העם ולקריאת המנהיגים הציונים והלאומיים. ועם זה היתה פתוחה לכל משבי הרוח הפוליטיים של המדינה. מעורבת בכל המפלגות למיניהן - ערה ותוססת. אבל תמיד העדיפה את הצרכים הקהילתיים והיהודיים והמהלכים הציוניים שהכתיבו שנות העשרים.

זכורני ביקורו של נשיא ההסתדרות הציונית העולמית ד"ר חיים וייצמן ברומניה. בהגיעו ליאסי נסעה גם משלחת מהעיירה כדי לקדם פניו. במשלחת זו היו א' ברוך גולדנר, יו"ר ההס' הציונית במקום, סגנו א' חיים-לב קוסבר והחתום מטה. היה בד"ר וייצמן איזה קסם אישי וחן מיוחד אשר קירב אליו את "עמך" ונטע בו מעין שביב תקוה להמשך הדרך הציונית. חזרנו מעודדים מלאי התרשמויות מן המפגש הבלתי-אמצעי הזה וחילקנו חוויותינו עם מקורבינו ששתו בצמא בשורת הציונות המתחדשת וחידשו אמונם ברעיון שיקומו של עמנו במדינה שבדרך. הדבר התרחש באמצע שנת 1927.

בשנת 1933 היה מעין שידוד מערכות בעיירה. יו"ר הקהילה הא' משה מאירוביץ עבר לגור ביאסי. חבר הפעילים שנמנו עם "הגברדיה" הוותיקה חש כי הגיע הזמן לחילוף משמרות ולהזרים דם חדש במנהיגות המקומית. בבחירות לקהילה שהתקיימו אותה שנה על בסיס של מלחמה אלקטורלית רצינית ומתח רב - זכתה רשימתו של סרול גולד הרשקו, ואני נכנסתי כחבר ועד הקהילה בתפקיד מבקר פנימי.

פעולתנו היתה עניפה תוך פיתוח יזמה רבה והרחבת מוסדות החינוך והדת בעיירה.

באמצע שנות 1940 עם מסירת חבל בסרביה לידי הרוסים ובהיות עיירתנו ביבולרי נקודת גבול - קיימתי בשיתוף עם יו"ר הקהילה דאז ר' מרדכי אנטוניר - מגע רב-היקפי עם השלטונות במחוז כדי להרחיק את סכנת הגירוש מן העיירה.

בחודש מאי 1941 ארגנו משלחת לבוקרשט לאותה מטרה, בה נמנו: יו"ר הקהילה ר' מרדכי אנטוניר ומנהל בית הספר היהודי מרקו זומר, בראש המשלחת שהתיצבה בפני השלטונות עמד הא' גנרל מיחאי נגרוצי. סיוע רב בקיום מגע זה הגיש לנו הא' שמאי פוגלמן.

הסברה שהיתה לה אז מהלכים אמרה כי עיירות-ספר המונות מעל למאתים משפחות לא יורחקו ממקום מושביהם. ואמנם המנהל זומר הרכיב רשימה של 215 בתי-אב המתגוררים דרך קבע בעיירה. אך כאמור כל ההשתדלויות האלו לא נשאו פרי ולאחר הבטחות נישנות בא צו הגירוש וכל האוכלוסיה היהודית נדדה לעיר המחוז. וחזתה גם במו עיניה את האבדון בקרונות המוות והתנסתה בתלאות אין ספור - וכפסע היה בין החיים והמות. גם אנוכי שריד של אותה רכבת שנדדה הרבה ימים במסילת יאסי-פודול אילואיי, ובנס יצאתי בחיים מהטרגדיה הזאת.

כידוע היו הא' יצחק צוקרמן ז"ל וברוך סטרולוביץ יבדל"א מראשוני העצורים והמגורשים שנשלחו למחנה העבודה הפוליטי ב- Vlasca בשנת 1940, וזה עקב התיקים (Caziere) שהיו שמורים בגינזך המשטרה וחשדות השווא שהוטחו עליהם ועל מרבית יהודי ביבולרי בשל הפעילות הציונית במקום. ערב אחד נטלתי יזמה והחילותי לשוחח עם הפרטור פריקה על מאסרו של הא' צוקרמן שהוא יהודי מאמין חף מפשע ואשר תהום רבה רובצת בין דעותיו והחשד בקומוניזם, רל"צ. תוך כדי דיבור הוציא הפרטור דף נייר והחל לכתוב טופס בקשה בענין העציר הנ"ל. משסיים אמר לי: טול נייר זה וגש לגב' צוקרמן. בקש שתכתוב ותחתום בעצמה ואני אוסיף חוות דעתי הנכונה על האיש. ואמנם בשובי למחרת ללשכתו מצאתי טיוטת תעודת יושר מנכנה בתוספת המלצה חיובית מטעם הפרטור למינהל מחנה העבודה הנ"ל. ובאמת בעקבות מיסמך זה הוחש שחרורו של הא' צוקרמן ממעצרו.

אברהם ראובני

בימי המלחמה

משפחתי היא משפחת שורץ מביבולרי שכללה את הורי ז"ל ראובן וליפשה, אחי מנדל ולייבה (כיום אריה), אחותי אסתר ואנכי הקטן אברהם (אברומלה).

הנני זוכר את ביתנו בביבולרי שעמד מחוץ לעיירה, ממש בקרב הגויים. בית אבי היה בית יהודי מסורתי בו נשמרה השבת והחגים למרות היותנו בים של גויים ומרוחקים במקצת מחיי החברה של העיירה.

הבית שלנו היה לפנים אורווה שנרכשה על ידי אבי משכננו הגוי הרומני יון הזקן ואבי הפך אורווה זו לבית כאשר בחזית היתה חנות מכולת ותבואה וביתר שני חדריו התגוררנו אנו.

ביום פרוץ המלחמה נצטווינו לעזוב את ביתנו שהיה קרוב ממש לגדות הנהר פרוט ונאלצנו להצטופף בבית אחד הקרובים בעיירה. מסרנו את מפתחות הבית, יצאנו ברגל לעבר העיר יאסי. בנקודה מסויימת באחד הכפרים הורשינו לעשות חניית לילה ומסביבנו שמרו הז׳נדרמים. לפנות בוקר כאשר השכמנו נותק חלק ממשפחתנו ונדד בדרך אחרת, נדמה לי דרך "פודול אילואיי", ביניהם אחי לייב ואחותי הגדולה אסתר.

אנו הגענו ליאסי כעבור יומיים ואילו אחי ואחותי הגיעו באיחור. אחותי חלתה בדרך בריאומטיזם אשר התפתח אחר כך לשחפת, דבר שכילה את כוחותיה.

אנו נדדנו מדירה לדירה (שכורה) ביאסי והתקיימנו בקושי כפליטים ובחודש יוני 1943 נפטרה אחותי לאחר מחלת השחפת שגרמה לדעיכתה לנגד עינינו ממש.

היה זה בליל ה-5 ביוני 1944 כאשר התעוררנו לקול נפילת פצצות והשמים היו מוארים בפצצות תאורה מוצנחות שהאירו כבאור יום. למזלנו אחי האמצעי לייב-אריה לא גר עמנו באותו זמן מפאת חוסר מקום ולן במאפית ספיקולנדרי, שם שימש כשולית אופה.

מיד עם השמע רעש הפצצות קפצנו ממיטותינו, הורי ואנוכי ורצנו לתעלה חפורה בחצר - מכוסה בקרשים ועפר, ששימשה כמקלט.

לאחר זחילתנו למקלט נזכרה אמי שאחי הגדול מנדל נשאר לישון בחדר. אמי ואבי חשו להעירו וכאשר היו בדרכם חזרה למקלט התפוצצו שלוש פצצות בחצרנו, הבית נהרס והורי ומנדל אחי נהרגו.

אני נותרתי איפוא, בחפירה עם עוד זוג זקנים. בעמל רב ובעזרת הזקן השכן הצלחתי לזחול החוצה מהחפירה ונשכבתי על הארץ.

כך שכבתי בחצר כל הלילה כאשר מסביבי חורבן ועשן שריפה מבית שכן עד שהאיר השחר.

בבוקר באה אחת מאחיות אמי לראות מה שלומנו ומצאה אותי בין ההריסות.

מאז נדדתי בין קרובי ואחר כך בבית יתומים בבוקרשט ומשם בדרך בלתי ליגאלית דרך הונגריה, אוסטריה ואיטליה הגעתי ארצה בשנת 1947.

ניצני התחיה הציונית בעיירה

חיי העיירה זרמו באפיקם הרגיל, כשאחינו בני-ישראל נתונים בעול דאגתם היומיומית לקיום הוגן ושמירה על הצביון הדתי-לאומי שלהם. ואם כי לסביבה ה"גויית" היתה השפעה על קצב החיים, הרי חשו עצמם היהודים כמעט תלושים ורחוקים מכל הקלחת הפוליטית והיוו מעין שבט נפרד ומבודד. על כן איחדה אותם תדיר השאיפה הציונית. ואפילו שינון התפילה ערב ובוקר: "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" לא היתה סתם אמירה בעלמא כי באלפי עבותות של געגועים ואהבה היתה כרוכה הכמיהה והערגה לחידוש עצמאותנו על אדמת האבות כדי לחיות ולהיות ככל העמים. היה זה מעין מפלט בצר להם אבל גם בימים כתיקנם לא רפתה הדבקות הזאת. לכן במסירות ובידועין נאחזו יהודי העיירה בכל תנועה וזרם שהלהיטו והלהיבו נפשו של העם.

וכך היה גם בימי הצהרת בלפור בסוף שנת 1917. זכורני, שבאותו יום התקיימה בעיירה חתונה וכרגיל נערכת החופה במגרש שלפני בית-הכנסת הגדול שבמרכז, בשעות הערב. אותו זמן כיהן הער"ד אלתר אהרון כמנהל בית-הספר היהודי. במהלך טכס החופה הוציא מר אלתר שולחן מבית-הכנסת ומיד עם שבירת הכוס, בטרם פצחה התזמורת בניגוניה, קפץ על השולחן והחל לשאת נאום נלהב ומליצי בקול רם ובלהט מעין כמוהו, ותוך הבאת פסוקים מן התנ"ך פירש מה משמעות ההצהרה עבורנו היהודים ששנות גלות אלפיים ניתקו אותנו מהשורשים ופיזרו אותנו בין העמים. הנה הגיעה הגאולה אמר - ועל עמנו להיות גאה ונכון לזה כדי להפנות כל מרצנו ואוננו לציון - ולהיהפך לעם יוצר ובונה. נאומו התמשך כשעה תמימה, ומענין לציין שאף אחד לא פרש ולא זז ממקומו. כולם קשובים היו למסר זה ומאושרים כי הגענו לכך. ובאמת הוא סיים בברכה ש"החיינו" כשכל הקהל עונה אחריו "אמן". סביב למחותנים התקבצו המון העם והקשיבו בדריכות לנאום גם כאלו שלא היו מוזמנים ואף "גויים" התגודדו ותהו לדעת מה מתרחש כאן.

בתום הנאום ירדו כולם מהמדרכות לכביש וכך יחדו פסענו בסך תוך שירה באידיש ועברית כשה"כליזמר"ים מסקולני מנעימים במזמוריהם. במצב רוח מרומם ובריקודים בילינו כל אותו לילה, והיתה זו חוויה בלתי נשכחת שנחרתה עמוק בתודעתנו - עד עצם היום הזה.

ועוד זכרונות עמי הקשורים לשלהי שנות ה-20. היה זה בתוך מלחמת העולם הראשונה וסגל המורים בבית-ספרנו היה מורכב אז, לרוב, מסטודנטים יהודים שלמדו באוניברסיטה של יאסי. הם שהביאו לנו לראשונה ספרים באידיש ומקצתם בעברית. וכך נוסדה מעין ספריה קטנה שהכילה בעיקר מיצירותיהם של הקלסיקאים שלום-עליכם, מנד´לה, אנסקי, פרץ ועוד. נפתחו בפנינו אופקים חדשים - הצעירים התודעו למקורות וקשרו גורלם עם תנועות התחיה.

בקרב הנוער המתבגר עיקר הפעולות נוהלו ע"י מנדל אנטוניר כשלידו מסייע ישראל גולדנר ועוד חבר פעילים. וכך החלטנו גם להציג מחזה באידיש. בחרנו את "הדיבוק" של אנסקי.

אנו הצגנו באולם של האחוזה כשהממונה מטעם - מיודענו א´יסאק בררו מגיש לנו את כל העזרה. ברם האולם היה בעל תפוסה קטנה כך שהצטרכנו לחזור ולתת עוד כמה הצגות כדי שכל האוכלוסיה היהודית מהעיירה וסביבתה תוכל לצפות ולהינות.

בתפקידים הראשיים הופיעו סרול גולדנר, מנדל אנטוניר, ברוך צ´יונטו, מאיר מאיר ועוד.

לאחר הצלחה זו הבאנו עוד הצגה משל פרץ סמולנסקין בשם "א שנירעל פערל" (מחרוזת פנינים) וגם היא הוכתרה בשבחים וההשתתפות בה מירבית ולשביעות רצוננו.

היו אלו מהסממנים הראשונים של התעוררות יהודית בעיירה והצטרפותנו הצעירים לזרם התחיה. והיה בזה אות להופעת תנועות הנוער הציוני בעיירה שכבשו והביאו לשינוי רדיקלי בתודעה היהודית שלנו.

ציוני דרך - למשפחה אחת

לזכר זקנינו שהלכו בדרך חתחתים והבקיעו לנו נתיב חיים

היו משפחות שהטביעו חותמן על חיי הרוח של העיירה או נשאו רעיונות קידמה תוך שהשאירו עקבות בולטים בהווי חיינו הגלותיים. הם ראו עצמן כנושאי אידיאה לאומית-חברתית וחתרו להגשמתה.

על צאצאי משפחת ר' שמעון-פרץ בן אברהם (אברמוביץ). אפשר להגיד כי העמיסו את רעיון הציונות על כתפיהם; היו ראשונים שיצאו חוצץ נגד דעות קדומות ותפיסות גלותיות ויישמו בפועל - עצם ההגשמה תוך עליה ארצה והתערותם בה. הם היו בעצם הדגלנים של הציונות בעיירה וראשוני בני ביבולרי שתקעו יתד באדמת המולדת. ויציאה ממבוך העיירה תוך עזיבת עמדות ופרנסות בטוחות - לא היה דבר של מה בכך. אבל אחת היתה דעתם שצריך לחולל שינוי, לעזוב מחשכי הגלות ויהי מה. לא תמיד מצאו אוזן קשבת ומאור-פנים ולעיתים ליוותה אותם ביקורת מרושעת וקשר שתיקה על כי הפרו שלוות הגלות ומאזן האי-איכפתיות ששרר אז. ובימים ההם הצטרכת באמת להיות חלוץ ההולך לפני המחנה ומבחינה זו הם היו מגדל אור לבאים, כי בעקבותיהם צעדו המונים והחלה הזרימה החלוצית, תחילה דרך חניכי קן השומר-הצעיר במקום שהגשימו חזונם, עד שרחב האפיק ועם העליה הגדולה הגיע המון העם אנוס עפ"י מציאות מחייבת וערעור תשתית הקיום הפיזי-לאומי של עיירתנו.

עם הגירוש וגמר הקרבות, נוכחו רבים לדעת - שביבולרי ומדינת רומניה שוב אינם מקום בטוח: כי איננו רצויים שם ויש לצעוד בדרכי ראשונים שבדיעבד השכילו לראות בעיני רוחם את המתחולל ובא והגיעו למסקנה הגיונית יחידה: שישראל היא הפתרון היחידי לעמנו.

מה שידוע לנו על ר' שמעון פרץ בן אברהם הוא שהיה אדם אמיד, בעל-בעמיו. עיסוקו בנגרות והנלווה לזה. מעורה בציבור ומכובד. ביתו תמיד פתוח לכל מבקשי עזרה והוא לא דוחה שום פניה. הוא משמש גבאי משך שנים רבות ב"איסער שיל". באשר למחלוקת בימים ההם (בענייני שוחטים וחינוך מתקדם בעיירה), לא תמיד הוא ניצב בצד הנכון - אבל לרוב הוא פסיבי, אך מקורב לבריות ועל כן זוכה ליחס דומה.

לר' שמעון 4 בנות ושלושה בנים שגדלו כנהוג להגיד - בבית טוב וקיבלו חינוך יהודי-מסורתי. הבנים, בעיקר, הם אנשי מעש וחרוצי-כפים. הבן הקטן ישראל הי"ד נספה במלחמת העולם הראשונה (בערב ראש-השנה תרע"ט 1918) והדבר מטיל צל כבד על כל המשפחה משך ימים רבים. האמא ברכה, ביחוד, אינה חדלה להזכיר את "בן הזקונים" ולהספידו כל חייה.

החנות של שלמה אברמוביץ

הבת הבכירה שיינדל-ריזל (רייזה) נישאת לר׳ אברהם בן אליעזר-נחמיה הורוביץ ולהם נולדים ארבעה בנים ובת. ר׳ אברהם ומשפ׳ הם בעצם ראשי החוליה המוליכה ציונה ואבן שואבת שבעקבותיהם באה ומגיעה ארצה כלל "החמולה". את ר׳ אברהם אפשר להגדיר כמרדן, אדם ההולך במישור שהיתוה לו, הוא שובר מוסכמות ודבק בדרך הקידמה הציונית, מוכן לוותר על הטבות פרטיות - הולך בדרך הקוצים ומגשים מאווייו. לו מגיע כל הכבוד על ראייתו המפוקחת, דבקותו לאידיאל ומסירותו למען הענין. ראשיתו במלחמה ללא סייג לביטול מוסכמות בתוך העיירה - בניהול מערכה נגד קאריירסיטים ועסקנים למיניהם. הוא שניצב ללא חת למען ייסוד וקיום בית-ספר עברי (עם הברה ספרדית) וגם גן-ילדים נוספן (קורס אלמנטרי) על טוהר השפה העברית. ר׳ אברהם מצטיין בנקיון-כפיים ומנחיל לקהילה היהודית ערכים ומוסדות שאין להם אח ודוגמא בעיירות אחרות. וכך נוסדים ספריה, אולם קריאה, בית-מרחץ מודרני לימים ההם ומעון "לינת צדק" בו מוצאים מחסה עניי הסביבה הפוקדים את העיירה. אדם זה לא מתפתה - ועתידו החומרי-רוחני כלל לא חשוב בעיניו. לכן אינו מוכן להגר לאמריקה כמצות אחיו ובני משפחתו. ולמען ארגון הקהילה ופעילותו הציונית אינו מש מעמדותיו ומוותר כך על המשך לימודיו הוא - אם כי את החינוך התורני השלים מאה שערים והיתר הלא בא לו מנסיון החיים. למען עתיד ילדיו והמשך לימודיהם התיכוניים-אקדמאיים עוזב הוא את העיירה בשנת 1922 לאחר שהותיר בסיס מוצק של ארגון קהילתי למופת.

גם בעיר המחוז יאסי אין ר׳ אברהם הורוביץ קופא על שמריו. הוא ראש וראשון לפעילות ציונית ולמען עשיית נפשות לישובו של הר-הכרמל. הוא גם מניח יסוד לפעילות הסברה בערי השדה, ולימים בא לתור את הארץ ולראות עין-בעין מה מתחולל באחוזת "סיר הרברט סמואל" בה הוא חבר פעיל והמדרבן מטעם החברה לרכישת קרקעות ובנית בתים שם.

כדי שלא ימצא חלילה תלוי ומשועבד לפרנסה - דבר שיאלצו להיוותר בארץ רומניה - מחסל הוא עסקיו שנראים די פורחים - כך שבנו מתתיהו-אריה שהשתלם במִנהל חשבונות, הוא המפרנס היחידי במשפחה. ברם משמחליט מתתיהו שהינו חבר ההנהגה-הראשית של השומר הצעיר - להגשים חזונו בשנת 1932 חש ר׳ אברהם שהגיעה גם שעתו להגר עם משפחתו לארץ ישראל. מתתיהו היה בעצם חלוץ ראשון - יליד עיירתנו ביבולרי.

ובהגיע משפ׳ הורוביץ ארצה בשנת 1934 צפויים לה ימים קודרים של חוסר עבודה ומעש. ושוב זה מתתיהו חבר קיבוץ מעברות המגיש עזרה חומרית למשפחה ומסייע לבנית בית קבע על הר הכרמל. לדאבוננו נספה מתתיהו בתאונת דרכים קטלנית בערב ראש השנה תש"ב והוא בן 36, מותיר אחריו אישה ובן בקיבוץ. אסון שכול שני מתרגש על המשפחה עם פטירתה של הבת חייה-שרה העלמה העדינה שנדדה בשנות המלחמה בערבות רוסיה יחד עם אחיה הרופא יהושע-דוד יבל"א - מגיעה ארצה והולכת לעולמה בשנת 37 לחייה (1948).

ר׳ אברהם אינו נח על זרי דפנה כל ימות חייו - ולמרות הגיעו ארצה רצוץ מתלאות ועמל חייו בחתירתו לציון - נרתם גם כאן לפעילות ציבורית. רואה ברכה בעמלו ובהתפתחות בנית ה"האחוזה" שלו ושמח עם קימום המדינה. עם החלטת האו"ם על הקמת מדינה יהודית - משגר הוא איחולים לראשי הסוכנות - בו מביע שמחתו על שזכה בימי חייו בהגשמת החזון עליו חלם ולחם כל ימי חלדו. הוא גם מקבל מכתב תשובה מלהיב. ר׳ אברהם הורוביץ נאסף על עמו בז׳ טבת תש"ט מכובד ונערץ ע"י כל מכריו. מותיר אחריו כתב-יד בו משרטט הוא פרשת חייו הסוערים. הספרון שהוא גם עדות חיים לקורות חיינו הקהילתיים בביבולרי יצא לאור ביזמת בניו - בשבט תשי"א.

בנו בכורו של ר׳ שמעון פרץ הלא הוא ר׳ שלמה, אף הוא אינו מדיר שנתו ורעיון הציונות "מנקר" במשפחתו תדיר. עם עליתו של בנו מושקו ממייסדי קן השוה"צ בביבולרי - ולאחר סיור מקיף בארץ מחליט הוא לחסל עסקיו ולהצטרף לבוני המולדת (1936). ואם הבן מושקו היה החלוץ הראשון מהקן שלנו - הרי יש לזכור חסד ראשונים למשפחת שלמה אברמוביץ ולהוסיף לזכותה את אומץ הלב, ראיית הנולד

והדבקות במטרה, ואמנם בני המשפחה התערו בארץ וראו טוב. וברבות הימים היה בית שלמה אברמוביץ בחיפה - תחנה ראשונה לכל באי ביבולרי עם הגיעם ארצה.

אפשר להגיד שהניצוץ הציוני - היה מעין "מגפה" ליוצאי חלציו של משפ' שמעון פרץ כולל משפחות הבנות שנישאו לאישים. כי בתור חלוצים ראשונים מוצאים אנו שני בני פרומה (בת שמעון פרץ) ויצחק צוקרמן שהגיעו בתחילה בסוף שנות השלושים ואילו הבת סלי באה בעצם ימות ההסגר הימי וסגירת השערים של שנות המלחמה (1943) ובדומה מגיעה שארית המשפחה בטרם יסוד המדינה (1948). נמצא שר' יצחק צוקרמן ובני משפחתו שלחמו למען הציונות, מצאו פורקן לחזונם עם עלייתם ארצה.

וכך גם הגיעו ארצה 2 בנות פסיה (בת שמעון פרץ) ויוסף מייזנר בשנות השלושים המוקדמות והמשפחה התאחדה בראשית שנות החמישים. ומשנפרצו הגבולות בגל העליה הגדול, מגיעה ארצה גם ברנה (הבת הקטנה של ר' שמעון פרץ) עם בעלה אברהם אברמוביץ ובני ביתו. ואם נסקור בצורה הולמת תולדות בני משפ' שמעון פרץ אברהם - נמצא שכולם מצאו דרכם ישראלה. אחרון הבאים הוא שמעון בן הרש-בעיר שנושא בעצם שמו של הסבא (שמעון פרץ). אף אחרון המשפחה שנותר ברומניה: ר' הרש-בעיר הגיע לביקור בארץ לראות בבנו ולתכנן השתקעותו כאן, אך לדאבוננו נפטר בטרם עת ומצא קבורתו בעיר גלץ. בניכר לא נותר זכר לשלשלת בני משפ' אברמוביץ, להוציא את הבת רבקה (בת דודנו הרש-ביער).

יוצאי אילן היוחסין של ר' שמעון פרץ מונים כאן בארץ למעלה מתשעים נפשות והם פזורים על פני המפה הפיזית של ישראל כולה - החל מקיבוץ שמיר בצפון דרך בואכה קיבוץ מגן ובאר-שבע בדרום. כולם אנשי עבודה, מעורים בהווי המולדת ומיישמים הלכה למעשה בכוח האידיאל ורצון הקיום הלאומי - את חזונם. הם נמצאים בכל מערכת חיינו ונתנו חלקם בבניה והגנת המולדת. מתוך המשפחה ניספו ונכחדו על קדושת השם והמולדת: אהוד בן דורה ומושקו אברמוביץ בן קיבוץ שריד שנפל על גדות תעלת סואץ במלחמת ההתשה (1979) ואשר בן סלי ומשה כגן מקיבוץ שמיר שקיפח חייו בנפלו לתהומות ואדי יהודיה שברמת-הגולן (1972).

הננו למדים שר' אברהם הורוביץ שהיה ראש וראשון והבאים אחריו ממשפחת ש. אברמוביץ והילך - ראויים לכבוד על שראו בישראל דרך חיים, לא נרתעו מאבני נגף וזכו להתברך מפרי עמלם.

לקודמינו - לצועדים בדרך הלא סלולה - נשמור תמיד אימונים וזכרון יקר

*

ראובן מייזנר דסקלו

המורה בלוטינסקי

התמזל לי והייתי תלמידו של המורה בלוטינסקי בכל כיתות בית הספר היסודי וגם בשנים שלאחריהן. נמוך קומה, צנום, שחום-פנים ועם שפם שחור. היה מתמודד עם הילדים הקטנים שבכיתה ואנו דווקא אהבנו לשהות במחיצתו בשיעור לעברית, כי כאן למדנו ללא פחד, לא משום אהבתנו לתורה או לימוד לשמו אלא שבשיעור לעברית הרגשנו עצמנו יותר חופשיים ומשוחררים ולא כמו בשיעורים הרגילים ברומנית, כשהמורה היה קפדן וניהל את הכיתה במשמעת ברזל, בעונשים ואפילו לעיתים במכות. לא כך בשיעור לעברית. לכן אצל המורה בלוטינסקי היינו עושים חיים כי המורה הזה לא היה קפדן וניהל כיתתו ברכות ואולי זו הסיבה שלא הצליח להשתלט עלינו. המורה הטוב נאלץ היה לכן לסבול בגללנו ואנו נהנינו מחולשתו והשיעור לעברית היה עבורנו מעין הרפית מתח ורוגע.

ככה זה היה בכל ארבעת שנות לימודי בבית הספר היסודי. אחרי גמר חוק הלימודים המשיך המורה בלוטינסקי להורות באופן פרטי. ואז הוא היה יותר קרוב אלי ואני אליו. ראיתיו מקרוב והתפעלותי גברה - הכיצד יודע וזוכר המורה בעל פה כל כך הרבה סיפורים ופרקים מספר התנ"ך ושירים מהספרות? איך מונחים ודחוסים בתוך ראשו הזעיר של המורה כל כך הרבה תורה? התבוננתי לראשו של המורה שלי, למצחו השחום, רקותיו הישרים והמבריקים כשוורידים דקיקים כחלחלים עוברים עליהם. רק בתוך רקות כאלו - תיארתי אז לעצמי - נחים ויכולים להשתמר כל כך הרבה אוצרות גלומים וידע בלתי נדלה בספרות ותרבות יהודית.

כך זה קרה שבזמן שאני עוד ילד העומד עדיין בפתח "הפרדס", מנסה לקרוא את המילים החדשות והקשות בלתי מנוקדות מן התנ"ך או מספר "הביכורים" ומשתדל להכינן ולאכסנן לתוך מוחי והמורה שלי כמעין מתגבר מבטא אותן בעל פה, בקלות מבלי להתבונן בתוך הספר.

ישבתי הרבה ערבי חורף בתוך ביתו החם ולאור עששית, כפוף על הספר למדתי עברית והמורה על ידי. כדרכו היה מחמם גופו בשתית התה עם החלב "המסורתי". לתוך כוס התה המהביל היה מוזג קצת חלב אשר היה מתמזג עם התה עד שהיה נהפך כולו לבן. קוביה של סוכר היה שובר לחתיכות בעזרת צבת קטנה עשויה ממתכת צהובה, מן הסתם נחושת, ואת פירורי הסוכר הזעירים היה אוספם לתוך כף ידו ומטילם לתוך הכוס. מן החתיכות הקטנות של הסוכר היה מכניס חתיכה לפה וממשיך כך לשתות את המשקה שהכין לעצמו. את המנהג הזה של שתית תה עם חלב בתוכו הביא כנראה ממקום מושבו הקודם מבסרביה, אך אני כילד, חשבתי לתומי שאולי גם זה אחד הסודות הקסומים של המורה בלוטינסקי, סוד לידע כה רחב ורב.

וכך תוך כדי לימודי נכנסתי לאט לתוך עולם היהדות והתגלו לפני נבכי וצפונות אוצרות עמנו, עולמו הרחב של התנ"ך וגיבוריו, תקופת נביאי הזעם והנחמה, עד שידעתי לדקלם גם אני בעל פה תוכחתו של הנביא ישעיהו: "שמעו שמים והאזיני ארץ, כי ה' דיבר".

גם פירוש רש"י ודף גמרא למדתי אצל המורה בלוטינסקי, כי הכרחי היה לדעת על... "שור שנגח את הפרה", או: "המניח כד ברשות הרבים". נפרץ לעיני המעין של הספרות והשירה החדשה והעתיקה החל מתקופת הזוהר של ימי הביניים עם שירי יהודה הלוי "ליבי במזרח ואני בסוף מערב".

רושם חזק עשו עלי שיריו של ביאליק אשר החדיר בי נוף גלותי עם העוני והסבל של עמנו בגולה, כמו שירת "היתמות", "אנחתי" ו"אם יש את נפשך לדעת", ו"המתמיד".

בלוטינסקי מצא את הרגע המתאים כדי להתריע בנו בדבר תוכחה ונבואה ולהזכיר כיצד היו לומדים לפעמים: "התדעו כמה תצטערו ותרצו לדעת יותר כשתהיו גדולים"?

אזהרותיו של מורנו לא תמיד מצאו הד בליבותינו כילדים,

וקולו לא חדר לתוך אזנינו האטומות, כי לא רצינו להרהר ולדאוג למה שעלול להיות כשנהיה גדולים.

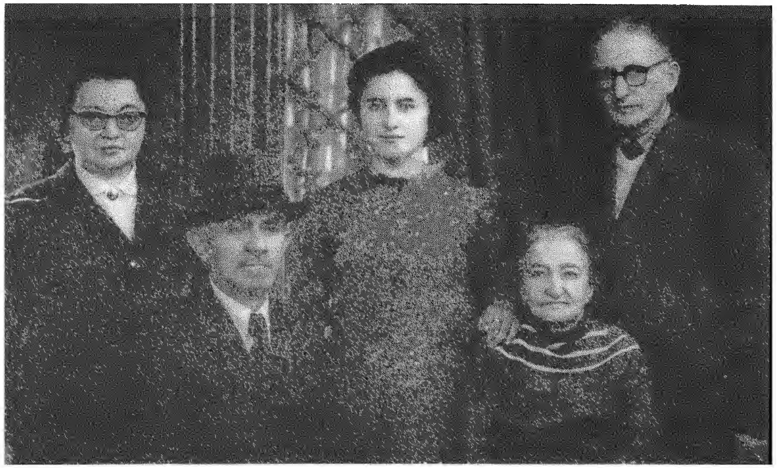
אך נבואותיו של המורה הזה הפליגו מעל ומעבר למקום ולזמן, כי הוא ראה בעיני רוחו עולם לא רחוק ופחות משנות דור, עולם המתגשם אי שם - שעדין היה חלום בשבילנו - אך הוא ראה מעבר לזה, ראה ניצנים בארץ המובטחת. למרות גילו המתקדם לא מצא מורנו שפה משותפת עם "בעלי בתים" בעיירה אלא התידד והתחבר לרוב דווקא עם בני הנוער מכל הגילים - צעירים ומתבגרים גם יחד וכך נוצרו חוגים שונים ובהם מצא הוא מרחב פעולה שמתוכו הקרין על סביבתו וכך רבים חיבבו אותו והתידדו עמו. ואין זה פלא שגם בתוך קן "השומר הצעיר" הופיע והניע את הנוער לחבב את השפה העברית ושירי הנוף והגעגועים למולדת.

והנה המורה הזה המצניע לכת המסתפק במועט וכולו איש רוח, חי היה בעולמו הרוחני ואין לו כל תביעות גשמיות לאף אחד. הוא התעלה מעל לכל. למורה ולמחנך זה יש לזקוף את הנהירה ברוח הציונות והחלוציות שהחדיר בליבותיהם של צעירי עיירתנו. ובשנים שלאחר שהמורה בלוטינסקי עזב את עיירתנו הורגש היטב מחסורו כי שני כמוהו לא הופיע כדי ללכד את הנוער סביבו.

לאחר שנים, בזמן המלחמה ובסיומה,פגשתיו ביאסי. מצב רוחו השתנה עד ללא הכר והוא תר אחר מושיע: בנו "מוני" ז"ל חסר לו כמאור עיניו כי נספה בפוגרום ביאסי. הוא התלונן בפני בקול חלוש בהזכירו את מוני שלו אשר נחטף מחיק המשפחה.

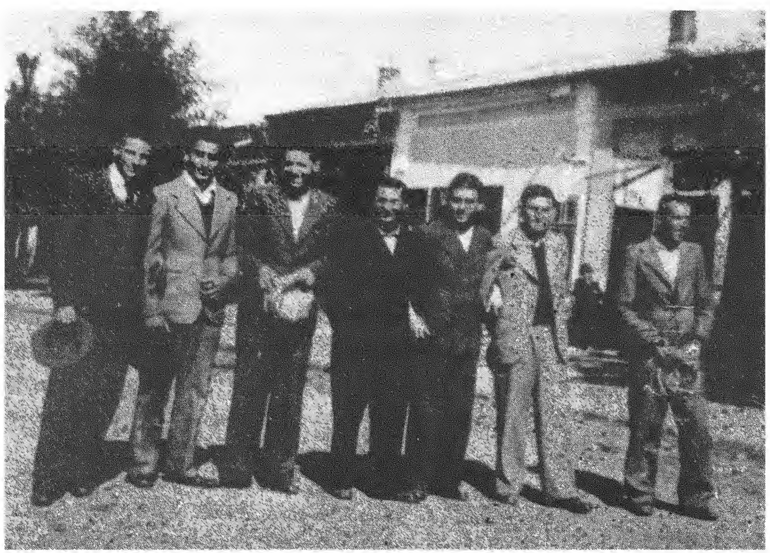
רובם של בני הנוער בביבולרי, אלו שלמדו איתו בבית הספר או שהתחנכו לאורו לא שכחו את המורה והמחנך שלהם הנערץ והזכור לטוב ושמו עולה תמיד על שפתותנו בכל הזדמנויות ובכל פגישה, כי הוא אשר רומם את ליבנו לאהבה ולימוד השפה העברית המדוברת, והכניס אותנו לתוך נבכי היהדות והספרות העברית.

יהי זכרו ברוך.

שבתאי בילוטינסקי ומשפחתו

נוער העיירה

ר׳ מרדכי שוחט

כל פעם שאני מפנה זכרוני לעבר עיירתנו ביבולרי, נתקל אני בדמויות ובאנשים אהובים שהופעתם השאירו עלי רושם חיובי ושאליהם מתגעגע אנוכי עד עצם היום הזה.

ר׳ מרדכי שוחט היא אחת מהדמויות ממנה התרשמתי הרבה בהיותי ילד ולאחר מכן כנער ובוגר. מדוע דווקא ר׳ מרדכי שוחט? יש לי סיבה לכך. כנראה מפני שהוא היה עובר לפני התיבה אצלנו בבית הכנסת ואני כילד הושפעתי מתפילותיו ומהניגונים שהתלוו. קולו היה ערב ופשוט, והיה מנעים זמירות. כן הושפעתי מרוחב ליבו, מיחסו לזולת, מחיוכיו, משיגו ושיחו. אדם גבוה, משכמו ומעלה היה (לעומתי כילד). ראשו עגלגל, עיניו גדולות, זקנו שיבה וארוך כשפיאותיו ושפמו מכסים פניו סביב סביב - כמשלימים צורת פניו העגולים.

הנה הוא מופיע מרחוק בערב שבת בדרכו לבית הכנסת, עובר את הרחוב לאורכו ומתקרב אלי יותר ויותר. הוא נראה מלובש כהלכה, חגיגי לכבוד השבת, נקי ומצוחצח. הקפוטה שלו השחורה והארוכה מבריקה ומשלימה מגבעתו השחורה אף היא, והוא כולו הדר ומעורר כבוד.

הצבע השחור והמבריק שולט מכף רגל עד קדקוד ורק פניו הבהירים וזקנו הלבן מבצבצים מתוך הרקע השחור כאילו יצא מתוך ציור עתיק. תאוה לעינים לראותו, בלי עין רעה. לא תמיד ניתן היה לראות יהודי נאה כמוהו במקומותינו, ובעוברו ברחוב באילו רומז הוא ליתר היהודים אשר עדיין לא סיימו מלאכתם שיזדרזו ויקדמו פני השבת.

והנה עובר הוא לפני התיבה כשליח ציבור ותפילתו זכה ומרגיעה, קולו צלול ונגינתו חודרת עמוק בתוכנו ומשרה שמחה ובטחון בקהל המתפללים. נוסח תפילתו - ניגון עממי ידוע ומקובל בעיירתנו ובסביבה והוא הנפוץ בכל העיירות הקטנות במזרחה של אירופה.

וכך אני רואה את ר׳ מרדכי שוחט חוזר הביתה מבית הכנסת בשבת אחר תפילת שחרית. מלווה ע"י בניו הצעירים, פנחס ושמואל - בני זקונים - המחזיקים בידיהם סידורי התפילה וטליתו ובעוברם לאורך הרחוב מרכין ר׳ מרדכי שוחט ראשו ומברך בנחת כל מי שניצב בפתח ביתו ב"גוט שבת".

וכך בכל הימים, במועדים וחגים היה עושה בקודש בדבקות ואמונה. וזכור לי ביותר יומו של צום כיפור.

בליל "כל נדרי" מתעטף הוא בטליתו הגדולה בעלת העטרת המוכספת הרחבה ומכסה פניו עד לא ייראה, כאילו רוצה הוא לבדו להתייחד כשליח ציבור עם בוראו, וכך מתחיל הוא לפתח את המנגינה הבלתי נשכחת של "כל נדרי" ומשלב את הקהל בתוכה שהיה עונה במקהלה עצומה: המנצח מנצח והקהל עונה לו בקול רם עד שהזדעזעו קירות בית הכנסת. ברגעים אלו הרגשתי את האימה והקדושה של אותו ערב של "כל נדרי".

וכך ה"קדיש" שלפני תפילת "שמונה עשרה" היה משלהב ומושך יחד עמו את כל הקהל. פותח תפילה זו בטון נמוך, מפתח ומגלגל מעלה מעלה את המנגינה, תוך שהוא משלב את הקהל שהיה נכנס כמעט לאקסטזה עד לסיומה, בקול דממה, כיאה לתפילה של שמונה עשרה.

ולמחרת בתפילה הזכה של "הנני עני ממעש" היה מתחיל בענוה וברטט את תחינתו כלפי הבורא, ובהגיעו אל "אל שדי איום ונורא" היה מרים קולו בחוזקה ואנו היינו מזדעזעים. ושוב בפרק "וקיבל תפילתי כתפילת זקן ורגיל שפרקו נאה וזקנו מגודל וקולו נעים ומעורב בדעת עם הבריות", כאילו היה פונה ומדבר ישר לבוראו ומציג את עצמו כפי שהיה במציאות.

נרעש ונפחד עמדתי והבטתי על יהודי זקן זה שהקדוש ברוך הוא חנן אותו בכוח וגבורה להתפלל למען שולחיו - בצום ובעמידה לכל אורכו של יום הכיפורים.

אך לא רק בבית הכנסת היה מבריק ר׳ מרדכי שוחט. היו לי הזדמנויות רבות לראותו בסתם יום של חול מעורב בעניינים ציבוריים ואני כילד ראיתיו בהתבוננות יתר, ועקבתי אחרי תגובותיו. לא דברן היה מטבעו. בשקט ובענין היה מקשיב לזולת ותגובותיו היו עם החיוך הנסוך על פניו ותנודות עיניו הגדולות מביעות שמחה והבנה לזולת.

החיוך הזה שעל פניו קסם לי, כי יהודי טוב בכל רמ"ח אבריו היה, יהודי כשר, שליח ציבור נאמן, מסור לבוראו וגם לשווה לו – ממש דמות פטריארכלית – אדם זקן – לעומתי כילד – המפגין בטבעיות את שמחתו ומקשיב לרע בחיוך, ברוחב לב ובחפץ רב. כשוחט – כבעל תפילה – היה מתמיד וממלא שליחותו הציבורית בחריצות ובמסירות נפש. היה משכים קום בבוקר כדי לנסוע מחוץ לעיירה, למשחטה כך שליהודי העיירה יהיה בשר בקר כשר לאכילה בכל ימות השבוע וביחוד לשבת.

אני עדיין זוכר באיזה אהבה השתדל והתענין אצלנו בבית – למען ה"שלשסידעס" שלוש הסעודות שמקובלים היו לערוך בבית הכנסת בשבת לאחרי תפילת מנחה. והלא אבי ז"ל היה גבאי בבית הכנסת "שטיפנעשטער שיל" ("איסרס שילי") ויחד עם ר׳ מרדכי שוחט היו מתכננים את התפריט של הארוחה הזו. ואמי ז"ל היתה מבשלת גם את המנה העיקרית (בשרית) וגם את ה"צימס" העשוי בדרך כלל משזיפים יבשים עם "הרבה מיץ מתוק" לפי בקשתו המפורשת של ר׳ מרדכי שוחט כדי שיהיה ערב לחיכם של הסועדים. ומי היו הסועדים? עמך ישראל באי בית הכנסת שבבתיהם לא תמיד מצוי היה התבשיל הנפלא הזה. ואבי ור׳ מרדכי שוחט היו סוחבים את התבשילים בתוך הסירים לבית הכנסת ותוך שירה וניגונים חסידיים מטובלים בדברי תורה מפי ר׳ מרדכי שוחט היו מכבדים את המסובים בתבשילים הטובים והריחניים וגמולם היתה זו. ההנאה שאפשר להשביע קהל חסידים ולרומם רוחם.

כילד אשר רואה את העולם ומלואו כדבר מושלם וטוב, כך גם אני בתוך מחשבתי רציתי תמיד למצוא סינטזה מוצלחת בין עולם התנ"ך וגיבוריו ובין המציאות. עוד בבית הספר בלמדנו על אבות האומה ציירתי לעצמי דמותו של אברהם אבינו כהתגלמות הטוב, כמזיגה בין תקיפות ורכות.

ואין זה פלא שמצאתי דמיון רב בין אברהם אבינו ובין דמותו של ר׳ מרדכי שוחט. כל זה משום מה? משום שאת אברהם אבינו ראיתי בעיני רוחי כבעל זקן לבן העוטה כל פניו המחייכות ועיניו הגדולות המביעות רכות ואהבה. בקיצור הכל בדמותו של ר׳ מרדכי שוחט. ומשהופיעה אי פעם לנגד עיני בתמונה דמותו של משה רבנו יורד מן ההר ומחזיק בשתי ידיו לוחות הברית, כך גם ראיתי בו את ר׳ מרדכי שוחט שלי.

אודה, עצבות תקפתני אותו יום כשנודע לי שר׳ מרדכי שוחט גוסס ושעתו קריבה. ובהגיע הבשורה העצובה על פטירתו, כאילו עולמי נחרב. ובימים שלאחר פטירתו כשהתפילות בבית הכנסת התנהלו בלעדיו, הן בשבת והן בחגים, וקולו וניגונו של ר׳ מרדכי שוחט לא מילאו עוד את חלל בית הכנסת אלא ניגון זר ולא כ"כ ערב לאוזן, אזי תקפוני געגועים חזקים לדמותו וקולו של ר׳ מרדכי שוחט, כי הוא שייך היה לעיירתנו כל כולו וכל ימי חייו. כי הוא אשר הכניס את התינוקות לבריתו של אברהם אבינו, הוא אשר ערך חופה וקידושין לזוגות הצעירים והיה הדמות המרכזית בכל אירוע דתי. לכן הרבה דורות הכירוהו ונהנו מקולו וניגונו הערב, מענוונותו ויושר-ליבו. וגם כעת קורה ומזדמן אני אי פעם בבית כנסת, אין לבי שלוו עמי, כי קולו הצלול של ר׳ מרדכי שוחט חודר בעל כורחי לאזני ואני שותף למנגינתו ותפילת הרבים שלו ואזי כולי געגועים לדמותו הכובשת והאצילה.

יהי זכרו ברוך.

אדלה איסר

סיפור חיים סוערים

נולדתי בביבולרי ב-16.3.1900, הורי הם מרים ומשה גולדנר אף הם ילידי העיירה. בעלי ישראל (סטרוליקה) הוא ממשפחת איסר ונכדו של יוסף ומרים איסר שמוצאם מהעיירה חרלאו. בעלי נולד בכפר בורינשטי שבקירבת ביבולרי.

זכור לי היטב מרד האיכרים שהתחולל בשנת 1907, שהייתי עדה חיה לו - בהיותו ילדה בת שבע. הכל התרחש לעינינו ברחובות וסימטאות העיירה. בעצם היתה זו התקוממות של עובדי אדמה נגד "הבויירים" שתבעו לעצמם קרקע. ברם הם הוסתו ע"י המפלגות היריבות וכל זעמם הופנה כנגד היהודים. הם, האיכרים, הרסו וניתצו כל הבא לידם וגרמו נזקים כבדים. כל תכולת החנויות נזרקה ונשפכה, וכמו אחרי להקות הארבה לא הותירו אחריהם דבר. אנו הצטרכנו להמלט ולמצוא מחסה אצל איכרים-ידידים נאמנים - אחרת היה גם הנזק הגופני ניכר, כי הפורעים איימו לרצחנו נפש.

וכך אט-אט הצליחו רוב היהודים לשקם את עצמם בעזרת הממשלה והסיוע שבא מאמריקה. החנויות נפתחו מחדש וזרם החיים הנורמליים שוב החל לפעם בעיירה.

בסתו 1907 רשמו אותי הורי לבית הספר העממי הרומני בכפר. כל המורים היו "גויים". לאחר שלוש שנות לימוד כאן, נפתח מחדש בית הספר היהודי שלנו וכל ילדינו עזבו את בית-האולפנה הרומני והמשיכו לבקר בבית-ספרנו שנוהל ע"י ועד הקהילה כשהיו"ר היה אבי משה גולדנר ובין עוזריו א' מיכל סולומון ועוד. המורים היו הא' גלר ועוזר ומלבד לימודי חול למדנו גם קרוא וכתוב עברית. בכיתה ג' נמצאו חמש תלמידות שנאלצו לחזור על אותה כיתה ובסוף שנת הלימודים 1911 הסתלקו כל התלמידות מפאת היותן עלמות בכירות כי מבוגרות היו ממני בשנתיים. וכך נותרתי התלמידה היחידה בכיתה.

שנה לאחר מכן נישאה דודתי לצעיר מביבולרי. היה זה העלם יוסף שכטר, הוא אחיו של ר' מרדכי שוחט. הם עברו לגור לגאלץ שם קיבל הבעל עבודה במקצועו. הם, המשפחה הטריה, לקחו אותי עמם שאלמד שם בבית-הספר. כאן בסמוך להם ביליתי שלוש שנים. הייתי תלמידה מאד חרוצה ומצטיינת. בכיתה ד' קיבלתי פרס ראשון עבור לימודים והתנהגות טובה.

ברם בית-הספר הזה לא היה מוכר ע"י שלטונות המדינה. לכן הוכרחתי לעזוב את לימודי שם ולחזור הביתה לעיירתי. כאן עברתי בחינות קבלה ובקיץ ועד הסתו הכשרתי עצמי ועברתי כל החומר של כיתה א' תיכון וכך המשכתי לימודי עד שהשלמתי שש כיתות לימודי תיכון.

בינתים התקבלתי כמורה בבית-הספר היהודי שלנו בעיירה, היות ובשנת 1916 פרצה מלחמת העולם הראשונה וכל המורים גוייסו לחזית. חמש שנים שימשתי כמורה בבית הספר - ולאחר מכן כעבור שנתיים נישאתי לאיש וניהלתי חיי משפחה טובים ומאושרים עם בעלי סטרוליקה. בשנת 1927 נולדה לי בתי הבכירה פאני וחמש שנים לאחריה ברטה. הן שתיהן נשואות ומנהלות יחדו חנות מכולת לשרות עצמי בנהריה.

שכחתי לציין שבשנת 1916 הציתו לנו את טחנת-הקמח של אבי. כל המנועים והאביזרים כלו באש ואנו נותרנו בחוסר כל. היינו אז בבית 7 ילדים ומצבנו החומרי היה די קשה. אז כבר היה לנו אח גדול נשוי שהיגר לאמריקה ואילו אחותי לאה'קה התחתנה עם א' לייזער גולדנר. והלא יהושע (שיקה) גולדנר הוא אחד מחתני ואילו בתי השניה נשואה לבנו של סרול בואיאנג'יו הלא הוא נתן.

גם על יהדות רומניה באו ימי מסה עם עלייתו של היטלר לשלטון בגרמניה. נושאי כליו תפסו את הגה המנהיגות אף אצלנו והשליטו בכל טרור והרג. ובהמשך הלא באו ימי השואה ו-6 מליון יהודים נרצחו באירופה.

אנו התגוררנו כל השנים בביבולרי עד ימי הגירוש של שנות 1941, עת בעלי יחד עם עוד יהודים מהעיירה הובאו למשטרה ליאסי ומשם שולחו למחנה עבודה באולטני. הוא נמלט משם כדי להקלע אח"כ בקרונות המות ביאסי, יצא חיים מהמערבלת והגיע לפודול-אלואי, שם שהה כשישה חודשים וחזר אלינו בעזרת השם, בריא ושלם. 11 אלף יהודים מצאו אז מותם במסע הרכבת אלי גהינום.

החיים נהיו קשים מנשוא כי הגיעו עדינו הגרמנים. אנו יצאנו עוד קודם לכן מיאסי ומצאנו מקלט בעיירה אורסונה אצל בנו של הגנרל יונסקו, מפקדו של בעלי וכך נשארנו שם עם בנותינו עד אוגוסט 1944 כשהנאצים נוצחו. לאחר מכן חזרנו שוב לעיירת-ילדותנו וניהלנו עסקים טובים בשותפות עם האחים גרמן. בביבולרי התגוררנו עוד כמה שנים טובות.

בשנת 1950 עברנו שוב ליאסי ושהינו שם עד סוף שנת 1959, עת עלתה כל משפחתנו לישראל. ברכנו את יום הגיענו ארצה ונדע כי בא סוף סוף הקץ לנדודנו וסבלנו רב השנים.

יענקו לייבוביץ

זכרונות נוגים

לזכר הורי פסיה וליאון לייבוביץ
שעמדו במבחן הימים ההם.

מתחילת שנת 1939 חל שנוי דרסטי בהלך-הרוח המדיני ברומניה. ראשיתו עם שלטון הממשלה האנטישמית של גוגה-קוזה שהובאה להגה לאחר כשלון הממשלה הליברלית של טטרסקו להשיג 40 אחוזי החסימה. ואז קרא המלך קרול לפלג הימני של גוגה-קוזה לשלטון.

המצב החומרי בעיירה התערער והפחד לעצם הקיום הפיזי קנה לו שליטה אצל יהודינו. בתחילת שנת 1940 חדלה כאן כל פעילות ציונית. קן השומר-הצעיר ירד לגמרי למחתרת - פסו ההתכנסויות והפעילות הצטמצמה במפגשים חברתיים.

על כן זכורה לי "ישיבה" אחת בצוותא בחנותו של ר׳ יוסף מייזנר. ההאפלה נכנסה אף היא לתוקף, השמים היו די מעורפלים וצל תבוסת צרפת האדירה הביכה את כולנו. כאמור ישבנו בניחותא כמה חברים וניהלנו שיחה בענייני היום. שאלנו את עצמנו הכיצד נבקיע לנו דרך במבוך הפוליטי הקיים וכיצד נצא מהמלחמה הנוראה הנטושה כעת ברחבי אירופה. לפתע נכנס לחנות אוביש ציונטו, ובשורה מרנינה בפיו. אפילו מבעד לחשכה חשנו שפניו זוהרים והוא נהנה ממוצא פיו. מדבריו הבינונו שברית המועצות הגישה אולטימטום לרומניה להחזיר לה חבלי בסרביה ובוקובינה, וכי מתנהל בשעות אלו ממש מו"מ ליישום הדברים. לא כולנו נאחזנו ובטאנו התלהבות למהלך הזה. אמרנו בליבנו: "חושבים". והיה זה שוב אוביש שנדלק והצביע לאמור: הנה נמצא הפתרון "שלנו" ומחר עוברים אנו את הפרוט ונגאלים. אף אחד לא רצה לגלות צפונות ליבו ושלל הספקות שהציפוהו. התפזרנו בשקט לביתנו כשכל אחד נתון לשיקוליו הוא. אבל לא פיללנו שדווקא

הספקנים יהיו הראשונים שיעשו את הצעד המכריע. וכך נמצא שכמה חברים איתם הסבנו אמש ובראשם אוביש הגיעו למחרת למעברות איונגני ועברו לשליטת הסובייטים. בדומה נהג גם אחי ברקו ששהה אז ביאסי לרגל לימודיו בתורת הרפואה באוניברסיטה שם. כולם חשבו שעם צעד זה יביאו פדות לעצמם - ותוך מעבר לארץ החופש והסוציאליזם ישחררו עצמם מאימת פלישת הגרמנים לרומניה, מהמסע האנטישמי המתנהל אצלנו ובכלל מסכנת החדלון, המאיים על יהדות אירופה. כמובן שהפתרון הציוני היה מהם והלאה. והלא שערי הארץ נעולים היו ולא נראה היה באופק כיצד יבקיעו ויגיעו אי-פעם להגשמה עצמית.

המשך המעבר לברית-המועצות ידוע וכל אשר עבר על בני עיירתנו שם, ובתום המלחמה הנוראה התגלתה האמת: מהעוברים נותרו מתי-מעט והפליטים-הניצולים נדדו הרחק לערבות סיביר - בטרם הצליחו לפתור בעיותיהם.

ביבולרי נהפכה לעיירת ספר - תחנת גבול, וצבא רומני רב קנה לו ישיבה בכפרי הסביבה בסמוך לפרוט וגם בבתי-היהודים, בבית הספר וכד׳. אמנם המסחר שוב פרח אבל היתה אי-וודאות בקשר לעתיד. המבוססים ובעלי ראיה מפוקחת החלו לחשוב על המשך חייהם והעבירו את מעונם וחלק מרכושם ליאסי. לא כן נהג "עמך". הוא ידע שיש לו מה להפסיד, אבל היה משולל כל אמצעים להתגונן. שמועות שונות קנו להם כנפים ואנו לא ידענו מה ילד יום. עקבנו אחר החדשות ובחלחלה נוכחנו לדעת כיצד בנות-הברית נוטשים עמדות והיטלר כובש ארץ אחר ארץ.

במאי 1941 החלו הגירושים מהעיירה. תחילה נשלחו הא׳ צוקרמן וברוך סטרולוביץ. הם היו ראשוני המגורשים למחנה העבודה (הפוליטי) Caracal. חודש לאחר מכן ב-13.6.1941 בא תורו של המשלוח השני. לאחר כמה מעצרים "שיגרתיים" שבוצעו לפני ה-7 לנובמבר כדי ל"תפוס" את החשודים בקומוניזם ואם תחילה שוחררתי בהיותי קטין (כי בעצם הם חיפשו את אחי ברקו) - הרי עתה נלקחתי אחר כבוד למשטרה. אלי הצטרפה חבורה גדולה שכללה את ארתור מנדל, ג׳וגו, יענקו וחייקל לייבוביץ, פייגה וגולדה מאיר, אדלה לייבוביץ, משה ומוטל סולומון, חייקל סולומון (אובס), סרול בראנג׳יו, פרום זינגר ובנות קיבה זינגר ועוד. כולנו נשלחנו למחנה עבודה ב- Videle. שם עמדנו בפני תנאי קיום קשים, ברם הודות לגירושנו ניצלנו ממוות בטוח. כי שבועיים לערך לאחר מעצרנו בא הגירוש מביבולרי ולאחר מכן הלא נאספו במצוד כל יהודי יאסי ובתוכם בני עיירתנו ונשלחו לקרונות בהם מצאו מותם הטרגי אלפי יהודים. בינתים גם פרצה מלחמת גרמניה-רוסיה וחלה תפנית חדה במדיניות רומניה. אנו בילינו במחנה הנ"ל כמה חודשים - ובשובנו לא באנו אל המנוחה. כי כעבור זמן מה שוב נעצרנו והפעם התהלכה שמועה שעומדים לגרש אותנו לטרנסדניסטריה. יהודים רבים כבר נשלחו לשם. תנאי המגורים והתזונה היו איומים וזעקת "הצילו" הגיעה עדנו.

משנעצרנו הוקפנו במשמר צבאי כבד. חוץ מכמה בני עיירה היו גם מתושבי העיר יאסי וסביבתה. אנו הובלנו ברגל - מתחנת משטרה אחת למשנה - וכך הגענו רצוצים למרכז הבולשת ב- Botosani, ואוכסנו במרתף הבנין. לא ידענו את נפשנו ומה יעלה בגורלנו.

בוקר אחד היינו עדים למחזה נדיר. מבעד לסורגי המרתף ראינו כיצד התקרבו יונים צחורות שקנו להן שביתה סמוך למבנה שלנו. אצלי התעוררה פתאום איזה אסוציאציה עם הכתוב (בספר "בראשית") הודות יוסף בן יעקב פותר החלומות שהיה עצור בבור כלא ולא ידע מה יעשה לו. אני סברתי כי התעופפות היונים סביבנו אות לשחרורנו הוא.

ואמנם חלפו רק שעות מועטות ונקראנו כולנו למעלה ללשכת הגנרל - מפקד האיזור. היינו נרגשים ומבוהלים והלא סכנת הגירוש לטרנסדניסטריה הטילה מוראה עלינו. והנה הגנרל חילק אותנו לשתי קבוצות. במהרה נודע לי שהקבוצה בה שובצתי אנוכי משתחררת, ואילו השניה אמנם נשלחת לטרנסדניסטריה. וכך עוד באותו בוקר נמצאתי משוחרר וחזרתי לביתנו ליאסי. הייתי מאושר כי חזרתי לחיק ההורים ואני בינתיים בן-חורין.
הבה בני עיירתנו נצפה באופטימיות לעתיד טוב ולשלום - ונתברך כי נגאלנו מכל הפורענויות.

לזכר הנעדרים

בדפים אלו באים אנו להספיד את יקירינו ישני העפר, הקרובים ללבנו ותמיד עמנו. מנהג יהודי עתיק מצווה לפקוד מדי שנה את קבר-אבות את האהובים ולהתרפק על העבר לאור הזכרונות. מעטה סמיך מפריד בינינו החיים ואלו שהחזירו נשמתם לבוראם - אך לגבינו המקורבים - הנעדרים הם בבחינת נוכחים איתנו וחיים בהוויתנו.

כי האדם הוא עולם ומלואו ובהגדע אילן כאילו חרב עלינו יקום על יושביו. כי כל נפש שנכחדה מקפלת תוכה עלילות דור, מעשה ומעש, רצונות וכוונות שלא באו לידי ביטוי עד תום ואשר שירת חייה באמצע נפסקה.

העוזב את ארץ החיים ולא מלאו שנותיו מותיר חלל ריק, והרי זה אסון לא רק למשפחה אלא לכל הסובב, ואלו שמיצו חייהם - גם אצלם, בהינתק המיתר - לא תם השיר כי רבות וכמוסות היו כמיהותיהם ועוד יכלו להוסיף דעת ומעש.

חיינו בעיירה בבחינת קירבה אחת היו, כשמשפחה נוגעת בשניה והכל שזור בקשר רעות וגורל משותף. ואנו תמהים ומתגמדים מול אבותינו - בני דורות קודמים שהלכו לפנינו באש ובמים, הרימו את המשא ועמדו איתנים מול מבחני גורל ומסע רדיפות וגם דאגו למען גידולנו וצמיחתנו כיחידה יהודית מלוכדת בים הנכר. ותוהים אנו באיזה מסירות נפש החזיקו מעמד ועמדו מול נחשולי התקופה.

על כן נרכין ראשנו בדחילו ורחימו ונספר בזה איזה אנשי מופת היו לנו שקידשו חייהם למעננו.

נפקוד את בתי-העלמין הפזורים ברחבי אירופה המנוכרת ואת בתי המנוחות שבארצנו הקטנטונת - נפנה אל שדות הקטל, מחנות וקרונות המוות בהם פזורים מתינו ונעלה זכרם של אלו שמקום קבורתם לא נודע - ונזכור את כל שהלכו לעולמם בטרם עת או נכחדו ע"י המציק והצר. נעלה שמותיהם של כולם ומאום לא נשכח.

נזכור את אלה שיקרו להם החיים ונטשו עולמם לעד ובחטף, נכבד את כולם - את עולי הימים - שנפלו באביב ימיהם ואת האבות שקידשו חייהם למעננו. כי כולם בשר מבשרנו וכולנו נפש אחת.

נזכור את עיירתנו האהובה ביבולרי - עיר ואם בישראל על יהודיה החביבים: תרבותה ומסורת חייה היהודיים.

נזכור את אלו שהלכו לפנינו וקידשו את החיים וציוו לנו להמשיך ויהיה מה.

נדליק נר זכרון לנפשות הטהורות - לנאהבים והנעימים שבחייהם ובמותם מאיתנו לא נפרדו - ויהי זה המגדלור לאורו נמשיך לצעוד עד סוף הימים.

י.צ.

י' טבת תש"ם (יום הקדיש הכללי)

אברמוביץ אברהם וברנה

כל מסלול חייו של ר׳ אברהם בן מיכאל אברמוביץ היו חיי עמל. מאז שחר נעוריו נרתם לנשיאה בעול כעוזר בפרנסת הוריו. ואכן העשיה סימלה כל דרכיו, וללא מנוח עמד בזה והתברך בפועל ידיו. אומנותו היתה נגרות ובית מלאכתו בסמיכות לחצר ביתו, וזו הומה כל היום, כי ליד ר׳ אברהם עוסקים עוד כמה שוליות וביניהם אומן בעל תבונת כפיים חרש-אילם המתגורר בסמוך לבית ועושה מלאכתו בצנעה ובמסירות. לא ריהוט סאלוני נעשה אזי בזמנים ההם אלא נגרות בנין ולידה שולחנות וכסאות, לא רק לשימוש בתי האכרים אלא בכל בית טוב. לא היה זה "הלוקסוס" - אבל מבנה העץ ועצם ההרכבה הבטיח שהפריט יחזיק מעמד לדורות. הפרנסה היתה מצויה והמגע ומתן עם ה"קלינטים" הגויים ללא רבב.

משגדלו 3 נעריו נמצא שיש להרחיב את העסק ולפרוש כנפים. וכך נפתחה חנות המכלת בחזית הבית. לימים היתה זו הפרנסה העיקרית שהבטיחה קיום הוגן כשלידה גם המסחר בתבואות וענף הנגרות נדחק הצידה עד שחוסל כליל. משבאו ימי מסה על יהודי העיירה ומפאת רדיפות למיניהן וצמצום ההכנסות - החלו בני אברמוביץ לנדוד לכפרים, ועם עגלות רתומות לסוסים הגיעו עד עיר המחוז כדי להפיץ סחורות ולהבטיח קיומם.

היו בין הראשונים לגרוש ועברו את כל התלאות של בני העיירה ולא פעם סכנת הכליון רודפת אותם. משכבשו הרוסים את מחוז יאסי ושוחררה עיירתנו היו הם בין הראשונים שחזרו לביבולרי ושוב נפתחו לפניהם האופקים ור׳ אברהם בסיוע בניו בנה את "האימפריה" שלו וראה טוב. אבל כאן עשו הם את חשבון הנפש היהודי ולמדו לדעת שאין עתידם עמם בארץ רומניה העוברת תהליכים של שידוד מערכות ומעבר למשטר הקומוניסטי. וכרוב קרוביה ועמיתיה מחליטה משפ׳ אברמוביץ לעלות ארצה. והנה הם בנשר שליד חיפה וכל המשפחה מתרכזת בצריף קטן. ברם האב וכל הבנים עמלנים הם ומתפרנסים מעמל כפים. ר׳ אברהם משתלב בעבודת הבנין - וכיודע נגרות מצליח מאד בטפסנות בנין. אף הבנים מצטיינים בחריצות ידיים ומשתלבים בבנין הארץ. השטח מסביב לצריף מטופח להפליא וכבימי ביבולרי תמצא כאן גידולי תירס, אפונה ואפילו פרחי... כלות.

ובאמת בחלוף השנים מוצאים גם הבנים כלות ומתחתנים. הצריף מנשר נראה צר עם גידול המשפחה ואזי עוקרת כל המשפחה ומקימה מעין ריכוז טריטוריאלי מיוחד בעין-הים עד היום הזה. כאן דרים ההורים וסביבם כל הבנים הנשואים. ר׳ אברהם ממשיך בעמלו מעבר לגיל הפנסיה ורואה נחת בבניו ובנכדיו, ובית הזקנים מעין נחלה מיוחדת.

ושוב קירבה ואהבת האדמה ועיבודה כגן ירק לצרכי בית.

מחלה ממארת קוטלת את הרעיה ברנה והיא בשנת 74 לחייה. ר׳ אברהם נשאר ערירי. אין כוחותיו מאפשרים לו לעמול כמימים ימימה, אבל לכלכל מעשיו ואפילו לבשל לעצמו מטיב הוא. מכובד הוא בסביבה ומוכר, ובבית הכנסת בשכונה הוא ראש וראשון המתיצבים לתפילה ומסייע בתיקון ובקיום ההיכל כשם שמבין ועוזר תמיד לזולת. וכך בשיבה טובה בגיל 80, כשסביבו משפחתו האהובה, נפטר הוא בערב יום העצמאות תשל"ד אהוד ונערץ ע"י כולם.

אברהם הרש-בר

ר׳ הרש-בר אברהם (אברמוביץ) נצר אחרון מבני שמעון פרץ נפטר בט"ו תמוז תשל"א בגלות רומניה. רחוק מקרוביו ומקורביו נקפד פתיל חייו והוא עודנו במלא אונו.

יליד ביבולרי, בעל תבונת-כפים, בגיל צעיר נכנס לעול העבודה ובה התמיד במשך כל שנות חייו. החיים לא פינקוהו: מנת יסורים וחולי פוקדים את המשפחה ופוגעים בבריאותה. מקום מושבו היה בעיר הנמל גאלאץ, וכתפר וחבר באיגוד המקצועי מכובד הוא ומהלכים לו בחברה ואף בהגיעו לגיל הפנסיה רואים בו בעל מקצוע מעולה שאפשר לבטוח בו ומבחינה זו שמח הוא בחלקו. ברם כל מאוויו להתאחד עם המשפחה ולחיות בין יהודים, וכזאת היתה מטרת ביקורו האחרון כאן בארץ כמחצית שנה לפני פטירתו. אורו עיניו מפגישה חוזרת עם בנו (בבאר-שבע) ושארית משפחתו עמה לא התראה שנים רבות.

בכל מאודו הבטיח לחזור הנה, למרות שכירסמה בו שאלת קיומו החומרי (בתור פנסיונר) וגורל הבת החולה. והנה בא עליו כחטף המות.

מסור היה ועקבי לאורך כל חייו, וכך נחרת בזכרוננו; תמיר ועזוז. עם פטירתו נעקר אילן מנוף משפחתנו ואותו אנו מבכים.

אברמוביץ חנה-פרומה ושלמה

משפ׳ שמעון פרץ אברהם (אברמוביץ) היתה משפחה מכובדת ואמידה ובעלת מעמד בעיירה. עיקר עיסוקה במלאכת הנגרות. ר׳ שלמה הבכור המשיך בדרך אבותיו - וכשרחב לו פתח גם חנות מכלת לצד עיסוקי נגרות. הפרנסה היתה מצויה ושלושת הבנים זכו לשפע אהבה וחנוך יהודי טוב.

ברם היה משהו שניקר בראשו של ר׳ שלמה ובני משפחתו שלא נתן להם מנוח. היה זה הרעיון הציוני והשאיפה להגשים בפועל את אשר פעם בלב כל יהודי העיירה ונשאר בגדר אידיאל בלבד. וכך אנו מוצאים את בני אברמוביץ ראשונים המיישמים חזון זה. היה זה הבן מושקו שהקים וייסד יחד עם חבריו את קן "השומר הצעיר" במקום. ואח"כ היה החלוץ הראשון של ביבולרי שעלה ארצה. בחדר הקטן של בני אברמוביץ רוקמו הרבה חלומות והותוותה הדרך להגשמה ציונית. ר׳ שלמה הלך בעקבות בנו מושקו ובשנת 1934 יוצא הוא לסייר את ארץ-ישראל כתייר, ותוך כך תוהה על דרכי השתקעותו בה, וגם מספיק לעבוד בפועל במקצועו. הוא חוזר הביתה ומלהיב המונים.

פרק שובו לביבולרי זו פרשה בפני עצמה, כי האהבה לישראל

כה רבה היתה אצלנו כך שבחזרו נמצא שכל האוכלוסיה היהודית מקבילה את ר׳ שלמה ומצפה למוצא-פיו.

בשנת 1936 מוצאים אנו את כל משפ׳ אברמוביץ בארץ. והאמת ניתנה להאמר כי הם היו החלוצים לפני המחנה (הרב) - כמשפחה ראשונה מיוצאי ביבולרי - באדמת המולדת.

ר׳ שלמה מתאקלם חיש מהר במציאות החדשה ומתפרנס מיגיע כפיו. מקיים בית צנוע ומשתף עצמו בכל פעילויות ה"הגנה" ושמח בחלקו. מקום מושבם של בני אברמוביץ (ברח׳ מסדה בחיפה) היה לרוב התחנה הראשונה של באי עיירתנו ארצה. כאן זכה כל אחד לקבלת פנים אוהדת ולעדוד.

ר׳ שלמה נפטר ב-כ"ח אלול תשי"ד.

רעיתו חנה-פרומה היתה אשה משכילה בעלת שאר רוח ותמיד דואגת למשפחתה. ערה תדיר ומתמצאת במתרחש ביקום. היה זה כמעט הבית היחידי בעיירה שבו הגיע ונקרא העתון היומי-הציוני ביידיש "אונזער צייט" מקישינוב, וגב׳ חנה-פרומה היתה קוראת בו בעיון - כשם שהיו לה מהלכים בכל היצירות הספרותיות שלנו ביידיש.

קירבה מיוחדת היתה לחנה-פרומה לקיבוץ ואמנם בילתה את סוף שנותיה בשריד מכובדת ונערצת שם ע"י כולם תוך שיתוף עצמי בעשיה. נפטרה בז׳ תמוז תשכ"ד והובאה לקבורות בבית העלמין בחוף הכרמל.

נזכור להם תמיד לר׳ שלמה ורעיתו חסד מפלסי דרך, היותם ישרי-לב ומרבים לעשות למען זולתם.

יהי זכרם ברוך!

משפחת משה אנטוניר

משפ׳ משה אנטוניר היתה דגם ואב-טיפוס של משפחה יהודית-שורשית ומיושבת ובעלת מעמד מכובד בעיירה; משפחה הנושאת בגאוה עול יהדותה ודבקותה למסורת ולתרבות העברית. הם החזיקו בחנות מכלת מסועפת שהיתה חצי סיטונאית והומה משך כל היום משפע קונים נוכרים ויהודים. ובחצר קיימו "מכון" למלוי מי-סודה (סיפונים) ולימונדה - שהיווה סמל של קידמה בעיירה. העשיה בחנות ובמילוי מי-סודה הופקדה בידי הבנים. הפרנסה נמצאה בשפע והמצב החומרי השביע-רצון.

ר׳ משה היה עטור זקן שחרחר ודמות אצילית לו. היה איש עדין-נפש ובעל תרבות. עסק גם בצרכי הכלל בשמשו שנים כיו"ר הקהילה, גבאי, וחזן-מתנדב בבית הכנסת הגדול. ובכלל היה אדם נינוח. ילדיו קיבלו חנוך יהודי ציוני, מקטנותם - היו מראשוני קן השומר-הצעיר - ואמנם שנים מבני אנטוניר הם עד היום כחברי קיבוצים.

בבית משפ׳ מ׳ אנטוניר התאכסן דרך קבע מדי שנה בימי החנוכה - הרבי משטפנשטי Stefanesti. קהל החסידים היה ממלא את הבית בשמונת ימים אלו - נהנה וזוכה בקבלה נאה ובמאור פנים.

ר׳ משה דאג לנצרכים בעיירה וזכה לשבחים. הילדים שחונכו ברוח היהודית המתקדמת נהיו לאנשי יזמה ועבודה והלכו בדרך האבות.

ר׳ משה מת לפתע מהתקף לב בקיץ שנת 1932 בגיל הששים לחייו. היה זה במוצאי שבת עת התקיימה באולם בית-הספר הרצאה מטעם שליח מהארץ. מיד, בהיודע הבשורה העצובה הופסקה האסיפה ואבל כבד השתלט על יהודי העיירה.

אחר ארונו של ר׳ משה אנטוניר צעדו כל נכבדי העיירה ותושביה היהודים. העיירה היתה המומה מהאסון וזכרה תמיד את ר׳ משה ופועלו הברוך.

רעית ר׳ משה - גב׳ שפרה ז"ל היתה אם הבנים והבנות ודאגה תמיד לרווחתם. כאמור ביתו של ר׳ משה היה רחב היקף והאשה שפרה מלאה כל תפקידיה בחנוך ילדיה ובהליכות הבית באהבה ומסירות. נפטרה בשנות הארבעים בעיר יאסי.

* * *

מנדל בן משה אנטוניר ז"ל היה אדם משופע תרבות עברית, אידיש וכללית, בר-דעת ובר סמכא מעין אינציקלופדיה על שתים. עשה רבות להפצת התרבות בעיירה, ושיתף עצמו בפעילויות של התנועה הציונית וקדום הספריה שלנו. לא פעם היה מגיע למופעי קן "השומר-הצעיר" ונושא דברו - ותמיד היו אימרותיו שקולות ועובדותיו בסיסיות.

גם מחנות הכפיה של טרנסדניסטריה עברו עליו. נפטר בגיל צעיר כבן שלושים והובא לקבורות ביאסי.

כבחייו - כן זוכרים אנו את מנדל אנטוניר כאדם בעל שאר רוח, אינטלקטואל בעל כוח אנליטי, נוח לבריות ועדין נפש.

יהי זכרו ברוך!

■

צפורה (פאני) אנטוניר

צפורה (פאני) אנטוניר רעיתו של ר׳ מרדכי אנטוניר יבל"א היתה אשת חברה, בעלת תרבות וחן נשי. קיבלה חנוך על-תיכוני ושימשה שנים רבות כמורה בבית ספרנו. מוצאה מהעיירה סוליצה (מחוז בוטושאני). היא חינכה ילדיה ברוח הציונות ואהבת האדם. וכך כל בניה הגיעו ארצה תוך פעילות תנועתית-חלוצית ב"השומר-הצעיר". המשפחה התגוררה בתל-מונד; וכעקרת בית כאן בארץ השקיעה עמל רב במשק-עזר וראתה טוב.

נפטרה בשנת 1955 בגיל צעיר מאד - בהותירה משפחה אבלה על אובדנה בטרם עת. מכובדת ונערצת היתה ע"י כל משפחתה ומכריה. זכרה לא ימוש מאיתנו.

■

ר׳ נחמן-לייב אנטוניר

ר׳ נחמן-לייב אנטוניר היה אדם פעלתני ברוך כשרונות ויזמה, בעל חוש מסחרי ומרבה לעשות למען הכלל. זוכרים אותו בזכות בית חרושת למלוי סודה שייסד בעיר יאסי (ברחוב סוקולה) ופעלתנותו בהרבה ענפים. המשיך בדרך האבות. בהגיעו ארצה התמיד בעבודות כפים. נפטר לפני כשלוש שנים והובא למנוחות בבית העלמין בחיפה.

מוקיריו זוכרים ונוצרים שמו.

סולומון ברקו וסלובה

ברריו לוטי ויצחק

במשך יותר מיובל שנים חוללו הורינו מעשים שכולם מכבדים את זכרם.

מתחילת דרכם, כמיסדי משפחה מסורתית בעיירה, ועד ליומם האחרון טרחו ועמלו ביחד והובילו את המשפחה בנחשולי המאורעות המסעירים בתבונה, בהגינות, ובאומץ לב.

את כל חייהם הקדישו לחינוכם ולביצורם של חמשת ילדיהם, אך לא חדלו מלסייע ולהקל על מצבם של בני משפחותיהם וידידיהם.

מעל לעיסוקו כסוחר מכובד, ידע אבינו להקדיש את זמנו ומרצו לענייני ציבור, בהיותו שנים רבות גבאי בבית הכנסת; חבר בוועד הקהילה, בין תורמי ומיסדי בית הספר העברי-רומני של עירתנו ולאחר החרבת העיירה בין ידידי ונאמני הרבנים הדגולים מיאסי, מבוקרשט ומתל-אביב.

זכרונם יקר לנו, על דרכי וערכי חייהם, של יושר, צדק ואחווה.

משפחת ברריו הצטיירה בעיני כל תושבי העיירה כמשפחה מיוחדת במינה. אצילה ועממית, פתוחה וידידותית, מתקדמת ובלתי שיגרתית.

היושר, הכנות והנימוס של האב יצחק, הלבביות והמסירות של האם והמחנכת לוטי - שדאגה תמיד לבוא ולעודד את ילדי העיירה בבחינות של סוף השנה בבית הספר העברי-רומני וכן ליעץ ולעודד את נשי העיירה - היו למופת לא רק לבני המשפחה אלא לכל אלה שהכירו והוקירו אותם.

דאגתם והקרבתם ללא גבול לשם חינוך שתי בנותיהם היוו דוגמא לכל והשפיעו על רבים בעיירה.

משפחת בילוטינסקי

מוני בן שפסה בלוטינסקי אחי, נולד בעיר בלצי (בסרביה) בשנת 1916. הוא ספג תורה ודעת בבתי-ספר "תרבות" שבערי השדה של בסרביה וסיים חוק לימודיו התיכוניים בעיר יאסי. לאחר מכן המשיך בתורת ההנדסה באוניברסיטה באותה העיר. היה בחור כשרוני, מחונן, מאד חברתי, פתוח וסבלני. משכה אותו הטכניקה העדינה. בעל תבונת כפים וער להתפתחות המדע. חבר קן "השומר-הצעיר" ומפעיליו הבולטים.

בד' תמוז תש"א (1941) נתפס ברחובות יאסי והושלך לקרונות המות. תעודת הזהות שלו נמצאה לאחר מכן ב- Podul Iloaei. כך נספה בעינויים באביב חייו, ולא נותר זכר לשם משפחתנו בילוטינסקי.

הורי נולדו שניהם בפולין בחבל ארץ שהיה שייך לרוסיה. אבי נולד בשנת 1885 ואילו אמי ב-1887. אבי למד בעיר מולדתו אוסטרה הידועה בשל חכמי התורה שבה (זכור לטוב הרבי מאפטו זצ"ל). כשהתחתנו הם עברו לבסרביה לעיר בלצי שם התחיל אבי עבודתו בתור מורה ומשם עבר לבתי ספר "תרבות" שבעיירות בסרביה. מצבו של מורה עברי בבתי-ספר פרטיים אז, לא היה משופר. הם לא היו קבועים ומשכורתם משום מה לא שולמה במועדה. על כן היה מוכרח אבי לחפש כל פעם מקום עבודה אחר.

בשנת 1925 הגיעו הורי לביבולרי ואבא התקבל כמורה עברי מן המנין בבית הספר בעיירה. היחס של הקהילה היה מאד אוהד והתורה שהרביץ נקלטה בלב התלמידים. לפעילותו של אבא היה הד חיובי. העיירה היתה ספוגה בהווי ציוני ורוחות קידמה נשבו כאן כך שאבא היה מאד מרוצה ממעמדו. תפקידו הנחיל לו כבוד רב. היה נערץ ומכובד בעיני יהודי העיירה והגרעין העברי שנטע כאן הניב פרי וכך גדל דור דוברי עברית ושוחרי תרבותה.

בשנת 1933 עוברת המשפחה ליאסי ואבא משמש כמורה בבית הספר "JUNIMEA". את ההעברה עשינו משום שאבינו רצה שאחי מוני המנוח ואנוכי נמשיך בלימודינו האקדמאיים. אבא נפטר בשנת 1967 בן 82 והובא לקבורות בבית העלמין ביאסי.

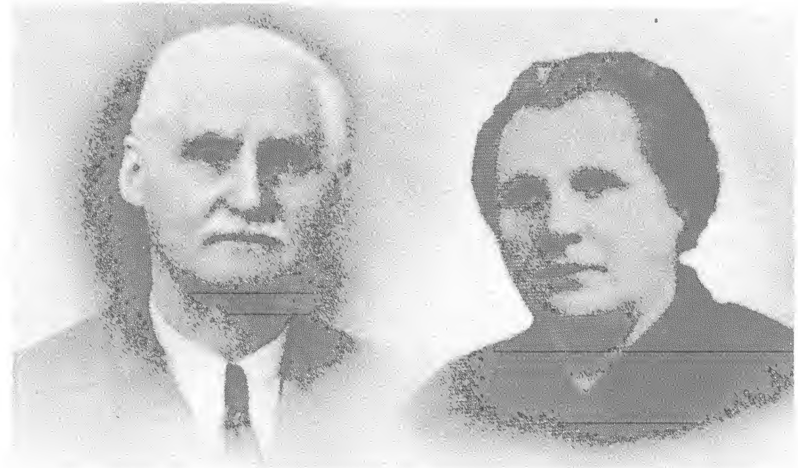
אמי היתה אשה צנועה; טובת לב וחכמה. דאגה תמיד לשלום המשפחה ולרווחתה. היתה אם יהודיה לדוגמא. לאחר הסתלקותו של מוני יקירינו - נשאה יגונה בליבה וסבלה בחשאי צער השכול. התגוררנו יחד כל השנים וראינו עינויי הנפש של אם שכולה.

אמנו הלכה לעולמה בשנת 1969 - כשנתים לאחר פטירת אבינו, והוטמנה בבית הקברות ביאסי.

הנאהבים והיקרים הצניעו לכת, היו לנו אנשי מופת, בעלי לב יהודי חם ומידות טובות.

תהיינה נשמתם צרורה בצרור החיים.

דבורה

ביטמן שולים וחנה

משפחה מסורתית מכובדת של סוחרים אמידים בעיירתנו, היתה משפחת ביטמן.

בצינעה ובהקפדה חינכו את בניהם שהמשיכו את מורשת האבות באותה דרך מכובדת.

המכה הקשה ביותר שהכתה את המשפחה ניתנה להם באותו לילה של 1940 כשהזנדרמים התנפלו על בתיהם בחיפושים אחרי חומר תעמולה קומוניסטי, שלדבריהם נסתר במרתף הבית.

היה ברור לכל עד כמה שהאשמה מגוחכת אך כוונתם היתה ברורה. באותו לילה נאסר אחד הבנים והוחזק זמן ממושך לחקירה ולעינויים.

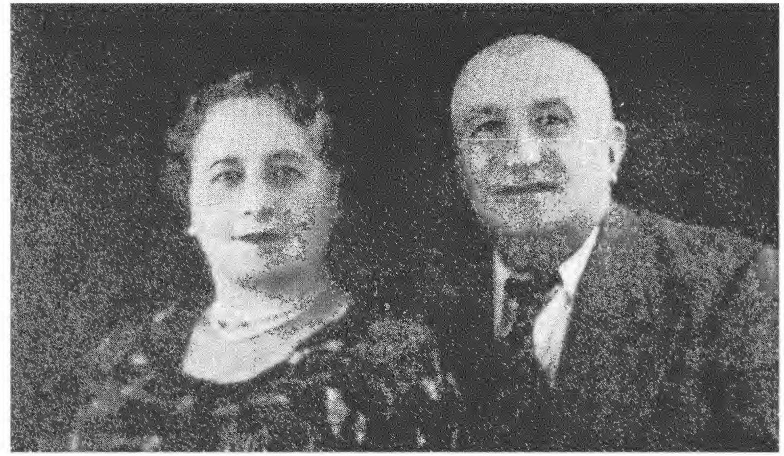
אותה עלילה השפיעה עמוקות על המשפחה כולה שהגיעה למסקנה שעליה לצאת ממעגל השינאה של השלטונות ולחפש לה מקום מבטחים מחוץ לגבולותיה.

משפחת גולדנר

אבי-זקנו של אבא ר׳ שמואל (שמיל) גולדנר הגיע לביבולרי מרוסיה יחד עם כל המשפחה והוא עודנו ילד. למשפחה חמישה ילדים ואחד מהם הוא סבנו ר׳ הרשל גולדנר. הסבא עם רעיתו גיטל התגוררו בעיירתנו כל ימי חייהם. סבנו היה אדם מלומד, נעים הליכות, בעל שכל חריף, פיקח ומקורב לבריות. הוא היה מדיין ופוסק בסיכסוכי זוגות ושכנים ומשכין שלום, מיעץ בהלכות דרך ארץ ונכון תמיד להגיש עזרתו לכל דיכפין. רבים היו משכימים לפתחו להתיעץ בענייני מסחר ואישות והוא היה מתיר סבכים ופותר בעיות, כך שהכל היו קשובים למוצא פיו. היתה לו אסמכתא לרב ותקופת מה, כשהתפנה המקום, שירת בתפקיד זה בעיירה.

הסבתא גיטל היתה אשה חרוצה, יפת-תואר ומלאת חיים. היא ידעה להגיש מזור לכל מיני תחלואים ע"י תרופות שהמציאה מעשבים שונים. במזווה שלה נמצאו תמיד זרעים וצמחים למיניהם - מזה הפיקה תרופות, הגישה לחולים כמשקה ותה רפואי והדבר סייע לרוב והחיש תהליך ההחלמה.

אדלה וברוך גולדנר

אבינו ר׳ משה ח. גולדנר הידוע בעיירה בשם משה הרשל"ס היה מוכר ונערץ בשל יושרו, כיבוד הזולת וגישה עניינית לשווה לו. הוא היה יהודי דתי-מסורתי אך גם ציוני נלהב והדבר התבטא לא רק במילים גרידא אלא במעשים. מאבא למדנו לכבד את הזקנים, התשושים והנדכאים שגורלם המר עמם. ולא פעם היה מביא לביתנו לערב שבת ומועד אורח שבאקראי נפגש עמו בבית-הכנסת. ואנו היינו תמיד מסבירים פנים לבא בצל קורתנו כמצוות אבינו ז"ל.

אבינו היה פעיל בשטח הסוציאלי, אוסף כספים ותרומות מבעלי ממון, קונה בהם עצים ומזון ומחלקם למעוטי-יכולת.

אמנו טבל גולדנר היתה דוגמא של אשה יהודיה שגידלה את ילדיה ברוח המסורת והאהבה לארץ ישראל. הסיפורים הראשונים שהיתה מגישה לנו כילדים היו קשורים לתנ"ך ולארץ הקודש. היתה מתארת את כנען כארץ זבת חלב ודבש, איפה שהנך מושיט יד וקוטף מפרי ההדר, או מטפס על דקלים ומוצא פירות מטיפי צוף ודבש, שלא היו בנמצא בבִיבּולרי. ארץ ישראל היתה מופיעה לעינינו כמסע לארץ הפלאים. מפי אמנו שמענו לראשונה על מלחמת דוד וגוליית ועל גבורת המכבים.

בן אחר של ר׳ הרשל גולדנר אחי אבי היה ר׳ ברוך (גולדנר) שנודע בעיירה במידותיו התרומיות ועזרתו לזולת. כיהן משך שנים רבות כיו"ר הקהילה וההסתדרות הציונית במקום. הודות למאמציו, פעילותו הענפה ועזרתו הכספית הרבה שגשגה בימיו הקהילה, הורחבו שירותיה ונבנה בית-ספר חדש שהיה מעין "אור ליהודים" - ודוגמא להפצת חינוך יהודי-עברי בגלות רומניה.

לצערנו התנסה דודנו עוד בימי חייו בשכול - עת נספו לעיניו בקרונות המוות ביאסי - שנים מבניו מרדכי וישראל הי"ד ילדים מחונני וברוכי כשרון.

ר׳ ברוך ורעיתו מצאו מנוחתם בארץ. יהי זכרם של כל יקירינו ואהובינו ברוכים וצרורים בצרור החיים. הם היו לנו מופת חיים ולעולם ננצור זכרם.

(נכתב ע"י בני-ות משפ׳ ח. גולדנר)

משפחת דביז׳ה

ציון מזכרת נצח להורינו היקרים רבקה וזליג דביז׳ה ילידי עיירתנו ביבולרי. אנשי עמל צנועים קשיי-יום, נעימי הליכות שהחיים לא פינקום ושבעו מלוא כוס דאבון ומרורים. כל חייהם קודש היו לילדיהם - לאושרם ורווחתם.

עלו ארצה בשנת 1950, התגוררו בהרצליה ושם מצאו מנוחתם. אמא רבקה נולדה ב-1898 ונפטרה באוקטובר 1966. אבא זליג נולד ב-1898 ונפטר באפריל 1970. הוטמנו בבית העלמין בהרצליה. הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו.

תהי נשמתם צרורה בצרור החיים.

מלכה בת רבקה וזליג דביז׳ה - הלכה לעולמה בדמי חייה והיא רק בת 18 אביבים. פנינת המשפחה, מחמד נפשנו, תלמידה מצטיינת בבית ספרנו, חברה ורעה לכל עין רואה, מקור תקוה ומלאת שמחת חיים. שנותיה נקטפו בימות מלחמת העולם השניה. בעת ההפצצות הנוראיות נקפד פתיל חייה, מחוסר תרופות. גוועה לעינינו מחוסרת ישע וידינו קצרות מלהושיע. בבת-עינינו נולדה בביבולרי במאי 1925, נספתה בחודש מאי 1943. הובאה למנוחות בבית העלמין ביאסי. עקב מעשי פורענות המלחמה, איננו יודעים בכלל מקום קבורתה.

יהי זכרה ברוך.

גדליה - בן רבקה וזליג דביז׳ה - אחינו; אדם צנוע בהליכותיו, צמא חיים ואוהב את הבריות. לא התנשא ולא שאף לגדולות. חביב ויקר לכולם ודורש אך חסד לכל מקורביו. בן יקיר למשפחה, מסור ואוהב חיים. נפטר ממחלה קשה וממושכת והוא רק בן 45. נולד בביבולרי בחודש מרץ 1929, נפטר במרץ (חודש הולדתו) שנת 1974.

נזכור אותו לעד.

האחיות: שושנה (רוזה)
ויהודית (איטה) לבית דביז׳ה

בית-דוד

רייזל בת חיים (מאטוס)
אשת חיל למופת.

שרה (נחמה)
הכל למען ילדיה.

ישראל (סרול)
אחד מל"ו הצדיקים. נורה בשעת שתיית מים ב"רכבת המוות" מיאסי בדרך לקאלאראש. ולא ידע איש את קבורתו.

מרדכי (מוטל)
ברב׳ אברהם אליעז
חכם, צדיק וענו.
ולא ידע איש את קבורתו.

(אלתר) יצחק
נולד במזל סרטן ולא ידע כי בא זה אל קרבו.

משפחת הורוביץ

לר׳ אברהם הורוביץ חלק רב בביסוס חיינו היהודיים בעיירתנו ביבולרי. הוא היה אדם שלא קפא על שמריו, התקומם לעתים כנגד המקובל, הנהיג את הקהילה והעמידה על פסים יותר מודרניים. למרות אדיקותו ודבקותו במסורת ראה אחרת דמות חיינו שהיו שמרניים מדי - לכן התקומם ודגל בשינויים לפי רוח הזמן. חיי העדה בביבולרי - ככל קהילה אחרת ברומניה הישנה עמדו לא פעם בצל חילוקי דעות, מחלוקות - שלא לשם שמים - ושררה; ואלו הערימו מכשולים ומנעו כל קידום ושינוי בהווייתנו. לנגד ר׳ אברהם עמדו תמיד האידיאל והמטרה ומשום כך לא פעם ויתר על עתידו הוא או על הנאה אישית פרטית כי באשר האמין שם כל מבטחו והשקיע כל מרצו.

היה בר-אוריין, ספוג תרבות יהודית עניפה והצטיין בלימודי קודש. הודות לחריפות מוחו ניבאו לו עתיד מזהיר וקריירה אקדמאית; אבל בשל הדאגה לאביו-זקנו ועיסוקיו הציבוריים נותר בעיירה ולהלן, למרות פיתויי אחיו ומקורביו, הוא מוותר על הגירה לאמריקה (לאחר מרד האיכרים של שנת 1907) כי לא רצה להתבסס כך שמצבו הכלכלי יפריע לו בסופו של דבר לעליית משפחתו ארצה ברבות השנים.

עיקר פעילותו הברוכה בימי הנהגתו בקהילה היה ייסוד בית ספר יסודי בשנת 1897/98 שמלבד לימודי המדינה הורו שם מורים מצטיינים את השפה העברית בהברה הספרדית. הדבר היה לצנינים בעיני פרנסי הקהילה שלא ראו בעין יפה פתיחת בית-ספר מעין זה, שכן לדעתם עלול ליצור דור של "גויים" ועמי-ארצות. הם שמו מכשולים בדרך ואפילו הרחיקו את המורים הקיימים וכך תתבטל שנת הלימודים השוטפת. עזרה מיידית, בימים ההם, באה דווקא מחברים ציוניים מיאסי שהשיגו מורים אחרים והמבטא הספרדי התקבל. והיה זה אות ודגם לעיירות אחרות ברגאט שהלכו בעקבות שיטה זו.

דומה היה המצב בענין יסוד גן-ילדים לגילאי 4-7 על טהרת העברית. למרות שהושגה רשמית אפילו תמיכה כספית מטעם יק"א לבנות בנין למטרה זו, נתקל הדבר בקיר אטום ובסירובו של היו"ר ומרעיו. הדבר הביא אפילו להתפטרותו של ר׳ אברהם מהועד. ברם, לאחר כמה שנים, משהתרצה והוחזר לתפקידו ע"י הרוב באוכלוסיה היהודית - היתנה שובו ביסוד גן ועמד על עוד דברים עקרוניים שהתממשו. וכך קם המוסד שהחליף עם הזמן את ה"חדר" המסורתי.

בימיו נרכש בנין מיוחד: בית להכנסת אורחים בשם "לינת הצדק", נבנתה מקוה מודרנית ונפתח חדר קריאה שנהיה למרכז תרבותי תוסס של העיירה, בו היו מתכנסים ומנהלים פעילות ציונית ענפה.

בידעו שבעיירה לא יוכל לקדם המשך חינוך ילדיו למקצועות אקדמאיים דואג הוא למורים פרטיים במקום ולאחר מכן בשנת 1921 נוטש הוא את העיירה ועובר לעיר יאסי.

ר׳ אברהם היה לציוני עוד לפני התפשטות רעיונו של ד"ר הרצל, פיתח קשרים עם המרכז הציוני בגאלאץ (עם התנועה דאז "דרכי ציון") ומיוזמתו מארגן מפעל השקל הציוני, הפצת מניות "אוצר הישוב", יער הרצל וכד׳.

גולת הכותרת היתה פעילותו למען "חברת אחוזה סיר הרברט סמואל", לרכישת קרקעות בהר הכרמל והכשרתם לישוב השממה. כנציג החברה בא במגע עם רוכשי החלקות, מדרבן ומעורר לבניה ולהשתקעות. ביוזמתו הפעילה ובסיוע ההנהלה

מרומניה ומהארץ ניבנו כאן המיבנים העיקריים ונסללו הכבישים. כך קמה שכונה עברית חדשה ביוזמת יהדות רומניה - כשכל השטח סביב הר הכרמל ומרכזו עודם בשממונם. ר' אברהם מבקר בארץ ועומד מקרוב על תהליך התיכנון והבניה. בדצמבר 1934 מגשים הוא חזונו ועולה עם חלק ממשפחתו, ואילו האיחוד הכולל מתגשם שנה לאחר מכן וסופו רק לאחר המלחמה (1946) כשבנו ד"ר יהושע, רעיתו והבת חיה-שרה חוזרים למכורתם ממסע נדודיהם ברחבי ברית-המועצות. ר' אברהם ומשפחתו התגוררו תחילה בחדרון קטן בלי מטבח שכל תפוסתו במיטות ורק בשנת 1936 זכה לחנוכת בנין ביתו על הכרמל. הדבר נעשה בסיועו הרב של בנו מתתיהו, חבר קיבוץ מעברות שבא לעזרת הוריו והשקיע את כל אונו לראות את הבית בקומו.

ר' אברהם מגיע ארצה תשוש שבע-תלאות לאחר שנות געגועים וכיסופים ופעילות ציונית מבורכת. אף השכול פוקד את המשפחה עת הבן היקיר מתתיהו-אריה נספה בתאונת דרכים קטלנית בערב ראש-השנה תש"ב והוא בן 36 ואילו הבת חיה-שרה מתה בדמי-חייה באדר תש"ח.

שבע ימים נפטר ר' אברהם הורוביץ בז' שבט תש"ט נערץ ומכובד ע"י רבים. בימיו כתב בעברית פרקים על תולדות חייו. הספרון שהוצא ביוזמת בניו מקפל בתוכו הרבה חומר מאלף לקורות הקהילה היהודית ברומניה בדור הקודם.

רעיתו שיינדל-רייזל (שושנה) בת שמעון פרץ אם הבנים הדאגנית והמסורה ללא סייג למשפחה הלכה לעולמה בטז' חשון תשי"ד.

תהיינה נשמותיהם צרורים בצרור החיים.

* * *

חיה-שרה הורוביץ

חיה-שרה בת אברהם (הורוביץ) פנינת המשפחה, תלמידה מצטיינת בעלת מוח חריף. נולדה בביבולרי, המשיכה לימודיה באוניברסיטת יאסי וקיבלה תואר בספרות. עלתה ארצה לאחר הוריה (1935) ולאחר שהאקלים לא הטיב עמה חזרה לרומניה ונתקבעה שם בשנות המלחמה. נדדה עם אחיה הרופא ברחבי ברית-המועצות, עד אוזבקיסטן הרחוקה, חזרה ארצה בשנת 1945. מחלה ממארת קטלה אותה והיא רק בת 37. הובאה לקבורות ב-ב' אדר תש"ח, נטמנה בחוף הכרמל.

גולד הרשקו ישראל (סרול)

ר׳ ישראל (סרול) גולד הרשקו היה אדם נשוא-פנים, נמרץ, עדין נפש ומעורב עם הבריות. וזה הכשיר אותו גם למנהיגות. מעבר להתעסקותו כבעל מרזח רכש לעצמו גם השכלה - אך ברובו היה אוטו-דידקטי ומלא חכמת חיים, ולאור נסיונו - מחונן היה למלא תפקידים ציבוריים. וכך הגיע להיות היו"ר של הקהילה בעיירה לאחר שאלו הוותיקים התעייפו ונטשו את המערכה. ס. גולד הרשקו קיבל מרבית הקולות לאחר מלחמת בחירות מתישה בשנת 1933. וכך הוזרם דם צעיר וחדש במערכת העשיה היהודית הקהילתית בעיירה וניתן דרור ליזמה ופיתוח העניינים הספציפיים שלנו בתור מיעוט. ר׳ סרול ג׳ עמד בכבוד מול גלי-השיטנה שמסביב וידע לתמרן את הקהילה ליעדיה בשנות השלושים הקשות. היה ער לענין היהודי ונאמן לציונות ודבק גם בתורת הסוציאליזם. הוא שיתף עצמו בכל הפעילויות וההתרחשויות בעיירה וסייע במגביות הקרן הקיימת. הותיר אחריו עבודה מבורכת ומעשים טובים.

יהי זכרו ברוך!

פרפ׳ זומר מו ״ר

מרקו זומר נולד בשנת 1910 בעיירה Frumusica שבמחוז Botosani. היה ילד מחונן, ברוך כשרונות ומשחר ילדותו הצטיין בלימודיו. וכך מתמנה הוא - כבר בגיל 16 כמורה-מחליף בבית-הספר המקומי שבעיירת הולדתו. לשם הסואת גילו חובש הוא מגבעת רחבת תיתורת שנותנת לו ארשת מבוגרת.

בסוף שנות השלושים מגיע הוא לביבולרי ונמנה עם סגל מורי בית ספרנו החדש ע"ש "ש.ר. זילברמן". לאחר מכן הוא המנהל ובתפקידו זה מתמיד הוא עד 1941, שנת הגירוש מהעיירה. את עבודתו החינוכית ממלא הוא במלוא האחריות, במסירות רבה ובאהבה. סגל המורים עובד כקולקטיב מגובש כשכל מטרתו לתת לילד ידע יסודי ולטעת בו אהבת הספר והאדם. הלימודים בבית-ספרנו הם על רמה גבוהה, כך שגם הורים נוצריים חושקים כי ילדיהם יתקבלו כאן כתלמידים מן השורה. צוות המורים זוכה להערכה ותשבוחות ורואה ברכה בעמלו. גם יחס ההורים אוהד, הם מלאי סיפוק מרמת הלימודים ומגישים כל הסיוע המוסרי למורים הנחשבים כבני המקום, ואילו ועד הקהילה דואג לכל מחסורם ולמהלך התקין של הענינים. וכך מהווה בית ספרנו מעין חממה המצמיחה אנשים רחבי-אופק, שוחרי תרבות ואוהבי ישראל.

ביוני 1941 נכנס המורה זומר בברית נישואין עם העלמה Credinciosu, אף היא מצוות מורינו. האירוע המשמח כשלעצמו הופך בו ביום למשהו טראגי; כי עוד באותו לילה מבצעים השלטונות מעצרים נרחבים בקרב האוכלוסיה היהודית, ולמחרת מגורשים כולם מעיירת הולדתם במסע רגלי לעבר העיר יאסי. וכאן נקלעים כולם לשטף הרדיפות בנהירה הכללית של אחינו לחצר ה- Chestura ולמשלוח לקרונות המוות.

הזוג הצעיר אמנם ניצל דרך-נס מהמעצר, אך סופג מכות נוראיות מהנוגשים - שליחי "משמר הברזל" וזקוקים לאישפוז בבית-חולים, וכפסע בינם ובין המוות. כשוך הפוגרום דואג מרקו זומר ורעייתו למגורשים. כמיופה-כח מטעם הקהילה שלנו ומייצג ציבור המפונים בפני השלטונות, מגיש הוא רשימה מעודכנת של יוצאי העיירה ודורש במפגיע סיוע, כך שועד הקהילה יוכל להמשיך בפעילותו השוטפת: יהודי ביבולרי הלא הגיעו ליאסי מחוסרי כל, בנטשם שם כל רכושם; הם נותרו ללא מחסה וקורת-גג וממש רעבים ללחם. ומעל לכל נוספו אלמנות ויתומים - קרבנות יום הראשון השחור (29.6.1941) ויש לעודדם באסונם.

עם זה ממשיך הזוג זומר בעבודה החינוכית ביאסי. הוא נמנה כמנהל בבתי הספר Junimea ומוריץ וואכטל וכך מרביץ הלאה תורת אהבת הבריות גם בימי מסה אלו. ילדי ביבולרי מוצאים מקומם בבתי הספר בכרך, משלימים חינוכם והזוג זומר הם עבורם לא רק מורים-מחנכים, אלא ממש כהורים - וכל החוסים בצל דאגתם זוכים לטיפול אוהד.

בעצם ימי חרדה אלה נוטל המורה זומר משימה כמעט בלתי אפשרית - מבקש רשיון ומגיע לביבולרי ב-17.6.1942, תוך סיכוני נפש ממש. וכאן בסיועו של הא' Stefan Andries מנהל בית-הספר המקומי - גואל הוא את ארכיון קהילת ביבולרי, בו חומר היסטורי עשיר לתולדות ישובנו במקום ופעילותה של יחידה נידחת הלוחמת על זכות קיומה הלאומי. החומר היקר הזה נשמר בביתו הוא משך שנים עד למסירתו לשלטונות כשחלקו הארי והחשוב ניצל והעתקיו מגיעים ארצה.

בתום הקרבות ועם שינוי המשטר, לא בא הפרופ' זומר אל המנוחה. להיפך, הוא מגביר חילים - משתלב בפעילות החינוכית במחוז תוך שמירה על הזיק היהודי. הוא מקבל שורת תפקידים נכבדים כמנהל בית-ספר לקדרים, מפקח כללי, מנהל בית-ספר ערב ועוד משימות מטעם משרד החינוך. הוא זוכה להערכה והכרה כללית, ועם זה מתמידים בני הזוג ללמוד ולהשתלם בהוסיפם להם תוארים וגם לדאוג למען הילד היהודי ושיקומו. כן מופיע פרופ' זומר כדבר ראשי באסיפת אזכרה לחללי השואה וקרונות המוות מיאסי ומתריע על העוול האיום שנגרם לעמנו.

ארבעים שנות שירות הוראה ופעילות חינוכית ברוכה מאחורי פרופ' זומר. הוא היה אדם נפלא שהשיב אהבה לכל אחד והעניק כבוד ויקר לזולת. במסירותו הרבה שירת את עמו מעל ומעבר לכוחותיו הדלים ועל עצם חייו לא ידע לשמור. וכך לפתע כבה נרו ב-9.11.1971 והוא רק בן 61, בהותירו אחריו אלמנה דוויה וציבור אבלים.

ואכן הזרע שנטע הפרופ' זומר הניב נבט של אהבה והבנה אנושית. וזאת יוכיחו כל בני עיירתנו ומאות-אלפי תלמידיו מוקירי ונוצרי זכרו לעד.

תהי נשמתו צרורה בצרור החיים.

■

זילברמן עמליה וטאוזיק

עמליה וטאוזיק זילברמן היו בני העיירה שעקרו ליאסי אך שמרו מגעים הדוקים עם ביבולרי כי קשרו אותם יחסי קירבה וידידות מאז. עמליה היתה בת משפחת פסה ואיציק פטל.

עמליה וטאוזיק היו אנשים חביבים ולבביים שלא עשו שקר בנפשם ונהנו מיחס שווה.

ר׳ טאוזיק היה שריד נצולי קרונות המוות מיאסי. בנס ניצל ויצא חיים כשנפתחו דלתות הקרונות בתחנת Podul Iloaei ומעטים עוד שמרו על צלם אלהים. צל הטרגדיה ליוותה אותו עד יומו האחרון, מה עוד שבאותו קרון נספה גם גיסו ר׳ אשר פטל הי"ד.

בני הזוג זילברמן נפטרו ביאסי והובאו שם למנוחות. המשפחה שומרת באהבה את זכרם היקר.

חיים זינגר

חיים בן אליעזר-יצחק (לעזער-איצ׳ע) היה מנאמני "השומר הצעיר" ומהאחרונים על החומה ששמר על דבקותו לתנועה עד ביטולו של הקן וירידתו למחתרת.

בנעוריו התנסה בעבודת-כפים ושימש שנים רבות כזבן בחנויות האריגים של ר׳ חיים לב-קוסבר ופאול חתנו ז"ל. מלבד עמלו כעוזר לפרנסת המשפחה ולעצם קיומו - היה גם שוחר תרבות וקורא שקדן. והספר היה תמיד יסוד לויכוחיו ועימותיו עם חבריו. מטבעו היה נער ישר ורציני. מצבם החומרי של הוריו לא איפשר לו בעת ההיא לחתור להגשמת חזונו אליו שאף בכל מאודו כל ימיו.

בימי מסירת חבל בסרביה לרוסים (1940) התפתה וראה בזה גאולה-פורתא ויציאה ממצבו הדחוק ומאימת המסע האנטישמי שהתנהל אז ברומניה. על כן עבר את הפרוט בנקודת המעבר סקולני. ברם ימים ספורים לאחר מכן נודע שנורה ונספה יחד עם עוד חברי נעורים ילידי ביבולרי.

מחיים זינגר הי"ד נותר רק הזכרון. חבריו ומוקיריו - חניכי קן ה"שומר הצעיר" שומרים בליבם את זכרו היקר.

משפ׳ לייבל זינגר

גורל אכזרי פקד את בני משפ׳ לייבל זינגר. אנו זוכרים את המשפחה כולה. ר׳ לייבל מצא מחייתו כאופה ובית מגוריו ומאפייתו בסמוך לאחיו לעיזר-איציק - בירכתי העיירה. הם שוכנים ליד באר המים הטובים אליה היינו נוהרים בימי הקיץ הלוהטים והארוכים לרוות צמאוננו, כי המים היו זכים כבדולח וצוננים. הלחם האפוי במאפית לייבל ובדומה הכעכים - היו מבוקשים מאד, והקונים היו איכרי הסביבה ור׳ לייבל ובני ביתו היו גם נוסעים, מביאים ומוכרים את הלחם בכפרים נידחים.

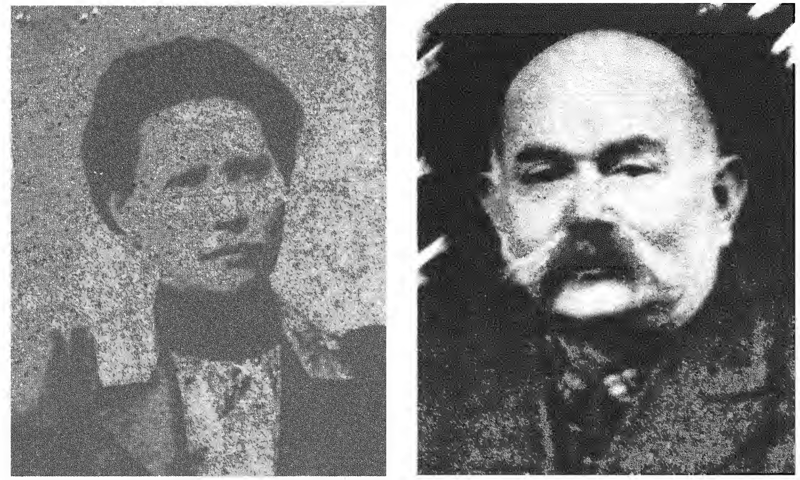
ההורים עולים ארצה בשנת 1950 עם גל העליה הגדול ומשתכנים בחיפה בשכונת בת-גלים, ועד סוף 1964 מתאחדת כל המשפחה. את ר׳ לייבל פוגשים ברחובות הדר (חיפה) במפרץ או בקריות עם סל ה"בעיגאלעך" שלו, כי לא יכול היה להפרד מאומנתו. הוא ראה טוב, בא במגע עם הבריות ושמח בחלקו.

עוד בימי חייו התנסה ר׳ לייבל בשכול. ב-10.8.70 נפטרה והובאה לקבורות בתו קלרה (מאירוביץ) בגיל 51 לאחר מחלה קשה וממארת - בהותירה אחריה בעל ושלוש יתומות רכות.

ר׳ לייבל נפטר בגיל 87 ב-10.3.71 לאחר מחלה קצרה. חודשיים לאחר מכן הולכת לעולמה הבת השניה צ׳ילי (מוסקוביץ) אף היא בגיל צעיר (53) לאחר סבל ועינויים. מחלה קשה קטלה אותה והיא משאירה אחריה 2 יתומים. בצעירותה היתה פעילה בתנועה הציונית בעיירה ובעקבות זאת אף נשלחה והוגלתה לטרנסדניסטיה למחנה המוות Vapniarca ובנס יצאה חייה משם.

האם פרלה מסיימת מסכת חייה בגיל מופלג (90) ב-22.2.74 בראותה בסוף חייה רק צער וסבל רב עם אבדן שתי בנותיה ובעלה. אבל בכך לא תמו עדיין כל הגזירות, כי בדיוק שטני כעבור 4 שנים ב-22.2.78 נפטר הבן ראובן זינגר, והוא בן 56, לאחר מחלה קצרה ומתישה. הוא שהיה אדם נמרץ, עובד כפים חרוץ (פועל בנין מקצועי) שלא ידע מנוח מותיר אחריו משפחה אבלה ומסועפת של בנים ונכדים לרוב.

כל בני-ות לייבל זינגר היו ישרי לב ותמימי דרך. תהיינה נפשותיהם צרורות בצרור החיים וזכרם ברוך.

חיימוביץ נתניאל ולאה

ר׳ נתניאל (סונה) חיימוביץ מוצאו מהעיירה סוליצה (Botosani) והגיע אלינו אחר שהתחתן עם לאה בת דוד-עוזר ילידת ביבולרי. היה לו מקצוע נדיר ומבוקש: רצענות. על כן רבים היו דורשיו ומעוניינים במוצריו, כי הכפריים מהסביבה ומעבר לפרוט זקוקים היו למושכות ורתמות לבהמות העבודה שלהם ובכרו להזמין אצלו, כיוון שהעבודה היתה לפי מידה, מדוייקת ומלאכת יד טובה שלא כאביזרי הקונפקציה בנידון. פרנסתו היתה מצויה - מה עוד שהוסיף בחנותו, למימכר גם דברי סידקית וחיי המשפחה התנהלו על מי מנוחות.

עד שבא הזעזוע בשנת 1920, עת נפטרה רעיתו לאה בגיל צעיר מאד. היא הוטמנה בבית העלמין בעיירת מולדתה והותירה את ר׳ נתניאל עם ילדים רכים ללא אח ומקרב. חייו בהמשך לא קלים היו; ולמרות זה נרתם הוא והתמיד בעול הפרנסה הכבד ובחנוך הילדים עד שגדלו בנותיו ברנה וסוקה (שרה) ויכלו לסייע לו בהלכות הבית. והוא אף פעם לא אמר נואש כי מטבעו אופטימי היה ומלא חכמת חיים, שמח בחלקו ואפילו חומד לו לצון. אנו הילדים קראנו לו "סונה-קנאפער" משום שהיה צובט בלחיינו וגם מפטם אותנו בסוכריות. ומענין, תמיד מצא גישה ואימרת כנף לכל ילד. על כן חיבבנו אותו. ועוד הרבה צדדים חיוביים היו לחייו, כי מלבד אומנותו - מעורה היה בחיי העיירה. לכן חיש מהר נכנס לפעילות, היה לרוב חבר מן המנין בקהילה ועושה רבות למען הכלל - מסור ודבק בתפקידיו.

וזה מלבד זיקתו לפוליטיקה הכלל ארצית. וכיון שהיה בעל השקפות דמוקרטיות מצא מקומו במפלגה הליברלית, נמנה עם בעלי-הדעה ומפעיליה בעיירה וכך הגיע להיות משך תקופת מה ליו"ר הועדה הקרואה בעיריה. היה זה כשהסתכסכו המפלגות הגדולות - ובלית ברירה מינו ועדה שתכהן עד הבחירות. כן היה כבאי מתנדב, הנכון לכל קריאה בשעת שריפה במקום. ובנוסף הלא גם איש אמונה, מבקר קבוע ב"איסר-שיל", עובר לפני התיבה ובעל תקיעה נפלא בימים הנוראים.

בחנותו שבמרכז העיירה היו מתגודדים תמיד "גויים" כפריים וביחוד בימי מנוחה (יום א׳) משוחחים על ענייני דיומא ומטים אוזן לפרשנותו של Domnu Sani. כך שהיה מכובד על תושבי הסביבה, והמה זוכרים אותו לטובה עד עצם היום הזה. וזה לפי עדות בנו מנדל שביקר באחרונה בביבולרי, והתודע לגויים-מכרים... לאחר נישואי הבנות ועליית בנו ארצה משתש כוחו - עבר לגור אצל בנותיו ב- Parliti. וכאן מצא את מותו בשלהי קיץ 1939 והובא שם לקבורות. לאחר המלחמה משחזרו בנותיו מגלות סיביר, התקשו למצוא את קבר אביהן כי הוואנדלים הנאצים נתצו והרסו הכל.

ביראת כבוד זוכרים אנו את לאה לבית דוד-עזר ואת ר׳ נתניאל חיימוביץ שהיה מאנשי "עמך", אהוב ומקורב לבריות.

יהי זכרם ברוך !

אסתר יוסף

ציון לנפש יקרה לאסתר בת שמירל תושבת הכפר טריפשטי. אביה והוריה החזיקו במקום בית-מרזח וראו חיים טובים. אסתר שלנו נספתה בשעת ההפצצה על העיר יאסי ביום 23.8.1944 - עת הבקיעו הרוסים את החזית והוחל בשחרור רומניה מעול הנאצים. אסתר יקירתנו רוסקה לגמרי ולא נותר ממנה סימן וכך לא יכולנו להביאה לקבר ישראל ולהקים לה מצבה.

עבורנו היתה זו מהלומה נוראה ועד היום איננו יכולים להתנער מגודל אסוננו. היא היתה בבת-עינינו ישרת-דרך ומסורה להורים ולמשפחה. יהא ציון זכרה בספר זה - למזכרת בלתי נשכחת על אובדנה, ותהי נשמתה צרורה בצרור החיים. לעולם לא נשכח אותה !

אחותה וגיסה דינה והרשקו כהן

פסיה ואשר לייבוביץ

אשר לייבוביץ היה בנם של חיה ולייבל. משפחה זו היוותה מעין "חמולה" בעיירה כי לר' לייבל היו הרבה בנים ובנות וכולם מכובדים ובעלי עמדה בעיירה. מקום מושבם ליד ה"מאידאן" (שוק) וכך גם משלח ידם כרוך במסחר בבהמות ואטליז ומגע ישיר עם הכפריים הבאים לשוק.

ר' אשר היה אדם טוב לב ואוהב חיים עם גישה חברית לכולם. עקב דבקותו באנשי השררה היה גם שתדלן ובא במגע עם השלטונות והודות ל"מתן בסתר" היה מיישר הדורים. לא פעם הודות למאמציו לובנו אי "טושטשו" הרבה עניינים בעיירה. ועם זה היה גם עסקן בקהילה ובתקופות הקשות ביותר דאג לצרכי ציבור.

עזר כנגדו היתה רעיתו פסה שמוצאה מסקולני (בסרביה). היתה זו אישה נחמדה, עקרת בית מסורה הדואגת לגידול ילדיה.

היכרותו עם השלטונות ומעמדו הציבורי המוכר ע"י כולם - לא עמדו לר' אשר בימי הזעם - כי אף הוא הורחק מהעיירה ונשלח לגולה לעיר בקאו למעצר-בית.

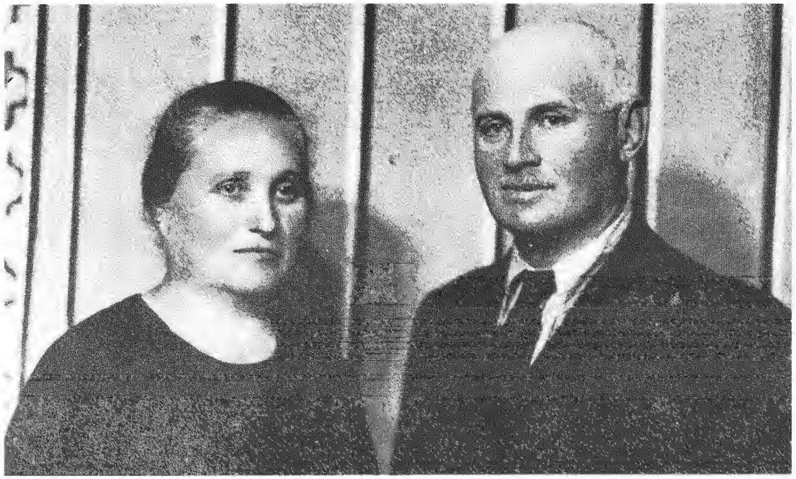
ר' אשר ורעיתו הגיעו ארצה בשנות השישים והסתגלו למציאות שבכאן. חיו בקרבת הילדים וראו טוב,

משפחת הרץ לייבוביץ

משפ׳ הרץ לייבוביץ ממקורבי ושכני ר׳ חיים-מאיר סטרולוביץ. אבי המשפחה ר׳ הרץ איש שיח, נעים הליכות, במקצועו סנדלר מעולה, מקורב לבריות ודורש טובתם, מאנשי "עמך" עם "פינטאלע יוד". שמח בחלקו ואוהב חיים, מכובד ומקובל על כולם. רעייתו - עזר כנגד ומסורה למשפחה.

יהי זכרם ברוך.

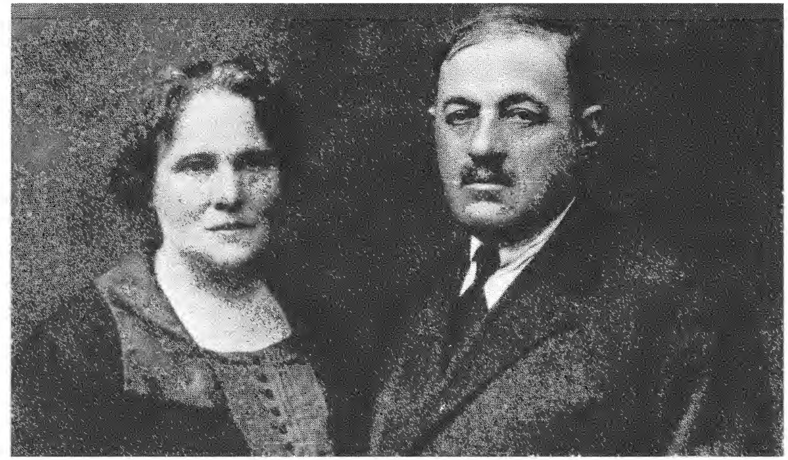
הרש-לייב שורקה ומשה לייבוביץ

ציון לנפש אהובה - לזכרו של הרש-לייב בן שורק׳ה ומשה לייבוביץ ז"ל שנרצח ונהרג ביום 4.7.1940 ע"י חיילים רומנים בעת נסיגתם מבסרביה, והוא בן 19 במותו.

הרש-לייב עלם חמוד, נעים הליכות סייע לאביו במסחר והיה בדרכו הביתה מעיר יאסי - כשהוא נוהג עגלה רתומה לשני סוסים. המוות השיגו בצורה כה אכזרית. החיילים בהם פגש נטפלו אליו רצחוהו נפש והטמינוהו בדרך צדדית. משבושש לחזור הביתה החלו החיפושים. הוא נמצא מוסתר ומכוסה ענפים. הובא לקבורות בבית העלמין ביאסי.

הרש-לייב היה הקורבן הראשון של יהודי עיירתנו, ונפל חלל על קידוש השם והוא כה צעיר ובוטח.

נזכור גם את ההורים שורקה ומשה לייבוביץ ילידי העיירה ומעורים בהווי היהודי. ר׳ משה מחזיק אטליז - בעל בית הגון, מחנך ילדיו באהבה ומסירות ונכון תמיד לעזור לזולת. והאם שורקה דוגמא של "אידישע-מאמע" - המגדלת ילדיה באהבה ודבקות.

מטס טבל ולייביש

משפחת טבל ולייביש מטס היו אנשי מעשה. הם ובניהם פיקחו על אחוזות, פיתחו קשרים ומעמדם היה איתן בעיירה. נחלתם השתרעה על פני שטחים נרחבים. רבים באו במגע עמם והכירו אותם אישית. עם גל הפורענויות ושינוי משטרים ברומניה - הם נושלו, הורחקו מהעיירה ומצבם החמיר מאד. ר׳ לייביש נפטר בשנת 1939 בגיל 70 והובא לקבורות בביבולרי. רעייתו טבל נולדה בשנת 1871 ונפטרה בשנת 1963 בגיל 92. הוטמנה בבית העלמין באשדוד.

יהי זכרם ברוך!

משפ׳ מיליטיאנו

אני בתם של לוקה ומאייר מיליטיאנו. אמנם נולדתי בעיר יאסי, אבל הורי יוצאי ביבולרי הם וכך קשורה אני בכל נימי נפשי עם העיירה היהודית הזאת עליה סיפרו לי רבות.

את העיירה ביקרתי לראשונה ולאחרונה לפני כשמונה שנים טרם עלייתנו ארצה. לדברי אמי אי אפשר היה להכיר שהיה אי פעם כאן ישוב יהודי. בבית העלמין מצאנו הרבה קברים מנותצים ומחוללים בעקבות המלחמה ובקושי אפשר היה להבחין באותיות ושמות שוכני העפר.

עלינו על קבר יקירינו והתיחדנו עם זכרם של כל אהובינו שהעניקו לנו חיים והיו כה קשורים להווי העיירה.

זכורה לי עדיין הסבתא מרים מיליטיאנו לבית חוה וגדליה גולדנר שנפטרה בגיל מופלג (91) ונטמנה בבית הקברות של חולון. היא היתה סמל של אדם מסור ודוגמא להקרבה למען הזולת; גידלה אותנו ילדים באהבה והיתה כל השנים מזועזעת מהאסונות שפקדוה בחיים עם אבדנם של יקיריה. בעלה משה מיליטיאנו נהרג בפוגרום ביאסי יחד עם שני בניו ישראל ולייבלה שהיה אז רק בן 14 כשהובילו אותם כצאן לטבח לקרונות המוות בואכה Podul Iloaei . הבן השלישי הוא אבי מאיר ז"ל שבילה שנים במחנה עבודת כפיה בטרגו ז׳יו ועוד - ונפטר לפני כעשר שנים ביאסי (1969) והובא שם לקבורות. אחיותיה של הסבתא הן: 1) חנה ביטמן נשואה לשלום (ביטמן) שנפטרה בארץ ונקברה בקרית-שאול. 2) דבורה ומשה איצקוביץ שמצאו קבורתם בפרדס-חנה, 3) ברכה ז׳קומסקי נפטרה ביאסי. כן האח מאיר גולדנר שנפטר ביאסי ובדומה אסתר גולדנברג (גולדנר).

כולם היו אנשים אהובים על הבריות - בעלי בתים בעיירה וישרים בעיני אלהים ואדם. לא עשו שקר בנפשם והטיפו לנו תמיד להיות גאים כיהודים. על כן יקר לנו זכרם. תהיינה נשמתם צרורה בצרור החיים.

קלרה ויין (מיליטיאנו)

מייזנר שמעון

מייזנר פסיה ויוסף

שמעון בן פסיה ויוסף מייזנר הי"ד נהרג ביאסי בתאונה קטלנית בתקופת עבודת הכפיה לה גוייס בתקופת השואה- ביום 18.9.1942 והוא בן 19 שנה בלבד.

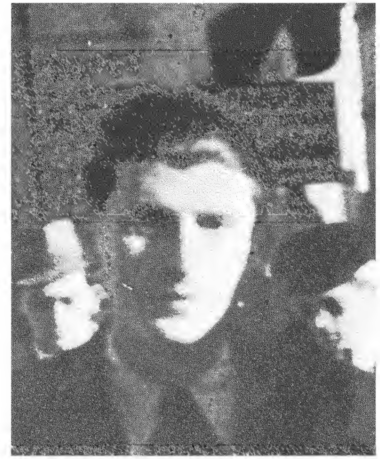
שמעון היה נער עירני ופעלתן, נאמן להוריו ודבק בדרך הציונות. היה חבר קן "השומר הצעיר" - וכמסורת המשפחה ראה עצמו בין בוני הארץ. בכל מאודו שאף להגיע עם יתר בני משפחתו לישראל ולהצטרף לאחיותיו שעלו בתחילת שנות השלושים. הגירוש מביבולרי, הרדיפות מטעם "משמר הברזל" והרעת תנאי הקיום החומרי - הטביעו חותמם על מפוני עיירתנו. והנה מעל כל אלו הומט לפתע אסון כבד על משפחת מייזנר וירד השכול. צל האסון ליווה כל השנים את ההורים האחים-ות הדואבים. שמעון ז"ל הובא לקבר ישראל בבית העלמין ביאסי.

ההורים הקשישים של משפ' מייזנר הגיעו ארצה בתחילת שנות החמישים והתמקמו בחיפה בסמוך לבני משפחתם הענפה. ר' יוסף עסק בצעירותו בצרכי ציבור בעיירה. לזכותו יש לזקוף הפעילות שנעשתה למען "גמילות חסדים" כעזרה לנצרכי "עמך". מלבד זה קיים היה בביבולרי מוסד בשם "לינת צדק". למטרה זו הושכרה דירה וכל העניים שעברו דרך העיירה מצאו כאן סעד ומקום בו להניח את הראש וללון. האגודה הנ"ל התקיימה בעיירה שנים רבות, ניהלה מגביות, ישיבות תקינות וספרי חשבונות כדת. ר' יוסף מייזנר היה בראש העושים והעוסקים במצווה חשובה זו.

ר' יוסף הלך לעולמו בכט' איר תשכ"ח (22.5.1968). גב' פסיה בת שמעון פרץ נפטרה ביא' שבט תשכ"ה (14.1.1965). זוג ההורים הוטמנו בבית העלמין בחוף הכרמל (חיפה).

הנאהבים והנעימים הלכו לעולמם והותירו אחריהם משפחה ענפה והרבה מעשים טובים.

יהי זכרם ברוך!

ארתור מנדל

ארתור קנה את השכלתו בבית-ספר לחיים, ובהכנסו לה"שומר-הצעיר" דבק ונדבק לבעיות סוציאליות ולאי-שיוויון השורר ביקום. עיסוקו היה בבית מסחר לברזל שהחזיקה המשפחה, תוך התנגשות תמידית עם אמו ותחרות שהוכתבה ע"י שכנים-קרובים הסוחרים באותו ענף. אך כל זה לא השפיע על ארתור להיות מכור לעסק ולממון. הוא חתר בדרכו הוא ותהה על הילכות עולם.

בהיותם יתומים מאב מגיל צעיר מאד ידעו בני בינה מנדל להסתגל לתנאי הקיום הקשים, ועם זה עמד ארתור נאמן להשקפת עולמו בכל המסיבות. הוא השכיל לקנות לו מידע וידע רב ע"י קריאה אינטנסיבית בעתונות הדמוקרטית ושקד על ספרים הדנים בבעיות עולם.

ארתור עבר את כל כור ההיתוך. בימי המלחמה היה ארתור בין המשולחים הראשונים למחנות עבודת-כפיה וכן בילה שנים במחנה המוות Vapniarca שבטרנסדניסטריה. משם חזר מדוכא ושבור.

בהגיעו ארצה בשנות החמישים החל במסחר, אבל זה לא היה לפי רוחו והשקפתו - לכן היה לרוב שכיר.

נפטר לפני כמה שנים ממחלה קשה והוא עדיין בגיל העמידה. הניח אשה.

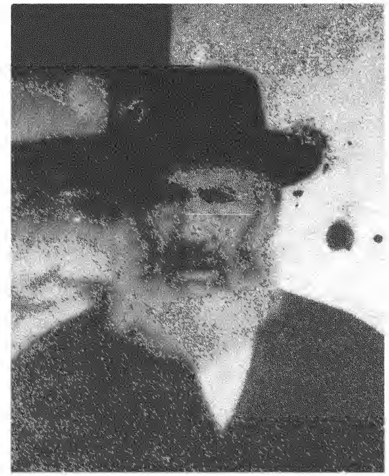
(מוסקוביץ) אליעזר וטובה מוישה

לאבי קראו גם בולדישור (Boldisor) - כינוי שנדבק ובא לו מהסבא שלנו. כן נודע בעיירה כ"לעיזער דער שניידער". בית מלאכתו נמצא ברחוב הראשי במרכזו. הוא היה בעל מקצוע מעולה, אומן בתפירה - מבוקש ע"י אחינו בני ישראל והן ע"י הגויים שידעו להעריך דיוק עבודתו ויושרו האישי.

היינו 8 ילדים בבית ומזה נותרנו אחותי ואנוכי. הורי, ילידי ביבולרי, היו אנשים מכובדים, שומרי מסורת, נערצים בקהילה ודורשי טוב לכולם.

הורי, אחות אחת וכל אחי - נפטרו בשנת 1918 בעקבות מגיפת טיפוס איומה שפשטה בביבולרי והסביבה והפילה חללים למאות.

אני ואחותי חיה נותרנו יתומים וכך גדלנו תוך שאנו נוצרים בליבנו זכר יקירינו והורינו האהובים שהולידונו ונמנע מהם לראות בצמיחתנו. לעולם נזכור אותם, ונשמותיהם תהיינה צרורות בצרור החיים.

משה מוסקוביץ

דורות קודמים של משפחת משה מוסקוביץ, הסבא של כל המשפחה הגיעו מרוסיה ונהיו תושבי קבע של עיירתנו ביבולרי. אנו מכירים את ר' משה בשם "רצעס" עפ"י שם אשתו. כי כך נהוג היה כי יקרא ראש המשפחה על שם אביו או אשתו - בימים ההם.

ר' משה היה בעל הופעה אצילית, עטור זקן לבן, יהודי ירא-שמים מכובד ונערץ בקהילה. הוא נפטר בעיר יאסי בגיל מופלג של 95 שנה.

מה שחשוב לציין הוא שר' מרדכי שוחט לפני מותו (בטרם הגירוש) הותיר צוואה ושם כתב בין היתר שמצוה לפתוח בבית העלמין של ביבולרי שורה חדשה שם הוא יוטמן ובסמוך אליו ביקש להועיד מקום לר' משה-ראצעס והשלישי בטור יהיה ר' איסער השמש. מבלי דעת רכש ר' משה עוד קודם לכן "מקום" בבית העלמין ביאסי. אך משקרבה שעתו ביקש במפגיע כי תתמלא צוואתו של ר' מרדכי שוחט כלשונה. וכך - למרות שר' משה נפטר כאמור ביאסי - נשכרו עגלות וכל המשפחה האבלה ליוותה אותו לדרכו האחרונה - לבית העלמין בביבולרי.

משפ' מוסקוביץ-בוץ

בנו ר' ברקו (ברוך) בוץ עלה ארצה עם משפחתו בשנת 1950 והתגוררו קודם בתל-מונד, שם עסק ראש המשפחה בעבודות יזומות והובלת לחם. מאוחר יותר עברה המשפחה לחיפה. ר' ברל עסק במסחר קמעוני לדברי סידקית ופוגשים היינו אותו תדיר ליד תחנת אג"ד הישנה - שמח עם כל מפגש של מכר ובן-עיירה. הוא נפטר ב-5.6.1975 - אהוב ומכובד בפי כל.

אנו זוכרים לטובה גם את ר' לייבל ראצעס-מוסקוביץ (ואשתו חנה) שהיה בעל עגלה ויהודי לבבי ושורשי. ר' לייבל ואשתו נפטרו ונקברו ביאסי.

עוד נצר של משפחה מסועפת זו הוא ר' ישראל (סרול) יענקו-בוימוביץ ואשתו אטי Zis Bot. אף הם אנשים ישרים, מקורבים לבריות ומקובלים ע"י כולם.

כל בני משפחת משה מוסקוביץ היו אנשי "עמך" אוהבי החיים והאדם. ננצור לעד זכרם - וניטע בלב ילדינו-נכדנו את אשר הם הורו לנו: לכבד ולאהוב את הבריות.

יהי זכרם ברוך!

מוסקוביץ ישראל (סרול)

היו משפחות יהודיות שהתגוררו בכפרי הסביבה וקיבלו את כל השירותים הטובים מטעם קהילת ביבולרי. הם היו באים בקהל עדת ישראל בימי חג ומועד וקשרם הכלכלי התבטא ע"י מגע הדוק עם סוחרי העיירה.

ביבולרי ידועה היתה בתנופתה המסחרית, יהודיה היו בעלי יזמה וחנויות חצי-סיטונאיות לא חסרו. מכאן היו מביאים הכפריים-היהודים ציודם ומרכולתם לבתי העסק שניהלו במקום מושבם.

אחת מאלו היתה משפחתו של ר׳ ישראל (סרול) מוסקוביץ שנולד בביבולרי ב-1898 ועבר לגור לאחר נישואיו לכפר סמוך. אנו הכרנו אותו בשם סטרוליקה Buhaenin (בוחאייני) ע"ש הכפר בו התגורר כעשר שנים. ר׳ סרול החזיק מכלת במקום וכן סחר בתבואות, בהמות ועורות. את ביבולרי היה פוקד כל שבוע לרגל עיסוקיו וכך קשריו עם עיירת המוצא שלו היו הדוקים. רעייתו היתה עקרת בית מסורה, שרתה בחנותם, צופיה הלכות הבית ודואגת לגידול וחנוך הילדים.

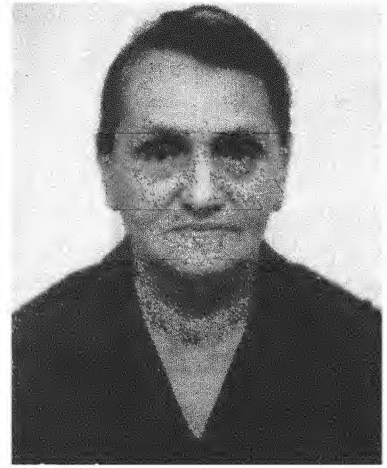
בפקוד הרדיפות האנטישמיות ובגאות יחסי השנאה של הכפריים הנוצרים עקב הסתות מפלגות קוזה ו"משמר-הברזל" - רוכש ר׳ ישראל בית בעיירה בשנת 1937 וחוזר עם משפחתו לביבולרי לצור מחצבתו.

ר׳ ישראל עוסק גם כאן בסחר עורות אסטראחן (Astrahan) שהיה משיגם בכפרי בסרביה וכן החזיק בחנות. הזוג מוסקוביץ היו אנשים חרוצים, בעלי תבונת כפים והברכה שרתה במעונם. הם חשו עצמם בטוב בביבולרי באוירה היהודית המסורתית ובמעגל החיים הכללי.

המשפחה התגוררה בעיירה משנת 1937 עד לגירוש (1941) עת עברה כל האוכלוסיה היהודית ליאסי. הם עמדו במבחני התקופה ונתייסרו בכל הצרות שצפו עם המלחמה ומסע הרדיפות של המשטר הפאשיסטי.

האם נפטרה בשנת החמישים. יתר בני המשפ׳ הגיעו ארצה לאחר מכן והתמקמו ליד חיפה. אבא ישראל נפטר בשנת השבעים ומצא מנוחתו בבית העלמין בחיפה.

ר׳ ישראל רעייתו וכל בני דורם היו אנשים יקרים ולבביים המקורבים לבריות ושמחים בחלקם. יקרה לנו דמותם. לנצח ננצור זכרם.

משפחת סולומון

דינה סולומון

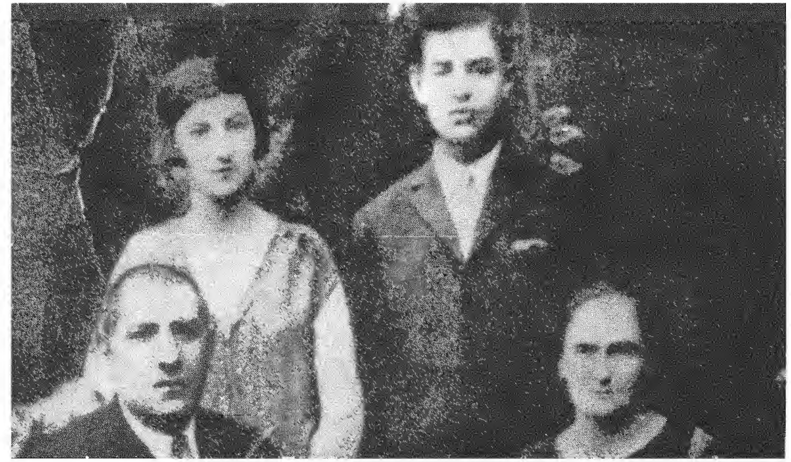
ר׳ פייבל בן יעקב – נצר למשפחה מסועפת ובעלת סמכות בעיירה קנה את עולמו בזכות עצמו. במשלח ידו – אופה, מקצוע שקיבלו מאביו זקנו ושלא תמיד השביע את משפחתו המבורכת. היה אדם מעורה ומעורב בענייני הכלל ולזכותו נוסיף שהיה חזן חובב. היה עובר לפני התיבה בבית הכנסת של הבנאים (די קיטררסקע שיל). קולו היה ערב ומתמשך וניגוניו מלהיבים קהל שומעיו. זוכרים אנו את סדר תפילותיו בימים הנוראים, את "הנתנה תוקף" נוסח יוס׳לה רוזנבלט וכד׳.

התמסר לענייני הקהילה והיה חבר בה שנים רבות. בתוקף היותו אופה קיבל לידיו מדי שנה (כמעט) את אפיית המצות, עם שותפו ר׳ יצחק צוקרמן, והמפעל היה מתבצע לשביעות רצון כל הצרכנים.

ר׳ פייבל היה ספוג תרבות יהודית, קרא את כל הקלסיקאים היהודיים ובא לכל המופעים וההצגות באידיש אותם הציגו להקות שהזדמנו לעיירה. כמו כן השתתף בפועל במשפטים הספרותיים שקן השומר-הצעיר היה מקיים ולא פעם התערב בנושא תוך הבנת החומר.

את בניו חינך לאהבת ישראל. בנו הבכור יענקו יבל"א היה בין ראשוני חלוצי העיירה. עלה ארצה בשנת 1933 והינו חבר קיבוץ דליה. שניים מבניו נמצאו בימי המצוקה בתחומי בסרביה, ואחד מהם, חיים נספה מיד בפרוץ הקרבות בין רוסיה-לגרמניה. יתרת המשפחה הגיעה ארצה בשנות החמישים. ר׳ פייבל ורעיתו ליובה שמחים היו כי הגיעו למחוז חפצם וכי התאחדה המשפחה. כאן פגע במשפחה השכול עם פטירתה של הבת דינה, בדמי חייה, ממחלה ממארת. ר׳ פייבל נפטר בשנת 1968 והובא לקבורות בבית העלמין בחיפה. רעייתו ליובה האריכה ימים ונפטרה בשיבה טובה בשנת 1980.

תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים.

משפחת חיים-מאיר סטרולוביץ

ר׳ חיים-מאיר יליד העיירה - חייט במקצועו החזיק בית מלאכה והקים דור אנשי מחט. מהאנשים החביבים, רע ומבין לנפש האדם. למרות מצבו החומרי הדחוק סייע בחינוך בניו ואלו בנו להם השכלה והכרה פרולטארית. רובם חונכו על ברכי קן "השומר הצעיר". בבית מלאכתו של ר׳ חיים-מאיר היו דנים בהילכות עולם על תבל ומלואה וכשייכים למעמד העובד נהיו בניו לוחמים ונושאי דגל הצדק.

ר׳ חיים-מאיר אוהב המשפחה והחיים נפטר ב-25.12.1938, ורעייתו ב-15.1.1958. הוטמנו בבית העלמין בביבולרי.

פבל בן חיים-מאיר הגיע ארצה עם משפחתו בשנות החמישים, וכאן ניסה להמשיך במקצועו כחייט. חינך את ילדיו לאהבת האדם. היה עירנו וחברי עם כולם. שנים נשא יגונו עם פטירת רעייתו בטרם-עת חוה לבית רוזנברג (קובלר). ערירי, בגיל השישים החזיר נשמתו לבורא. הובא לקבורות בבית המנוחות בחיפה.

שרה-גולדה בת חיים-מאיר נפטרה בדמי חייה, בטרם מלאו לה שלושים. בת עדינה, מסורה למשפחתה - נחטפה באביב שנותיה. מצאה מנוחתה בבית הקברות של עיירתנו.

צילה מוסקוביץ

צילה מוסקוביץ לבית זינגר נפטרה אחר מחלה קשה באמצע שנת 1971 והיא בת 53.

עקב פעילותה הציונית שהתה במחנות העבודה בטרנס-דניסטריה, ובנס יצאה חיה.

הותירה אחריה שני יתומים.

פוגלמן חיה ושמעון

ר׳ שמאי פוגלמן מוצאו מבלטני, כפר סמוך להרמזיו, בתחום המושב של ביבולרי. אביו-זקנו עסק בהכנה ומימכר כוהל. ידוע ומכובד בסביבתנו. ואילו גב׳ חיה רעייתו ילידת המקום היתה, בת למשפחה עניפה ובעלת השפעה. אבא שמאי היה מלכתחילה בעל בית-מרזח, סוחר בהמות ועורות - אבל את עיקר פרנסתו ביסס אח"כ על האטליז בו החזיק עד לגירושו מהעיירה. כן נודע כנוקד שברשותו עדר צאן שגידלו בעזרת בניו וגוי נאמן; ממנו הפיק מוצרי חלב וכמובן בשר לשחיטה.

ר׳ שמאי היה מעורה בסביבה ומכובד ע"י הגויים. התפרסם במיוחד בשל קשריו עם שועים, בעלי-אחוזות ואנשי צמרת שבסביבה. עקב יושרו נטע בהם אימון רב, דבר שסייע לו בימי עברה להיות מליץ-יושר ולהעביר מדי פעם רוע-גזירה. חשובה במיוחד החבירות שביסס והידק עם הגנרל נגרוצי. בלי גוזמה אפשר להגיד שהלה היה אחד מחסידי אומות העולם: למרות מעמדו הרם כנצר לשלשלת מלכותית ומשנה למלך, שמר תמיד על יחסים תקינים ונאותים עם עמך בני ישראל, הבין לבעיותינו ולא סבל קיפוחים. כולנו זוכרים את הגנרל נגרוצי, תמיר וגבה-קומה, בעל הופעה אצילית ועטור זקן לבן.

ואת אחותו אלה, אישיות בזכות עצמה בעלת השקפות דמוקרטיות נוסח המערב - אישה עורכת-דין ראשונה ברומניה.

היכרותו עם הגנרל באה לר׳ שמאי עת נכנס לראשונה לאחוזה לשם קנית בהמה. הלז הכיר מיד ביושרו והשיב לו באותה מטבע. ובעקבות זה התפתחו יחסים מאוד חבריים וכך יצא לא פעם לר׳ שמאי להציל יהודים מכף הקלע. נגרוצי משהיה מגיע לעיירה היה עושה חניית ביניים בבית פוגלמן, מנשק לילדים במצחם ודואג לשלום כל בני הבית והשכנים.

ומעשה וניתנה פקודה לסגור את כל בתי המרזח שבבעלות היהודים. וכיון שנודע לו הדבר מפי הגיס גדליהו בראונשטיין מחליט ר׳ שמאי לפעול מיידית. וכאן מתחיל הסיפור. הזמנים הם לאחר הגירוש מביבולרי. הוא עושה דרכו רגלי למשרד המחוז בקופואו - בגשם שוטף ועליו מעיל מרופט ומטולא. לאחר השתדלות אצל המזכיר הוכנס ר׳ שמאי לחדר ההמתנה. מדוכא, עייף ורצוץ נשכב כשהמעיל הדהה והרטוב למרגלותיו. והנה מופיע הגנרל-המושל ומשרואה את ר׳ שמאי בעלפון הוא מרימו, תולה מעילו על הקולר ומזמינו בכבוד רב ללשכתו. משמשע במה המדובר אומר הוא לעמיתו: "אני נותן עתה פקודה לבטל את הצו ובטרם שובך העירה יבוצע הדבר". ואמנם כך היה. אמנם בחלוף השלטון התערערו הרבה דברים במדינה, אבל לגנרל נגרוצי כמובן, לא היתה יד בזה.

משעבר הלחש ובטרם נאספו כל יהודי יאסי לחצר המשטרה ושולחו כידוע לקרונות המות - יעץ נגרוצי שר׳ שמאי ובניו יאותו להיות מגורשים למחנה טרגו-זיו, וכך באמת ניצלו מכליון.

הזוג פוגלמן הגיע ארצה עם גל העליה הגדולה, שמחים כי התאחדה המשפחה ורואים נחת בצאצאיהם. התגוררו דרך קבע בחיפה - רח׳ יפו.

ר׳ שמאי נפטר ביומו השני של ראש השנה תש"י, והגב׳ חיה החסודה מתה בשיבה טובה ביולי 1979.

פטל סוזטה-שרה

מרבית אנשי ביבולרי הכירו את סוזטה פטל, בתם הבכורה של אשר ואדלה פטל כילדה מוכשרת, נחמדה ותלמידה טובה בבית הספר היהודי שהצטיינה בלימודים וגם בלימודי העברית לגאוותם של ההורים.

עם גבור האנטישמיות מנסה האב למלט את משפחתו ליאסי, עושה שם סידורים לקלטם ושולח משאית להעבירם אליו.

התכניות משתבשות והמשאיות מוחרמות ע"י השלטונות ובהן נשלחים כל הגברים למחנות עבודה ואילו הנשים והילדים מגורשים ליאסי. הם עושים את דרכם ברגל כיומיים כשלאורך כל הדרך מלווים בקריאות גנאי אנטישמיות ע"י האיכרים המנסים לשדוד את צרורם הדל.

זמן קצר אחרי המסע ברגל, בעודם מסתתרים במרתף-יין ישן בין חביות, נערך חיפוש. המשפחה מתגלה והאב נלקח כשקנה של רובה מכוון אליו. הנסיון להפרד מבני המשפחה עולה לו במכות אכזריות. זאת הפעם האחרונה שהמשפחה רואה אותו. הוא נהרג בפוגרום ביאסי. את יתר ימי המלחמה עושה המשפחה ביאסי.

סוזטה רואה את גילויי השנאה מצד הגויים הרומנים המשתפים פעולה עם הגרמנים הרודפים ללא הרף את היהודים ומחליטה לא להשאר יום נוסף ברומניה עם תום המלחמה.

ואכן עם גמר המלחמה היא נוסעת לבוקרשט ומצטרפת לתנועת נוער ומשם עולה לארץ באוקטובר 1944. היא נמצאת בחברת נוער בקיבוץ משמר-השרון.

סוזטה היתה הראשונה מבני ביבולרי שהגיעה לארץ אחרי מלחמת העולם השניה. בני ביבולרי הנמצאים בארץ באים לראותה ולשמוע מקרוב על קורות בני עיירתם ומשפחתם במלחמה.

היא מתאקלמת במהירות והופכת לדמות בולטת בחיי החברה, אהובה ונערצת על כולם.

לאב יש משפחה בקנדה אשר מפצירה בה לבוא לקנדה. היא לא רוצה לשמוע וטוענת שאפילו לביקור אינה מוכנה לעזוב את הארץ.

מחברת נוער היא יוצאת עם "גרעין" למשק מעלה-החמישה וכל תקופת מלחמת השחרור היא נמצאת במשק מעלה-החמישה. לאחר מכן היא יוצאת להקים נקודה חדשה בפוריה. אך המקום לא מחזיק מעמד ומתפרק.

שרה מתגייסת לצה"ל מיד עם הקמתו ומאוחר יותר נשאת לחבר שעשה איתה את דרכה מאז עלותה ארצה. היא לומדת טיפול בתינוקות ומטפלת בהם במסירות האופיינית לה. עושה חייל במקצועה החדש ומתמנית לנהל בתי-תינוקות בשני בתי-עולים במעברות.

עם גל העליה של שנות החמישים עולות לארץ האם ושתי האחיות והשמחה סוף סוף שוררת במשפחה המאוחדת אחרי שנות הפרידה הקשות והארוכות. אך לא לאורך זמן. כעבור שנה, במרץ 1951 ניספתה שרה בתאונת דרכים אכזרית והיא רק בת 23.

לאחר 5 שנים, בעיצומה של מערכת סיני מתה האם מהתקף לב, לב שמאן להתנחם על מות בת אהובה.

חנה-גיטל ויהושע זלמן צ׳יובוטרו

את ר׳ יענקו-יענקו זוכרים אנו לטובה בהיותו שואב-מים. הוא ושלמה-ראובן יורשו ויתר בניו התגוררו מאחורי בתיהם של הרמן פרידמן. הם היו פועלים קשיי-יום שבדי עמל הרויחו למחיתם. הביאו מים לשתיה ממעמקי הואדי שבסמוך לפרוט, מטפסים היו עם עגלתם הרתומה לסוס מסכן במעלה ההר ומחלקים את המים לבתי היהודים ב"קענדאלער" (דליי עץ). תקופת החורף במיוחד היתה קשה להם - עת הכל קפא והכפור היה אימתני והררי השלג כיסו את כל הסביבה. עטופי-פרוות וכפפות צמר מושכים היו אחר המזחלת את הסוס הצנום והחבית הקפואה וכך מחלקים מים גם בימי פורענות אלו. כאמור לא שפר מנת חלקם; הם חיו בצנעה והתפרנסו בדוחק - אבל תמיד היו שמחים בחלקם.

הבן ר׳ יהושע-זלמן צ׳יובוטרו לא הלך בדרך אבות וקנה לו מקצוע: אופה. תחילה כשוליה ואח"כ בזכות עצמו. משהתחתן עם רעיתו חנה-גיטל עבר לגור לשורת הבתים שליד בית-כנסת של הבנאים (די קיטראַרסקע שיל) בשכנות עם ר׳ אהרון שאול (שויל). המשפחה התקיימה בכבוד וגידלה שלושה בנים: שלמה, אהרון ולופו (כולם נמצאים בארץ).

ככל האוכלוסיה היהודית גורשו אף הם מהעיירה בשנת 1941 בפרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה. ר׳ יהושע-זלמן נשלח מיד למחנה עבודת-כפיה ל- Predeal. הוא לא עמד מול סבלות ותנאי הקיום הקשים שם - ונפטר במחנה ב-12.12.1943 (כסלו תש"ד) הובא לקבורות במקום. המשפחה לא הורשתה אי-פעם לפקוד את קבר אהובם.

האלמנה חנה-גיטל ניצבה בפני משימה קשה לגדל את ילדיה הרכים. היא ניהלה מלחמת קיום קשה (במקצועה היתה תופרת) עד שגדלו הנערים וסייעו בפרנסת הבית. עלתה ארצה בשנת 1951. כערירית נשלחה למלב"ן פרדס-חנה. איחוד המשפחה התאחר והתאפשר רק בשנת 1964. האם עוד הספיקה לראות קצת נחת מבניה-נכדיה ונפטרה ממחלת שיתוק קשה ב-9.8.1972. נטמנה בבית העלמין בראשון-לציון.

ר׳ יהושע זלמן ורעיתו חנה-גיטל וכן הסבא יענקו-יענקו ובניו היו אנשי עמל ואוהבי חיים. בני "עמך" שנטו חסד לכל השווים להם. הם גידלו ילדיהם לאהבת הבריות ומעשים טובים.

●

פטל פסה ויצחק

משפחת פסה ויצחק פטל החזיקו בעיירה שנים רבות מאפיה. במרוצת השנים,משנישאו הילדים,עקרו ועברו לבוקרשט עם בנם הצעיר משה. בעיירה נשאר רק ר׳ אשר פטל שהמשיך במסורת אבות ועסק באפית לחם. הוא ניספה לאחר מכן בקרונות המוות ביאסי. שתי בנותיו של משפ׳ פטל היגרו לאמריקה ומשה (פטל) ומשפ׳ הגיעו ארצה בשנות השישים.

יצחק פטל המשיך בקשריו עם ביבולרי ופקד אותה מדי פעם. הקשישים פסה ויצחק נפטרו בשיבה טובה בבוקרשט והובאו שם לקבורות. הותירו אחריהם משפחה עניפה ומעשים טובים. נזכור אותם לברכה.

פרידמן דב (ברקו) ז"ל

ברקו היה אחד מהחבורה שלנו. כרוב בני הנוער בעיירה התחנך ב"השומר-הצעיר". היה מבוגריה ואף עשה הכשרתו לעליה ארצה. עקב צמצומים במתן רשיונות עליה מהם סבלו גם החלוצים ומצוקות כלכליות, נותר ברקו בגלות בשנות המלחמה ועבר כל מדורי הרדיפות והגזירות שהביאה תקופה נוראה זו.

אנו פוגשים את ברקו בתחילת שנות החמישים בארץ, בהגיעו עם משפחתו עם גל העליה הגדולה, ומנסה להשתלב במערכה. שמח הוא שבמאוחר הגשים חזונו ואפילו מגלה פעילות פוליטית במסגרת סניף מפ"ם שברח׳ קיבוץ גלויות בחיפה. היה אדם עירני ובעל יוזמה. למען קיומו החומרי ייסד עם אחיו קרול יבל"א בשותפות - בית חרושת למשקאות חריפים וקלים - שכן קנה לו ידע ומקצועיות בענף זה תוך עבודתו בבית מרזח של אביו בעיירתנו. הפירמה היא שם דבר בחיפה והסביבה והעוסקים בה זוכים לאימון ורואים ברכה בעמלם. מאוחר יותר עובר ברקו לעבוד כנהג במשרד התקשורת, ובסוף ימיו נהיה לעובד שק"ם. נפטר במפתיע ממחלה ממארת והוא רק בן 64. למרות קשייו הכלכליים בשנים האחרונות שקד ברקו לתת לילדיו חינוך אקדמאי ולהביאם לחופה.

הניח אשה, בן ובת. נזכור את ברקו לטובה כי היה אדם חרוץ ונמרץ, מוקיר את החיים ודבק במטרה.

ציונטו אוביש והוריו

בכיבוש חבל בסרביה ע"י הרוסים ראה אחי אוביש הגשמת תפיסת עולמו בו האמין משחר נעוריו. ואמנם למחרת הכיבוש עבר את הפרוט יחד עם חבריו והתגורר בעיירה סקולני.

עם פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה הם נעצרו ע"י הקצין צימפויאש שונא ישראל. הוא העמיד אותם שיחפרו בורות לעצמם ואח"כ נורו למוות, בו במקום בקבר אחים. הקהילה היהודית ביאסי לאחר המלחמה דאגה להעביר את עצמותיהם לקבר ישראל.

לנו לא היתה אפשרות ליטול חלק בקבורה כי היינו במחנה עבודת כפייה.

אוביש היה נאמן לדרכו. באהבה אנו נוצרים זכרו יחד עם זכר הורינו, אנשים פשוטים ישרי דרך שבחייהם ובמותם לא נפרדו.

יהיה זכרם ברוך!

ברוך ציונטו

צוקרמן פרומה ויצחק

סביב נעוריו של אבא הילכו כל מיני אגדות. ידוע שחשק בתורה ויעדו לו מקום נכבד ב"מזרח" של בית המדרש. סיפור אחר שמענו מפי אמו – סבתא אסתר-חיה שלנו ע"ה – שהוא איציק בנה יחידה נפל פעם לבאר מים עמוקה בתוקף עבודתו ורק בנס ותוך סיכון נפש ניצל. על כל פנים עובדה היא שלא עשה מתורתו קרדום לחפור בה אם כי לאורה הלך כל ימיו וכך משחר נעוריו מוצאים אותו על פיגומי הבנין יחד עם דודו לייבל צוקרמן כמתכנן, מניח יסודות וטפחים להרבה בניינים וכנסיות בסביבה. וזו לא מילתא זוטרתא – כי מלאכת הקמת בתי-אל לנוצרים אומנות היתה ודרשה הרבה מחשבה, רעיונות ואילתורים, ואבינו עמד בזה – שהה ולן בכפרי הגויים והתגבר על הרבה בעיות סבוכות. ומקצועו כבנאי – אם כי הניחוהו לעתים – היה לו למשענת בימי מסה וכך יכול היה לכלכל את בני ביתו בימים הקשים שפקדוהו ואת כלל היהדות – משחזר ממחנות עבודת-כפיה ובתוקף צו – נמנע עיסוק ומסחר לאחינו בני ישראל. וכך מצא אבינו מקור קיום. באומנותו זו.

אבא התנסה הרבה בחייו ואף פעם לא קפא על שמריו. עסק במסחר תבואות, פתח חנות סידקית והחזיק בית-מימכר לטבק ועתונים. והודות לרכוז כל ה"ענפים" האלה היה ביתנו בית ועד לכל הסביבה ומעל לריחות בתי המרזח שבשכנות ועשן הסיגריות היו מדשדשים ועומדים על אירועים ודברים שברומו של עולם.

לרוב היו ממלאים האיכרים את חנותנו והם נתנו את הטון, תוך שנהנים מאירוח טוב. אבינו היה מכובד על הגויים, לא רק מהיותו נכה מלחמת העולם הראשונה – אלא בעיקר בשל יושרו ואומץ ליבו. הוא לא היסס להכנס לויכוח לשמו עם הגויים ולהתנצח בענין שנאת עמים ואחים ולהוכיח בשער. לכן, גם מקובל היה אצל השלטונות ולא פעם שתדלנותו נשאה פרי. וזכורני עוד על יציאתו חוצץ נגד הכומר הצעיר ארג׳ינט שונא ישראל מובהק – שרצה להרוס פרנסתו בהסתה בבתי הכנסיה ותוך הבאת עתונות אנטישמית מורעלת. אבא לא פחד אף פעם להוקיעו ברבים.

ומלבד שקידתו על הפרנסה היה אבא רוב השנים עסקן ציבורי – חבר מן המנין בקהילה, גבאי, ומורשה מטעם הקק"ל. הוא שפיקח ועמד על בנית בית הספר החדש בעיירה – שהיתה לגאוה לנו. ואם נוסיף לכך דבקותו באידיאל הציוני – נבין שאצלנו היתה לנו אוזן קשובה, הבנה ועזרה לדרך בה חתרנו, וזה למרות אדיקותו הדתית. ואמנו פרומה בת שמעון פרץ היתה עזר כנגד דוגמת-מופת לאם יהודיה, נאמנה לילדיה ועוקבת באהדה אחר צעדינו.

משהתלקחה השנאה והחלו הרדיפות היה אבינו מבין המשולחים הראשונים בטרם גירוש למחנות עבודת-כפיה מחמת חשדות שווא שהוטלו עליו ועל עוד יהודים רבים – בשל פעילות קומוניסטית רצ"ל. "כתם" פעילותו הציונית וקשריו עם הארץ – הוא המעשה שהכניסו ל"רשימה השחורה" מטעם הבולשת ובעקבותיו סבל מרורים בשנות הארבעים.

אבא ומשפ׳ הגיעו ארצה בינואר 1948 בטרם מדינה ולמרות תנאי משק במצור מוצא אבינו מקומו בשדה הבניה, תחילה בקיבוץ שריד ואח"כ בחיפה. ושליחות חובה זו של עמל-כפים ממלא הוא בנאמנות עד זיקנה מופלגת. ואמנו גאה היתה תמיד שהגענו לקיבוץ נידחים של כל המשפחה ונמצאים

הם בארץ הקודש. כאן ראו נחת מילדיהם ונתברכו בחיים טובים תוך צניעות וענוה.

אמנו ז"ל נפטרה בכ"ה מנחם-אב תשכ"ט. מחלה ממארת קוטלת אותה ועודרבים חלומותיה וצפיותיה.

ואבא כדרכו מוצא מחסה מבדידותו בבית-זקנים מסורתי קרוב להשקפותיו ושם נפטר במיתת נשיקה בי"ב תשרי תשל"ג, והוא בן 82.

הורינו שהיו לנו למופת בחיינו - מדריכים אותנו לאורך כל הדרך.

יהי זכרם ברוך!

יוסף

משפ׳ שוארץ והופטמן (צוקרמן)

ר׳ אליעזר בן אברהם שואץ התגורר בכפר Tabara ואח"כ בביבולרי. גידל את בניו לאהבת התורה והבריות. בנו פסח היגר לאמריקה וסייע לו בהרבה בזקנותו. בנו השני ראובן הי"ד עם אשתו ליפשה והבן הקטן נספו בהפצצה ביאסי. ר׳ אליעזר נפטר בכב׳ כסלו תרצ"ט (1938) ורעיתו רחל בת אברהם נפטרה באותה שנה ובאותו חודש (בח׳ כסלו תרצ"ט).

לאה שוארץ (בת מניה ויוסף צוקרמן) אשה עדינה וצדקנית, נפטרה בכד׳ תמוז תש"ז 1947. הניחה בעל ובת (בקרית גת).

גב׳ פרידה הופמן (לבית צוקרמן) נולדה וגדלה בכפר Plesesti והגיעה ארצה בשנות הששים. היתה שומרת מצוות וקשורה מאד למשפחתה. נפטרה בי׳ חשון תשל"ח והובאה לקבורות בנתניה.

תהי נשמתה צרורה בצרור החיים.

ישראל (סטרול) סגל-קוז׳וקרו

משפחתנו סגל-קוז׳וקרו התגוררה בכפר דאמקי הנמצא מרחק כחמישה קילומטר מביבולרי. החזקנו בכפר בית-מרזח וסחרנו גם בסידקית ותבואות. יחסינו עם האוכלוסיה ה"גויית" היו תקינים ואפילו מעבר לזה. מגענו עם הקהילה היהודית מביבולרי איפשר לנו להחזיק ביהדותנו וכך לחנך אותנו ברוח המסורת ולשמור על אורח חיים תקין - מה עוד שקיבלנו את כל השירותים הדתיים ההכרחיים משם.

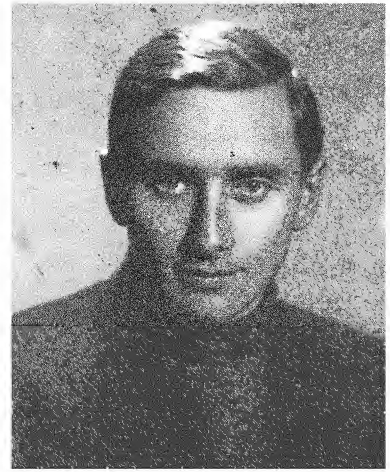
כל זה עד שבא צו הפינוי לכל היהודים מכפרי הסביבה, בפרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה. הגירוש בוצע בליל 22.6.41. הותרנו במקום את כל רכושנו והגענו ליאסי כפליטים בחוסר-כל. אך לא נותרה לנו שהות להתארגן ולהתאושש, כי בבוקרו של יום ראשון 29.6.1941 נלקח אבינו ישראל לתחנת המשטרה (Chestura) ומשם יחד עם המוני יהודים שנעצרו - נדחסו ברכבות משא שהחלו במסע המטורף אל המוות במסילת הברזל דרך בואכה פודול-אילואי.

אבינו ישראל (סטרול) הי"ד נספה ונחנק בקרונות המוות האלה.

אסון ירד על ביתנו ועד עצם היום הזה איננו יכולים להשלים עם אובדנו. הוא מת על קידוש-השם. זיכרו היקר שמור לעד עמנו.

תהי נשמתו צרורה בצרור החיים.

יונה קוזוקרו - בן
ליזה אוזיאס - בת
אנוצה שפסה - בת

חיים-לייב קוסבר, אולגה קוסבר, אהרון קוסבר

משפחת קוסבר הצטיינה בעיסוקה כסוחרים נועזים ומצליחים. עמלו וטרחו ביחד כל חייהם, כדי לבסס את משפחות בנותיהם, אך דאגו גם לעזרת קרוביהם וידידיהם וכן לפעולות ציבוריות ביחוד בפעילות בקרן היסוד וקק"ל.

בשנת 1942 שכלו את בנם היחיד - אהרון ז"ל - והוא רק בן 19 לחייו.

ביוני 1941 שכלו גם את חתנם - פאול ז"ל - אחת הדמויות החביבות שבעיירה - ברכבות המוות שבמאורעות יאסי.
יתר בני המשפחה הגיעו ארצה והשתלבו בחייה.

גדליהו קרויטורו

גדליהו בן פנחס היה חברנו לכיתה ובשכנות קרובה בילינו רוב שנות ילדותנו. הוא היה בחור מופנם, מטבעו שקט ותמיד רציני ולענין. זכורני תקופת בית הספר היסודי עת כולנו היינו חבורה אחת; וכך המשכנו בקן "השומר-הצעיר" בשכבה הצעירה של "המקשיבים". משכה אותנו ארץ-ישראל האגדתית. הדבקות והקשר לענין הציוני הושפע מהבית וגם ע"י זיקתם של מורינו לרעיון. וכך היינו הופכים את יום השישי בסיום שבוע לימודים למופע ריקודי "הורה" בגן בית הספר החדש. כילדים שרנו בעברית ובין היתר את "גינה לי-חביבה" ואז כחיבה לו היינו מטעימים ושרים במקום "גידלי לי, גידלי" וכו׳.

כמובן שהיו גם השפעות חוץ ולימים הופיעה איזה חברה מסחרית למשחת-נעלים וייסדה "קלובים" בכיתות בית-הספר, והכל על רקע של פרסומת ומשיכת קונים ע"י ניצול תמימותם של הילדים. ובאחת הבחירות "הדמוקרטיות" נבחר גדליהו כיו"ר הקלוב.

בהמשך דרכנו פרש׳ גדליהו מחברתנו והמשיך בלימודיו התיכוניים ביאסי. דרכנו אמנם לא נפרדו - אבל במהלך הזמנים היה שייך ידידנו לחוג חברה אחר - שכן משפחתם קיימה קשר הדוק עם משפ׳ מכל מסקולני - וסגנון חייהם (חיי שעה!) היה רחוק מאיתנו.

עם החזרת חבל בסרביה לברית המועצות, עשה גם גדליהו את הצעד המכריע ועבר דרך סקולני לאיזור הסובייטי. עד מהרה מצא שם מותו והוא בן 21.

זכרונו לא ימוש מאיתנו.

קרויטורו (מאירוביץ)
חנה-לאה

היו דמויות בעיירה שלא הצטרכת להרחיק עדות עליהן, ורק נקבת בשמן הפרטי ומיד ידעת במי מדובר ופרשת מעשיהן הטובים היתה נפרשת לפניך במלוא זוהרה. כזאת היתה האשה החסודה חנה-לאה (מאירוביץ) מנוחתה עדן. ולא סתם אישיות בעיירה אלא היוותה מעין מוסד-ייצוג בפני עצמה. וכולנו מלאי פליאה עמדנו מולה והערכנו גבורתה ועמידתה בימי מצוק וצער שבאו עליה כחתף.

היא התאלמנה בגיל צעיר. בעלה היה גיבור מלחמה ונפל על מזבח המולדת במלחמת העולם הראשונה; ואנו הילדים וכל האוכלוסיה היהודית היינו פוקדים את קברו ביום הזכרון הכללי (Ziua Eroilor) ושם היו עורכים טכס האזכרה לכל החללים - כשגויים מטעם שותפים אף הם ונושאים כולם דברי שבח לנופלים שחץ האויב ניתק פתיל חייהם. מבחינה זו היוו המנוח ורעיתו שהתאלמנה - ממש אגדה. אבל חנה-לאה הצטרכה להתמודד עם צו החיים כנגד מציאות מרה שאסון זה המיט עליה. ואכן היתה למופת ועמדה בגבורה במשימה זו ולא נפלה אי פעם ברוחה. היא נרתמה בעול ובכוחותיה הדלים יכלה מול כל המשברים, כי נותרה ערירית ו-6 ילדים קטנים ורכים עמה.

במקצועה היתה מיילדת, ועיסוק זה לא נקנה לה בקורסים אוניברסיטאים ובקבלת דיפלומה, אלא רכשה מאמה זקנתה וביחוד תוך נסיון וחריצות ידים, כי לא נהוג היה בימים ההם לאשפז יולדות בבתי חולים והאזעקה כמובן לא נעשתה בקריאה טלפונית. לרוב שהתה היולדת בביתה כשבצמוד לה המיילדת - המבלה ימים ולילות ומוכנה לרגע הקריטי משאחזוה צירי הלידה. ושמחתה השלמה של חנה-לאה היתה משהוציאה מרחם אם ילוד בריא ויצור חדש בא לעולם. ורבים היו צאצאיה, שגדלו והיוו את אוכלוסיית ביבולרי, והיא אמנם השתבחה בעמלה. וכך היתה חנה-לאה עדה בפועל במעשה חיובי, מעורבת בחיי העיירה - כי העניקה חיים והיתה מעין אם כל חי.

ולא זה בלבד. גאה היתה בכל ילוד אם בריא יצא, והרי היא האופה את ה"פונצעקלעך" ומכינה את ה"לעיקעכער" (עוגות) ל"קרישמע-לעינען" (קריאת-שמע) ועוזרת בהכנת ה"ברית" וכל הכרוך לזה. ובדומה סייעה בהכנות לחתונות, כי גם בזה היתה תפארתה להכין עוגות ומטעמים לכל אירוע חגיגי ומשמח. ודברי המאפה שלה היו לשם דבר בעיירה. ובודאי שכפולה היתה שמחתה כשאחד הבחורים שיילדה אותו - הגיע לעול מצוות ולחופת קידושין.

והיא לא במרכז העיירה התגוררה, אלא מאחורי שורת הבתים המפוארים של ה"בעליבתים", כי מעמדה החומרי לא איפשר לה כזאת: לא קירות בטון ולא רצפת פרקט. אבל ביתה מטופח היה, נקי לחלוטין ומסודר בטוב טעם; כי עמלה כל שנות חייה למען לראות את ילדיה הולכים וגדלים ליושר ומעשים טובים, ובאמת בניה שילמו לה באותו מטבע, והמה היו לדוגמא של "בעלבאטישקייט" ומידות טובות. משגדלו העמיסו אף הם על שכמם עול הפרנסה והקלו על אמם השברירית ככל אשר יכלו. היה זה משה שהגיע לפרקו ופתח ב"גשקה" - בית מימכר לפירות וירקות שנמצא בקירבת השוק. כאן היית עולה על גרם-מדרגות ומוצא מבחר פרי משובח, ובדומה מנדל שעסק בנגרות וכן יתר הבנים, שייקה ושלמה שמזלם האיר להם פנים ואחזו במסחר. ובכל העתים הטיבו עם אמם, לא הזניחוה וסייעו לה בזקנותה.
יהי זכרה ברוך.

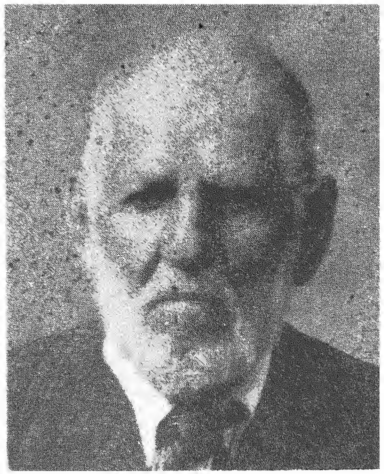

רושוי ברניקה

האשה ברנה-רחל רושוי (לבית איסר) נולדה ב-28.12.1900 ונישאה לבעלה זליג יבל"א בשנות העשרים. כל דאגתה היתה לגידול וחנוך ילדיה – ועם זאת סייעה רבות לבעלה בפעילותו הציבורית. כן נרתמה והיתה יוזמת מגביות בעיירה עבור הכנסת-כלה למען עלמות שלא יכלו להגיע לנישואין ונדוניה, עקב מצב חומרי ירוד במשפחתה. הודות לכך זכתה לשבחים והכרת תודה מפי כולם. משפ׳ רושוי ובעקבותיה כל הילדים הנשואים הגיעו ארצה בשנות החמישים המאוחרות והשתכנו בבאר-שבע.

גב׳ ברניקה נפטרה ב-24.6.1975 והובאה לקבורות בבירת הנגב.

יהי זכרה ברוך!

רושוי ברקו

משפ׳ פרידה וברקו (דב) רושוי היו ילידי ביבולרי – בני המעמד הבינוני, אנשים בעלי יזמה ופעלתניים שעשו רבות לקידום העניינים הציבוריים של העדה. וכך שימש ר׳ ברקו שנים רבות כחבר מן המנין בקהילה ובעת שכבוד הרב ד"ר נימרובר שימש כרבה הראשי של העיר יאסי, שיתף עמו פעולה למען השגת רשיון אצל השלטונות ליסוד בית ספר יהודי-רומני במקום. ואמנם הודות למאמציהם קם מוסד חיוני זה, מרכז לחנוך עברי – שהחזיק מעמד עד להחרבתו והצתו ע"י הרוסים בשעת נסיגתם (1918). גב׳ פרידה דאגה לחנוך ילדיה לתורה ומעשים טובים, ובאמת רובם המשיכו לימודיהם מעבר למקובל וקיבלו חנוך תיכוני וכך שימשה הבת רחל תבל"א שנים רבות בהוראה בבית ספרנו. גב׳ פרידה המנוחה היתה צדקנית ודאגה לעניי עמך. היא נהרגה בהפצצה בשנת 1944 משפגע בה קרש עץ והיא בת 76.

ר׳ ברל נולד בשנת 1866 והלך לעולמו ב-1945. הובא לקבורות בבית העלמין ביאסי. בני משפ׳ רושוי מנוחתם-עדן היו אנשי מופת מצניעי לכת וכל חייהם קודש למען ילדיהם וטובת הכלל.

יהי זכרם ברוך!

לזכר משפ׳ ר׳ יעקב שכטר-חכמו

בני יעקב שכטר-חכמו נולדו אמנם בביבולרי אך מקום מושבם היה בכפר קלרשי שבמחוז בוטושני. כל המגע ומתן המסחרי היה מתנהל עם סוחרי ביבולרי ועקב יחסי קירבה למקום היו פוקדים את העיירה כפעמיים בשבוע; כך שמלבד העסקות המסחריות היו מקבלים את כל שרותיה הטובים של הקהילה בשחיטה וצרכי דת אחרים. הם אפילו קיבלו ספר תורה מהקהילה ובימות חג ומועד היו מקיימים מניין כשר׳ יעקב עובר לפני התיבה ומנעים בקולו הערב, מלווה ע״י בניו. לר׳ יעקב היתה מאפיה ולידה חנות מכולת וסידקית, כך שביתו היה מקום ועד לכל הכפריים. היחסים היו באמת ידידותיים ולא חשו כלל בשנאת היהודים המפעפעת ורוחשת מסביב.

התאכזר גורלו של ר׳ יעקב ובימי חלדו שכל שתי בנות: את רייזל, עלמה חיננית וברוכת כשרונות שנפטרה בדמי חייה (23) ומרים שיחד עם בעלה אבא ובנה אברהם (בומה) פירגובסקי הוכחדו בגלות טרנסדניסטריה. בנוסף נספה ונפטר הבן צאליק בנכר בסיביר בימי המלחמה הנוראה בהותירו אחריו בן שעלה ארצה. גם רעייתו גיטל לבית צוקרמן נפטרה בגיל העמידה לאחר מחלה קשה. ר׳ יעקב עלה ארצה ועריריי התענה ונפטר במעברת פרדס-חנה בשנות ה-50. כל יתר בניו הגיעו והתמקדו בעיר חיפה והסביבה.

הגורל לא האיר להם פנים ובפרק זמן קצר נפטרו כולם מהתקפי לב. הראשון היה ר׳ ברוך (בעיריך) בעל בעמיו, אדם לבבי ומקורב לבריות שגידל ודאג לחנוך ילדיו, אפילו כשמצבו החומרי היה מעורער, וכך בתו רוזליה סיימה לימודי הנדסה ובנו ד״ר אלכסנדר (שכטר) הוא רופא בבי״ח בילינסון וחוקר סרטן מוכר.

בנו השני של ר׳ יעקב משה (מוריץ) היה אדם מוכשר מוסיקאי-כנר מעולה שניחן בהרבה חן, בעל הופעה נאה ואמן בזכות עצמו. בצרנוביץ נמנה עם ידידיו של יוסף שמידט הזמר הידוע והופיע עמו בסידרת קונצרטים. גם עיתוני ברזיל - שם שהה מספר שנים מצאו לנכון להללו על הוירטואוזיות שלו. הוא ואשתו ניוניה נפטרו תוך פרק זמן קצר.

הבן הצעיר יוסף עבד משך זמן מה במשרד התקשורת וראה טוב. והנה נפטרה והלכה לעולמה רעייתו מרים בגיל צעיר יחסית וכך לאחר נישואי בנו נפתלי יבל״א כרע נפל לפתע באמצע אירוע בר-מצוה לעיני קהל חוגג בערב יום העצמאות תשל״ב. וכך בחטף בא הקץ לרוב בני יעקב. מקורביו ובני משפחתו הנותרים שומרים בליבם זכרם של יוצאי חלציו של ר׳ יעקב, של אלה שנכחדו מהחיים בצורה כה אכזרית.

ר׳ מרדכי שוחט

שו"ב בעיירתנו, חזן ובעל-קורא, מלמד דרדקים, מורה ומחנך, איש אשכולות ואיש חברה - מקורב לבריות ומעורה בהווי הקהילה. מ"עמך" אהוב ואהוד בעיני כל.

רעייתו נעכע רחל בת ר׳ אשר זליג, אשה צדקת אם-הבנים

נפטרה בכד׳ ניסן תשט"ו.

יהי זכרם ברוך.

משפחת משה חכמו שכטר

ר׳ משה חכמו שכטר, בנו בכורו של ר׳ מרדכי שוחט - נולד בביבולרי בשנת 1890 ונישא לחנה לבית מורגנשטרן בת העיירה.

לאחר נישואיהם עקרו והתגוררו בבוקרשט. הבת רחל (רני) והבן קרול קיבלו חינוך תיכוני וציוני ונמנו עם חברי קן "השומר הצעיר" בבירה.

ביתו של ר׳ משה פתוח היה לכל בני העיירה שהגיעו לבוקרשט לרגל סידור עניינים. כולם נתקבלו במאור-פנים ויחס חם. ולא עוד: אלא משקרה והורים היגרו ארצה - הם לא היססו לארח בביתם בת-מכרים משך חודשים ארוכים עד עליתה.

כל המשפחה הגיעה אלינו ב-1950, התגוררנו קודם בשיכון הבולגרים (ק. אתא) ולאחר מכן בתל-אביב. אף כאן לא שכחו את בני עיירתם, מעורים היו בהוויתנו ופתוחים לקבל פני כל מכר-קרוב.

הזקנים נפטרו בשנות השישים והובאו לקבורות בבית העלמין בת"א. אף הבן קרול הלך לעולמו בגיל צעיר (37) לאחר מחלה קשה.

ר׳ משולם מורגנשטרן

ר׳ משולם מורגנשטרן יליד העיירה בן למשפחה מכובדת, עסק כל ימיו בסחר-תבואות והיה מוכר וידוע בין סיטונאי המחוז. דרכו נשלחו היבולים שנרכשו אצל האכרים - בעגלות עמוסות הישר לתחנת הרכבת לשולדנה ומשם הגיע המשא לערי הנמל. הוא היה אדם ישר ומקובל בין הבריות, החש תמיד להגיש עזרה לזולת - בצר.

וכך אף בימי אימים, בעיתות מלחמה סייע תוך סכנת נפשות להבריח "חשודים" מיהודי העיירה - שהשלטון העויין חיפשם ויעד להם מאסר ממושך.

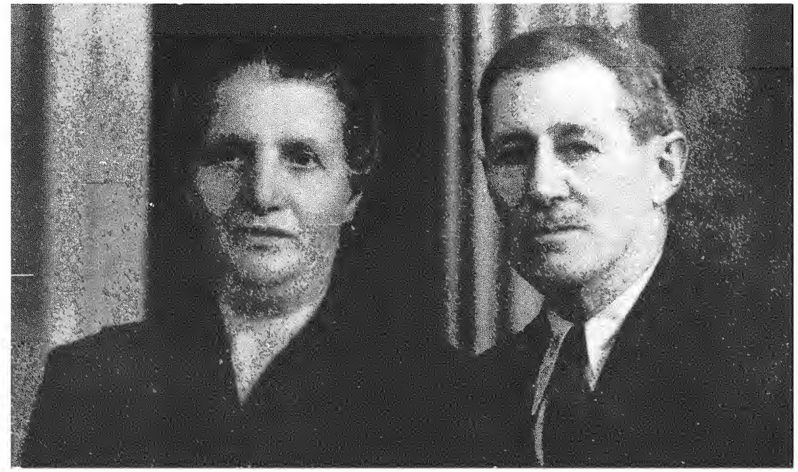
באותה רוח חינך את בני ביתו לכיבוד ואהבת הזולת. והבן אהרן יבל"א שנקלע בימי מסה במחנה המעצר בטרגו-ז׳יו, הלך אף הוא בדרכי אביו וכך בעזרתו הרבה ניצלו רבים מכליון.

אשתו הראשונה של ר׳ משולם היא שרה, היתה נצר ממשפחת שטיר - בת אחות של ר׳ שלמה ריבן זילברמן יליד העיירה הנדבן שהעניק מלא הונו ליסוד בית ספרנו החדש. הרעיה שרה היתה עקרת-בית מסורה העושה למען חינוך ילדיה מעל ומעבר לכוחה. היא נפטרה בצעירותה בגיל 36 בהותירה בית מטופל בילדים רכים.

ר׳ משולם הלך לעולמו בי׳ תמוז תשי"ג לדאבון לב כל משפחתו, מכריו ומוקיריו שהעריכו פועלו. הובא לקבורות בחיפה.

הבת אטי (רעית ר׳ אהרן גרינברג יבל"א) נפטרה השנה (יב׳ אדר תשמ"א) והיא עודנה במלוא אונה. הניחה בת, בעל ושני נכדים.

ר׳ משולם, רעיתו שרה והבת אטי היו דגם ליושר, הגינות וקירבה לאדם. ננצור לעד את זכרם.

ר׳ שמואל ורחל גולדנברג

ר׳ שמואל גולדנברג ורעייתו רחל ילידי 1883 היו בני המקום. מוצאם ממשפחות מושרשות ומכובדות - תושבי ביבולרי מזה דורות.

לצורך מחייתם עסקו בסחר בדים. ביתם הנמצא במרכז העיירה מול המאידאן (השוק) היה מלא קונים. בני הכפרים שדאגו למלבושם באו לא במעט תוך ידיעה שכאן היחס אוהד והסחר ישר והוגן.

אך לא רק בזה הצטיינה בית משפ׳ גולדנברג, כי ר׳ שמואל היה גם עסקן ציבורי ופעיל מוכר בקהילה ומשך שנים רבות גזברה. כאן לעתים היו יהודינו מסלקים שכר-הלימוד (לבית-ספרנו) ופעילי הקהילה מתוים סדר עבודתם. הודות למאמציו של ר׳ שמואל וחבר העסקנים הונח היסוד ונבנה הבנין המפואר של בית הספר שלנו שהיה לסמל הגאוה לכל האוכלוסיה היהודית בעיירה. ביתו של ר׳ שמואל היה תוסס ובני הבית כולם קיבלו חינוך יהודי ציוני חם. ואין זה פלא שישראל הבן היה בין מייסדי קן השומר-הצעיר במקום ומראשוני מגשימיה בעיירה. אף יתר בני המשפ׳ המשיכו במסורת ונמנו עם אוהדי הרעיון הציוני.

ההורים ויתר בני המשפחה הגיעו ארצה עם גל העליה של שנת 1949 שמחים כי באו למחוז חפצם - חלומם. הם ראו נחת במשפחה הגדלה ובדור ההמשך.

ר׳ שמואל נפטר בשנת 1962 ורעייתו רחל הלכה לעולמה בשיבה טובה בשנת 1978. הובאו לקבורות בעכו. הם היו אנשי מופת, מקורבים לבריות שראו את יעודם בחינוך ילדיהם למעשים טובים ולאהבת האדם.

יהי זכרם ברוך.

נר זכרון

אברהם ברכה ושמעון פרץ
אברהם הרש-בר (גלץ)
אברהם פוקה בן יחיאל
אברמוביץ ברנה ואברהם
אברמוביץ דינה ומיכאל
אברמוביץ חנה-פרומה ושלמה
אברמוביץ פישל
אברמוביץ שרה (די פיר זאגערן)
אהרן בקר (אופה)
אהרן בר-מאיר
אהרן שויל
אהרנוביץ בויום ורעיתו
אהרנוביץ מאיר ופישל
אודל - סבתא
אורצה אברהם וצירל
אלתר (אופה) ורעיתו
איסר משה ורעיתו
איסר חסקל
איסר סטרוליקה
איסר צבי-שמש
איציק-לב (סנדלר)
איצקוביץ דבורה ושלום
אלברט וחייקה
אליאס ורעיתו
אנטוניר ישראל ופרומה
אנטוניר שפרה ומשה
אנטוניר מנדל
אנטוניר נחמן לייב
אנטוניר צפורה (פאני)
אסתר יוסף בת שמירל הי"ד
אקסלרד לופו ורעיתו (ספר)
אושר שמש לייבה

בויאנג׳יו ישראל (סרול) ורעיתו
בוימוביץ ישראל-יענקו ואטי
בוץ ברל ורעיתו
בוקורשטיאנו שמעון (סנדלר) ורעיתו
ביטמן בלהה וחייקל
ביטמן חנה ושלום
בלוטינסקי שבתי ורעיתו
בלוטינסקי מוני הי"ד
בלומנפלד הרמן
בלינדר אסתר ויענקל
בלינדר שמעון (בלץ) הי"ד
בסה (האלמנה)
בעידר יענקל
ברוך (הסנדלר) ולאה
ברייאר (הרב של ביבולרי) ורעיתו
ברכה קופעלס
ברל אהרן אטלס
ברל (האופה) וחייה-שרה
ברל ברוכעס
ברל שלוימ׳לעס ושרה ובתם רוזה
בראָרו לוטה ויסאק

גולדה וג׳ורג׳ COFETARU
גולדה כהן
גולדנברג אסתר (גולדנר)
גולנברג בנימין ורעיתו
גולנברג וולוול (זאב)
גולדנברג שמואל ורעיתו
גולדנברג (הרב של ביבולרי) ורעיתו
גולדנר אדלה וברוך
גולדנר מרדכי הי"ד
גולדנר ישראל הי"ד
גולדנר הרשל וגיטל
גולדנר חוה וגדליה

גולדנר חיים
גולדנר לייזר ולייקה
גולדנר איזו
גולדנר ח. משה וטבל
גולדנר משה ומרצ׳ל
גולדנר מאיר
גוסטב ורעיתו
גרינברג שיע וברכה
גרמן שוטל והרש

דביז׳ה רבקה וזליג
דביז׳ה מלכה
דביז׳ה גדליה
דוד חוה׳ס ורבקה
דוד מרקו (מרדכי) הי"ד ורייזל
דוד ישראל הי"ד
דוד אלתר
דוד שרה-נחמה
דולברגר (מנהל בית ספרנו)
דורפמן (מורה בבית ספרנו)
דמידיאנו ורעיתו
דנילה דורה ומנשה
דנילה יעקב הי"ד
דנילה משה
דנילה פינקו ורעיתו
דנילה דניאל
דסקל יוסף ושפרינצה
דער וואסלוייר

הופמן פרידה (לבית צוקרמן)
הורוביץ רייזל ואברהם
הורוביץ חייה-שרה

נר זכרון

הורוביץ מתתיהו הי"ד
הרמן ורעיתו (סיפונים)
הרצל דב (ברל קפרר) ורעיתו
הרצל שלמה - ריבן
הרצל הרשקו (סולומון)
הרצל (אחוזת סטרויצי) ורעיתו
הרש מנדל (סנדלר) ורעיתו

וייסגרין ורעיתו
וולוול ורבקה פיצעס

זומר ברל (ברקו)
זומר מרקו פרופ' (מנהל בית ספרנו)
זילברמן הזקן
זילברמן ד"ר ורעיתו
זילברמן הרמן ורעיתו
זילברמן יענקל ושורקה
זילברמן שמעון
זילברמן אנה
זילברברג חייקה וחיים (פולשטי) הי"ד
זינגר אברהם ורעיתו (גלציאנו)
זינגר הרשל וחניתה
זינגר קיבע
זינגר אסתר
זינגר לייבל ופרלה
זינגר ראובן
זינגר קלרה
זינגר צ'ילי
זינגר לעיזער-איצע ורעיתו
זינגר חיים הי"ד
זינגר עמליה וטאוזיק
זינגר קיבע ורעיתו
זינגר אסתר הי"ד
זקומסקי אברהם וברכה הי"ד

חיימוביץ איטה ומשה
חיימוביץ נתניאל (סונה) ולאה
חיימוביץ רייזל ויענקל (בוקרסט)
חיה די רויטע ובנה משה חיים
חכמו (שכטר) גיטל ויעקב (קלארשי)
חכמו (שכטר) צאליק וזיסל
חכמו (שכטר) רייזל
חנא קופל'ס ורעיתו
חסקל שניידער (חייט) ורעיתו

טאוברג מיכאל ורעיתו
טויב'עס דודל

ידלין (מורה בית ספרנו) ורעיתו
יוס'לה דיינ'ס ונחמה
יוסל צינעס ורעיתו
יוסל פוי (פודול-אילואי) ורעיתו
ינוביץ חיים ורעיתו
ינוביץ סימה וגדליה
ינוביץ לעיזער ורעיתו
יענקו-יענקו (ואסרפירער) ורעיתו
יענקו-יענקו לעיזער
יענק'ל בודנער
יענקל בעידער

כהן גולדה
כהן משה
כהן יענקל וחנה-ביילה

לאה טויב'עס
לאזר איציק ורבקה
לופו יקתואל (קיסיל) ורעיתו
לופו נח
לופו לופו
לייבל חונא'ס
לייבוביץ אשר ופסיה
לייבוביץ גוגו ורעיתו
לייבוביץ חיה ולייבל
לייבוביץ אלי
לייבוביץ ברל
לייבוביץ זיסל ורוזה
לייבוביץ זליג ורעיתו (ציגאנשי)
לייבוביץ חיים וז'נטה
לייבוביץ טויבע (בית מרזח)
לייבוביץ ליאון ופסיה
לייבוביץ אדלה
לייבוביץ משה ושורקה
לייבוביץ ישראל
לייבוביץ הרש-לייב הי"ד
לייבוביץ נפתלי הרץ ורעיתו
לייבוביץ רוזה (לבית צוקרמן)
לייבוביץ שולם (בדה)
לעיזער לעיזער (סנדלר)

מאירי יוסף
מאירוביץ מנדל

נר זכרון

מאירוביץ משה ורעיתו (יו״ר ועד הקהילה)
מאירוביץ משה ושרה
מוישה (מוסקוביץ) אליעזר וטובה
מולכה - סבתא
מולצ׳ה (ע״י קיטראראסקע שיל)
מוסקוביץ איציק ורעיתו (שולומיגעס)
מוסקוביץ איציק ורעיתו (מנופקטורה)
מוסקוביץ זליג הי״ד
מוסקוביץ איציק ורעיתו (רונעס)
מוסקוביץ זליג (הרש גודל״ס) ורעיתו
מוסקוביץ יוחנן (יוח׳ן) ורחל-לאה
מוסקוביץ לוי ורעיתו
מוסקוביץ יוסל ורעיתו
מוסקוביץ איצחוק (קוז׳ וקרו) ורעיתו
מוסקוביץ ישראל ורעיתו (בוחויני)
מוסקוביץ לייבל וחנה (ראצעס)
מוסקוביץ משה ורעיתו (ראצעס)
מורגנשטרן משולם ורעיתו
מייזנר (דסקלו) פסיה ויוסף
מייזנר (דסקלו) שמעון הי״ד
מיליטיאנו משה ומרים הי״ד
מיליטיאנו לייבלה הי״ד
מיליטיאנו מאיר ולוקה
מנדל בינה ואיציק
מנדל ארתור
מרדכי-ריבן (סנדלר) ורעיתו
מרקוביץ חיים ורעיתו
מרקוביץ מילוצה
מרקוביץ פינקו ודובריש
משה׳לה חוסיד ורעיתו
מתס גדליה ורעיתו
מתס טייבל ולייביש
מתס דוד הי״ד
מתס יוסל וסוסי
מתס (לעירער) מורה בית ספרנו ובניו

נגינס ורעיתו
נודלמן (מורה בית ספרנו)
נדלר חנא (קופל)
נוסברוך איציק ומשפחתו
נחמן-לייב ורעיתו

סאני לופו
סולומון אבא (אובה) ורעיתו (אופה)
סולומון חיים-ריבן הי״ד
סולומון ברוך (בעירער) וסלובה
סולומון הרשקו ורעיתו
סולומון זלמן וליובה
סולומון חייקל ושרה-לאה
סולומון שלמה-ראובן הי״ד
סולומון יוסל ורעיתו (נרצחו ב-1930)
סולומון פאול
סולומון פרל ומרדכי
סולומון פבל וליובה
סולומון דינה
סולומון חיים הי״ד
סולומון קיבע (בירז׳ אר) ורעיתו
סטרול גולד הרשקו ורעיתו
סטרול (ישראל) סגל קוזוקרו
(דמאקי) הי״ד
סימון משה ומרצל
סימון לעיזער
סטרולוביץ חיים מאיר ורעיתו
סטרולוביץ שרה-גולדה
סטרולוביץ פבל ורעיתו יוכבד-חוה
(לבית רוזנברג)

פאול הרשקוביץ (מנופקטורה) הי״ד
פבל זעידעס (פייביש) ואסתר-מנצה
פוגלמן שמעון וחיה
פוסטלניק אדולף ורעיתו
פוסטלניק שלמה
פטל איציק ופסיה
פטל אשר ואטל הי״ד
פטל סוז׳טה
פירגובסקי אבא ומרים הי״ד
פירגובסקי בומה (אברהם) הי״ד
פלדמן ברל ואסתר (לבית זינגר) הי״ד
פסי די בלינדע
פרבר (מאיר) יענקל ורעיתו
פרבר בינה הי״ד
פרבר פייגה הי״ד
פרבר שיינדל הי״ד
פרבר חיים-פנחס הי״ד
פרוימוביץ ניסן ובלה
פרוימוביץ מרים-אטי הי״ד
פרוימוביץ יוסף
פרידמן ברקו וקלרה
פרידמן הרמן ורבקה
פרידמן אברהם הי״ד
פרידמן ברקו (דב)
פרידמן ליאון ורעיתו הי״ד
פרידמן ז׳אק הי״ד
פרץ (קלארשי)

צוקרמן אברהם ורעיתו (יאסי)
צוקרמן אסתר חיה בת אברהם
צוקרמן לייבל ורעיתו
צוקרמן מניה ויוסף (פלסשטי)
צוקרמן פרומה ויצחק

נר זכרון

צ׳יאפה-יאפה ורעיתו
ציאבוטרו ברל (ברוכעס) ורעיתו
ציאבוטרו חנה-גיטל ויהושע זלמן הי"ד
צימברינג (הרב) ורעיתו
ציונטו אביש הי"ד
ציונטו משה (אינווליד)
ציונטו פרימה ואיציק
ציפה והרשליה (הנפח)
ציובוטרו אהרן (גאנגה) ורבקה
ציובוטרו דוד ורעיתו

קוזוקרו איצחוק (מוסקוביץ) ורעיתו
קוזוקרו יוסף-הרש ורעיתו
קוזוקרו מרדכי וחסיה
קוזוקרו נוחם ושיינה-איטה (עם הגשקה)
קוזוקרו סרול (ישראל) סגל
קוסבר אולגה וחיים-לב
קוסבר אהרן הי"ד
קוסבר יוסף ורעיתו הי"ד
קוסבר פייגה ואברהם
קופל טובה
קורח מרדכי
קיבע פ׳
קלמנוביץ הרמן ורעיתו
קנה האלמנה
קרויטורו איטה ופנחס
קרויטורו שלמה הי"ד
קרויטורו גדליה הי"ד
קרויטורו חנה-לאה
קרסנר לייבל ורעיתו (ספר)
(די) קרסנערקע רבקה

רבקה די בובע
רבקה מעילעכיס
רוזנברג יוז׳ף ורעיתו (נהג) הי"ד
רוזנברג מכ׳ל ורעיתו (נפח)
רוזנברג יוכבד-חוה
רוזנטל גרשון ורעיתו (דמאקי)
רוזנטל מרים-לאה ואברהם
רוזנטל חייקה ושיינדל הי"ד
רוזנר דוד ורעיתו (גשקה)
רוטנברג דוד-משה ורעיתו (פחח)
רוטנברג פרוים
רוטנברג לייבל ורעיתו (אופה)
רושוי ברניקה
רושוי פרידה וברל
רחמיאל ורעיתו
רובנזון ורעיתו

שויל אהרן
שויל יחיאל וציפה (נפח)
שור לוי ולאה
שטיר חיים ורעיתו
שטיר שיע ורעיתו
שורץ לאה (לבית צוקרמן)
שורץ אליעזר (מוש לעיזער) ורחל
שורץ פסח בן אליעזר
שורץ ראובן וליפשה הי"ד
שורץ אסתר הי"ד
שורץ מנדל הי"ד
שכטר ברוך (בעירעך) חכמו
שכטר יוסף ומרים (חכמו)
שכטר נחה ומרדכי שוחט

שכטר שמואל הי"ד
שלוים ברל ושרה
שלוים רוזה הי"ד
שלמה-ריבן יענקו יענקו
שמיירל (טריפשטי) ורעיתו
שמיל (פולשטי) ורעיתו הי"ד
שמיליקה ורעיתו
שמש ד"ר
שפושניק ומשפחתו הי"ד
שרה די רויטע

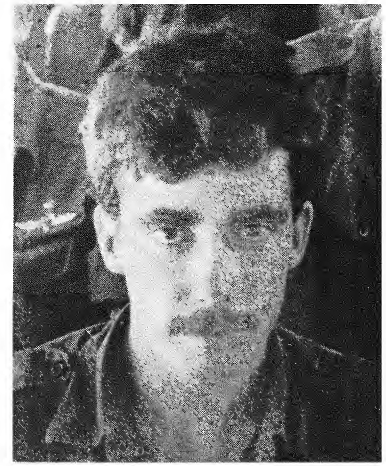
נפלו במערכות ישראל

תחילה בוכים.
אחר־כך הבכי מתאבן.
אחר־כך זוכרים דבר אחד ויחיד.
את נפילת הבן.

ואין אומרים דבר.
או מדברים על גשם ועל מה־נשמע.
ועל משהו עוד. ועוד על משהו.
והאוזן בין כה לא תשמע.

ושותקים.
וקמים מן הכסא. ויושבים. וקמים. ושוב.
ויודעים דבר אחד ויחידי.
לא ישוב.

אברהם חלפי

אהוד אברמוביץ הי"ד

בנם של מושקו ודורה מקיבוץ שריד, נפל בקרב על גדות תעלת סואץ ביום ג' אדר א' תש"ל (9.2.1970) והוא בן 21 בנופלו.

את לימודיו התיכוניים השלים במוסד החינוכי בשריד. היה גם מדריך בתנועת השומר-הצעיר, אהב טבע ואהב לנדוד בשבילי הארץ. בשובו מהטיולים הביא לעצמו צמחים מיוחדים אשר אותם שתל וטיפח בגינתו. שנים השתייך לחוג הגנת-הטבע.

כאשר סיים לימודיו, קסם לו רעיון נועז להקמת קיבוץ צעיר מורכב רק מבני קיבוצים ויחד עם חבריו שהתארגנו למטרה זאת הקימו גרעין "גילת" (גרעין ילדי תנובה) אשר במרוצת הזמן יסדו את קיבוץ "כרם-שלום" בגבול רפיח-עזה.

בתחילה עבד בשלחין ולאחר זמן הקים בקיבוצו ענף הסייפנים. בדפי יומנו באו לידי ביטוי-עז התרגשותו לניצנים הראשונים של הפריחה הראשונה, הטיפול בצמחים, השפעת הזבלים וההשקייה.

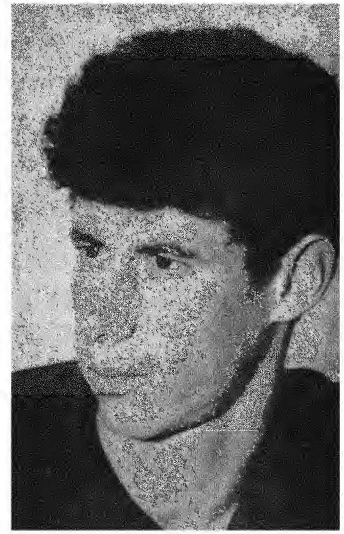
היתה לו נטיה לכתיבה ושני סיפורים שלו התפרסמו ב"משמר לילדים" ו"דבר לילדים" ואילו סיפורים נוספים ראו אור בחוברת "גינגי של כולם" אשר יצאה לאור ליום השנה לנפילתו של אהוד אברמוביץ.

לצה"ל התגייס בסוף ינואר 1968 במסגרת נח"ל ואף התנדב לנח"ל מוצנח. מטבעו שנא מלחמות והיה מוכן ללחום למען השלום כדי לשים קץ לשפיכת-דמים.

בתחילת פברואר 1970 בעומדו על משמרתו במעוז ע"י התעלה, נפצע כתוצאה מהפגזת מטוסי-המצרים ונשלח מיד לבית החולים בבאר-שבע ולאחר טיפול קצר נשלח לביתו, לפי הוראת הרופא - לחופשה להמשך הטיפול בהוצאת הרסיסים שנותרו בגופו. אך במקום לנסוע לביתו חוזר הוא למעוז מתוך ידיעה שנותרו במעוז מספר מועט של חיילים וכעבור יומיים הגיעה תגבורת והוא שוחרר, החליף את בגדיו והמתין ע"י העמדה נ"מ עד שיבוא המחליף. בהפצצת פתע של מטוסים מצריים על המעוז אהוד נפגע, הפעם פצעי-מוות ונפל על משמרתו במעוזו על גדות התעלה והובא למנוחות בבית העלמין בקיבוץ שריד, מקום מגורי הוריו.

מפקדו כותב להוריו: ".. ומצאתי בו אדם אחראי, בעל כובד ראש, משמעת ונכונות בלתי רגילה לעזרת הזולת, מחשבה איתנה, התנדבות והערכה עצמית ללא גבול, ומעל הכול הרבה לבביות והרבה שמחת חיים".

אשר כגן הי"ד

אסון כבד ירד על סלי (לבית צוקרמן) וחברה לחיים-משה עם נפילתו של הבן אשר והוא רק בן 19.

אשר הבכור לבית כגן היה בחור חמד בעל ראש מתולתל, ברוך כשרונות ומקורב מאד למשפחה. תהה בהילכות עולם, מתענין בדברים טכניים סבוכים ואהב את הטבע ואת הארץ, גדל בקיבוץ שמיר והתחבב על כולם. היה מסתובב ברחבי הארץ וחושף צפונותיה. לאחר הגשמים היה נלוה לאביו - מחטט ומגלה מימצאים ומטבעות עתיקים.

בטרם החלטתו ללכת לצבא התנדב לפעילות בקרב הנוער של תנועת "השומר הצעיר" והיה מדריך בקן חדרה. בסיור מדריכים מטעם התנועה כדי להכין תוואי לטיולי חג-הפסח נפרד מהחברה ויצא לחפש ולחתור לדרך משלו, וכך התחלק, מעד ונפל לתהומות ואדי יהודיה שברמת הגולן.

בערב משבושש לחזור החלו החיפושים הקדחתניים אחריו, גוייסו כוחות משטרה, גששים וחברי קיבוצי הסביבה. היו אלו שלושה ימים של חיפושים מורטי עצבים. עוד פקפקנו וקיוינו כי ימצא הנער. ביום א׳ כה׳ שבט תשל"ב, 10.2.1972 נמצאה גופתו ללא רוח חיים - מוטלת בתהום הואדי. הובא לקבורות בקיבוץ שמיר, כשסבו ר׳ יצחק צוקרמן אומר "קדיש" ומבכה את נכדו. השכול ירד על משפחתנו ועד היום לא יכולים אנו להשלים עם האסון. מי יתן שהדרכים בהם חתר ונפל אשר שלנו יהיו נתיבי שלום וימנע מאיתנו השכול, היגון והצער.

יהי זכרו ברוך!

חיים ראובן סולומון

חיים ראובן בן אבא סולומון (האופה) פילס לו דרך ארצה עם גל העליה הגדולה ושהה זמן מה במחנות קפריסין.

הגיע ארצה בטרם הכרזת המדינה ונשלח הישר לחזית לטרון. בקרב האכזרי שם נפל חלל על מזבח המדינה, והוא רק בן 19. היה בחור חביב, מסור ורציני - חניך קן "השומר הצעיר" ששאף בכל מאודו להגיע לחופי המולדת לבנות ולהבנות כאן.

יהי שמו שזור עם זכר כל גבורי ישראל שנתנו נפשם למען קיום המדינה ותקומת ישראל. לעד ננצור זכרו היקר.

מתתיהו בן אברהם (הורוביץ)

מתתיהו בן אברהם (הורוביץ) - חלוץ, ממייסדי תנועת "השומר הצעיר" ברומניה וחבר ההנהגה-הראשית. רואה חשבונות מוסמך, למד וסייע חומרית למשפחה במצוקתה, עלה ארצה בדצמבר 1932, חבר קיבוץ מעברות. החל בעבודות שחורות ונהיה בנאי מומחה במקצועו. מסירותו למשפחה לא ידעה גבול. משהגיעו הוריו ארצה (1934) יצא לעזרתם והשתתף בבנית ביתם על הכרמל. נספה בתאונת דרכים קטלנית בערב ראש-השנה תש"ב. נטמן בבית העלמין של הקיבוץ. הניח אשה ובן.

שמואל שכטר (שוחט) הי"ד

שמואל בן מרדכי שכטר (שוחט) נספה בדרכו ארצה באניה "סטרומה". היה זה ב-24.2.1942 בעיצומה של מלחמת העולם השניה. לאחר מאמצים גדולים, הצליחו השליחים מהארץ שפעלו במחתרת ברומניה לארגן הפלגתה של אנית עולים באישור השלטונות. היה זה נסיון לשבור את ההסגר הימי שגזרו הגרמנים - ומעין זעקה מרה לעולם הנאור כולו, נגד רדיפות היהודים במחנות המות וסכנת הכליון המצפה להם בהיעדר מקום קליטה לפליטים, מול יקום שטוף קשר שתיקה ואדישות.

האניה יצאה לדרכה מקונסטנצה. בחופי בוספורוס קדמוה הגרמנים בשלחם חיצים וטילים לעברה. האניה הרעועה הובקעה לשתים והתמלאה מים. הפליטים המסכנים חיפשו דרך כיצד להנצל ונאחזו בכל בדל לוח. הרוחות היו חזקות והגרמנים שלחו ללב ים גם כלבים נושכים שיטביעו את הניצולים. סמוך לחופי טורקיה התחוללה טרגדיה איומה, וזעקות פילחו את לב השמים ואין מושיע. מתי מעט ניצלו. שמואל היה בין הטבועים והוא בן 19 בלבד.

שמואל היה צעיר מחונן, תלמיד חכם ואוהב חיים; ובדרכו להגשמת חזונו נקטפו חייו הצעירים.

על כן הדאבה - על פתיל חיים שנותק, עול ימים שקמל באיבו וחיים שעלו בתוהו.

נזכור אותו תמיד לטובה ונתאבל על לכתו בטרם עת.

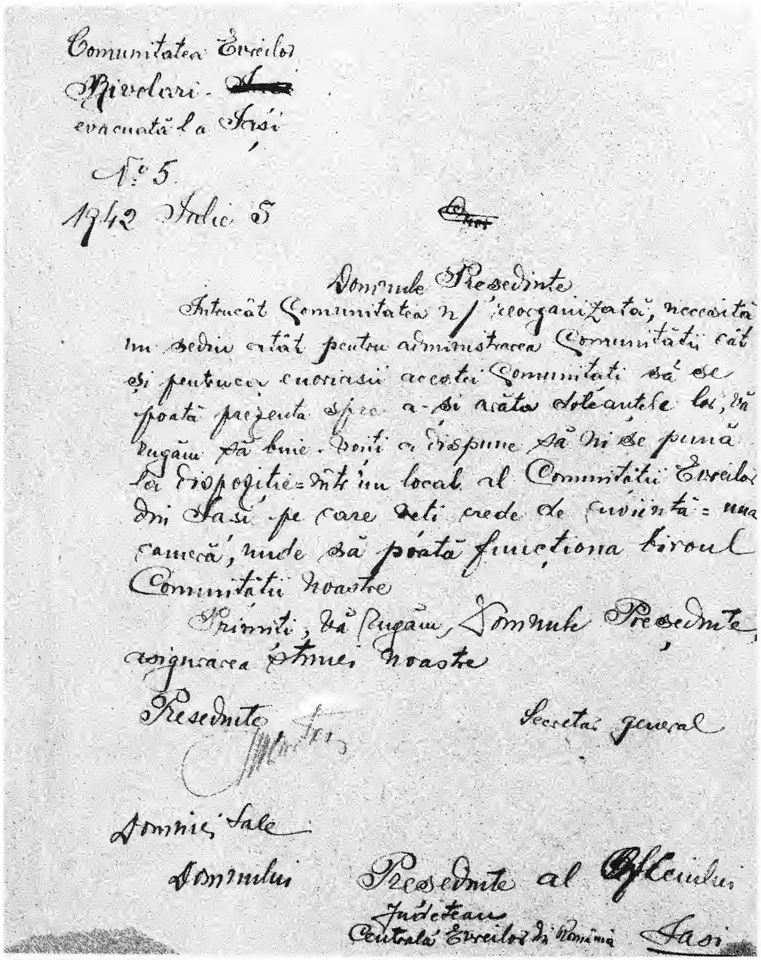

בינה בת דוד פרבר

בינה בת דוד פרבר (מאיר) עלתה בשנת 1948, נשלחה למגורים למושב עין-עירון ע"י כרכור.

באמצע שנת 1952, חדרו לביתם אנשי הפאדאין ורצחוה נפש. בת 26 במותה.

הותירה אחריה בת קטנה - שוש.

Comunitatea Evreilor
Rivolari - ~~Iași~~
evacuată la Iași

No. 5
1942 Iulie 5

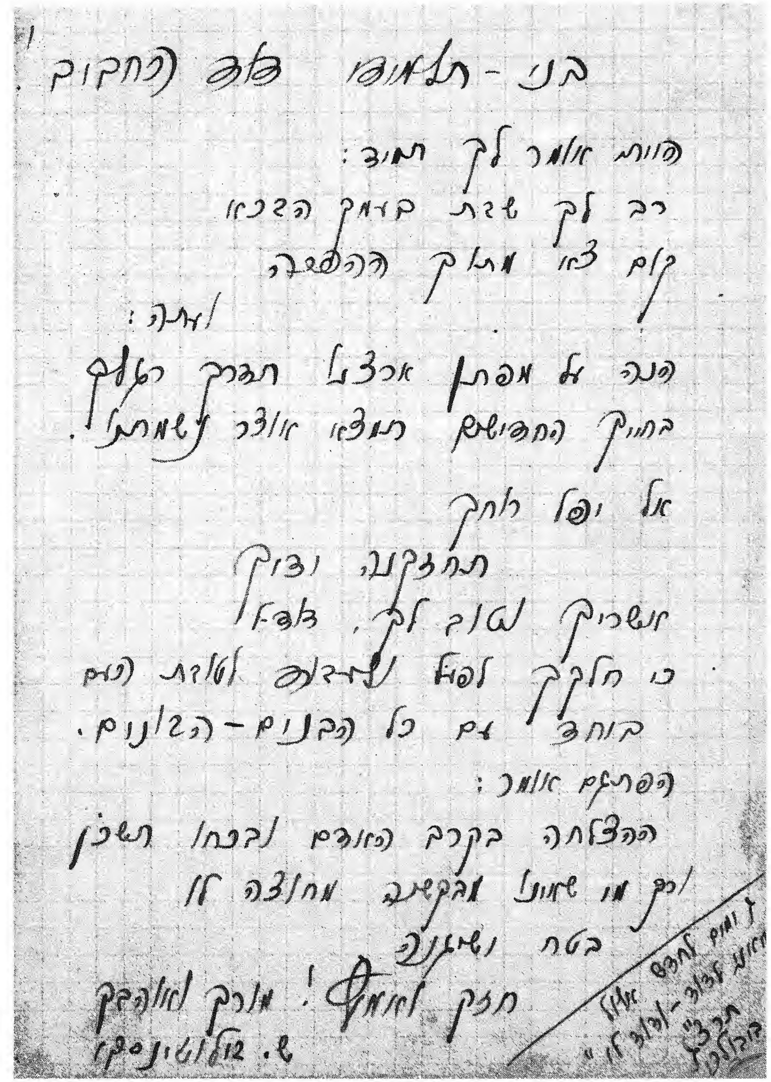
Domnule Presedinte

Intrucât Comunitatea n/ s'a reorganizat, necesită un sediu atât pentru administrarea Comunității cât și pentru ca enoriașii acestei Comunități să se poată prezenta spre a-și arăta doleanțele lor, vă rugăm să bine-voiți a dispune să ni se pună la dispoziție într'un local al Comunității Evreilor din Iași pe care veți crede de cuviință una cameră, unde să poată funcționa biroul Comunității noastre

Primiți, vă rugăm, Domnule Presedinte, asigurarea stimei noastre

Presedinte — Secretar general

Domniei Sale
Domnului Presedinte al Oficiului Județean Centrala Evreilor din România Iași

בני - תלמידי בית הרחוב!

הורה אומר לך תמיד:
רב לך שבת בעמק הבכא
קום צא מתוך ההפכה
ואתה:
הנה על מפתן ארצנו תדרך רגלך
בתוך החופש תמצא אושר לנשמתך.
אל יפול רוחך
התחזקנה ידיך
ישרוך טוב לך, דבר!
כי חלקך לפול לעזרת העם
באחד עם כל הבנים-הגונים.
הפתגם אומר:
ההצלחה בקרב האדם ובכחו תשכון
ורק מי שאומץ ובקשתו מחוצה לו
בטח ישיגנה
חזק ואמץ! מורך ואוהבך
ש. גולושינסקי

Comunitatea Evreilor
Bivolari
evacuată la Iași
No 7
1942 Iulie 5

Domnule Președinte

La adresa D-v. No 724 din 4 Iulie 1942

Avem onoarea a vă răspunde următoarele:

Comunitatea noastră a fost evacuată la Iași în ziua de 20 Iunie 1941. De atunci a încetat a exista lăsând acolo întreaga ei avere și arhivă.

În urma Deciziei No 80/942 publicată în Gazeta Evreească No 11/942. Comunitatea Evreilor din Bivolari s'a reorganizat sub denumirea: Comunitatea Evreilor din Bivolari evacuată la Iași.

Deci Comunitatea n/ n'a activat sub nici o formă aproape 1 an de zile și nu are nici un fel de activitate socială și sanitară.

Cu deosebită stimă

Președinte [signature]   Secretar general

ROMÂNIA

MINISTERUL EDUCAȚIUNII NAȚIONALE

DIRECȚIUNEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PARTICULAR ȘI CONFESIONAL

SERVICIUL .... Nr. 133.612/938

Strada T. Aman Nr. 4   Telefon: 4.99.81

Data:

Onor.

Comunitatea evreilor din Tg.Bivolari

jud.Iași.

20 OCT 1938

Domnule Președinte,

Avem onoare a vă face cunoscut că Ministerul, potrivit avizului Onor.Consiliu Permanent cu Nr.1662 din 30 Sept.a.c., acordă autorizație de funcționare definitivă,fără drept de publicitate,școlii primare evreești din Tg.Bivolari, jud.Iași, cu limba de predare română și patru posturi de învățători.

Vă restituim schița de plan a școlii,vizată de Minister, cu mențiunea că fiecare din cele patru săli de clasă poate fi frecventată de 37 (treizeci și șapte) elevi.

Director,   Șeful serviciului,

[signature]   [signature]

C. 7.673. — M. O. Imprimeria Centrală.

Format A 4 (210 x 297).

REGATUL ROMANIEI

Ministerul Instrucţiunei Publice şi Cultelor

REVIZORATUL ŞCOLAR

AL JUDEŢULUI

IAŞI

No 9710/927

12 Jan. 1928

8/VI 938 [illegible] Bogd[illegible] No 18 13/VI 928 Se ia act [illegible]

Domnule Director

Conform ordinului Inspectoratului şcolar regiunei XIII-a Iaşi No 20204/927 vi se face cunoscut că Ministerul Instr. Publice cu ordinul No 154719/927, a aprobat ca acea şcoală să funcţioneze în noul local, cu un total de 132 elevi, repartizaţi astfel pe clase: cl. I 35; cl. II 35; cl. III 31; cl. IV 31. —

p. Revizor şcolar [illegible]

Secretar [illegible]

Dsale Dlui Director şcoalei primare part. Israelito-Română din Comuna Bivolari — Jud. Iaşi —

REGATUL ROMANIEI

Ministerul Instrucţiunei Publice şi Cultelor

REVIZORATUL ŞCOLAR

AL JUDEŢULUI

IAŞI

No 5926

18 Jun. 1928

No 37 20 Iunie 928 [illegible]

DOMNULE Director

Vi se comunică in copie ordinul D-lui Inspector Sef al Regiunei XIII Iaşi No. 9910 din 15 Iunie c. spre conformare.

p. REVIZOR ŞCOLAR [illegible]

SECRETAR [illegible]

Copie. Avem onoare a vă face cunoscut că Ministerul cu No. 65614/928 a interzis utilizarea in şcoalele particulare din toată ţara, a cărţii "Histoire Juive" de Gabriel Ario, Edition du du monde nouveau, 1924 intrucât conţine pasagii [illegible]ignitoare la adresa ţării.

[illegible] a lua măsuri pentru a controla dacă se [illegible]lizează această carte.

Inspector Sef ss) Popea.

DOMNULUI Director şcoalei primare Minoritare din comuna Tg Bivolari Jud. Iaşi

REGATUL ROMANIEI

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII PUBLICE ȘI CULTELOR
REVIZORATUL ȘCOLAR
AL JUDEȚULUI
IAȘI
№ 5170
1. Jon. 1923

No 32
2 Iunie 928
Ne con conform
[signature]

DOMNULE DIRECTOR,

Vi se comunică in copie ord. Inspectoratului Șc. reg. XIII Iași No 8482 din 28 Mai 1928, de care luând cunoștință vi se atrage atențiunea a-l executa intocmai.

REVIZOR ȘCOLAR, [signature] (COPIE.) SECRETAR, [signature]

Potrivit ord. No 60464/928 al Ministerului Instrucțiunei (Dir. Inv. Particular) avem onoare a vă ruga să puneți in vedere școalelor primare particulare din cir. D-vs căci cu prilejul serbărei naționale s'a observat că unile școli particulare minoritare evreești cum și asociația cercetașilor Macabei, au defilat purtând steaguri cu culorile și emblemele sioniste.-

Acest fapt constituie o manifestație tendențioasă incomparibilă cu momentul solemn in care se desfășoară și incompatibilă cu sentimentele pe care trebuie să le aibă cetățianul român față de țară legile și regulamentele.-

Deci vă punem in vedere următoarele:

1) Ca toate școalele particulare minoritare de orice grad și categorie, vor fi obligate a avea steagul romănesc pe care il vor purta la orice manifestație in școală și in afară de școală.-
2) Se interzice complect a avea și purta un alt steag sau emblemă decât cele românești.-
3) Asociațiile de cercetași, vor purta numai emblema Asociației Cercetășești alături de steagul românesc.-
4) Orice nesupunere și calcare a acestor dispozițiuni va atrage după sine luarea de măsuri disciplinare imediate și dizolvarea asociației.

Insp. Șef INSPECTOR
ss N. POPEA.

DOMNULUI DIRECTOR ȘC. MINORITARE DIN TG. Bivolari JUD. IAȘI

Domnule Presedinte

In conformitate cu decretul No 50/942 publicat in „Gazeta Evreiască" No 11/942 privitor la funcționarea comunitatilor evreiești evacuate, având in vedere că din Comuna Bivolari au fost evacuați la Iași 842 suflete compuse din 210 familii conform tabloului anexat.

Vă rog să bine voiți a numi o conducere a comunitatei din Bivolari evacuată la Iași compusă din Presedinte, Secretar general și patru șefi de secții și anume:

Presedinte . . . . Marcu Antonier
Șeful secției cultului, culturei și scolilor . Leiba Morgenstern
Șeful secției financiare . . . . . Usei Hellronici
Șeful statisticei și asistenței sociale . . Nachman Ilie
Secretar general . . . . Zeilig Hosoaie

Cu perfectă stimă

Presedinte [signature]

Iehoşua, care a trimis ceauşul să-l cheme pe Ioine la el. Ioine-l primi pe ceauş cu mirare şi apoi îl luă în cîrcă, zvîrlindu-l afară. Ceauşul veni speriat la rabi, povestindu-i cele întamplate. Tot Bivolarul vuia. Atunci, veniră toţi negustorii la rabi şi fiecare şi-a spus năduful. Rabi Iehoşua se îngrozi. Să-l mai aibe pe Ioine în sinagogă şi încă la locul de cinste în Mizrah, ba să mi-l onoreze cu o chemare la Thora, asta era prea din cale-afară de suportat.

Primul Şabat după cele întamplate cu ambulantul cel nou, după ce rabinul a rostit predica, Ioine Seigheţ fu învitat la Thora. In clipa aceea rabi Iehoşua se sculă, şi cînd Ioine se apropie de masa unde era întins pergamentul sacru, rabinul l-a luat de spate, l-a împins afară din sinagogă, şuierîndu-i cît îl ţineau puterile : "afară hoţule".

Toţi enoriaşii au înlemnit de groază. Cine ştie ce era în stare să facă Ioine Seigheţ şi toată banda sa de apaşi...

O săptămînă după asta, veni un proaspăt însurăţel să-l învite pe rabi Iehoşua să vină la el, să fie naş la copilul ce i s-a născut, primul său copil. Acest tînăr locuia nu departe de Bivolari, la Răducăneni. Rabi Iehoşua a promis că va veni să îndeplinească joi Miţva de Sondek.

Rabi ieşi cu căruţa, însoţit de ceauş şi de alţi doi enoriaşi. Era zi de iarnă grea, gerul lui Decembrie plesnea. Rabi era îmbrăcat cu o Subaţă groasă şi pe cap, în loc de pălărie de pluş, avea o căciulă de ţăran sadea. Doar barba albă, patriarhală, îi trăda profesia. Cum s-au despărţit de orăşel, s-a auzit tropot de cai, Ioine Seigheţ, în fruntea bandei sale, opera ziua în amiaza mare, ca în codru.

Insoţitorii lui Rabi Iehoşua s-au îngrozit. Ştiau cî viaţa lor şi a maestrului lor întru credinţa strămoşească era în pericol. Dar Rabi Iehoşua era senin, el se ruga mai departe, ca şi cum nimica nu se petrecea în jur.

Apăru Ioine Seigheţ în fruntea banditilor. Il văzu pe rabi Iehoşua şi îngălbeni. O şterse ca o nălucă. Nimic nu se întîmplă rabinului, care ajunse la timp să fie Sondek.

Prima Sîmbătă după această întîmplare, Ioină Seigheţ părăsi locul său din Mizrah, donă Sinagogii o mare sumă de bani, să-şi răscumpere păcatele. Deveni un om cumsecade.

Această poveste adevărată, am auzit-o de la tata. Care-l apreciase mult pe socrul său Iehoşua Rabinovici, rabinul din Bivolari.

*

DR. DAVID SAFRAN

DIN VREMURI DE DEMULT

S-a întîmplat în satul Bivolari, unde m-am născut.

Mi-a povestit tata, rabinul Hanoch Şafran, în iarna anului 1920.

Aceasta a fost în iarna geroasă din veleatul lui rabi Iehoşua Rabinovici, care a păstorit în acest sătuc uitat de oameni şi de vremi, între anii 1855-1915. A păstorit veneratul rabi Iehoşua, tatăl mamei mele Tivia, 60 de ani bătuţi pe muchie. Tata i-a luat locul, după moartea lui rabi Iehoşua, între anii 1918 şi 1922, cînd am trecut la Bucureşti, făcînd escală la Iaşi şi apoi la bunicul meu, ilustrul gaon rabi Bezalel Zeev Şafran, din Bacău.

Mare era Bivolarul, cît o groapă, la marginea cimitirului. Să fi avut cam 400 de locuitori evrei, plus 800 de plugari creştini, temători de oameni şi de Dumnezeu. Tot satul avea o stradă principală, una singură, unde trona sinagoga, plus două uliţe laterale pe care erau înşiruite case cu ceardac. Una din aceste case era locuinţa noastră. Vecin cu noi se afla locuinţa hahamului, cumnatul tatii.

Povestea ce v-o relatez - a auzit-o tata - de la tatăl mamii rabi Rabinovici, în vara anului 1917. Ea s-a întîmplat în iarna anului 1890, legată fiind de banda condusă de Ioine Seigheţ. Banda care opera la "şuk", în piaţa orăşelului, în zilele de joi cînd era iarmaroc, cînd se făceau cumpărături şi se aduna tărăboi din satele de primprejur. Acolo venea Ioine Seigheţ care încasa şperţul de la evrei şi creştini, cică păzindu-le dugheana de ... alţi răufăcători. De ani de zile cu toţii ştiau de faptele necinstite àle acestui apaş, ştiau dar tăceau chitic, de frică.

Ioine Seigheţ nu se mulţumea doar cu bani peşin, luaţi pe sprînceană, dar îşi lua şi mărfuri de primă calitate, pe care le alegea el şi doi loco-locotenenti domneşti:Gheţel şi Huna, supranumiţ Oişer, care fura de stingea pămîntul. Huna era specialist în găini, raţe şi gîşte grase, plus blănuri. Gheţel iubea mărfuri : postav sau pînză pentru cămăşi, sau trusouri de mirese. Ce luau, era bun luat. Tustrei apaşii, luau - nu furau. Ei se lăudau ca primeau cadouri pentru vrednicia lor haiducească...

Ioine Segheţ avea locuri la Mizrah, în sinagogă, între Gheţel şi.Huna. Ştiau de faptele lor şi rabinul, şi părintele Gheorghiţă, parohul bisericii situată vizavi de sinagoga orăşelului.

Rabinul Iehoşua ştia prea bine că Decalogul interzice furtul - ba-l şi sancţionează.

Un mic negustor ambulant îşi făcea în zilele acelea drumul spre iarmaroc, în zi de Joi, cînd îl zări pe Ioine Seigheţ. Pînă să se desmeticească, Ioine l-a operat, luîndu-i ce era mai bun din căruţă. Ambulantul era fericit că Ioine l-a lăsat în viaţă. Adevăr grăiesc vouă, că niciodată Ioine şi banda sa nu ucideau, nu operau cu cuţite, ci doar cu privirea şi cu zîmbetul. Pînă se obişnuia ambulantul cel nou cu... obiceiul locului.

După ce a fost jefuit, ambulantul s-a dus la rabi

insulte, iar de la vorbe s-a trecut la pumni, la palme ... şi asta în faţa goimilor. Iată deci că aveam la Bivolari şi un teatru "realist" de felul acesta, destul de ruşinos.

"Kol Zman me Leibt...."

Aveam uneori şi teatru adevărat. Multe trupe artistice ne vizitau la Bivolari, în afară de hazanimi, oratori şi tot felul de actori. Cu toţii aveau succes.

Ken-ul lui Haşomer Haţair ne prezenta cîte un spectacol cu piese de Shalom Alechem, Goldfaden etc. Mai tîrziu s-a format şi un CERC CULTURAL. Mai merită să amintesc aici reprezentaţiile de Purim Spil, sau concertele orchestrei din Sculeni, sau petrecerile cu

lăutarii lui Jean, şi strigătul lui Rahmiel cu "Bragă rece" şi al lui David Rosner, cu "Îngheţată", care tulburau liniştea tîrguşorului. Vedeţi deci că aveam "viaţă teatrală" la Bivolari!

Cine spunea că "îşi pierde tinereţea la Bivolari", nu avea dreptate, căci în tîrguşor aveam o viaţă amuzantă, o tradiţie evreiească, o minunată organizaţie de tineret Haşomer Haţair, şi în general o mare dragoste de viaţă şi de oameni, lozinca noastră fiind "kol zman me leibt, zol zain gheleibt"... Asta a durat pînă ce a venit Garda de Fier... şi Hitler...

Noi cei din Bivolari, ne-am educat în dragoste de Sion. Sîntem mîndri că majoritatea locuitorilor acestui tîrguşor, supravieţuind, au ajuns să fie eliberatori pe meleagurile ţării noastre sfinte.

Ne amintim cu tristeţe de cei dragi care s-au pierdut în timpurile de prigoană. Şi simţim că se cuvine ca - şi în memoria lor - să veşnicim amintirea acestui tîrguşor evreiesc, Bivolari, în care ne-am născut, în care am trăit, pe care nu-l vom uita niciodată.

de oameni, creştini fără nici un pic de duşmănie în inima lor, ca de pildă preotul Vrînceanu, generalul Mihail Negruzzi, etc.

Politica, scumpă doamnă.

Viaţa obştei se desfăşura în linişte. Comunitatea, ca organ de sine stătător, avea grijă de toate aspectele unei vieţi evreieşti complete. Ea susţinea şcoala israelito-română "S.R.Zilberman" - şi uneori o grădiniţă de copii (în limba ebraică). De asemenea, o baie cu "mikve", un rabinat şi un cimitir evreiesc. Comunitatea avea grijă să aducă la Bivolari învăţători de prim rang, ca Belotinsky, Dulberger, Sumer, d-na Credinciosu, Dorfman, Nudelman, Iadlin, etc., precum şi rabini de seamă, despre care nu avem decît cuvinte de laudă.

Se simţea în tîrguşor o emoţie între evrei, fiecare din ei vrînd din inimă să facă ceva pentru "klal",pentru obşte. Aşa încît după demisia d-lui Moşe Meirovici, şi după ce Burăh Goldner, Marcu Antonir,Favel Solomon, Iţic Ţucherman, etc., au părăsit conducerea - au început în Bivolari lupte electorale, pentru comunitate, de parcă ar fi fost vorba de alegerea preşedintelui Statelor Unite... Apar afişe, cu fotografiile candidaţilor. Se ţin întruniri în salonul şcolii (unde a fost cîndva cinematograful), şi în cele patru sinagogi. Se aud cuvîntări. Unii evrei "merg" după lista populară a d-lui Strul Gold Herşcu ; iar alţii sînt de partea d-lui Herman Friedman.

Şi de la alegeri pentru comunitate - la alegerile pentru Parlamentul ţării. Cînd se apropiau aceste alegeri, tîrguşorul nostru era vizitat de toate partidele. Astfel, d-rul Caranda, şeful spitalului, un activist al partidului lui Gh. Brătianu, se bucura de mare influenţă la evreii din Bivolari. In ajunul alegerilor, el venea la noi, trecea din casă în casă, ruga şi insista să i se dea lui ... votul evreiesc. Unii îi promiteau, dar nu întotdeauna se ţineau de cuvînt. Şi era vai de capul lor - dacă erau prinşi.

Mai ne vizita tîrguşorul Demostene Botez, din partea partidului Ţărănesc; Victor Iamandi din partea Liberalilor ; ca să nu mai pomenim de partidul Evreiesc, cu tinerii lui propagandişti.

Alte alegeri care trezeau tîrguşorul din adormirea sa - erau alegerile pentru Congresul Sionist. Toate partidele erau prezente : RADICALI-RENAŞTEREA cu Mărcuţa Goldner, simpatizanţii PALESTINEI MUNCITOARE., cu mişcarea Haşomer Haţair, REVIZIONIŞTII lui Oibiş Ciuntu şi Toive Shimon, şi MIZRAHI cu Marcu Antonir şi domnul Brandes.

Nici lupte de clasă nu lipseau în Bivolari. Astfel, ucenicii de croitorie, care învăţau meseria în condiţiuni grele, fiind obligaţi - între altele - să îngrijească de copiii patronilor, care se sculau cu noaptea în cap şi se culcau la zece seara, aceşti ucenici s-au organizat împotriva exploatării... şi au declarat grevă. Ei au obţinut cîştig de cauză.

Să trecem acum la "concurenţă" comercială din tîrguşor. In centru se găseau două magazine de fierărie. Fireşte, negustorii îşi trăgeau clienţii, unul altuia... Ei au început să se

stradă mobile, - o adevărată revoluție. Cizmarul Leizer-Leizer se pomenește la ușă cu firma d-rului Zilberman ; iar d-rul Șemeș se trezește cu aceea a lui Simon Bucureșteanu ... Dimineața, întregul tîrgușor rîde, copiii sînt fericiți....

Vine circul .

In cursul săptămînii, vin la Bivolari țărani din împrejurimi, și chiar mulți de dincolo de Prut ; dar, mai ales, tîrgușorul nostru se umple de viață și de zgomot în ziua de luni, cînd are loc iarmarocul. Sătenii își expun toate bunătățile din abundență, fructe și legume, păsări și vite, iar mai la margine - recolta de cereale. Tîrgoveții noștrii vin și se tocmesc, descarcă marfa în hambarele lor - iar de aici, cînd vor obține prețuri favorabile, prin gara Șoldana, o vor expedia cu trenul spre angrosiștii din orașe.

Uneori, la Bivolari ajunge și circul. Își înalță cortul pe Maidan - și îndată se adună în jurul lui o droaie de copii, o mulțime de săteni, și cu toții cască ochii la saltimbanci și la scamatori ; și după aceea, cu toții năvălesc înăuntru, să vadă cu proprii lor ochi toate "minunile". Nici evreii noștri nu se lasă mai prejos, participă și ei la spectacol. E mare veselie în tot tîrgușorul, mai ales că în acele zile se înviorează și negoțul.

Erau și mulți oameni de trabă.

Sătenii țineau la noi. Poate că înăuntru, în satul lor, se aprinsese deja flacăra urii, - dar noi nu simțeam. Noi continuam să ducem viața tihnită. Iar țăranii, prin purtarea lor înțelegătoare față de noi, ne ajutau să trăim în iluzia securității... Unii din ei știau ceva idiș, și deși noi vorbeam în așa fel încît "er zol nișt meivin zain" - înțelegeau tot ce trebuia. Nu puteam "să-i vindem". Ba unul din ei, Costică Bucium, vorbea jargonul la perfecție (fiindcă fusese ucenic la croitorul Avram Horovitz). La fel, Anica - slujnica rabinului Goldenberg - știa să cînte "zmires" și tot felul de cîntece, precum "ismehu hașamaim, șomrei șabat" și altele.

Școala rurală românească era deschisă și pentru noi - pentru oricine vroia să obțină diploma de șapte clase primare. Directorul ei, domnul Andrieș, era un om simpatic, inimos, și-i plăcea să dea la toată lumea "Bună ziua." Ce făceam noi, copiii ? Ne aranjam întotdeauna într-un rînd lung - ca lungimea Galuthului - și cînd directorul trecea, noi îl salutam unul cîte unul... și de fiecare dată el își fîlfîia pălăria spre noi... și rîndul nostru nu se mai termina. Era, între noi și el, un fel de dialog de bună convietuire.

Și la primărie eram primiți cu plăcere ; dar aici, cînd ni se întindea mîna - știam că trebuie să lăsăm în ea un bacșiș. Uneori ne întîlneam cu ei la cîrciumă, și dela al doilea sfertișor de vin se deslipeau limbile... Așa,de pildă, notarul Anghel începea întotdeauna cu laude la adresa lui Iuliu Maniu - și întotdeauna termina cu insulte la adresa "Jidanilor".

Erau și mulți oameni de treabă, oameni iubitori

- de care nu avem a ne ruşina - a crescut la lumina lămpii cu petrol. La cele cîteva lămpi PETROMAX sau LUX (pe care le vedem la Moişe Antonir, în cîrciuma lui Uşer Leibovici, sau în birtul lui Herman Friedman), priveam ca la minunea secolului. Pe stradă, în nopţile întunecate, felinarele tîrgului aruncau umbre romantice..

Dimineaţa şi seara trecea prin Bivolari maşina lui Moşel Bodoagă, care făcea cursa Ştefăneşti-Iaşi. Dar aveam şi o cursă proprie, Bivolari-Iaşi, condusă alternativ, o zi de Iozef, o zi de Mihai.

Se înţelege că sîmbătă, după tradiţie, înceta orice mişcare pe şosea. Şi dacă odată, nişte tineri au vrut să se repeadă într-o sîmbătă pînă la Iaşi - ca să vadă un spectacol cu Mali Picon - ei au închiriat pe ascuns autocarul lui Tocu şi au încercat să iasă pe la Pretor, pe nesimţite. Dar părinţii lor au dat de veste, şi au alergat după maşină, înfuriaţi, să-i oprească, pînă la graniţa Soloneţului ... Dar degeaba... Aceasta a fost prima revoluţie a "necredincioşilor" în sfînta comunitate a Bivolarilor.

Pentru transporturi, mai eram serviţi de căruţele harabagiilor Iţik Rohes, Berl Boţ, Leizer Iţe, Adolf Postelnicu şi alţii. Cînd se topeau zăpezile, trebuia să ajutăm bieţilor căişori şi, de la Cărniceni, ne dădeam jos şi începeam să împingem căruţa. Uneori, distanţa de 40 kilometri dintre Bivolari şi Iaşi ne lua mai mult de o zi şi jumătate.

De "Slihes" copiii îşi făceau de cap.

Cînd trebuia să ieşim în întîmpinarea rabinului din Ştefăneşti, acel Ţadik nobil, cu barba albă, care venea la noi de Hanuca şi înnopta la familia Antonir, închiriam o trăsură. La fel, cînd ştiam că vine din depărtări un ginere - îi ieşeam în întîmpinare cu trăsuri înghirlandate, şi aruncam asupra lui o căldare cu apă rece...ca să-i poarte noroc.

Si dacă vorbim de rabini şi de nunţi, hai să nu uităm de cele 4 sinagogi ale tîrguşorului nostru modest, care număra circa 200 familii de evrei. Aveam, deci, în Bivolari : di groise Şil, Iser's Şil, di Kitrarske Şil (a salahorilor) şi di Snaiderişe Şil (a croitorilor). Ele se numeau aşa pentru că... aşa le-am moştenit din moşi-strămoşi. Cea mai mare sinagogă, di groise Şil, se afla în centru ; şi avea un plafon rotund, pictat cu scene din Crearea Lumii şi din Primirea Tablelor Legii pe Muntele Sinai.

Lîngă sinagoga cea mare se găsea "das şeht-hoiz", unde se tăiau păsările. Aici, cu kipa pe cap, a domnit şohetul Mordehai ; iar mai tîrziu fiul său, Pini Schechter, să fie sănătos ; iar după acea rabinii "numiţi" ai familiei Zimbering.

Alături locuia Berl Şloimales, care vindea "kvitleh". Era de branşă cizmar - dar la nevoie putea să fie şi hazan.

Şi astfel, cu rugăciunile de "minian" dimineaţa şi seara, tîrguşorul binecuvînta fiecare zi ; iar de Şabat totul se oprea - nimeni nu lucra- şi creştinii ne arătau înţelegere şi respectau voinţa Domnului.

In zilele de "Slihes", cînd evreii plecau să se roage cu noaptea-n cap, tinerii se ocupau cu ştrengăriile lor. Ieşeau pe străzi, schimbau firmele între ele, mutau podeţe, şi scoteau în

Şi tîrguşorul era populat de familii vechi, înrădăcinate aici, oameni cinstiţi şi onorabili, cu nume şi pronume şi porecle de care ne amintim pînă azi : mai întîi Goldnerii : Moise, Leizer, Burăh şi Haim Goldner ; apoi famillile Aronovici, Goldenberg, Strulovici, Leibovici, Moscovici şi Abramovici ; Aron Gîngă, Berl Căprar, Şlome-Riven, Iancu-Iancu, Ceapă-Iapă, Iompolă, Der Vasluier, Avram-Urţe, Leibl-Hunes, Haia di Roite, Sură di Firzugărn, Hană-Leie, Rivke di Bube, Levi Iohans, Ruheleia di Spraheren, Ţirel di Krasnerke, Iosef-Erş, Honă-Beilă, Favel-Iankels, Favel-Zeides, Iţic Nusbroh, Şmilucă, Sulem-Bade, Herş Kupke şi Sone Knaper, şi Iosale Dains... şi încă mulţi alţi evrei scumpi, - odihnească-li-se sufletul în pace.

Poporul simplu trăgea la "rogojină".

Intr-o bună zi a ajuns în tărguşorul nostru şi Progresul - adică Industria. Ne amintim de moara familiei Moise Iser, unde se îngrămădeau ţăranii să-şi macine recolta. Şi de instalaţia de scărmănat cînepa, care izbutea să se întreţină singură. Şi nu trebie să uităm cele două fabrici de umplutsifon, a lui Moişe Antonir şi a lui Herman, care se concurau între ele. Şi fabrica de maţot pentru sfintele sărbători de Pesah, care îşi deschidea porţile încă de Purim . E adevărat că totul se făcea cu mîna - dar producţia era de excelentă calitate, la fel de gustos şi de kuşer ca şi maţot Rişon Le Zion.

Şiturismul ? Asta nu-i "industrie" ? Bivolarii, aflîndu-se pe malurile Prutului, figura pe harta turismului. Şi în zilele calde ale veril, mulţi oameni veneau să se scalde în apele lui reci. E just, moda "Bikini" nu apăruse încă, dar puteai să vezi şi aici destule goliciuni - şi multe trupuşoare minunate de femei.

Nici hoteluri cu cinci stele nu găseai în tîrguşorul nostru. Dar nu puţini drumeţi şi musafiri importanţi au primit ospitalitate pe măsura lor,în tîrguşorul nostru. Poporul simplu, "amha", trăgea la hotelul "Rogojină" al lui reb Pincu Dănilă. Şi mai treceau pe la noi, ca o adevărată invazie, pîlcuri de evrei flămînzi veniţi din Basarabia...

Pancer la Cinema.

Odată cu moara, s-a instalat la Bivolari şi un cinematograf. Cine nu-şi aminteşte de cinematograful lui Isac Abramovici et Comp. cu filmele mute ale lui Charlie Chaplin, Greta Garbo, Pat şi Pataşon, Tarzan şi alţii ? Şi cînd pelicula se rupea la mijloc - dura o jumătate de oră pînă s-o lipească la loc.

Era însă mai rău atunci cînd se întrerupea curentul electric. Trebuia cineva să alerge de la şcoală (unde era cinematograful) pînă la moară - numai cei de acolo ştiau să repare un scurt-circuit. Aşa că, pentru 2 lei cît costa intrarea, puteai să petreci la cinematograful din Bivolari 3-4 ore... chiar dacă nu rula "Pe aripile vîntului

Mai tîrziu, cinematograful s-a mutat chiar în mijlocul tîrgului, fiind condus de Albert, care era mecanic. Avea o sală simpatică - şi un generator propriu.

Harabagii şi căruţele lor.

Noi am crescut fără electrică. Generaţia noastră,

In epidemia de holeră din 1848 au murit în tîrg şi 18 locuitori evrei. Cunoscutul cronicar Iacob Psanter notează în 1869 numai 50 familii evreieşti la Bivolari. De la această dată, tîrgul s-a dezvoltat rapid, căci în 1885 se numărau acolo 1000 suflete. In urma incendiului din August 1889, care a distrus tîrgul aproape în întregime, numărul lor a descrescut treptat.

Comunitatea se întreţinea din taxa pe carne "cuşer". In 1897 s-a înfiinţat o şcoală primară mixtă, au 300 copii. Clădire proprie nu a avut pînă în 1913. 15 ani mai tîrziu s-a ridicat un nou local şcolar. In anul 1915, comunitatea avea un rabin şi doi hahami. Din 1908 a păstorit la Bivolari rabinul Hanoh Henich Şafran, născut în 1887, autorul cîtorva lucrări de exegeză. Intre cele două războaie mondiale, orăşelul a cunoscut o viaţă obştească însufleţită.

JOSEF TUKERMAN

SCENE DIN BIVOLARI

Depănînd amintirile trecutului, apare în faţa ochilor noştri, BIVOLARI - un tîrguşor evreiesc liniştit, ca atîtea alte mici localităţi din Vechiul Regat de odinioară.

Intre Soloneţ şi Hermeziu, de o parte, şi între livezile din Sănta-Maria-Tabăra, de cealaltă parte, se întinde - udată de apele Prutului - o fîşie de pămînt. Aici, împresurat de un sat mare cu acelaşi nume, e tîrguşorul nostru natal, Bivolari. El e străbătut de două străzi : strada Principală şi strada Armenească (di Krime Goss), plină de şanţuri şi noroi în timpul iernii şi al primăverii... şi în tot restul anului.

Nici zgîrie nori, dar nici cocioabe ; ci numai căsuţe mici, simple, sau din beton, cu acoperişuri de tablă sau de şindrilă. Intre căsuţele astea a înflorit tinereţea noastră, între ele ne-am trăit viaţa.

Noi n-am avut intelectuali sau oameni de vază care fac istorie - ci numai oameni simpli, paşnici, cu inima caldă, evrei a căror fantezie nu se depărtează prea mult de ocupaţia lor. Şi ce ocupaţie aveau evreii din Bivolari ? Ei erau sau mici negustori, sau meseriaşi ai acului, cizmari, cojocari, sau tinichigii, brutari, misiţi, - pe scurt : oameni simpli.

mulţi dintre noi firul conducător in viaţă.

Aceste idealuri s-au împletit armonios cu idealurile şi principiile pe care ni le-am însuşit dela părinţii noştrii, dela învăţătorii şi educatorii nostrii, din însăşi viaţa de zi de zi a tîrguşorului nostru Bivolari.

Cu toţii am crescut şi am fost educaţi pe baza aceloraşi principii sănătoase, am fost legaţi cu mii de fire de tradiţia noastră evreiască şi ne-am identificat cu istoria poporului nostru.

Cu toţii am învăţat să fim cinstiţi, harnici şi modeşti, însetaţi de idealurile măreţe ale omenirii, legaţi de poporul nostru şi de soarta lui.

Aceste idealuri şi valori ne-au condus totdeauna în viaţă, datorită lor am trecut prin iadul prigoanelor, prin trăinicia lor am ajuns să împlinim visul renaşterii noastre naţionale în Israel. Aceştia sunt Bivolărenii noştri.

Dela începuturile istoriei orăşelului, din perioada lui strălucitoare şi pînă la evacuarea întregii populaţii evreieşti, dela "aliaua" primilor haluţimi din anii treizeci, prin reunirea noastră în patrie şi încadrarea în toate ramurile de activitate - dela Kibutz şi Moşav pînă la Universitate şi spitale - în toate aceste etape se oglindeşte întregul proces al generaţiei noastre.

Dela începuturile vieţii patriahale a orăşelului nostru, trecînd prin prigoane şi masacrul din Iaşi şi pînă la renaşterea statului nostru, în toate se reflectă perioada cea mai întunecoasă şi în acelaş timp cea mai luminoasă din istoria poporului nostru.

I. KARA

BIVOLARI

In al doilea sfert al veacului trecut, condiţiile economice şi politice din Moldova erau favorabile dezvoltării tîrgurilor şi tîrguşoarelor. Mulţi proprietari de moşii au cerut domniei hrisoave pentru înfiinţarea de iarmaroace şi de zile de tîrg pe moşiile lor. In multe cazuri aceste zile de tîrg au fost nucleul unei aşezări urbane.

Pe moşia Cornul Luncii, la satul Bradul de pe Prut, s-a aşezat în 1834 un grup de evrei, al căror număr a ajuns în 1838 la 59 familii, scutite de bir. Hrisovul de întemeiere datează din anul 1844, cînd tîrguşorul era încropit. Invoiala dintre locuitorii tîrgului şi proprietar a fost refăcută în 1848. Au urmat totuşi neînţelegeri provenite din faptul că tîrgul prospera, iar proprietarul voia să-şi mărească veniturile, nerespectînd convenţia încheiată. Cînd nu izbutea să obţină ceea ce dorea, el punea pe vechilul moşiei să întimideze pe tîrgoveţi. Asa s-a întîmplat, de exemplu, în anul 1847 cu Pincas Iosef Altman. La judecată au depus mărturie 10 gospodari din tîrg, arătînd ca îl cunosc drept supus moldovean. Pe mărturie s-au aplicat 2 sigilii, unul cu inscripţia "Tîrgul Cornul Luncii sau Bivolari 1845" iar altul "Satul Cornu uncii sau Bivolari 1846", ceea ce denotă o administraţie organizată.

Melodioasele lui rugăciuni, liniştite, pline de pietate şi de căldură sufletească, s-au împletit adesea într-o armonioasă cantată, cu acelea ale întregului "Şil".

* * *

Printre familiile dominante ale orăşelului îmi amintesc cu duioşie de familiile Antonier, Goldner, Yser, Leibovici, Abramovici, Solomon, Ţukerman, Moscovici, Goldenberg, Bittman, Meirovici, Friedman,David, Strulovici, Leiba, Maizner, Cosever, Zilberman, Mates şi nu mai puţin de familia Berariu dela "Curte",care prin nobleţea, cultura şi popularitatea ei a fost o casă caldă, prietenoasă, primitoare şi îndrumătoare pentru mulţi dintre noi.

Conducătorii comunităţii evreieşti au ştiut să puie bazele şi să organizeze instituţiile obşteşti, reprezentînd cu demnitate interesele populaţiei, în împrejurările cele mai grele, în faţa autorităţilor şi guvernului român. Sub conducerea lor s-au construit şi întreţinut cele 4 sinagogi : "Sinagoga cea mare", "Sinagoga zidarilor", "Sinagoga croitorilor" şi sinagoga cunoscută sub numele de "Yser s Şil". Ei au întemeiat şi întreţinut scoala israelito-română cu lecţiile zilnice de "ivrit" ce ne-au folosit tuturora, după zeci de ani, uşurîndu-ne primii paşi în procesul de aclimatizare în Israel. Ei au întreţinut "Şehtus", baia populară evreiască, atelierul special amenajat pentru fabricarea de "Maţot" de Pesah şi tot ceeace era legat de viaţa obştească şi de sprijinul celor lipsiţi de mijloace.

In cinstea şi amintirea conducătorilor comunităţii se cuvine a fi subliniat că multe s-au construit, păstrat şi progresat în orăşelul nostru,datorită voinţei şi abnegaţiei lor, pentru binele întregei populaţii.

Demnă de amintit este contribuţia şefilor comunităţii : Abraham Horovitz, Moşe Meirovici, Baruh Goldner, Strul Gold Herşcu, Herman Friedman, Marcu Antonier, şi alături de ei a membrilor activi ai comunităţii : Iţic Ţukerman, Strul Leibovici, Iţic Moscovici, Bercu Solomon, B.H. Goldner, Şmil Goldenberg, Haical Solomon, N. Froimovici, Pascal Meirovici, Sulim Bittman, Leiba Leiba şi mulţi alţii.

Alegerile periodice pentru "comunitate" se ţineau după obiceiurile "strict democratice". Ele răscoleau orăşelul prin discuţiile pasionante în jurul candidaţilor, împărţindu-l în două tabere, după numărul celor două "partide" ce se concurau la candidatură. Aceste alegeri au dovedit însă spiritul de răspundere şi maturitate politică a Bivolărenilor noştri.

* * *

Un capitol strălucit în istoria generaţiei noastre îl constituie apariţia mişcărilor Sioniste, la începutul anilor douăzeci ai secolului şi în deosebi a mişcării de tineret Haşomer-Haţair.

Această mişcare a adus pe uliţa noastră idealul Sionist-Socialist,ce era atît de potrivit tînărului evreu însetat de idealurile umanitare şi sociale ale vremii.

Bazele materialiste şi concepţia de viaţă a mişcării Haşomer-Haţair au pătruns adînc în inimile tineretului şi au constituit pentru

numai în Sion. Singurul lui fiu - Muny - împuşcat în pogromul din "Duminica Aceia" de 29 Iunie 1941 dela Iaşi, a dovedit prin tragica lui moarte, adevărul de necontestat a concepţiei sioniste susţinută de sărmanul tată : că nu există viitor pentru poporul evreu decît în propria lui patrie, în Sion.

Cine nu-şi aduce aminte de profesorul Marcu Sumer, învăţătorul de limba romînă, eminentul pedagog şi director al şcolii israelito-române, dela întemeierea ei pînă în ultima zi a evacuării populaţiei evreieşti. Era primul reprezentant al comunităţii în faţa autorităţilor pedagogice şi guvernamentale. El a fost educatorul generaţiei noastre. Şi-a consacrat viaţa creşterii şi cultivării unui tineret cult, muncitor şi conştiincios.

După evacuare, Marcu Sumer a rămas conducătorul enoriaşilor refugiaţi, ajunşi fără mijloace şi fără niciun sprijin, în Iaşul pustiit prin uciderea evreilor în pogromul dezastruos din Iunie 1941.

Cine poate uita personalitatea lui Mendel Antonier, inteligenţa şi curajul lui de înoitor de drumuri. Insufleţit de idealurile vremii dar legat de popor, Mendel era promotorul Teatrului "Jdiş" care apăruse pe vremea aceea pe uliţa evreiească a Iaşului.

Dar figura sclipitoare a lui Strulică Goldner, tînărul intelectual, multilateral, cu orizonturi largi . Talentat şi studios, Strulică şi-a însuşit o cultură temeinică şi o concepţie de viaţă pe care ni le împărtăsea, predîndu-ne din învăţăturile gînditorilor şi reformatorilor vremii, dela Freud şi Bergson, pînă la Marks, Trotzky şi Lenin.

In pogromul din "Duminica Aceea" a fost răpit mişeleşte şi Strulică al nostru, alături de fratele lui Marcu - împreună cu cei 12000 de evrei martiri, decimaţi de către barbarii nazişti în vagoanele morţii.

* * *

Cu apariţia mişcărilor sioniste pe uliţa noastră, s-au evidenţiat printre noi tineri talentaţi şi entuziaşti care au contribuit din plin la formarea şi oţelirea tineretului nostru.

Cine nu l-a cunoscut pe Moşcu Abramovici, pionerul luminat şi curajos, care a pus bazele mişcării Haşomer-Haţair. El a fost primul care prin plecarea în Eretz în anul 1932, ne-a deschis tuturora orizontul luminos, spre Eretz-Israel.

Cine nu-şi aminteşte de Zeilic Antonier, educatorul plin de elan şi iniţiativă din Kenul Haşomer-Haţair, sau de Marcuţă Goldner, întemeietorul C.T.S. şi de Solo Croitoru, fondatorul mişcării revizioniste "Betar".

Vie îmi este în memorie figura îndrăgită a lui Morthe Şehter care purtînd numele îndeletnicirii sale de $Şohet$ trecea în seara dinainte de Yom Kipur prin tot tîrgul să taie $Kapures$ tuturor enoriaşilor. Reb Morthe învăţa pe copii $Humaş$ şi $Raşi$ iar pe mulţi îi pregătea pentru $Bar-Mitzva$.

Nu pot uita figura vioaie a lui Favel Solomon care, deşi muncea din zori pînă în noapte împreună cu copii la brutărie, a ştiut să-şi exprime credinţa religioasă în respectabila îndeletnicire de cantor la "Kitrarski Şil".

SOLOMON REUVEN

MAIN STEITALA BIVOLARI

Povestea generației noastre și a orășelului nostru e povestea oricărei așezări evreiești de pe meleagurile Europei Răsăritene, dela începutul secolului trecut pînă la cel de al doilea război mondial.

E povestea unor oameni mîndri de trecutul lor istoric și de bogăția tradiției lor, care au aplicat în viață idealurile renașterii noastre naționale.

In istoria tîrgușorului nostru se oglindește în mod strălucit felul de viață a oricărei așezări din Galut, în care s-au dezvoltat cadrul și relațiile sociale specifice numai lor.

Așa cum pe vremea migrației popoarelor oamenii își căutau și formau așezările pe malurile apelor, tot așa refugiați ai pogromurilor antisemite din Rusia și-au făcut popasul pe malul Prutului, la granița dintre Moldova și Basarabia, în tîrgul Bivolari.

Frînturi din viața, ocupațiile, obiceiurile și visurile oamenilor din Bivolari, constituie obiectul prezentei răscoliri de amintiri.

* * *

Generației noastre i-a fost hărăzit să fie factorul activ în epoca de înflorire a orășelului și în acelaș timp martorul viu al distrugerii sale definitive.

Neșterse mi-au rămas în memorie obiceiurile și credințele înrădăcinate adînc în tradiția noastră ; oamenii isteți și harnici ; familia strîns unită și casa caldă și iubitoare ; autoritatea tatălui, transmițătorul tradiției, alături de bunătatea și finețea mamei, veșnic trudiroare și împovărată de griji; chipul expresiv a copilașilor și vioiciunea tineretului entuziast; hărnicia și inițiativa creatoare a negustorilor și munca istovitoare a meseriașilor; nunțile tradiționale pline de veselie dar și de lacrimi, ce țineau din amiaza zilei și pînă în zorii dimineții; atmosfera de sărbătoare ce umplea casele și străzile noastre la venirea Sabatului și la sosirea sărbătorilor de Pesah, de Roș-Hașana și de Yom-Kipur; rugăciunile și rugămințile fierbinți din "Șilurile" pline de bărbați, femei și copii; Toate, toate sînt de neuitat...

* * *

Printre figurile proeminente mi-au rămas întipărite acelea ce-au imprimat și caracterizat spiritul viu al orășelului nostru.

Imi apare astfel figura luminoasă a rabinului Goldenberg, ce sclipea în prelegerile sale bazate pe cultura și înțelepciunea biblică, aplicate cu măestrie la viața de toate zilele.

Vie îmi este figura neuitată a profesorului Belòtinsky care în viața lui simplă și modestă s-a străduit să educe tineretul și să-l lege de tezaurul limbii și culturii ebraice.

Om integru, conștient de rolul lui de educator, și-a înclinat toată viața pregătirii tineretului pentru viitorul,pe care el îl vedea

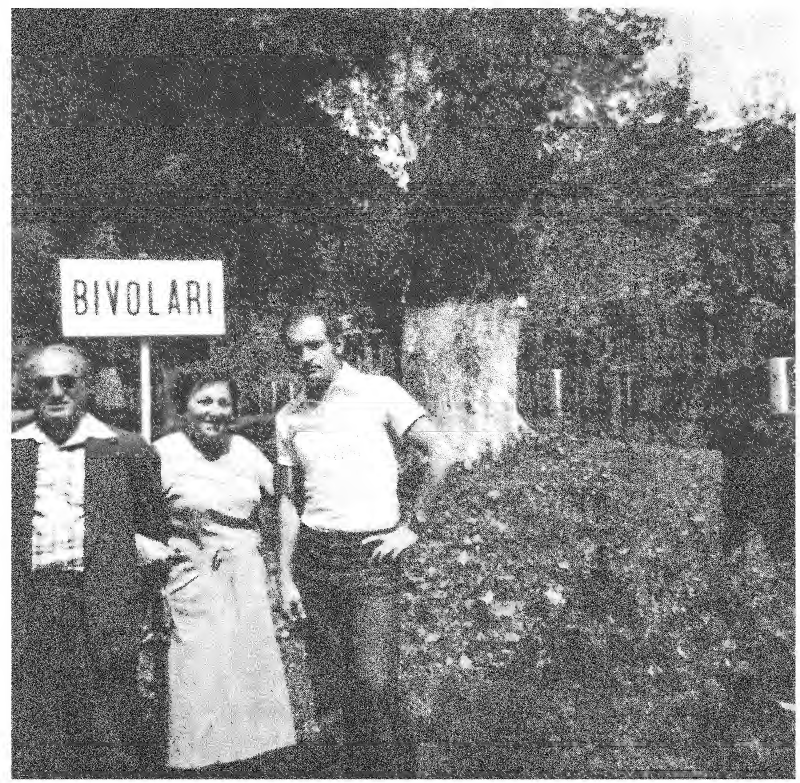
baluri şi serbări la care se colectau donaţii pentru construirea ţării, pentru Keren Kayemet şi Keren Haysod, precum şi abonamente la publicaţiile sioniste.

Imi aduc aminte de o festivitate, pe atunci să fi avut vreo 6 ani, în ziua Declaraţiei Balfour. Deşi nu pricepusem bine importanţa declaraţiei, simţeam că are loc un eveniment important. Noi locuiam chiar lîngă Templul cel Mare, unde s-au adunat o mulţime de oameni. Avocatul Alter Aharon, care era directorul şcolii în acea vreme, s-a urcat pe o masă şi a ţinut un discurs emoţionant. Evreii s-au bucurat şi au început să danseze pe străzi. E greu de precizat ce a provocat entuziasmul colectiv al cetăţenilor. Oare posibilitatea de a emigra, sau însuşi împlinirea dreptului de a construi o patrie pentru poporul evreu. In orice caz, Declaraţia Balfour şi după cîţiva ani, punerea pietrii fundamentale a Universităţii Ebraice din Jerusalim, au fost cele două evenimente istorice care au marcat activitatea sionistă în orăşelul nostru în acele zile neuitate.

In această perioadă, tineretul s-a organizat în cadrul mişcării A.T.S. (Organizaţia Tineretului Sionist). In cadrul acestei mişcări, în decurs de cîţiva ani, s-a susţinut o activitate intensă cultural-sionistă, s-a înfiinţat o bibliotecă, s-a închiriat un apartament ca sediu pentru şedinţe. In fiecare Shabat aveau loc activităţi culturale. Scopul comun al tuturor acţiunilor era pregătirea pentru construirea ţării. In cadrul acţiunilor, au început să se ivească controverse pe teme culturale, sioniste. Unii susţineau curentul idişist şi erau contra reînvierii limbii ebraice. Cu cît sionismul pătrundea mai adînc printre rîndurile tineretului nostru, noţiunea de identificare cu Sion şi de autorealizarea în Eretz Israel, devenea scopul principal al vieţii sale.

תמרור דרך – ביבולרי 1980, חלום שנגוז

La rascruce de drum BIVOLARI 1980, un vis risipit

care s-au botezat. Dar cu tot ataşamentul lor patriotic au avut parte de multe dezamăgiri, văzînd că antisemitismul se dezvoltă .

Aceste contraste au lăsat amprente în dezvoltarea vieţii evreilor din România pînă la sfîrşitul Primului Război Mondial. Ele au produs amărăciune şi disperare în sufletul acelora, puţini la număr dintre personalităţile care dovedeau o strînsă legătură cu cultura evreiească. In rîndurile maselor largi evreieşti s-au născut curente colective apolitice. Acestea se manifestau printr-o apatie faţă de evenimentele zilei, printr-o atitudine de nepăsare şi neputinţă faţă de actele de discriminare şi de prigoană.

Speriaţi şi îngrijoraţi de o agravare în poziţia lor de "toleraţi" o mulţime de evrei, mici comercianţi şi meşteşugari, au preferat izolarea şi îndepărtarea de arena luptelor politice interne. S-au ferit de orice amestec în probleme care le-ar fi amintit că de fapt reprezintă "un grup omogen", şi deaceea au preferat o politică de ne-amestec. In poziţia asta se mai puteau desluşi ecouri estompate din perioada împotrivirii cercurilor ortodoxe la planul de încetăţenire parţială a evreilor romîni, sub domnia lui Alexandru Ion Cuza din 1864. In sufletul lor s-au înmulţit temerile faţă de viitorul tradiţiei evreieşti, în condiţii de credinţe ateiste şi de politică schimbătoare. In regiunea Iaşi şi în Moldova în general, s-au relevat trei curente principale :

1. Curentul religios al hasidimilor şi al antagoniştilor care aveau comun tradiţionalismul şi antagonismul faţă de ideile progresiste sau ateiste.
2. Cercurile progresiste şi asimilatorii.

   In aceste cercuri, care aveau o poziţie socială şi economică bună, s-au relevat tineri din burghezimea înaltă. Dintre aceştia făceau parte şi elemente intelectuale, funcţionari, studenţi şi proletari, care au fost influenţaţi de ideile socialiste şi comuniste.
3. Cercuri pro-sioniste, pentru propagarea culturii evreieşti şi a limbii ebraice.

   Primele două curente aveau comun împotrivirea contra sionismului.

In orăşelul nostru cercurile anti-sioniste aveau o influenţă foarte slabă. Puţinele încercări de înfiltrare a ideilor de asimilare n-au prins rădăcini în Bivolari. Au avut loc încercări din partea cercurilor socialiste-evreieşti din Bivolari, prin intermediul tineretului care lucra sau învăţa la Iaşi şi care au fost influenţaţi de curentul radical al Dr. Ghelerter, Max Wexler şi Leon Gheller, redactorii ziarului "Lumina". Aceste cercuri au iniţiat o grevă a croitorilor contra exploatării ruşinoase, în scopul normalizării orelor de lucru, dar n-au avut succes. Mişcarea comunistă din Bivolari n-a avut mai mult succes, numai cîţiva au activat în ilegalitate, dar activitatea lor era complect insignifiantă.

Generaţia Sioniştilor dinaintea Primului Război Mondial din Bivolari cuprindea floarea tineretului şi oameni în etate, care ocupau funcţii importante în viaţa politică şi în învăţămînt. Tradiţia sionistă a trecut din generaţie în generaţie. In special în perioada de după război, s-a desfăşurat o activitate culturală bogată, seri de lectură, conferinţe,

Avîntul generației tinere nu suporta nici cea mai mică abatere dela principii. Pe de altă parte, au apărut în orășele grupuri reacționare, care activau sub lozinca "emancipării" al căror scop era de fapt asimilarea treptată. Ei au fost aceea care au înființat în oraș Uniunea Evreilor Nativi, dar activitatea lor a fost foarte redusă și în scurt timp s-au desființat.

In anul 1911 s-a înființat o sală de lectura care cuprindea o mică bibliotecă și publicații sioniste în limbile romînă, germană, franceză și chiar în ebraică.

In această sală se țineau conferințe și simpozioane pe teme literare. Cu timpul s-au alăturat acestei activități grupuri de maturi, care au întărit avîntul acțiunilor întreprinse.

Scriitorul Bercovici analizează evenimentele importante dela începutul procesului, în legătură cu evreii din România și scrie :

Curente antagoniste se luptau pentru supremație. Orientația către tradiție și istorie, se ciocnea de curente de asimilație și adaptare. Temele alese de scriitorii evrei dovedeau o preferință pentru politică. Creația literară din România pare să fi venit numai ca să îndeplinească și să dezvolte cercetările istoriografice.

Aceste oscilări au acordat creației culturale evreiești din România din acea vreme un caracter nestabil. Operele culturale reflectau diferite concepții filozofice. Aceste îndoieli se transformau însă în puncte de sprijin, cînd era vorba de poziția evreilor față de poporul și statul romîn. Se pare că punctul comun al celor care trăiau in România demult, cu acei ce abea veniseră, era în dorința de a se adapta și a se asimila, după cerințele locului. E ușor de înțeles dece acei evrei de viță veche, urmașii generațiilor de evrei îngropați în cimitirul străvechi, simțeau o apropiere firească de pămîntul semănat și udat cu sudoarea și sîngele străbunilor lor. In acelaș timp, cei sosiți curînd, lăsaseră în urma lor atașamentul de fostele lor patrii. Aceștia nu veniseră să se stabilească în România. In mod intuitiv toți acești evrei noi veniți sau chiar dintre cei vechi din țară, simțeau nevoia să-și îndeplinească menira, ori care ar fi ea : unul își căuta împlinirea în știință, în filologie, în poezie, în teatru sau în arte plastice ; altul în idealuri socialiste, sioniste sau pur evreiești. Ei și-au însușit limba romînă care la început le fusese complect necunoscută și s-au adaptat condițiilor locale. Fiecare s-a străduit, în felul său, după credința sa, să devie folositor statului romîn, stat pe care l-au ales din propria lor voință.

Se pare că atmosfera generală din România în secolul trecut avea ceva special, care n-a permis evreilor să se rupă de legăturile cu locurile în care au trăit. Asta cu toate că egalitatea cetățenilor fusese abolită, politicienii răuvoitori și ziariștii antisemiți puneau obstacole în calea evreilor. Aceasta se oglindește în creația artistică a evreilor romîni. Această creație ne face impresia că "ideea adaptării și a aclimatizării", fidelitatea față de patria romînă și eforturile de a se asimila, s-au lovit de greutăți".

Evreii au adus un aport substanțial în domeniul filologiei și literaturii romîne. Au fost unii

Printre ei mulţi scăpătaseră şi se învîrteau prin sate cerînd de pomană. Avînd în vedere numărul lor mare s-a înfiinţat în Bivolari un comitet responsabil de cei noi veniţi. Comitetul se ocupa de găzduirea lor şi le procura mijloace pentru călătorie spre alt oraş, la cererea lor.

La început, nomazii îşi primeau mesele la familiile nevoiaşe care primeau subvenţii în acest scop. Acest aranjament n-a fost reuşit şi a provocat nemulţumirea donatorilor. Deaceea s-a creat în orăşel o societate numită "Găzduirea nevoiaşului" a cărei rol era strîngerea de donaţii săptămînale şi fixe, în acest scop.

Diferenţa era că de acum mesele le primeau vizitatorii în casele familiilor înstărite, după o ordine stabilită dinainte. In vederea găzduirii s-a achiziţionat o clădire veche care a fost amenajată în acest scop. Nici acest eveniment n-a trecut fără discuţii şi controverse. Preşedintele comunităţii s-a împotrivit din răsputeri achiziţionării clădirii din motive "umanitare". El era îngrijorat de faptul că vizitatorii se vor obişnui cu acest aranjament şi nu vor mai părăsi locul, devenind astfel o povară pe capul localnicilor. Deaceea au avut loc demisii şi schimbări în comitet. Clădirea folosea drept cămin pentru musafiri. Dar şi asta s-a terminat cînd a izbucnit Primul Război Mondial. Atunci au încetat să mai sosească în orăşel săraci, cerşetori şi nomazi de tot felul. Cu timpul, localul a fost ocupat de armată şi pînă la urmă a luat foc în anul 1918.

ACTIVITATEA SIONISTA.

Activitatea sionistă din Bivolari a fost înfluenţată de activitatea culturală şi de trezirea naţională a evreimii romîne din acea perioadă. Cei ce luau parte la această activitate erau uniţi prin principiul de bază de apropierea maselor largi, de valorile culturale ale poporului evreu. In anul 1904, după moartea lui Herzl, s-a resimţit şi în România perioada de decădere care s-a abătut asupra mişcării sioniste în general. Acest lucru s-a manifestat şi în activitatea Federaţiei Sioniste din România. Federaţia Sionistă a adoptat ca principiu "Munca Prezentului" în Diaspora şi se ocupa numai de acţiuni culturale.

Intre 1910-1916, cînd România a intrat în război, s-a deşteptat printre evreii din România, în special printre tineret, spiritul naţional evreiesc. Niciodată n-au existat aşa de multe centre de tineret sionist. Aproape că nu exista aşezare în care se găseau evrei, care să nu aparţină Uniunii Sioniste Culturale.

In Bivolari s-a înfiinţat în 1908 o Uniune Sionistă cu numele "Drumurile Sionismului". Centrul uniunii era la Galaţi şi scopul ei era colectarea de fonduri pentru construirea ţării (Palestina). Uniunea înfiltra spiritul sionist, în special în rîndul tineretului, răspîndea "acţiuni" ale "Fondului Aşezării", dona pentru plàntarea pădurilor "Herzl" din Palestina, plătind cotizaţii de membrii ai organizaţiei sioniste.

In acelaş an clădirea a fost amenajată pentru şcoală, a fost impărţită în clase, toate cu aprobarea Guvernului.

Fostul Comitet a fost mirat de ritmul organizării şi al acţiunilor intensive şi a făcut totul ca noul comitet să eşueze. In cîteva cazuri a reuşit.

In primul rînd au reuşit să influenţeze profesorii vechi să-şi dea demisia şi să părăsească orăşelul. Astfel s-a produs o anarhie în învăţămînt fiindcă era greu de înlocuit cu profesori noi. Numai datorită personalităţilor Sioniste din Iaşi, care erau informate despre cele întîmplate şi care erau de partea celor cu vederi progresiste din Bivolari, am reuşit să angajăm profesori veniţi din Iaşi, care au acceptat să se mute în orăşelul nostru.

Aceşti profesori au reuşit să introducă cîteva transformări importante în programa didactică şi în special trebue menţionat că atunci a fost introdusă "accentuarea sefaradi" în predarea limbii ebraice, lucru care cu ani în urmă reprezenta doar un vis. S-au schimbat şi metodele de predare în şcoală iar conduita era ireproşabilă.

Controversele însă nu se refereau doar la metodele de predare. Problemele s-au înmulţit cu cît necesităţile s-au mărit.
Un orăşel ca Bivolari nu putea să existe fără Rabini şi Hahami. Cu ajutorul taxelor percepute pentru tăierea rituală, erau întreţinuţi de comunitate. Dacă în oraşele mari sau într-alte orăşele, un haham îşi putea înfiinţa un serviciu de tăiere rituală pentru populaţia evreească şi să se întreţinădin cîştiguri, acest lucru era complect interzis în Bivolari.

In anul 1905 a izbucnit o controversă în oraş. Un număr de cetăţeni au hotărît, din motive personale, că unul dintre cei doi hahami trebue dat afară şi adus altul în locul lui.

Deşi comitetul s-a împotrivit, a fost adus încă un haham, aşa că existau trei în loc de doi. Dar prin asta au periclitat mijloacele financiare ale comitetului. Pînă la acest incident, munca era bine organizată.

Deoarece discuţiile au continuat cinci ani, s-au creiat deficite în bugetul comunităţii, ceeace a dus la închiderea şcolii pe o perioadă de doi ani. Numai intervenţia unor membri ai comunităţii ,care nu erau amestecaţi în divergenţe, au pus capăt acestor discuţii. Comitetului i s-au adăugat membri suplimentari, problemele de tăiere rituală au fost rezolvate şi în preajma anului şcolar 1911-12 s-au redeschis porţile şcolii.

In anul 1881 fusese promulgată legea îndepărtării "străinilor şi indezirabililor" depe pămîntul Romîniei. Trebue ţinut seamă că în acea perioadă venise un val de emigranţi din Rusia ţaristă şi din Polonia, fugiţi de frica antisemitismului. O parte căuta o portiţă spre Statele Unite trecînd prin România, iar alţii erau dispuşi să rămînă în România. Guvernul romîn însă, în virtutea legii promulgate, a expulzat un mare număr de evrei, printre ei mulţi intelectuali.

Cu creşterea antisemitismului care luase avînt în România, evreii lipsiţi de drepturi s-au organizat într-o mişcare numită "mişcarea nomazilor" (peregrinilor). Ei umblau din oraş în oraş, din orăşel în orăşel, în căutarea unei posibilităţi de emigrare sau a unui loc unde puteau rămîne, pînă ce va trece prigoana.

au cerut înfiinţarea unei grădiniţe de copii, astfel că din nou au izbucnit discuţii şi controverse. Despre toate acestea scrie în amintirile sale Avraham Horovitz.

"Am căpătat postul de casier al orăşelului cu condiţia să reorganizez instituţiile publice şi să conduc treburile comunităţii în aşa fel încît să evit noi controverse. Comitetul Comunităţii era compus din două părţi. Şeful Comunităţii făcea parte dintre cei care au cauzat discuţiile iar eu în funcţia de casier, eram reprezentantul adversarilor. Am ajuns la un compromis în problemele urgente ca : tăierea rituală, rabinatul şi şcoala care va fi reorganizată.

Am luat din nou legătura cu societatea I.K.A., în legătură cu ajutorul promis, iar ei au dat instrucţiuni inspectorului asupra şcolilor evreeşti din Romînia, să-şi reînoiască vizitele la şcoala noastră şi să raporteze în conformitate.

Dezbaterile între noi se concentrau în jurul propunerii mele de a fi lărgită perioada educaţiei începînd dela vîrsta grădiniţei. Seful Comunităţii se împotrivea. Acest antagonism s-a relevat în special cu ocazia şedinţei ţinută odată cu vizita inspectorului naţional dela societatea I.K.A. Propusesem să înfiinţăm o grădiniţă care se chema pe vremea aceea "Curs elementar" pentru vîrsta dela 4 la 7 ani. In acest scop, am cerut ajutorul Societăţii I.K.A. pentru construirea localului necesar şi pentru înfiinţarea unui buget anual la angajarea unei învăţătoare. Propunerea mea se baza pe premiza că la această grădiniţă copii vor primi o pregătire suficientă, care le va uşura învăţătura din cărţile sfinte, fără ca studiile de limba romînă să fie neglijate.

Inspectorul a primit propunerea mea.

In faţa acceptării inspectorului, şeful n-a îndrăznit să se împotrivească în plină şedinţă. Intors la Paris, inspectorul a recomandat societăţii I.K.A. în mod favorabil propunerea mea. In urma acestei recomandaţii, am primit o scrisoare dela societatea I.K.A. aprobînd o contribuţie de 50% din cheltuielile clădirii, mobilierului şi din suportul anual al conducerii. Pentru aceasta mi s-a deschis un cont, cu condiţia ca încă în cursul aceluiaş an să fie începută construcţia clădirii , cunoscînd că în caz contrar contul va fi închis, fără drept de a cere reînoirea ajutorului în acelaş scop.

Cu toate acestea membrii Comitetului şi preşedintele au fost contra. A trecut anul fără să începem construcţia şi societatea I.K.A. a închis contul.

N-am vrut să lupt, ca să nu se producă iar o scindare în comitetul comunităţii. Doar mai tîrziu s-a înfiinţat grădiniţa, tot datorită mie".

După cîte îmi aduc eu aminte, s-a clădit noua grădiniţă în faţa primăriei şi am fost unul dintre elevii grădiniţei. Invăţătoarea pe care mi-o amintesc era Dna Grosskopf.

In August 1918 au avut loc pentru prima oară alegeri democratice pentru comitetul comunităţii şi s-a încetat cu numirile de către personalităţile din oraş. Acest Comitet era format din figuri progresiste şi în parte din Sionişti. Preşedinte a fost ales Avraham Horovitz.

circulară generală de către inspectorul școlilor din regiunea Iași, care interzicea în mod absolut defilarea cu steagul evreesc.

Această înterzicere nu se referea numai la școli, ci și la diferitele organizații de tineret. Incălcarea acestui ordin va duce la desființarea organizațiilor de tineret și responsabilii vor fi dați în judecată (circulara însemnată Nr.5).

ROLUL COMUNITATII EVREIESTI IN ORASELUL NOSTRU.

In secolul al 18-lea, activitatea comunității era desorganizată. Principalele cerințe de care se ocupa erau : un rabin, un șoihet, un hazan, sinagogi,care foloseau și ca școli. Profesorii (melamdim) veneau de departe și programa de învățămînt se baza pe Homesh cu explicațiile Rashi și doar foarte puțini învățau Ghemara.

Evreii din orășel au început să caute căi de organizare și încă la sfîrșitul secolului trecut,cîțiva tineri voluntari au organizat un comitet,al cărui principal scop era clădirea unei școli evreești și organizarea de täiere rituală. Trebue menționat că acțiunea aceasta a reușit și Bivolarul a fost unul dintre primele orășele din regiune,care s-a organizat și s-a preocupat de taxe diverse și în special de taxa de tăiere rituală.

In anul școlar 1897-8 s-a deschis prima școală primară evreească,situată într-o clădire temporară și în scurt timp 300 de elevi învățau acolo. Școala era controlată de guvern.

Incă dela început au apărut discuții controversiale în legătură cu importanța existenței școlii. Discuțiile s-au fixat mai pe urmă asupra programei analitice. Adversarii susțineau că o astfel de școală va crește o generație de "goimi" și se revoltaseră în special contra controlului guvernamental.

Controversele s-au ascuțit cînd comitetul local s-a adresat reprezentanților I.K.A. din Romînia, cerîndu-le un ajutor financiar pentru clădirea unui local potrivit pentru școală.

Societatea a acceptat să finanțeze proiectul cu condiția ca programa școlară să corespundă programei din țară, sub controlul guvernamental.

Trebue înțeles că legile de desvoltare generală și circumstanțele, afectau și orășelul Bivolari. Curentul emancipației care a pătruns în Romînia tîrziu, s-a înfiltrat printre tineri. Ei își căutau o identitate și numai puțini din ei s-au asimilat. Bătrînii se revelau mai conservatori, evreii mai simplii se mulțumeau cu ceeace era, nu se prea bucurau de schimbări și se fereau de modernizare. De aici împotrivirea lor atît școlii, cît și schimbării programei școlare dela "Heder".

Situația era complect diferită printre tinerii și intelectualii orașului. Orientația lor în ceeace privește viitorul poporului evreu era complect deosebită. Ei vedeau altfel noul curent din Romînia, după emancipare. Căutînd noi posibilități de organizare, educație generală, orientație sionistă,ei tindeau la renașterea limbii ebraice. De aici insistența lor pentru clădirea unei noi școli.

In anul 1913 s-a clădit la Bivolari școala evreească cu ajutorul unei subvenții consistente din partea I.K.A. . După cîțiva ani, tinerii

mărturie dacă a existat într-adevăr o pază organizată a evreilor din Bivolari. Există însă amintiri despre vizitele Dlui A.C.Cuza la Bivolari şi organizarea de adunări în curtea bisericii din centrul oraşului. Acţiunile acestea au fost deranjate de tinerii localnici evrei

Aşa dar, antisemitismul a pătruns în mod organizat şi protejat prin lege, în toate domeniile vieţii, sub pretextul dreptului liberei organizări.

Controlul se executa asupra sistemului comercial prin impunerea de impozite grele. In sistemul şcolar s-a întrodus impunerea de taxe pe cap de elev, pe cap de profesor şi pe fiecare construcţie care servea învăţămîntului.

De exemplu, pentru construirea noii şcoli, au contribuit cu sume importante evrei din oraş şi în special a donat evreul S.Zilberman din U.S.A. suma de 300.000.- de lei.

Guvernul nu numai că n-a participat cu niciun ban, dar a mai pretins şi taxe.

In arhiva păstrată de directorul şcolii, Pr. M. Sumer, am găsit cîteva documente relevatoare, legate de atitudinea guvernului faţă de învăţămîntul copiilor evrei. In circulara însemnată cu Nr.1 din 1928, adresată directorului şcolii din Bivolari de către Biroul Invăţămîntului Regional din Iaşi, acesta este rugat să vireze biroului taxe pe cap de elev de cca 120-200 lei,în mod retroactiv din 1927.

In circulara Nr.2 se aduce la cunoştiinţă conducerii şcolii evreeşti că, corespunzător legii, trebue adresată o cerere pentru fiecare acţiune a şcolii şi fiecare profesor care predă la şcoală trebue să fie aprobat de Minister.

Deasemenea, fiecare cerere sau aprobare trebue să fie publicată în jurnalul guvernamental, contra unei taxe de 250 lei.

In circulara Nr.3 din 1928, Ministerul Invăţămîntului pretinde că toţi profesorii care predau din 1923 şi încă n-au obţinut aprobarea, trebue să treacă un examen, inclusiv profesorii de religie, horticultură, etc. Directorul şcolii este obligat ca pînă la 25 August 1928 să trimită o listă a profesorilor care încă n-au trecut examenul.

Şicanele făcute prin programa didactică au atins culmea în instrucţiunile privitoare la predarea istoriei poporului evreu. In circulara Nr.4 se aduce la cunoştinţa directorilor de şcoli interzicerea formală a Ministerului de Invăţămînt de a se preda istoria poporului evreu după autorul Gabriel Aroux, care fusese publicată în 1924,în Franţa. După părerea lor, acest manual cuprinde insulte la adresa Romîniei. De fapt, cartea descria istoria poporului, luptele pentru drepturile evreilor în toată lumea şi greutăţile pe care guvernul romîn le-a ridicat împotriva emancipării evreilor, deşi semnase Tratatul de Pace şi apoi Tratatul dela St. Germain.

In anii după semnarea Declaraţiei Balfour şi semnarea contractului de egalitate a cetăţenilor, au apărut în toate oraşele şi orăşelele, organizaţii de tineret şi de elevi. Steagul alb-albastru începuse să fluture pe strada evreească. Cu ocazia festivităţilor naţionale, diferite şcoli s-au prezentat cu steagul evreesc. Bineînţeles,acest act n-a fost acceptat, aşa că la data de 28 Mai 1928 s-a emis o

dovedit din nou împotriva evreilor imediat după semnarea tratatului de pace, care, după cum se ştie, a acordat emanciparea evreilor. Din această cauză au tărăgănat propunerea reformei legislative, care era menită să acorde validitate juridică cu privire la drepturile cetăţeneşti ale populaţiei evreeşti. Numărul populaţiei a crescut în mod considerabil datorită creerii "Romîniei Mari" şi anexarea noilor regiuni.

Atmosfera creată avea ca scop justificarea şi explicarea tărăgănării guvernamentale în executarea transformărilor juridice, pe care s-au angajat să le aplice. Toate acestea s-au desfăşurat prin demonstraţii antisemite, acţiuni politice şi presă. In urma acestor măsuri inspirate de Partidul Liberal - la 10 Decembrie 1922, studenţii creştini dela Universitatea din Cluj s-au dedat la acţiuni violente împotriva evreilor, au lansat lozinci pentru "alungarea jidanilor" dela studiile de anatomie şi întroducerea de "numerus clausus" - (plafonul limitat) pentru studenţii evrei, în universităţile romîneşti.

Numai după trei ani de luptă continuă, de eforturi susţinute şi de presiuni ale representanţilor evrei, a binevoit guvernul liberal, sub conducerea lui Ionel Brătianu, să prezinte Parlamentului amendarea legii şi prin asta să ofere în sfîrşit o bază legală obligaţiilor contractate prin semnarea tratatului de pace. In anul 1923 Marea Adunare Naţională a Romîniei a acordat drepturi de cetăţenie întregii populaţii indiferent de naţionalitate şi religie.

Dar nici de data asta nu s-a rezolvat definitiv problema evreilor romîni. In primul rînd, printr-o formulare confuză şi inteţionătă a legii, au reuşit să priveze de drepturi o masă importantă de evrei, care număra cca 14.000 de oameni. In al doilea rînd, acţiunile violente antisemite ale studenţilor, au deschis o pagină nouă şi îngrozitoare a istoriei evreilor din Romînia. De data asta era vorba de o adevărată mişcare care acţiona pentru reducerea privilegiilor obţinute de evrei după război. Chiar mai mult, această mişcare a deschis drumul curentului fascisto-legionar din Romînia. Acest curent a reuşit să distrugă complect drepturile civice ale evreilor romîni.

Curentul antisemit s-a înfiinţat, în decursul vremii, în toată viaţa politică. Forţele progresiste şi democrate erau restrînse şi lipsite de conducători influenţi, care să lupte pentru aplicarea legii drepturilor umane. S-au făcut încercări de a înfiinţa o Ligă pentru protecţia drepturilor umane, dar fără rezultate. Nici evreii n-au reuşit să se organizeze şi să sprijine în mod efectiv Partidul evreesc. Din contra, evreii au susţinut toate partidele romîneşti, care de fapt erau antisemite. Iar "Corpul Naţional Evreesc", partidul înfiinţat de reprezentanţii evrei încă în 1919, n-a căpătat niciun loc în Parlament.

In anul 1919 s-a înfiinţat la Iaşi "Liga Protecţiei Nationale-Creştine" iar cu timpul, diverse uniuni antisemite s-au unit sub conducerea Profesorului A.C.Cuza, C. Păulescu, Corneliu Zelea Codreanu - personagii cu o mare putere de influenţă.

Comunitatea din Bivolari a organizat pază de noapte pe străzile oraşului, menită să asigure viaţa şi bunurile evreilor. Nu s-a găsit vreo

a prins rădăcini adînci în toată ţara.

In anul 1912,membrii uniunii studenţilor din Iaşi au publicat un manifest împotriva guvernatorului judeţean,pe motivul că era vîndut "ovreilor din Bivolari" şi că a acceptat să fie preşedinte onorific al balului Comunităţii evreeşti din Bivolari. Incasările balului erau consacrate clădirii unei noi băi comunale în

Bivolari. Guvernatorul s-a justificat printr-o publicaţie,în care explica că evreii din Bivolari s-au dovedit din totdeauna patrioţi credincioşi Romîniei şi au sprijinit cu fonduri băneşti clădirea unei instituţii publice, de care s-au folosit toţi cetăţenii regiunii, evrei ca si creştini, ca: spitalul central, şcoala de stat, etc.

Ca să înţelegem evenimentele din Bivolari, trebue clarificată atmosfera politică din Romînia dintre cele 2 războaie mondiale şi din perioada precedentă primului război mondial. Iată ce scrie I.Bercovici:

In perioada amintită 1918 - 1941, partidele politice din Romînia şi-au schimbat în rău atitudinea faţă de populaţia evreească. In rîndurile armatei romîne care a luptat pe front între anii 1916-1918 s-au exercitat discriminări sistematice împotriva evreilor. Aceste discriminări au culminat în ultimele etape ale războiului ca şi la eliberarea soldaţilor din armată. Era clar tuturora că actele de discriminare nu erau locale, ci un rezultat al alpoliticii impuse de forurile superioare. Populaţia evreească, căreia i s-au adăugat şi evreii eliberaţi din armată, a suferit lovituri dureroase. In timpul retragerii invadatorilor germani de pe teritoriile cucerite, au început provocările antisemite contra evreilor, sub pretextul că evrei sunt germanofili. Izbucniri violente însoţite de jaf şi distrugeri au avut loc la Bucureşti, Brăila, Buzău şi în alte oraşe cu populaţie evreească. Inceputul acestei perioade, cu lozincile provocătoare "Fiarele roşii", preziceau nenorociri, ce aveau să vie.

Anul 1919 a fost anul de luptă pentru drepturi şi egalităţi sociale. In luna Decembrie 1919, după multe presiuni interne şi externe - inclusiv intervenţii internaţionale importante - guvernul Al. Vaida Voievod a semnat un document cunoscut sub numele de Contractul de Pace dela Paris. Unele paragrafe prevedeau libertăţi şi drepturi pentru evreii din Romînia. Ceva mai tîrziu, în contractul dela Saint-Germain cu Austria, din 20.8.1920, paragraful 2 prevede :

Guvernul romîn se obligă se acorde tuturor cetăţenilor romîni protecţie publică în ceeace priveşte viaţa şi libertatea lor, fără discriminare de locul de naştere, naţionalitate, limbă, rasă sau credinţă religioasă.

Aşadar, începînd din 1920, apare o noţiune nouă în sistemul politic romîn : cetăţenii evrei, membrii ai burghezimii mijlocii, capătă dreptul de vot. Un adversar intransigent era partidul naţional liberal, representantul burghezimii locale, cu o putere de influenţă politică în anii 1930.

Partidul liberal, cunoscut ca antisemit, s-a

a pămînturilor. Ei apărau interesele boierilor Partidul liberal, care îi reprezenta pe capitaliști, industriași și bancheri, susținea doleanțele țăranilor, în scopul acaparării puterii în guvern. Nici ei de fapt nu se sinchiseau de țărani, dar răspîndeau material de propagandă sub lozinca "Pămînt pentru țărani". Propaganda lor a înfierbîntat țăranii, care s-au răsculat cerînd expropierea pămînturilor dela marii proprietari și împărțirea lor printre țăranii lipsiți de ogoare.

In cele din urmă răscoala a căpătat o nuanță anti-evreească. Provocatorii n-au putut să-și îndeplinească promisiunile făcute față de țărani și pentru a produce o diversiune dela adevărata problemă, au îndreptat toate nemulțumirile spre probleme legate de situația economică prosperă a evreilor. Curentul antisemit a cuprins întreaga țară și puterea lui a crescut în urma provocărilor dirijate de conducerea partidelor.

Orășelul nostru Bivolari, stabilit între zeci de sate, a devenit centrul provocărilor din regiune.

Cetățenii de vază au început să se îngrijoreze și reprezentanții lor s-au adresat autorităților locale. Un comitet ales a plecat la Iași să expună guvernatorului teama de propaganda și provocările din orășel. Drept urmare, un regiment de cavalerie a fost trimis să asigure ordinea și să protejeze pe locuitori.

Intr-una din Sîmbetele lunii Martie 1907, s-au adunat o mulțime de țărani de prin satele din jur, în Bivolari și s-au masat în jurul primăriei. Acolo era cantonat regimentul de cavalerie. După un discurs provocător și antisemit, țăranii au prădat casele, prăvăliile și atelierele evreești. O zi și o noapte au jefuit, distrugînd uși și geamuri, prădînd tot ce le-a venit la mînă. Fiecare țăran era înarmat cu un topor, iar căruțele erau pregătite în fața caselor ca să încarce în ele avutul prădat dela evrei. Jaful a continuat și în ziua următoare și toată prada a fost transportată la casele țăranilor. La crîșmele evreilor țăranii au pătruns în pivnițele de vin și au băut pînă s-au îmbătat, iar restul vinului l-au vărsat pe străzi.

După pogrom s-a înființat un comitet de anchetă. Există mărturii diverse și controversate despre concluziile comitetului. In cartea lui Avraham Horovitz există o referință la acest pogrom. Se scrie că după pogrom a sosit o comisie trimisă de tribunal. In fruntea comisiei se afla judecătorul Casim, născut în Bivolari, fiul unei cunoscute familii armenești. Comisia a acuzat ofițerii că pogromul a avut loc cu sprijinul și încurajarea lor. Proba chimică a fecalelor cailor a dovedit că soldații și-au adăpat caii cu vin dela cîrciumi. Judecătorul nu a părăsit orașul pînă ce regimentul de cavalerie nu a fost înlocuit. Au avut loc și cîteva arestări. Avutul prădat nu a fost restituit, iar răsculații n-au fost pedepsiți.

O versiune diferită am găsit într-un document în care se povestește că primarul de atunci a insistat, după pogrom, ca evreii să părăsească Bivolarii. Numai intervenția uniunilor evreești din Iași și a guvernatorului regional au împiedicat exodul. Cu toate acestea, cîteva familii au părăsit orașul, deoarece rămăseseră lipsite de orice mijloace de trai.

După mulți ani, deși viața și-a reluat cursul normal, s-a dovedit că sămînța antisemitismului

GRAFICUL DEZVOLTARII PUPULATIEI EVREIESTI DIN BIVOLARI

Anul.	Nr.cetăţenilor evrei	Procentul de evrei din întreaga populaţie.
1838	599 de oameni	100
1885	1000 de oameni	82,9
1930	987 de oameni	34,3
1941	862 de oameni	26,3

Din grafic se poate deduce că situaţia economică înfloritoare a orăşelului a contribuit la creşterea populaţiei creştine şi la scăderea populaţiei evreieşti. Dacă în anul 1838 populaţia era 100% de origină evreiească, după 100 de ani ea a scăzut la 26,3%, scăderea producîndu-se treptat.

DEZASTRE, POGROMURI SI ANTISEMITISM

Pe urmele primilor cetăţeni veniţi la Bivolari, au urmat să sosească mulţi alţii, care s-au integrat în atmosfera culturală şi tradiţională evreiească, bucurîndu-se de drepturile acordate prin documente şi contracte, de către domnitorii ţării. In decurs de 50 de ani s-au abătut trei dezastre asupra populaţiei evreieşti din oraşel.

In anul 1889 a izbucnit un incendiu groaznic care s-a răspăndit cu repeziciune dela casă la casă, în tot orăşelul. Casele erau construite în majoritate din material inflamabil, pereţii din lut şi stuf, acoperişurile din lemn şi foarte apropiate una de alta. Un vînt puternic care sufla, a contribuit la împrăştierea focului. Incendiul a avut loc într-o Sîmbătă, zi cînd toţi evreii se găseau la sinagogă. Cînd s-a aflat despre incendiu, a fugit fiecare la casa lui să-şi salveze familia şi avutul. Pompieri nu erau în orăşel şi nici instalaţii de stingerea focului. Fiecare în parte s-a luptat contra palelor de foc, în care au ars aproape toate casele oraşului. Un singur evreu a ars de viu.

Pe urma acestui incendiu, au părăsit orăşelul un număr de familii, unele temporar şi altele definitiv. Cei ce au rămas au început chiar de a doua zi să-şi înjghebe un adăpost pentru iarna care se apropia. Nu au trecut mulţi ani, şi orăşelul a fost refăcut. De data aceasta au fost construite casele după un plan care stabilea cîteva uliţe, care să despartă grupuri de case. Cu toată refacerea, mulţi ani după aceea, locuitorii socoteau timpul în funcţie de acel incendiu.

N-au trecut mai mult de 18 ani şi evreii din Bivolari s-au aflat iar la o răspîntie de drumuri. De data aceasta, datorită antisemitismului.

In anul 1907 a avut loc în Romînia răscoala ţăranilor. Lozinca lor era împărţirea pămînturilor la ţărani. Cele două mari partide politice din Romînia se aflau pe poziţii deosebite faţă de cererea ţăranilor.

Partidul conservator care era la putere, era format în majoritate din proprietari de pămînturi întinse, care se împotriveau oricărei împărţiri

vor fi alocate de către comitetul local care va fi răzpunzător în fața stăpînirii.

4. Cei care vor ridica case la periferie, case de locuit sau ateliere, vor primi numai 10 stînjeni lungime și 5 lățime și vor plăti 2 lei pe an, dar vor fi opriti să deschidă crîșme.

5. Cetățenii care vor crește vite vor plăti 5 parale de cap de animal : cal, bou, vacă, pentru acoperirea cheltuielilor de îngrădire a pășunilor. Este complect interzis de dus animalele la pășune în pădure și pădurici.

6. Pentru măcelăria care se va deschide în oraș, proprietarii vor plăti 5 litre de carne pe săptămînă.

7. Orice distilerie de vin va plăti 2 lei pe an pentru combustibil, avînd dreptul să folosească copaci din pădure, cu condiția să întrebuințeze numai pomi uscați.

8. Comercianții vor avea dreptul să-și vîndă marfa în ziua de tîrg și prețul va fi stabilit de autoritatea respectivă.

9. Cel ce va părăsi așezarea dintr-un motiv oarecare, are dreptul să-și vîndă casa altcuiva, iar cumpărătorul va plăti stăpînului pămîntului, impozit în funcție de prețul oficial.

10. Orice cetățean care se va stabili în noile așezări, ca să contribue la construirea orașului, își va măsura terenul după lege, precum scrie mai sus, își va construi casa, prăvălia sau atelierul, va fi absolvit de impozite în primul an.

In perioada domniei lui Sturza s-au ridicat în Moldova 40 de așezări, din care în regiunea Iași numai 2 așezări : Bivolari și Poieni.

In cartea sa, Chiriță amintește de un document care a fost semnat între cetățenii din Bivolari și stăpînii pămîntului, prin care fiecare locuitor care se va stabili pe pămîntul satului părăsit Bradul- sat ce se va numi de acum înainte Bivolari - va fi scutit de impozite. Și vor căpăta terenuri pentru folos public. In fruntea comunei se afla un responsabil cu ordinea, desemnat de guvern și numit "staroste", a cărui atribuție era colectarea impozitelor.

Se poate afirma că colonizarea evreilor a contribuit mult la dezvoltarea economică a regiunii. Evreii au dovedit o mare putere de adaptare, avînt creator, hărnicie, încredere și abilitate de a reînvia locurile părăsite, care fuseseră abandonate zeci de ani, pînă la venirea lor. Din nou se îmbulzeau țăranii în așezările locuite de evrei, și-au construit case, au cultivat ogoarele, cîștigurile proprietarilor de domenii au crescut și comerțul a înflorit. Evreii s-au priceput să lege relații comerciale chiar peste hotarele țării, făcînd export de produse agricole, mărind astfel veniturile țării și ale guvernului. Dezvoltîndu-se, orășelele au devenit centre ale satelor de prin prejur. In ele s-au stabilit instituțiile guvernamentale și județene ca : poliția, tribunalul și zile fixe de tîrg. In decursul timpului, evreii au creeat ateliere centralizate, magazii pentru r ecolte, influențînd dezvoltarea orășelului și trăinicia lui.

Lemberg, stăpînii Moldovei se adresează evreilor, ruşilor, polonezilor şi armenilor din oraşul Lemberg şi împrejurimi, învitîndu-i să vie şi să se stabilească în oraşele şi sate. "Veţi putea trăi în pace şi linişte, în siguranţă şi fără frică, veţi putea face comerţ în orice loc veţi voi, datorită ordinii şi legilor pe care noi le asigurăm în regiunea Iaşi". Un manifest asemănător a fost publicat încă la 15 Aprilie 1658 de către Gheorghe Ghica.

Din cele de mai sus se poate conclude că şi dintre evreii din Bivolari, majoritatea se trăgea de peste graniţele Romîniei. O dovadă în plus în această direcţie am găsit în broşura publicată de verii mei, fiii lui Avram Horovitz, în anul 1950, cu ocazia comemorării morţii sale.
In această broşură care cuprinde documente vechi, pe lîngă istoria familiei sale, se adevereşte ipoteza că evreii din Bivolari au sosit de peste graniţele Romîniei. Iată ce scrie în ele :
"Tatăl meu, răposatul Eliezer Nehemia, s-a născut într-un mic oraşel din regiunea Lublin în Polonia, care era atunci sub stăpînirea Rusiei ţariste. In timpul acela se obişnuia să se prindă cu arcanul, să răpească tineri şi copii de provenienţă evreească, ca să fie trimişi la armată, unde erau instruiţi şi pregătiţi pentru război. Printre cei luaţi, a fost şi tatăl meu, fapt care s-a întîmplat în 1840. El fiind orfan nu a avut cine să-l salveze.Totuşi voia D-lui a vrut să se salveze. Un alt tînăr, foarte energic, numit tot Eliezer, care se găsea şi el printre răpiţi, a făcut încercări diverse să fugă şi a izbutit cu ajutorul unor oameni care l-au trecut graniţa în Romînia. Tînărul acesta s-a decis să-l salveze şi pe tatăl meu şi a plătit contrabandierilor să-l conducă în Moldova. Contrabandierii l-au trecut pe tatăl meu peste Prut şi l-au dus în satul Vladomir în regiunea Iaşi. După multe peripeţii a ajuns la Iaşi. Doi ani după ce s-a căsătorit, s-a mutat la Bivolari".

Mărturii suplimentare despre venirea evreilor din Rusia, Polonia şi Galiţia în Bivolari se pot găsi în cartea lui Toni Solomon, "טעיג פון צארן" şi deasemenea în articolul lui Haim Rabinson "Capitole despre Bivolari" publicat în cartea noastră.

Bivolarii era staţie de graniţă, în drum spre Basarabia. In anul 1859 a crescut aşezarea evreească şi număra 1000 de oameni. In urma dezvoltării şi prosperităţii, au început să se alăture locuitori creştini din împrejurimi, care s-au stabilit în jurul oraşelului.

Intr-unul din documentele care au fost semnate cu ocazia înfiinţării tîrguşoarelor din regiunea Iaşi, document model şi pentru alte oraşele, scrie :

1. Se vor construi prăvălii şi cîrciumi pe un teren de 12 stînjeni - cca 25 m. - lungime şi mai mult ; pe el se va întemeia căminul de locuit, grajdul, staulul, coteţul şi toate acestea fără să se plătească dări.

2. Se vor acorda terenuri pentru folos obştesc ca de exemplu, sinagogă, şcoală, tîrg de vite şi cimitir - fără niciun fel de plată.

3. Vor putea să se stabilească în oraşel locuitori diferiţi de cei care au sosit la început, care se vor ocupa de comerţ ori meserii şi fără ca stăpînirea să se amestece. Terenurile

în orăşel, au fost izgoniţi ultimii evrei, dezorientaţi şi amărîţi.

De-alungul străzii, pomii stăteau nemişcaţi. Păsărelele depe crengi nu ciripeau. Doar pisicile miorlăiau de parcă vroiau să-şi exprime indignarea.

Hornurile depe acoperişuri au fost martore la ceeace se petrecea pe stradă, parcă urmărind cu privirea locuitorii şi fondatorii oraşului. La marginea orăşelului a rămas doar cimitirul evreiesc, trist şi părăsit.

ISTORIA ORASELULUI

Prezenţa evreilor în Romînia a început în sec. XIII, în deosebi în Moldova şi în Muntenia. Domnitorul Stefan cel Mare (1457-1504) ţinea pe lîngă el un doctor evreu, iar istoriograful Ortalius scrie că în oştile lui Mihai Viteazul (1558-1601) care au înfruntat armatele generalului ungur George Basta, erau mulţi ostaşi evrei.

Orăşelul Bivolari a fost clădit în anul 1834 în timpul domniei lui Mihai Sturza. In contractul întocmit între autorităţile locale şi primii fondatori au fost prevăzute şi terenuri pentru necesităţi obşteşti ca pentru templu, tîrg, baie comunală, cimitir, abator, etc.

Chiar din primul an s-au adunat în Bivolari 59 de familii de evrei, dar e greu de stabilit cu precizie cine erau fondatorii şi de unde veneau.

In cartea sa apărută în 1914, Dr. Schwartzfeld se ocupă de istoria aşezărilor evreieşti din Moldova. Dînsul afirmă categoric că niciunul din orăşelele evreeşti din Moldova, în deosebi în regiunea Iaşi, nu existau înaintea sec. XVIII.

In perioada dinaintea înfiinţării orăşelelor pe aceste meleaguri, locuitorii au suferit atacuri ale tătarilor, polonezilor, ungurilor şi turcilor, care prădau şi distrugeau tot ce le venea în cale. Deaceea locuitorii au fugit şi s-au răspîndit, iar cei rămaşi au suferit de foame şi de molimi.

Domeniile pustiite nu mai puteau fi bine întreţinute, din lipsă de mînă de lucru. De aceea au apelat conducătorii la populaţia de peste hotarele Moldovei, să vie şi să se stabilească aici. Apelul s-a adresat tuturora, fără deosebire de naţionalitate sau limbă. Au apelat la creştini ortodoxi, catolici, protestanţi, luterani şi evrei. In apel s-a specificat că sunt învitaţi să se stabilească nu numai agricultori, ci şi meseriaşi, slujbaşi şi paznici.

Stabilirea evreilor în acea perioadă era foarte limitată. Chiar dacă erau acceptaţi ca arendaşi de pămînturi de către boier "orînde jidoveşti", ei nu puteau lucra pămîntul cu mîinile lor. Aveau dreptul să se ocupe de misitie şi comerţ, de achiziţionări de cereale dela ţărani şi revinderea lor după ce au fost măcinate la moară, de comerţ cu băuturi alcoolice, de meserii ca cizmărie, tîmplărie, croitorie, etc. Aveau însă dreptul de deschidă cîrciumi şi să construiască poduri peste rîuri.

Intr-un document aflat în muzeul oraşului

tot felul de fructe. Majoritatea ţăranilor însă veneau direct la tîrg, să-şi aranjeze căruţele în largul pieţii, expunîndu-şi marfa.

Ţăranii, în portul lor pitoresc, se plimbau printre prăvălii şi apoi petreceau la cîrciumă, de unde adesea răzbeau cîntecele vesele, şi chiar înjurături zdravene. Scripcari nomazi le îndulceau petrecerea, iar la căderea serii, în zilele de tîrg, rătăceau adesea pe uliţe cîţiva beţivani veseli.

Conducte de apă încă nu se introduseseră în orăşelul nostru. Deaceea unii evrei se ocupau cu aducerea apei în sacale de lemn, cocoţate pe căruţe trase de cai bătrîni, pe drumul prăfuit, urcînd dealul dela Prut. Acolo se găseau izvoarele şi puţurile care asigurau apa locuitorilor.

Orăşenii s-au obişnuit să economisească apă.

La marginea orăşelului, de-alungul străzii principale, se aflau cîteva puţuri unde parte din locuitori, mai nevoiaşi, îşi scoteau singuri apa.

Copil fiind îmi plăcea să stau lîngă puţuri şi să trag cu urechea la discuţiile dintre cetăţeni care stăteau la rînd, să aud zăngănitul lanţurilor urcînd şi coborînd găleţile, sau chiar să învîrtesc roata mare cu mînerul de lemn.

La venirea iernii, în timpul zăpezilor, orăşelul îmbrăca haina albă. Cîteodată ajungea zăpada la un metru şi mai bine. Atunci trebuiau croite poteci cu lopata. Era sărbătoare pentru copii. Să se joace cu zăpadă, să facă bulgări şi oameni de zăpadă, cu ochii de cărbune, nasul de morcov şi mîinile din şipci de lemn. Acoperişurile, geamurile, pomii, cîmpiile, toate se acopereau de omăt. Uneori se suspendau cursurile la şcoală din cauza viscolului puternic şi furios.

Toate se sfîrşeau la ivirea soarelui. Cum se încălzea puţin, zăpada se topea şi în cîteva zile păraiaşe de apă se scurgeau spre locurile joase dimprejurul pieţii. Ulicioara care unea două străzi se transforma într-o băltoacă imensă. Părăiaşele aduceau atîta lut şi pămînt, că nu se mai putea trece spre şcoală şi piaţă.

Cîteodată se vărsa pămînt ca să se ridice nivelul străzilor şi-mi amintesc că odată au pus un podeţ de lemn peste băltoaca din ulicioară.

In ajun de sărbătoare tot orăşelul se învăluia într-o atmosferă festivă şi căpăta un aer deosebit, aşa cum au descris Mendele Moher Sefarim, Şalom Aleichem, Bialik şi Pereţ. Poate nu se întîlneau în orăşelul nostru figuri ca cele din Rusia sau Galiţia, îmbrăcaţi în capote şi stramlech, dar atmosferă asemănătoare era.

Zugravii aveau de lucru pînă peste cap. Se cumpărau materiale pentru haine de sărbătoare, se comandau la cizmar pantofi noi, se achiziţionau oale noi, toate în cinstea sărbătorilor.

Aşa s-au scurs anii pînă în acea zi amară şi crudă, cînd orăşelul a fost golit de evrei. Parte au fost trimişi în lagăre de muncă iar cei rămaşi au fost siliţi sş părăsească tîrgul. Aşa s-a întîmplat că după o sută de ani de trai

MOŞCU ABRAMOVICI

DIN ISTORIA UNUI ORASEL

Aceasta este istoria orăşelului nostru Bivolari, orăşelul în care am crescut şi am iubit, în care am întemeiat familii de-alungul generaţiilor, în care am crescut şi am educat copiii şi în care am făurit visuri de viitor.

La răsărit curgea rîul Prut, sub poalele dealurilor pe care se găseau casele ţăranilor. In fiecare dimineaţă se întrezărea, prin pătura brumărie a ceţii, rîul liniştit, în apele căruia ne scăldam în zilele verii dogorîtoare. Pe nisipul de pe malurile sale, traversam rîul înotînd spre malu Basarabiei, pentru a ne plimba prin pădurea ce se întindea pe un număr imens de hectare, unde culegeam mure, nuci şi adunam flori de toate soiurile. Această pădure bătrînă era locul unde petreceam, în zilele de sărbătoare, tineri şi bătrîni.

In partea de apus a orăşelului se întindea "şesul" verde de iarbă, lung cît orăşelul. Acolo era locul de plimbare a fetelor şi băieţilor, unde-şi declarau dragostea. Uneori ne aşezam pe pămîntul cald, acoperit cu plante sălbatice, cîntam şi jucam. Odată cu venirea zilelor de sărbătoare, ieşeau familiile cu copiii lor să petreacă sfîrşitul săptămînii la umbra copacilor din parcul şcolii.

Şcoala primară cea nouă fusese construită pe cîmpia de la marginea ulicioarei, "Das Krime Gesil". Clădirea şcolii folosea şi ca sală de festivităţi culturale, nunţi, spectacole artistice, precum şi ca sediu organizaţiei Haşomer Haţair. In aceeaşi clădire era şi biblioteca. De aceea şcoala era plină de viaţă, acolo se preda carte copiilor, se dansa, se cînta şi se dădea educaţie sionistă, dragoste de popor şi de patrie.

In vecinătate, pe un deal, se înălţa moara lui Iser, cu şuietul motoarelor ce se auzea pînă-n orăşel.

Nu departe de şcoală, se găsea şi baia publică.

Chiar şi păşunile turmelor de oi şi de vaci se aflau pe aproape. Pe înserat, cînd se întorceau vitele dela păşune, treceau agale prin ulicioarele orăşelului sunînd din clopotele dela grumaji şi lăsînd în urmă nori de praf.

Locuitorii evrei s-au stabilit pe strada principală care fusese construită dealungul întregului orăşel. Doar puţini dintre ei s-au stabilit pe străzi paralele, amestecîndu-se printre creştini.

Fiecare casă din orăşel îşi avea curtea ei împrejmuită de gard, cu poartă în spate şi cu magazie de lemne pentru încălzit iarna. Cele mai multe case aveau pivniţă în care se păstrau conservele, se ţineau la rece alimentele, apă de băut, butoiaşul de vin.

In centrul oraşului, lîngă biserică, se afla piaţa.

In zi de tîrg soseau sute de ţărani din satele învecinate să-şi vîndă produsele şi să-şi facă aprovizionarea săptămînală, sau lunară.

Negustorii aşteptau ţăranii la intrarea lor în oraş, în căutare de ouă, lăptării, găini şi

colțișor și povestea credinței, a visurilor și a năzuințelor noastre.

E povestea unor oameni harnici și isteți, strîns legați de tradiția și de valorile universale ale poporului nostru, oameni care din generație în generație, continuă cu aceeași înflăcărare și consecvență, calea de aur a iubirii aproapelui, a convietuirii pașnice și a nădejdii într-un viitor mai bun.

E povestea micului orășel din Galut, care-și duce viața modestă, fără electrică, fără instalații de apă, fără telefoane, chiar fără șosele pietruite, dar cu multă căldură sufletească, prietenie adevărată, conștientă de soarta comună, atît la bucurii cît și - mai ales - la suferință și durere.

Au fost în orășelul nostru mulți oameni deosebiți, înțelepți, dotați cu bun simț și caracter sănătos, cu voință de fier, care ne-au asigurat o convietuire armonioasă, bazată pe principii morale și progresiste.

Dintre fiii noștri, au ieșit primii pioneri care și-au părăsit familiile plecînd spre Eretz să puie bazele reînnoirii patriei noastre.

Fiii noștri au fost duși în lagărele de muncă și unii dintre cei mai buni, au fost uciși mișelește în "Duminica aceia" în măcelul din Iunie 1941 dela Iași.

Dintre fiii noștrii, au pornit tinerii cu "vaporașele de salvare" spre țărmurile patriei. Unii au fost scufundați în adîncurile mării, iar alții au fost duși în lagărele din insula Cipru.

Fiii și fiii fiilor noștri au luptat în toate războaiele impuse noului nostru stat evreu și parte din ei și-au dat viața alături de toți eroii Israelului.

După anii de groază, după chinurile în orgiile celui de al doilea război mondial, majoritatea celor scăpați cu viața s-au readunat pe meleagurile Israelului, participînd - în toate domeniile - la construirea și înflorirea țărișoarei noastre.

Pentru toate acestea, mîndria noastră nu cunoaște margini.

In numele redacției ținem să exprimăm mulțumirile noastre Centrului de Cercetări a Istoriei Evreilor din Romînia dela Ierusalim și directorului institutului Dr. Thedor Lavy.

Mulțumiri deosebite Dnei Profesor Ety Sumer pentru ajutorul acordat cu documentația, păstrată cu atîta grijă timp de zeci de ani, de profesorul venerat Marcu Sumer.

Mulțumiri și recunoștiință scriitorului Mordehai Amitai - din Kibuțul Sarid - care ne-a ajutat la redactarea cărții și pictorului Mose Kagan - din Kibuțul Șamir - care ne-a împodobit coperta cărții.

Ne exprimăm regretul față de acele familii a căror membrii n-au fost incluși - din lipsa de informații - în lista celor ce nu mai sunt în viață, cît și față de cei care au trimis articole și amintiri, ce n-au fost publicate, din motive independente de voința noastră.

Redacția

CUVINT INTRODUCTIV

Drumul străbătut dela întîlnirea primului grup de Bivolăreni, la sfîrşitul anului 1977 dela Holon - şi pînă la prezentarea cărţii comemorative, a fost plin de căutări, de frămîntări şi de îndoieli.

Prima şi principala hotărîre luată a fost aceea de a convoca adunarea tuturor Bivolărenilor, în vederea realizării şi editării acestei cărţi.

La 15 Iulie 1978 au venit din toate colţurile tărişoarei noastre - şi chiar de peste ocean, aproape 300 de Bivolăreni entuziaşti la Bet-Harofe - Haifa, şi într-o emoţionantă revedere, după zeci de ani din cei mai zbuciumaţi, au decis cu toţii sprijinirea şi împlinirea acestui scop.

In inimile tuturor s-a trezit dorinţa de a retrăi si de a eterniza aspecte din viaţa, drumul şi soarta orăşelului nostru neuitat.

Realizarea acestei unanime hotărîri nu a fost nici simplă, nici uşoară.

Bătrînii noştri, plini de farmec, nu mai sînt doar în viaţă; tineri talentaţi au fost ucişi de fiarele naziste, iar printre cei rămaşi în viaţă, puţini sînt aceia care au mai găsit puterea de a aşterne pe hîrtie ceeace ar fi vrut să scrie. Ei n-au îndrăznit să răscolească nostalgii din trecutul îndepărtat şi cu atît mai puţin anii de groază prin care au trecut. Tinerii, care au trecut de vîrsta creaţiei literare, au rămas cu voinţa dîrză de a înfăptui ceeace le impunea conştiinţa : datoria de a lăsa generaţiilor viitoare evocări din farmecul şi eroismul Bivolărenilor noştri.

Astfel, a fost ales un comitet restrîns, care şi-a impus misiunea de a face tot ce e cu putiinţă pentru a scoate la lumină această modestă operă comună.
Din păcate, puţini au fost acei care au îndrăznit să scrie, să depene amintiri, să dezvăluie din tezaurul pe care fiecare îl păstrează tăinuit în inima lui.

Pentru mulţi dintre noi şi mai ales pentru cei care au contribuit din plin la prezentarea lucrării noastre scrise, apariţia cărţii reprezintă o încununare a eforturilor comune şi în acelaş timp împlinirea unui vis.

Cititorul va găsi în cartea noastră povestea orăşelului Bivolari, a oamenilor simpli, muncitori, modeşti şi corecţi, a conducătorilor şi educatorilor conştiincioşi şi devotaţi, a instituţiilor create prin propriile mijloace şi ele destul de limitate.

Va găsi cititorul povestea tradiţiei noastre milenare, care pulsa în fiece casă, în fiece

Our grateful thanks are due to the Center for Research on Romanian Jewry, Jerusalem, and to its administrator, Dr. Theodore Lavie, as well as to Professor Mrs. Zumer of Romania, who placed at our disposal much valuable historical material that had been preserved for decades by her late husband. We are similarly indebted to Mordecai Amiti of Kibbutz Sarid, for his fine aid in the editing process, and to Moshe Kagan of Kibbutz Shamir for designing this book's cover.

We apologize to all those families who, though we wrote to them repeatedly, were unable to supply us with data requested, such that the names of their loved ones could not be included in the sacred 'list of the departed' that we strove so hard to compile.

We apologize, too, to all those who were kind enough to supply us with some most interesting memorabilia and historical material which, for reasons beyond our control, we were simply unable to incorporate in this volume.

The Editors

FOREWORD

It was at the initiative of a meeting, convened in Holon at the end of 1977, that a call was first issued for the convocation of a world convention of former residents of Bivolari. Thereafter, following considerable discussion, planning and re-planning, the said convention finally took place in July, 1978, its participants resolving to publish a volume in perpetuation of the memory of our town, Bivolari.

From that decision, and until the project crystallized, the road proved long and arduous. After all, most of Bivolari's elder citizens have long gone to their eternal rest, many slaughtered by the murderous Nazi oppressor. Those that have survived are understandably too infirm to rise to the challenge of reconstructing in meaningful detail characteristic episodes from our community's life. Our younger generation, most of which immigrated to settle in the Israeli homeland, has shown itself firmly committed to the notion of this book's publication, but regrettably only very few found it within their means to offer useful written material in the form of diaries or memories. The process of compiling a rounded historical record thus took considerable time.

At length, however, the work is complete and we are proud to present this volume, which describes the history and activities of our beloved township, its inhabitants, their way of life, their hopes and their beliefs. It is a story of simple folk who, with faith and dedication, and inspired by a deeprooted love for their fellow man, kept alive the glorious flame of the Jewish heritage. It is the story of a small province with a dusty landscape, bereft or roads, electricity or proper water supplies but populated by a community firmly united in spirit and prepared to share to the utmost the blessings accompanying all joy and sorrow, ecstasy and fear, celebration and disaster. It was a community characterized by vision, keenly alert to the riches derivable from social, cultural, religious and educational activities; a community rooted in the finest traditions of charity, mutual consideration and moral decency.

Its sons and daughters were among the first to venture out to try to rebuild the Jewish national home. Its offspring were exiled to labor camps, and some of the finest of these perished at Yasi, in June, 1941. But others, sturdy young people, sailed for Israel in immigrant ships, reached these shores and were jailed in Cyprus. It was from Bivolari that they came, to fight in Israel's War of Independence, and all too many fell during the country's subsequent campaigns. But others have been spared for life, to kend their vitality and strength to the noble cause of building Israel's towns, its kibbutzim and its moshavim. They are a living monument to our heritage, an endless source of pride.

LAYOUT & PRODUCTION: "YOZMA" OFFSET PRINTING, HAIFA-ISRAEL

Orășelul Nostru Bivolari

EDITAT DE: COMITETUL DE INITIATIVA

REDACTIA: ABRAMOVICI MOSCU, SOLOMON REUVEN,
MAIZNER DASCALU REUVEN, TUKERMAN JOSEF.

Haifa, 1981

